This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Google

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

MINNEN

UR

SVERIGES NYARE HISTORIA,

SAMLADE

AF

B. von SCHINKEL,
Öfverste, f. d. Adjutant hos Konung CARL XIV JOHAN,

FÖRFATTADE OCH UTGIFNE

AF

C. W. BERGMAN.

ANDRA DELEN.

GUSTAF III OCH HANS TID.
(1788—1792).

STOCKHOLM, 1852.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

INNEHÅLL.

Gustaf III och Hans Tid.

TREDJE PERIODEN.

(1788—1792).

FÖRSTA KAPITLET.

Från krigets utbrott till och med anfallet mot Fredrikshamn.

Plan mot Fredrikshamn. — Hertig Carls uppförande. — Märkligt uppträde mellan konungen och hertigen. — Hogland. — Förslag att med skärgårdsflottan gå den stora till hjelp. — Hertigen låter beveka sig att ej lemna befälet öfver flottan. — Hertigen »heros». — Te Deum. — Missnöje bland flottans officerare. — Ny krigsplan. — Tolls onåd. — Missnöjet i arméen. — Gustaf och grefve J. G. Oxenstjerna. — Nya symptomer till missnöje. — Planen mot Fredrikshamn misslyckas; orsaken dertill. — Revolutionära stämplingar inom finska arméen. — Öfverste Hästesko. — Baron Armfelts och konungens vänskapsförhållande. — Underhandlingar med Porten, Danmark, England, Frankrike och Polen . . . . sid. 3—20.

ANDRA KAPITLET.

Anjalaförbundet eller de revolutionära rörelserna i Finland.

Ställningen efter reträtten från Fredrikshamn. — Jägerhorns beskickning till Petersburg. — Sinnesstämningen i lägret. — Märkligt samtal mellan M. Anckarsvärd och G. M. Armfelt. — Gustaf III bidrager till afsändandet af en not till kejsarinnan. — Anckarsvärd och Gustaf III. — Gustaf får kunskap om underhandlingarne med fienden. — Uppmaning till afbön. — Anjalaförbundets upprättande såsom en följd deraf. — Konungens beslut. — Förslag att afsäga sig regeringen. — Grefve Mejerfelt befälhafvare efter C. G. Armfelt. — Ställningen förvärras. — Konungens obeslutsamhet. — Bref från general Armfelt till Gustaf III. — Nytt beslut af den sednare. — Danmarks förklaring. — Hertig Carl högste befälhafvare i Finland. — Förslag att arrestera konungen. — Baron Lejonhufvuds beskickning. — Konungen nästan rymmer från arméen och anländer till Stockholm. — Förbundets avertissement och de s. k. filialdeklarationerna. — Möte med Sprengtporten. — Hertig Carl träder i spetsen för arméens rörelse. — Konferenser derom med Anckarsvärd. — Öfverste Montgomerys beskickning. — Hertigens bemödande

att förmå konungen sammankalla ständerna; han underhandlar med fienden om stillestånd. — Utrymmandet af Högfors. — Underhandlingarne afbrytas. — Omdöme om hertigens karaktär och förhållande till Reuterholm. — Lysande anbud till hertigen från Finland och Stockholm. — Hertigens afslag. — Anjalaförbundets upplösning . . . . sid. 21—46.

TREDJE KAPITLET.

Danskarnes infall.

Rikets ställning vid konungens återkomst från Finland. — Familjescen på Ulriksdal. — Den politiska och vittra cirkeln på Haga. — Agitationerna för riksdag. — Baron Stjernelds audiens. — Rådets planer. — Frågan om riksdag uppskjuten i anledning af Frankrikes mediation. — Försvarsanstalter. — Gustaf III i Dalarne. — England och Preussen erbjuda sin bemedling. — Danskarne gå öfver gränsen. — Elliot i Carlstad. — Affären vid Qvistrum. — Konungens bestörtning, — Grefve Ulrik Scheffer uppvaktar i Mariestad, och ger konungen politiska råd. — Danskarnes ytterligare framträngande. — General v. Haxthausen afsändes för att uppfordra Göteborg. — Konungens ankomst och stadens sättande i försvarsstånd. — Snöplig utgång af Haxthausens mission. — Elliots och Borckes ankomst till Göteborg. — Stillestånd och reträtt. — Förslag om en offensif allians mellan England, Preussen och Holland, Danmark och Sverige emot Ryssland . . . . . . sid. 47—59.

FJERDE KAPITLET.

1789 års riksdag.

Agitationerna för riksdag fortfara efter konungens afresa till Dalarne. — Ställningen förändras. — Förbittringen mot adeln. — Förberedelser till riksdagen. — Hertig Carl i Götheborg. — Oppositionens fruktan och planer. — Hertig Carl och konungen. — Riksdagsplanen. — 1789 års män. — Tacksägelseadress till konungen för gränsens försvar. — Det hemliga utskottet. — Uppträden på riddarhuset. — Revolutionära symptomer. — Konungens grannlaga ställning. — Nordins inflytande. — Säkerhetsaktens ursprung och orsak. — Operationsplan. — Förberedelser till dess utförande. — Den 17 Februari. — De hemliga under konungens ledning på slottet hållne konferenserna om säkerhetsakten. — Scenen förändras. — Förslag att arrestera adelns chefer och i ett plenum plenorum på rikssalen föredraga säkerhetsakten, vederbörligen modifierad och inskränkt. — Märklig konferens mellan konungen och Wallqvist. — Underhandlingar med Fersen. — Nordins råd segrar. — Adelns förnämsta ledare arresteras. — Konungen i sitt kabinett dagen för säkerhetsaktens genomdrifvande. — Den 21 Februari. — Nya utsigter till revolution. — Riksdagens afblåsande . . . . sid. 60—92.

FEMTE KAPITLET.

1789 års fälttåg.

Danmarks neutralitet. — Underhandlingar med kejsarinnan. — Ringa utsigter till lycklig utgång af innevarande års fälttåg. — Kampanjens öppnande. — Krigsrätter. — Parkumäki. — Sjöslaget vid Öland. — Den stora flottan inlöper i Carlskrona. — Ställningen börjar att blifva kritisk. — Förslag att sända Toll till Carlskrona. — Gissningar om en konspiration i Carlskrona. — Hertig Carls förhållande. — Nya expeditioner. — Slaget vid Svensksund. —

Grefve Ehrensvärd. — Öfriga händelser under kampanjen. — Konungens återkomst till Stockholm. — Underhandlingar med Preussen, England, Polen och Porten. — Fara för Pommern. — Preussens politik. — Potocki. — Förbund med Porten. — Schah Nadirs diamant. — Misslyckadt försök till enskilt fred med Ryssland . . . . sid. 93—111.

SJETTE KAPITLET.

1790 års fälttåg. — Fred i Werelä.

Förändrade utsigter till innevarande års fälttåg, planen derför samt förberedelserna. — Krigsrörelser. — Anfallet framför Fredrikshamn. — Misslyckadt företag emot Reval. — Nya utsigter till enskilt närmande till Ryssland. — Ställningen i Petersburg. — Don Louis dell Castello. — Ny proposition till Preussen. — Vigtiga kabinettshemligheter. — Castellos afresa. — Utdrag af ett bref från Gustaf III till hertig Carl. — Ny krigsplan à la Carl XII. — Hertig Carls invändningar deremot. — Sidney Smith. — Händelserna den 3 och 4 Juni. — Smith och hertigen. — Upptäckandet af den Revalska flottan, och hertigens beslut. — Konungens ordres till hertigen att med flottan ingå till Wiborgska viken korsar hertigens framställning derom till konungen. — De båda flottornas instängande. — Konungens illusioner. — Ställningen förvärras. — Utbrytningen ur Wiborgska viken. — Slaget vid Svensksund. — Nya utsigter till fred. — Armfelt och Igelström. — Underhandlingar med de allierade. — Ställningen i Petersburg. — Konferenserna i Werelä. — Fredens undertecknande . . . . sid. 112—146.

SJUNDE KAPITLET.

Gustaf III:s förhållande till Fransyska revolutionen. — Planer på Norrige och Polen. — Gefle riksdag.

Gustaf III:s lifliga deltagande i Frankrikes angelägenheter. — Anbud om förbund mellan Sverige och Frankrike. — Taube och Fersen. — Förhållande till Ryssland. — Underhandlingar om den nya fransyska nationalflaggan. — Kejsarinnan och Stedingk. — Förslag till koalition mot Frankrike mellan Sverige, Ryssland och Spanien. — Märklig politisk konferens mellan Catharina och Stedingk. — De allierades politik. — Nya anbud till Ryssland. — Förhållande till Danmark. — Armfelt och de missnöjde i Norrige. — Manderfelt. — Grefve Stackelbergs ankomst till Stockholm. — Underhandlingar. — Tvenne biljetter från grefve Fersen. — Resa till Aachen. — Händelsen i Varennes. — Catharinas förtjusning öfver Gustaf III:s ifver för Frankrikes angelägenheter. — Baron Pahlens beskickning till Aachen. — Nytt förslag till kontrarevolution. — Planer på Polen. — Förbund med Ryssland. — Skiftningar i den europeiska koalitionspolitiken. — Krigsfacklan utkastad från Tuillerierne. — Catharinas oärlighet. — Riksdagen i Gefle — en intrig af Armfelt! — Riksdagsplan. — Öfversigt af förhandlingarne sid. 147—187.

ÅTTONDE KAPITLET.

Öfverblick af den inre ställningen. — Gustaf III:s död.

Öfversigt af förvaltningen. — Tryckttvånget. — Statsskulden vid Gustaf III:s död. — Näringarne. — Hofsederna. — Armfelt och Gustaf III. — Munck

i egenskap af sedelförfalskare. — Litteraturen. — Opinionerna vid hofvet. — Skiftningar i adelns opposition. — Stormiga uppträden på riddarhuset. — Ny revolutionsplan. — Stämplingarne på Hufvudstad. — Försök att skjuta konungen. — En middag hos general Pechlin. — Sinnesstämningen i arméen. — Pressen. — Hertigen talar under magnetisk sömn. — Reuterholms utländska resor. — Baron Staël. — Var hertigen medvetande af eller delaktig i konspirationen emot sin broder? — Maskraden. — Konungens försonlighet. — Ransakningen rörande konungamordet. — Liljensparres ovanliga drift. — Märklig förändring i ransakningsprocedyren. — Konungen och hertig Carl. — Liljensparre och de brottslige. — Listor på de medbrottslige, men ej anklagade. — Bekännelserna. — Armfelts machinationer. — Konungens tillstånd försämras. — Naturlig förklaringsgrund dertill. — Konungens sista lefnadsdag. — Misstankar mot hertig Carl. — Tillägget till konungens testamente. — Samtal med Armfelt. — Konungen tager nattvarden, samt dör. — Slutord . . . . sid. 188—250.

GUSTAF III OCH HANS TID.

TREDJE PERIODEN.

(1788—1792.)

FÖRSTA KAPITLET.

FÖRSTA HÄNDELSERNA UNDER 1788 ÅRS FÄLTTÅG.

Från krigets utbrott till och med anfallet mot Fredrikshamn.

(Juli och Augusti 1788).

Plan mot Fredrikshamn. — Hertig Carls uppförande. — Märkligt uppträde mellan konungen och hertigen. — Hogland. — Förslag att med skärgårdsflottan gå den stora till hjelp. — Hertigen låter beveka sig att ej lemna befälet öfver flottan. — Hertigen "heros". — Te Deum. — Missnöje bland flottans officerare. — Ny krigsplan. — Tolls onåd. — Missnöjet i arméen. — Gustaf och grefve J. G. Oxenstjerna. — Nya symptomer till missnöje. — Planen mot Fredrikshamn misslyckas; orsaken dertill. — Revolutionära stämplingar inom finska arméen. — Öfverste Hästesko. — Baron Armfelts och konungens vänskapsförhållande. — Underhandlingar med Porten, Danmark, England, Frankrike och Polen.

Hela fälttågets framgång syntes nu hufvudsakligen bero på den hastighet, hvarmed operationerna till lands och sjös kunde bedrifvas. Ty hvad som skulle göras, borde ske, innan ryssarne, som ännu voro oförberedde på kriget, hunno förstärka sig, och innan de brister, som förefunnos inom den svenska arméen, hunno bli för stora, och att alltför mycket stegra det redan i betydlig mån utvecklade missnöjet.

Konungen, som bättre än någon annan insåg detta, gjorde nu också allt hvad på honom berodde för att påskynda rörelserna. I afbidan på de stora flottornas sammandrabbande gjorde han den 9 Juli en resa till gränsen. General Armfelt mötte honom samma dag i Lovisa. Han måste då åtaga sig att med det första

söka medverka till en plan mot Fredrikshamn, som på samma gång borde anfallas af baron G. M. Armfelt till lands, samt af ett detachement af skärgårdsflottan från sjösidan [1]).

Emellertid hade hertig Carl, besynnerligt nog, ej funnit skäl att lyda konungens ordres. Sedan han tagit tvenne ryska fregatter, hade han med en del af flottan gått in i Sveaborgs hamn, lemnande 9 af sina linieskepp fem mil ifrån sig midt i hafvet, blottställda för alla farorna af ett anfall af den Cronstadtska eskadern, hvilken man redan visste hafva utgått [2]). Vi känna ej fullkomligt orsakerna till detta hertigens uppförande [3]); men det vissa är, att flere hans vänner, såsom Oxenstjerna, Ruuth och Toll, ansågo det ytterst obetänksamt, samt gjorde allt för att förmå hertigen återgå till sin pligt [4]). Konungen blef deröfver så uppbragt, att han i ett ytterst häftigt bref helt enkelt hänvisade sin bror till krigslydnaden [5]). Han uppmanade dessutom skriftligen Ruuth att uppbjuda all sin vänskap, för att förmå hertigen afsegla, innan han inträffade i Helsingfors, emedan han ej visste huru under dåvarande omständigheter, ett möte med denne skulle aflöpa, enär helt visst hvarje annan än hans broder, efter ett sådant beteende skulle hafva blifvit arresterad

---

1) Förklaring af C. G. Armfelt. i utdrag uti De la Gard. ark., XVIII, s. 39 ff., samt Protokoller och Handlingar rörande det brottsliga förhållande, som förekommit emot åtskilliga chefer och officerare vid finska arméen under 1788 års Campagne. Stockholm 1789.

2) Grefve J. G. Oxenstierna om 1788 års krig. Manuskript i S. S.

3) Hertigen uppgifver att han ville invänta en förstärkning af flottan från Carlskrona, som dagligen väntades. Se Gyllengranat a. st., II, s. 198 ff., samt hertigens bref till Gustaf III, G. S. Han fann äfven Aspö, dit konungen befallt honom att gå med flottan, såsom bataljort alltför vådlig.

4) Oxenstjerna, a. st.

5) Bil. N:o 1.

och dömd[6]). Följande dagen[7]) återvände konungen till Helsingfors. Han gick samma afton ombord hos hertigen, som ännu icke afseglat, då ett ganska allvarsamt samtal ägde rum. Konungen beklagade sig öfver hertigens uppförande. Vi känna ej de skäl hertigen anfört för sitt handlingssätt, men han skall hafva svarat, att han beständigt varit ett föremål för konungens misstankar och förföljd af hans misstroende. »Jag skall icke undvika en batalj, slutade han; tvertom, jag skall uppsöka den vid första tillfälle; men, segrande eller besegrad, skall jag återgå till det enskilta lifvet, och aldrig mera mottaga något befäl».

Den 14 Juli afgick hertigen med den stora flottan, bestående af 15 linieskepp och 5 fregatter. Han motsåg segren med en nästan mystisk förtröstan. En vän (prins Carl af Hessen) hade spått, att han en dag skulle befinna sig i den mest blodiga sjöslagtning, som någonsin ägt rum; att han skulle segra, men att hans hatt skulle genomborras af en kula; dock borde han, ögonblicket före striden, innesluta sig och bedja, då segren otvifvelaktigt skulle tillhöra honom. Mot middagstiden den 17 Juli fick man den ryska flottan i sigte, bestående af 17 linieskepp och 8 fregatter, under den tappre och erfarne engelsmannens, amiral Greys befäl. Gynnad af vinden, formerade han lätt sin linie, hvilket åter å svenska sidan skedde med stor svårighet. Med sitt skepp af 114 kanoner, åtföljdt af ett annat af 80, styrde amiralen rakt på hertigens skepp, kringrände det, och besköt det från tvenne sidor. Det syntes som ville han taga hertigen till fånga. Men denne understöddes tappert af skeppet Wasa m. fl., och kom lyckligt undan den hotande faran. Det var då chefen på Wasa, grefve Baltzar Horn, dödligt sårad, öfverlemnade befälet åt sin nästa man med dessa odödliga ord: »Du skall svara mig inför Gud, om du stryker flagg». Äf-

[6]) Oxenstjerna, a. st.
[7]) Den 12 Juli.

ven hertigen ådagalade under stridens blodigaste hetta ett förundransvärdt lugn. Han stod på däcket och hörde, utan att deraf bringas ur fattningen, kulorna hvina kring öronen [8]). På hans skepp bortsopades kajuttaket, der han stod, af en kula, som gick genom relingen, passerade hönshuset, så att alla kycklingarne kommo ut, samt for ut genom motstående sida. Två alnar bakom hertigen stod en gammal karl på post, som genomborrades af en kanonkula, som gick in bakifrån och ut genom bröstet [9]). Ett ryskt skepp sköts i sank, och fem gjordes redlösa; två sänkte flagg och gåfvo sig. Den fiendtliga flottan drog sig tillbaka i sin befälhafvares spår, och förföljdes i två och en half timma af vår, så mycket den olyckliga stiltjen tillät, hvarförutan en fjerdedel af ryska flottan varit förlorad. Men detta räddade de ryska skeppen, emedan svenskarne omöjligen kunde hinna dem. Ett skepp blef emellertid taget å ömse sidor. Hertigen skulle om morgonen, då ryska flottan oaktadt den för den gynnande vinden afseglade, velat förnya striden, men kunde ej af brist på vederbörlig ammunition. Striden kunde således, oaktadt de fördelar svenskarne i början och under fortgången tillkämpat sig, ej sägas hafva blifvit afgörande å någondera sidan. Utgången skall visa, att det verkligen var ryssarne, som, oaktadt svenskarnes visade öfverlägsenhet och den större skada vi tillfogat dem, först åter kommo i ordning och uppträdde såsom våra herrar [10])!

Under det man i Helsingfors hörde kanonaden af bataljen vid Hogland, och var orolig öfver utgången, blef det fråga om, att sända skärgårdsflottan från Svea-

---

[8]) Bref från grefve J. G. Oxenstjerna till G. A. Reuterholm, Helsingfors den 27 Juli 1788.

[9]) Bref från Georg Adlersparre till dess fader, den 9 Augusti 1788. G. S.

[10]) Sjöslaget påstod från kl. 4 till 10 e. m. Följande dagen återvände flottorna. Stiltjen hindrade den svenska flottan att upphinna samt medtaga de två ryska skeppen, som gåfvo sig.

borg, för att afgöra striden. Hertig Fredrik tillstyrkte det, men generaladjutanterna Toll och Rayalin voro af motsatt mening, hvadan förslaget förföll [1]).

Emellertid hade konungen samma dag slaget stod vid Hogland, ånyo afrest till Helsingfors, för att ta befälet öfver general Armfelts armé, och föra den öfver gränsen. Sjelf passerade han följande dagen Kymmene-elf, och tog sitt qvarter på ryska sidan. Den 19 om morgonen inträffade baron Bunge med bref från hertigen om sjöslaget. Konungen besvarade det genast, i uttryck som vittna om stor belåtenhet, samt yttrade bland annat: »Ni har, min kära broder, hämnats på det svenska namnet och sextio års skymf. Hvad det är mig ljuft, att ha en ömt älskad bror att tacka för en så fullständig seger, att veta er vara segrare, och att veta er utan blessyrer» [2]). Kort härefter anlände en rapport från Toll, som, med dennes vanliga skarpsinnighet, framställde sakerna i deras rätta ljus [3]). Gustaf visade den förra skrifvelsen för general Armfelt, men dolde visligen innehållet af den sednare. Men Armfelt, som bättre än hertigen genomskådade ställningen, kunde ej undgå att röja det i sitt uttryck: han visade sig betänksam. »Jag tyckte», sade monarken till honom, »att ni ej var glad öfver tidningen om sjöbataljen». »Jag måste bekänna», svarade Armfelt», att jag icke var så glad, som om den varit mera decicif. Jag fruktar E. M:t har olägenhet af den, så afgörande den synes». »Ja, ni har rätt», inföll konungen efter något stillatigande.

---

[1]) Öfverste M. Anckarsvärd gjorde hertig Fredrik propositionen derom, men medger sjelf, att ingenting förlorades derigenom att den ej följdes, ty motvinden skulle hindrat honom att framkomma till hertig Carl förrän »flere timmar efter bataljens slut». Toll afstyrkte förslaget, emedan »det kunde bryta någon länk i den allmänna kedjan, hvars sammansättning ingen utom Kongl. Maj:t kände». Egenhändig anteckning af öfverste Anckarswärd. E. S.

[2]) Bilagan N:o 2.

[3]) Tolls rapport, Helsingfors den 18 Juli 1788, i Biogr. Teckn. af Toll, I, s. 254.

General Armfelt kämpade med tusen besvärligheter vid sin lilla kår. Han var både utan bröd och belägringsartilleri. Det hade dock ändtligen lyckats honom, att af det förra anskaffa ett tillräckligt förråd till den 4 Augusti, och konungen lofvade, att från Helsingfors låta sända honom nödigt antal kanoner. Om detta löfte uppfylldes, och företaget derjemte skedde, medan munförrådet räckte, ansåg han ej omöjligt, att Fredrikshamn, på sätt hvarom man öfverenskommit, skulle kunna intagas. För att påskynda anstalterna härtill, återvände Gustaf den 20 till Helsingfors [4]).

Emellertid hade hertig Carl med flottan återvändt till Helsingfors. Han fortfor med sitt beslut att vilja lemna befälet öfver flottan: men Oxenstjerna, Ruuth m. fl. konungens och hertigens vänner gjorde allt för att förmå honom afstå derifrån. De förestållde honom alla de för honom sjelf och riket skadliga följderna deraf. De besvuro honom med de mest bevekande skäl att besinna hvad hans egen och rikets ära kräfde af honom. Hertigen gjorde länge motstånd. Han sade, att hans bror blott visade honom misstroende och otacksamhet. Han hade gjort nog för sin ära, och eftersträfvade blott lugnet. Ändtligen gaf han dock vika, men med vilkor, att han äfven under fredstid finge öfverinseendet öfver flottan, hvilket han ansåg af yttersta vigt, för att bli i tillfälle att känna flottans hushållning, organisation och personal. Han klagade öfver skeppens ofullständiga utredning och otillräcklig ammunition. Derförutan skulle han velat förnya bataljen följande dagen, men kunde det då omöjligen, af brist på kartescher och kulor [5]).

För öfrigt uppförde sig hertigen efter denna sin första mest lysande vapenbedrift på ett sätt, som var honom fullkomligt värdigt, samt syntes enkom egnadt

---

[4]) General C. G. Armfelts nyssnämnde Förklaring, De la Gard. ark., XVIII, s. 41.

[5]) Bref från grefve Oxenstjerna till G. A. Reuterholm, Helsingfors den 22 Juli 1788.

att ingifva hans vänner ett slags förtjusning. »Hertigen kommer till staden nästan dagligen», säger Oxenstjerna, »och röker ibland hos mig, ibland hos prins Fredrik. Rentaf tillbedd af hela sin kår, modest utan skryt, och tackande Gud med tårar i ögonen, hvar gång saken [6]) omtalas, tagande ingen merit åt sig, utan gifvande allt åt sina officerare och sitt manskap, har den lilla kroppen (nemligen hertigen) blifvit heros, och förtjenar att så anses. Jag håller tendrement af honom» [7]).

Dessa dagar i Helsingfors mellan den 20 och 24 Juli, huru rika voro de ej på vexlande uppträden och rörande scener! Man sväfvade mellan fruktan och hopp, förtviflan och ärelystnad, de mörkaste utsigter och de ljusaste drömmar. Vi äro vid vändpunkten i detta märkliga krigs historia. De fantomer och irrsken, som hittills förbländat sinnena och alstrat de äfventyrligaste förhoppningar, äro på väg att försvinna, och lemna rum åt en sannare uppfattning af ställningen, redan så full af hotande och oerhörda företeelser.

Gustafs första omsorg, då han den 20 återvände från gränsen, var att föranstalta om den prisade sjösegerns firande. Men ack! hvilken *seger* ville man väl fira? Våra vapen hade fäktat med gammal svensk tapperhet och mannamod; vi hade hållit stången mot en öfverlägsen styrka och vädrets ogynnsamhet; ja, under vissa förutsättningar af bättre utredning m. m. skulle vi till och med kunnat vinna afgörande fördelar, och gjort segren nära nog fullständig; men nu berodde allt derpå, hvilken af de båda flottorne först skulle bli satt i tillfälle att åter uppträda; och för oss voro utsigterna i detta afseende rätt mörka [8]).

---

[6]) Affären vid Hogland.

[7]) Bref från Oxenstjerna till Reuterholm, Helsingfors den 27 Juli 1788.

[8]) Barfod, a. st., s. 59. »Konungens tal (vid festen som firades d. 21 Juli öfver segren) till hertigen, amiral Wrangel och amiralitetet var det skönaste, han hållit. Han gret, jemte hertigen

sig. Man föregaf, att det allmänt rådande missnöjet i arméen hufvudsakligen var riktadt mot Toll, som a sågs såsom krigets upphofsman, samt att det skul upphöra, om man beslöt sig för att aflägsna honom. Gustaf kunde väl i början ej neka att erkänna d orättvisa i denna beskyllning; han svarade Armfelt, d denne en gång gjort allt att nedsätta Toll: »Nämn h nom ej; om jag följt hans råd, hade jag ej varit denna bekymmersamma belägenhet» [2]). Men slutlig segrade Tolls motståndare. Då konungen d. 23 Ju stod på väg att resa till gränsen, erhöll Toll befallni att qvarstanna i Helsingfors, för att hafva inseende ö ver arméens proviantering m. m., men i sjelfva verk emedan man ville blifva af med honom. På Tolls fa grundade Armfelt sin upphöjelse: händelserna skola u visa till hvad vinst för konungen och riket. Dessa r valer, det medgifves, voro båda sin tids och sitt lan utmärktaste personligheter; och, hvad man än to säga om deras större eller mindre värde, säkert är, a med Armfelts upphöjelse Tolls inflytande, så länge Gu staf lefde, ej gerna kunde återvända. Det öfveren stämde nemligen ej med Tolls redbara och gedigna k rakter, att i politiken uppträda på ett sätt, som n mera syntes blifva allt mer och mer nödvändigt, o man ville fortfarande göra anspråk på Gustaf III

---

[1]) Gustaf yttrade, då han kort före afresan till kriget till T och Ruuth öfverlemnade originalprotokollerna öfver konfere serna på Haga: »Vårt lif är osäkert; det är försynen ens som vet, om jag återkommer eller ej från den strid, so nu börjas: skulle jag stupa, fölle säkert hela nationens ovil och hat på eder, mine herrar, som man anser hafva til styrkt kriget. Jag lemnar eder derför dessa originalproto koller med min egenhändiga justering å hvarje protokoll, fö att, då jag ej mera är till, visa nationen, att ni sökt af styrka det, och att det är endast på min befallning, och i följe af de uppgifter jag af mina ministrar vid de utrike hofven erhållit, som jag företagit detta krig». De la Gard. ark. XVIII, s. 14.

[2]) Biogr. Teckn. af Toll, I, s. 44 ff.

gunst; Gustaf hade försmått att följa Tolls kloka och väl öfvertänkta rådslag, och i stället hängifvit sig åt slumpens och lyckans ombytliga gudomligheter; och på denna svindlande bana — — hvem kunde väl vara mera passande att en tid, märk väl: en tid! figurera som hans rådgifvare och vän, än en Armfelt, sjelf en af snillets och lyckans djerfvaste barn, som hade att tacka Gustaf III för så mycket af hvad han var och blef!

En annan förändring inom det högre befälet, som icke blef utan vigt, var öfverste Anckarsvärds utnämnande till chef öfver begge skärgårdseskadrarne [9]).

Vi nämnde missnöjet i arméen. Detta var stort, och tillväxte i samma mån man fick erfarenhet af de bristfälliga åtgärder, som för krigets utförande blifvit vidtagne, och hela fälttåget syntes nära att misslyckas. Man klagade öfver krigets orättmätighet, såsom börjadt utan ständernas hörande; öfver de eländiga förberedelserna, till följe hvaraf man länge saknade både föda och materiell [10]); öfver dispositionernas och ordernas osammanhang och ombytlighet, hvilka för det mesta dikterades af de unga brushufvuden, som omgåfvo konungen och utträngde de äldres och mera erfarnes inflytande; de vid Hogland sårade soldaterna voro ännu oskötta, endast i brist på chirurger och läkemedel; och man väntade sig med bäfvan samma öde, och en olycklig upplösning på hela krigsföretaget. Tvenne öfverstar [1]) och en mängd subalternofficerare, ja till och med underofficerare begärde och erhöllo sitt afsked; många af de öfriga hotade att ej vilja gå längre än till grän-

---

[9]) Hemliga handlingar, I, s. 31.

[10]) Oxenstjerna, a. st., säger: »Konungen samlar trupperna, för att låta dem lida af hunger och ledsnad under sex veckors overksamhet, i stället för att skynda med dem till Petersburg». Jfr. G. M Armfelts sjelfbiografi i Adlersparres Historiska Handlingar. Det faktiska i detta klagomål kan numera anses hafva blifvit bevisadt af författaren till Anjalaförbundet, sid. 177 ff.

[1]) Lejonhufvud och Fleming.

sen. Gustaf råkade i förskräckelse öfver detta all-männa missnöje, som hotade att sprida sin smitta til sjelfva soldaterna. Men hvad ville han göra? Sedan han förkastat Tolls råd, att med stränghet genast i begynnelsen qväsa dessa upprorssymptomer [2]), fick han också hålla till godo med frukterna; tilläggom, me frukterna af sin egen sorglöshet och obetänksamhet [3]).

Konungens sinnesstämning under dessa afgörand dagar gränsade ofta nära förtviflan. Så yttrade han t. ex. till grefve Oxenstjerna, kort före afresan til Fredrikshamn»: »Jag har nyss emottagit de ledsammast rapporter. Det bildar sig emot mig en öppen samman-svärjning. Jag är öfverhopad af oredorna i den inr ställningen, och af Tolls uppförande, som ej har mot svarat mina afsigter; den oförlåtliga långsamheten oc oordningen inom krigsförvaltningen är hans verk oc har paralyserat mig i det afgörande ögonblicket [4]). Och dessa otaliga afskedstagningar sedan! De vittna o den anda, som herrskar i arméen. Det är att göra o igen historien om 1786 års riksdag, som är källan ti de olyckor och bekymmer, jag nu erfar. Hvilka le samma reflexioner, då jag jemför den förflutna och de närvarande tiden! Jag var lycklig då..... Omgifven a vänner, dyrkad af ett tacksamt folk, kände jag ic annat än hvad lifvet har lyckligt.... Store Gud, ti hvilka stormar, för hvilka främmande öden har du bestämt mig! Mitt hjerta är genomborradt af bekym-mer, då jag vänder mina blickar mot framtiden. Ut vänner i mitt rike, utan stöd af de andra maktern öfverlemnad åt mig sjelf mot en fruktansvärd fiend och mine egna undersåtare, har jag ingenting mer a

---

[2]) Biogr. Teckn. af Toll, I, s. 44.

[3]) Då konungen försmått att följa Tolls första råd, (se sid. 33 föregående Del), var han ju sjelf saker till alla de kommand olyckorna. Ofta erkände han detta sjelf (se härofvan si 12, jemte noten); ofta åter sköt han skulden till alla sin olyckor på Toll, hvarom mera längre fram.

[4]) Jfr. föregående not.

mitt mod att sätta deremot. Jag går att försöka vapnens lycka, och kanhända skall jag derunder finna slutet på min bana».....

»Blottställ icke, sire, er person», svarade Oxenstjerna. »Besinna att E. M:t har en regeringsform att försvara, som vid E. M:ts död skall gå öfver ända; ni har er son i späd ålder utan försvar, och ett rike, som sönderslitet i sitt inre endast sammanhålles af eder arm. Om E. M:t doge i detta ögonblick, så skulle Ryssland otvifvelaktigt återvinna det inflytande, hvaraf det alltid betjent sig till vår olycka. Det skulle säga till nationen: Ni ser nu följderna af den makt, er konung har inkräktat; ni bör återtaga denna gamla regeringsform, som hindrar en äregirig furste att störa edert lugn; och på detta vilkor skall ni få fred. Man skulle alltför villigt räcka handen åt dessa förslag, ja det finnes inga vilkor, som man ej skulle antaga, för att sluta ett krig så allmänt ogilladt. E. M:t bör då icke blottställa sitt lif, och ej för en krigisk bragd riskera att se det stora verk förstöras, som gör E. M:t odödlig. Sveriges öde tillhör E. M:t».

Dessa ord syntes på konungen göra ett djupt intryck, och han var öfvertygad om deras sanning. Men han var icke född till fältherre. Den snabba beslutsamhet och energi i faran, som kufvar och besegrar motståndet, voro hönom ej beskärda; fruktande missnöjets höjd, beklagande det djerfva steg, hvari han kastat sig, förskräckt att se sig öfverlemnad åt sig sjelf, oviss om utgången, men på en gång stolt, äregirig och retad af motståndet, afreste han, ej med hjeltens mod och den förståndiges kraft, utan med förtviflans furier i hjertat.

Just som han var på väg att afresa, inträffade nya, ännu vådligare symptomer af missnöjet. Officerskårerne vid hela regementen[*]) begärde sitt afsked. Med yttersta möda lyckades man, att öfvertala dem

*) Vid Dalarnes och Södermanlands regemente. Oxenstjerna, a. st.

stanna qvar, men fruktade nytt utbrott af deras missnöje, då det blef fråga om att passera gränsen [6])!

Vi behöfva ej många ord, för att skildra utgången af detta så mycket omskrifna företag mot Fredrikshamn. Det misslyckades så väl i följd af bristfällig förberedelser, som isynnerhet genom konungens hufvud-lösa dispositioner derunder. Han föreföll dessa daga liksom med ens förändrad; han teg i flere timmar, å ej, gick ifrån sina vanor och lät allt gå hals öfve hufvud; man fruktade, att han, trött vid lifvet, blot sökte tillfälle att påskynda dess slut [7]). Vid Hussul och Summa stodo de begge Armfeltarne, endast vän-tande understöd af landstigningskåren, för att ryck an mot fästningen. Nu är att märka, att om detta e skedde före den 4 Augusti, så skulle general Armfelt af brist på lifsmedel, ej med sin kår kunna lemna ve-derbörligt understöd. Man gjorde konungen uppmärk-sam härpå, och framhöll nödvändigheten att, för all händelser, förse trupperna med ännu några dagar munförråd samt groft artilleri, hvarpå alla kårerna som skulle operera mot fästningen, ledo fullkomli brist. Förslag och påminnelser om beggedera ingåf-vos till konungen, men utan att vinna vederbörligt af-seende [8]); i stället föreföll det nästan som om alla svå-righeter blifvit uppkallade för att hindra möjlighete af dessa förnödenheters anskaffande. Hvad inträffad nu? Jo alldeles hvad man efter sådane beredelser bor kunnat förutse. Landstigningen och anfallet mot fäst-ningen kunde, för väderlekens skull, ej äga rum för än den 3 Augusti; konungen, oförmögen att från sitt håll lemna understöd, fann sig derföre nödsakad g general Siegroth ordres att draga sig tillbaka, i fall han ej fann sig i stånd att ensam fortsätta anfallet. Så miss–

---

[6]) Oxenstjerna, a. st.

[7]) Oxenstjerna, a. st. Jfr. Heml. Handl., I. s. 84.

[8]) Generalkrigsrättens på Fredrikshof protokoller, 2 häftet, s. 1410, samt Biogr. Teckn. af Toll, I, s. 45 och 46.

misslyckades planen mot Fredrikshamn, och konungen, som vistades i Hussula, gaf sjelf ordres till så väl den der som den i Summa förlagda kårens återtåg [9]). Baron G. M. Armfelt försökte väl ännu en gång att förmå konungen att förnya anfallet, men förgäfves [10]); general Armfelt drog sig den 4 Augusti tillbaka till Likala, och följande dagen om aftonen anlände konungen med den i Summa förlagda kåren till Högfors och Kymmenegård, der högqvarteret togs.

Det var således naturhinder och de felaktige anstalterna, som vållade denna så ytterst olika och partiskt beskrifna reträtt, och ingalunda, såsom man från vissa håll föregifvit, officerarnes och soldaternas vägran att lyda ordres; men härmed vilja vi ej hafva nekat, att befälets beteende ju mycket bidragit till densamma. De finska officerarna fortforo ihärdigt med sina revolutionära stämplingar. Så snart beslutet att rycka an mot fästningen var fattadt, begärde öfverstarne för Åbo och Björneborgs regementen Hästesko och von Otter audiens hos konungen, för att förmå honom att inställa anfallet; de anförde härför många, både grundade och ogrundade skäl, men slutligen, då intet annat syntes hjelpa, sade de, att de omöjligen kunde svara för soldaternas lydnad, hvarföre de uppmanade monarken att sjelf derom göra sig underrättad, genom att ordentligt tillspörja dem [1]). Det berättas till och med, att öfverste Hästesko fattat tag i konungen, liksom till ett tecken, att han vore i deras våld [2]). Följande natten för-

---

[9]) Jfr. om den tillämnade attacken mot Fredrikshamn isynnerhet general Armfelts m. fl:s yttranden i Generalkrigsrättens på Fredrikshof protokoller. Härmed rättas misstagen i de fleste våra läroböcker, hvilka oftast bedöma sakerna ur ensidigt Gustaviansk synpunkt.

[10]) Härom se G. M. Armfelts sjelfbiografi, a. st., s. 103 ff.

[1]) Berörde öfverstars m. fl:s yttranden i General-krigsrättens protokoller.

[2]) Så berättar Barfod, a. st., s. 223, sig hafva hört af Leopold.

sökte man att genom brottsligt öfvertalande förmå soldaterna att vägra lydnad, i fall konungen skulle tillspörja dem [3]). Men man missräknade sig fullkomligt. Alla svuro med en mun att följa sin konung [4]). Också förmärktes inga svårigheter, mycket mindre olydnad, då de dagen derpå fingo ordres att uppbryta mot fästningen, hvilket tvertom särdeles villigt verkställdes. Man träffar ej heller något spår, att officerarne då uppförde sig annorlunda, än som deras pligt fordrade. Det var konungen sjelf, som sedan gaf ordrerna till reträtt. Då Armfelt kort derefter sökte ändra detta beslut, och deri verkligen lyckades, finner man väl, att de finska cheferna uppträdde med nya föreställningar och skrämskott; dock gingo de ännu ej ända derhän, att de formligen förklarade sig ej vilja lyda. Armfelts vrede deröfver, att hans råd ej följdes, öfversteg emellertid alla gränser; han inskickade genast sin afskedsansökan. Men konungen, som i olyckan nu mer än förr kände sig äga behof af vänskapen, skyndade till Armfelt, då de snart blefvo ense. Med tårar i ögonen, säger Armfelt sjelf, berättade han mig förloppet af allt hvad som händt i Hussula, då det sista beslutet fattades [5]). Från detta ögonblick daterar sig egentligen Armfelts stora inflytande och delaktighet i händelserna.

Ehuru föga uppbyggligt det torde vara, få vi väl ändå säga några ord om det sätt hvarpå diplomatien sköttes under dessa olycksdigra dagar.

Grefve Rosen hade besynnerligt nog ännu ej framkommit till Constantinopel med Sveriges sednaste propositioner, och Porten ännu ej besvarat dem, som Heidenstam redan framställt [6]).

Underhandlingarne för att vinna Danmark för en offensivallians mot Ryssland blefvo, som man bort för-

[3]) Ofvannämnde protokoller.
[4]) Konungens tal till soldaterne, se Heml. Handl., I, s. 204.
[5]) Armfelts sjelfbiografi, a. st., sid. 105.
[6]) Heidenstams depescher. R. A. Jfr. sid. 338, förra delen.

utse, utan följd. De danska prinsarne skickade general Mansbach till Finland, för att uppvakta konungen, och besvara de komplimenter, som han genom Düwall och Borgenstjerna låtit göra dem. Konungen mottog honom med den yttersta artighet. Mansbach gjorde allt för att öfvertyga konungen om sitt hofs fredliga tänkesätt. På samma gång sysselsatte sig konungen flitigt med att söka inpregla hos grefve Bernstorff den tanken, att Ryssland börjat kriget [7]).

Icke bättre slogo de förhoppningar ut, man gjort sig på subsidier ifrån England. Sveriges okloka uppträdande, utan något rimligt ändamål, och innan något förbund med någon utländsk makt hunnit afslutas, afskräckte helt och hållet England att blanda sig i våra angelägenheter. Baron Nolcken öfverlemnade derföre, enligt ordres, underhandlingen åt baron Staël, som genast ingick med franska kabinettet i underhandlingar om ett nytt förbund. Denna vändning af saken gjorde väl i början Gustaf III något brydd, men han öfverlemnade sig snart med sin vanliga lättsinnighet åt de nya utsigter, som han hoppades uppgå för sig i Frankrike. I sjelfva verket voro de rapporter, som inflöto från Paris, icke utan att inge honom ett visst hopp. Dock, hvad kunde man väl vänta af ett rike, som sjelf stod så nära att falla i en afgrund? Det var derföre mer den goda viljan, än förmågan, som borde rosas hos detta kabinett, och klokare hade visserligen varit, att nöjd med mindre taga hvad England i början er-

---

[7]) Memoires sur la campagne de 1788 en Suède, par le Prince Charles de Hesse, Copenhague 1789; Oxenstjerna, a. st., samt d'Albedyhll, Receuil de Memoires etc., II, p. 231. Om de orimliga rykten oppostionen utspridde rörande general Mansbachs beskickning se Heml. Handl, II, s. 190, noten. Det troligaste är att Danmark verkligen önskade att freden måtte bibehållas, men att det derföre icke mindre var öfvertygadt om nödvändigheten att uppfylla sina förbindelser till Ryssland.

bjöd [8]), än att af idel snålhet blottställa sig för att få intet, såsom nu blef fallet. För att emellertid så godt man kunde reparera de felsteg man begått, fingo våra ministrar i Paris och London ordres, att sinsemellan korrespondera, och hvardera underteckna det fördrag, hvarom man först lyckades att komma öfverens, — och allt detta sedan kriget var i full gång [9])! von Engeströms meddelanden från Warschau voro föga mera uppmuntrande [10]).

---

[8]) Nemligen 100,000 pund, i stället för 400,000, som man begärt. Jfr. sid. 334, förra delen.

[9]) Oxenstjerna, a. st.

[10]) Ett outsläckligt nationalhat lifvade väl polackarne mot Ryssland (äfven emot Preussen och Österrike); men då man var i saknad af penningar, arméer och generaler, kunde dermed ingenting uträttas. Engeström föreslog derföre en nära anslutning emellan Sverige, Preussen och England, för att sätta Polen i stånd att repa sig, få en ärftlig tron m. m.; då först trodde han det blifva en för Sverige nyttig allierad mot Ryssland. v. Engeströms depescher, R. A.

ANDRA KAPITLET.

ANJALAFÖRBUNDET

eller

de revolutionära rörelserna i Finland.

(Augusti — November 1778).

Ställningen efter reträtten från Fredrikshamn. — Jägerhorns beskickning till Petersburg. — Sinnesstämningen i lägret. — Märkligt samtal mellan M. Anckarsvärd och G. M. Armfelt. — Gustaf III bidrager till afsändandet af en not till kejsarinnan. — Anckarsvärd och Gustaf III. — Gustaf får kunskap om underhandlingarne med fienden. — Uppmaning till afbön. — Anjalaförbundets upprättande såsom en följd deraf. — Konungens beslut. — Förslag att afsäga sig regeringen — Grefve Mejerfelt befälhafvare efter C. G. Armfelt. — Ställningen förvärras. — Konungens obeslutsamhet. — Bref från general Armfelt till Gustaf III. — Nytt beslut af den sednare. — Danmarks förklaring. — Hertig Carl högste befälhafvare i Finland. — Förslag att arrestera konungen. — Baron Lejonhufvuds beskickning. — Konungen nästan rymmer från arméen och anländer till Stockholm. — Förbundets avertissement och de s. k. filialdeklarationerna. — Möte med Sprengtporten. — Hertig Carl träder i spetsen för arméens rörelse. — Konferenser derom med Anckarsvärd — Öfverste Montgomerys beskickning. — Hertigens bemödande att förmå konungen sammankalla ständerna; han underhandlar med fienden om stillestånd. — Utrymmandet af Högfors. — Underhandlingarne afbrytas. — Omdöme om hertigens karaktär och förhållande till Reuterholm. — Lysande anbud till hertigen från Finland och Stockholm. — Hertigens afslag. — Anjalaförbundets upplösning.

Arméens läge efter reträtten från Fredrikshamn var i sanning vådligt. Den 5 Augusti utspriddes ryktet om ryska flottans ankomst till Sveaborg, och att vår egen flotta blifvit af densamma innestängd. Härigenom afbröts all kommunikation med Sverige, och arméen var i fara att förgås af hunger. Svenska och finska kusterna voro öppna för härjning, utan möjlighet till försvar, och man väntade hvarje ögonblick på ett starkt anfall af fienden till lands. Ett doft rykte började äfven gå om anfall från danska sidan, och det var

således ej underligt, om de mer upplyste af officerarne begynte förskräckas, och ömma för fosterlandet [1]).

Hvilket rikt fält erbjöd ej detta sakernas läge för partiernas stämplingar och planer! Dessa började derföre ock genast komma i full rörelse. De s. k. sjelfständighetsmännen — ifrarne för Finlands sjelfständighet — trodde nu ögonblicket vara inne att genom underblåsande och befordrande af det allmänna missnöjet komma till sitt mål; och den finska arméens befäl, med andra planer, men icke mindre lifliga önskningar efter en förändring, underlät ej heller att ifrigt befordra desamma.

Redan dagen efter reträtten från Fredrikshamn, eller den 5 Augusti, medan arméen ännu låg i Likala, framställde Jägerhorn sitt förslag om en beskickning till kejsarinnan, å arméens vägnar, såsom det yppersta medlet att komma ur den närvarande förlägenheten, tvinga konungen att sammankalla ständerna, samt vid riksdagen och under påtryckning af det allmänna missnöjet, genomdrifva en regementsförändring. Han meddelade sig till en början endast åt öfverstarne Hästesko och v. Otter, samt öfverstelöjtnant Otto Klingspor, hvilka gingo in på förslaget. Svårare var det att derför vinna general Armfelt, hvilket dock ansågs oundgängligt, emedan denne var högste befälhafvare på stället. Man lyckades dock häri, isynnerhet sedan Klingspor, såsom bror till den vid hofvet synnerligen väl anskrifne öfversten af samma namn, låtit förstå, att den föreslagne beskickningen förmodligen ej skulle misshaga konungen, snarare tvertom, alldenstund han deraf kunde få anledning till underhandling med kejsarinnan, utan att kompromettera sig genom att taga första steget [2]).

[1]) Jfr. isynnerhet: Förklaring af C. G. Armfelt, i De la Gard. arkivet, XVIII, s. 39 ff., samt flerstädes i Generalkrigsrättens på Fredrikshof protokoller.

[2]) C. G. Armfelts bref till sin brorsson, G. M. Armfelt, Liljendahl den 13 Oktober 1788, med följande förklaring, som åter-

Den 9 Augusti om natten samlades således, på Jägerhorns anstiftan, i general Armfelts tält, utom förutnämnde herrar, öfverstelöjtnanten P. af Enehjelm och majoren, baron von. Kothen, alla vid finska arméen. Ändamålet med sammankomsten var att öfverlägga om en not till kejsarinnan. Jägerhorn uppsatte först förslag till en dylik skrifvelse, hvilket dock ej vann bifall, hvarför den mera skrifkunnige major Klick efterskickades. Han lyckades bättre. Samtlige närvarande och undertecknande chefer och officerare erbjödo häri, öfvertygade som de voro om kejsarinnans fredliga tänkesätt, å arméens vägnar fred, mot vilkor att Sverige återfick sin gräns sådan den var före sista fredsslutet; de hade afsändt sin förtroendeman, major Jägerhorn, för att, som de hoppades, genom honom erhålla nådigt svar; utfölle detta svar åter mot förmodan, och de nödgades gripa till vapen, så voro de glade, att det i så fall kunde ske med bibehållet samvetslugn, alldenstund de då hade blifvit öfvertygade, att kriget ej, såsom de nu förmodade, var företaget emot nationens önskningar [3]). Den 9 Augusti, tidigt på morgonen, afreste Jägerhorn med denna not till Petersburg.

Han begärde genast och erhöll audiens hos kejsarinnan. Men i stället att föra deras talan, af hvilka han blifvit sänd, underhandlade han för sjelfständighetspartiets räkning, och förklarade för kejsarinnan, huru hela Finland vore färdigt att antaga hennes beskydd. Sprengtporten, som uppehöll sig någorstädes inne i Ryssland, efterskrefs [4]), hvarefter ett svar på Jägerhorns not i hast uppsattes, hvarmed denne afreste, sedan han ur kejsarinnans egen hand erhållit dyrbara skänker, till bevis att han var i behagliga ärender stadd [5]). Sjelfherr-

---

finnes i Protokollerna, 1 häftet, s. 300 ff. Jemför äfven Hemliga Handlingar, II, s. 150.

[3]) Noten till kejsarinnan se Hemliga Handlingar, I, s. 133 ff.

[4]) Anjalaförbundet, s. 61 ff.

[5]) Jägerhorns berättelse för C. G. Armfelt m. fl., enligt Generalkrigsrättens på Fredrikshof protokoller.

skarinnan uttryckte i denna skrifvelse sin benägenhet att underhandla med det finska folket, så snart de samlat sig i en ordentlig »riksföreställande kår», hvarföre hon ock redan lemnat sin general Mouschin Puschin nödig fullmakt att föra hennes talan; hvad åter svenskarne beträffade, så, i fall deras konung enligt förmodan ej delade hennes fredliga tänkesätt, ville hon gerna med ständerna öfverenskomma om fred, men som bevis på deras goda afsigter önskade hon, att trupperna genast drogos ur ryska Finland, i hvilket fall hennes generaler fått ordres att inställa alla fiendtligheter [6]). Kort efter Jägerhorns afresa från Petersburg affärdades till arméen vid gränsen Sprengtporten och ryska storfursten, försedde med vederbörliga fullmakter.

I lägret vid Anjala rådde dagarne efter Jägerhorns afresa en besynnerlig blandning af trotsig glädje och brusande öfvermod. Man invaggade sig i de bedrägliga förhoppningarne, att utan offer vinna nåd hos Rysslands stolta herrskarinna, samt att förmå konungen att med godo bereda sin egen förnedring, hvilket otvifvelaktigt hade blifvit följden, om han under den sinnesstämning, som då rådde, hade sammankallat ständerna. Men man kastades hit och dit, utan bestämd plan, och i den inbillningen, att en revolution skulle kunna åvägabringas med fredliga medel. Man bröt emot den militäriska ärans lagar, utan att med energi eftersträfva den revolutionära, och blottställde sig sålunda för den dubbla skymfen, att hafva varit oduglige både såsom krigare och konspiratörer. Redan cirkulerade de punkter till en ny regeringsform à la 1720, som man ämnade förelägga ständerna, och patriotiska verser sjöngos om huru

»Vi den till evig nesa döma,
som född i Sverige, vågar glömma
sig vara född, att lefva fri» [7]).

---

[6]) Kejsarinnans svar på de förbundnes skrifvelse med Jägerhorn, se Hemliga Handlingar, I, s. 135 ff.

[7]) Verserna i sin helhet, se Hemliga handlingar, I, s. 142 ff.; utkastet till den nya regeringsformen dersammastädes, s. 121 ff.

Konungens belägenhet efter det misslyckade försöket mot Fredrikshamn var högst bedröflig. Han var så osäker till sin person, att han ansåg sig böra bo på sin jakt, Amfion, samt om nätterna indraga landgången, för att ej bli bortröfvad [8]). Det dröjde nu ej heller, förrän underrättelse ingick, att svenska flottan blifvit af den ryska innestängd i Sveaborgs hamn, samt att Danmark med allvar hade blifvit af kejsarinnan uppfordradt, att lemna den enligt traktat betingade hjelpkåren, hvarföre man i Köpenhamn endast väntade kronprinsens återkomst från Norrige, för att fatta beslut [9]).

Dessa underrättelser väckte hos konungen den lifligaste bestörtning, ja han råkade alldeles i förtviflan. Öfverste Anckarsvärd, som den 7 Augusti gjorde honom ett besök i högqvarteret, fann honom bekymrad, oviss, misstroende; han talade med tårar i ögonen om hur han hade låtit bedraga sig att företaga kriget i otid, innan något ännu var i ordning [10]). Detta oaktadt upptog han med förtrytelse, att Anckarsvärd enständigt bad honom tänka på freden. »Det vore att öfverhölja sig med skam», sade han, »att vanhedra sig, nej, hellre blottställa sig för de mest förtviflade chanser».

Då Anckarsvärd utkom från konungens kabinett, träffade han baron G. M. Armfelt, som sade till honom: »Det finns intet annat parti att taga, än att skicka någon i arméens namn, för att begära fred af kejsarinnan» . . . .

Man måste vara galen, svarade Ankarsvärd, för att åtaga sig det.

Men jag svär er, återtog baronen, att konungen ingenting hellre önskar än freden, likagodt på hvad sätt.

Och hvarför begär han den ej af kejsarinnan, frågade Anckarsvärd.

Det är hvad han aldrig skall göra, svarade Armfelt.

---

[8]) Anjalaförbundet, s. 92 ff.

[9]) Bref från Gustaf III till hertig Carl, den 9 Augusti 1788 Bil. N:o 3.

[10]) Se föregående kapitel, sid. 14, not. 3.

Detta samtal visar, huru konungen kort förut be- traktat det steg, arméen tog några dagar sednare. M- har derföre skäl till den förmodan, att baron G. Armfelt eller någon annan af hans förtrogne, t. öfverste Klingspor, af den förtviflade belägenhet hv- de funno allt, men isynnerhet af konungens sinn- stämning låtit förmå sig, att, på sätt vi berättat, a- tingen sjelfve eller genom andra ge impulsen till beslut, som dagarne derefter, på Jägerhorns inråd- fattades i Likala. Men att derföre, såsom man gjort påstå att noten till kejsarinnan på konungens direkt ehuru hemliga befallning affärdades, är lika orimligt sig sjelf, som det saknar stöd i trovärdiga handling-

Sednare på dagen (den 7 Augusti) hade Anck- svärd ett nytt företräde hos konungen, för att å fle- kårers vägnar förnya sina föreställningar om fred. A- méen vore ytterligt missnöjd, förklarade Anckarsvär- allt som behöfdes för att föra ett krig fattades, o- man måste tänka på freden och sammankallandet af riksdag.

»Hvad skall det heta», afbröt honom monark- med vredgad uppsyn; »jag ämnar hvarken begära fr- ej heller vända mig till ständerna, af hvilka jag h- intet att hoppas. Jag ser väl, att jag är öfvergifv- af hela verlden; men jag skall ej begå sjelfmord p- min egen ära, och jag skall stanna qvar här helt allen- till och med om hela arméen öfvergåfve mig»....

Efter en stund inföll konungen, med blossand- uppsyn och vredgad blick på Anckarsvärd, som sök- att urskulda sig: »Jag har alltför länge fördragit denn- upproriska anda, hvaraf jag är omgifven, och jag ha- ej skickat efter er för att tala politik, som ni ej be- griper, men för att inhämta era råd öfver de dispo- sitioner jag bör göra, och jag förklarar er, min herre, att jag icke ämnar vika ett steg tillbaka» [2]).

---

[1]) Se Hemliga handlingar, II, s. 149 ff. och 159 ff.

[2]) Anckarsvärds Journal, hvaraf utdrag i S. S.

I en konselj, som samma dag hölls i högqvarteret, i närvaro af flere de förnämsta generalerna och öfverstarne, kom man öfverens, att, i anseende till de yppade betydliga bristerna i arméens materiel och behofver, samt örlogsflottans instängande i Sveaborgs hamn, fälttåget kunde anses som förfeladt, samt att skärgårdsflottan borde gå till Borgå och Svartholm [3]). General Armfelt fick ordres att draga sig till Anjala [4]), samt hertig Carl att vara betänkt på svenska kusternas försvar, ifall, såsom man fruktade, ryska flottan der skulle göra besök för att plundra [5]).

Emellertid dröjde det ej länge, förrän konungen började få kännedom af arméens den 9 tagne steg. Några dagar förut erhöll baron G. M. Armfelt ett bref från en som kallade sig »välment finne», med uppmaning att inlåta sig i underhandling med de ryska generalerna, hvaremot man förespeglade honom kejsarinnans gunst, och, för att ännu mera fresta honom, följde en vexel på 20,000 R:dr [6]). Kort härefter inträffade underrättelsen om Jägerhorns afresa från Likala. Befälhafvaren i Savolax, öfverste Hastfer, insände äfven ett bref från ryska kommendanten i Wiborg, generalmajoren Güntzel, deri öfversten hotades med plundring, om han ej genast drog sig tillbaka inom svenska Finland, emedan finska arméen beslutat att genom en beskickning till kejsarinnan söka göra ett slut på det orättmätiga kriget [7]). Dessa underrättelser försatte konungen i yttersta bestörtning. Han sände en afskrift af Güntzels bref till general Armfelt, med uppmaning att lemna underrättelser om de stämplingar, som torde

[3]) Anckarsvärds Journal.
[4]) De la Gard. Arkivet, XVIII, sid. 32.
[5]) Bil. N:o 3.
[6]) Rådsprotokollet af den 2 Sept. 1788.
[7]) Nyssnämnde protokoll, jemfördt med protokollerna öfver rättegången mot Anjalaförbundet. Af Güntzels bref, dat. den 6 Augusti, kan måhända slutas, att Jägerhorn skyndat att låta underrätta fienden om hvad man påsyftade.

hafva ägt rum, jemte bifogande af formulär till afbö
genom hvars underskrifvande de möjligen brottsliga o
ficerarne skulle erhålla förlåtelse, samt förbinda sig
till sista man strida för konungen [8]).

I lägret vid Anjala blef stor uppståndelse vid i
händigandet af denna skrifvelse från konungen, so
man nu med förskräckelse fann långt ifrån att gil
officerarnes beteende, tvertom betrakta det som ett förr
deri, hvarför de behöfde hans förlåtelse. General Arm
felt sammankallade derföre dem som undertecknat n
ten, samt föreslog dem att underteckna en skrift, hva
man skulle svärja, att, i fall kejsarinnan erbjöd fre
man på allt sätt ville söka förmå konungen att ing
derpå, och sammankalla ständerna, men i annan hä
delse, att såsom en man gå mot fienden och iaktta
den strängaste lydnad. Detta förslag vann bifall, hvar
hvar och en af de respektive cheferna skyndade s
under denna s. k. förbundsskrift af deras officera
samla så talrika underskrifter som möjligt. En offic
afreste i samma ändamål till Savolax-kåren. Sålun
försedd med 113 underskrifter, afsändes den 12 Au
gusti till konungen förbundsskriften, åtföljd af ett br
från general Armfelt, som närmare redogör för arméen
förhållande [9]).

Så snart konungen deraf fått del, sände han eft
baron G. M. Armfelt, samt yttrade, under det han la
papperen i hans händer: »Hvad tycker ni min vän
Armfelt, som låddes blifva i högsta grad bestö
och bedröfvad, rådde konungen att sammankalla någ
af sina närmaste, för att begära deras råd. Baronern
Taube och Wrede samt grefve Axel Fersen, hvilka al
händelsevis befunno sig i högqvarteret, och genast i
funno sig, visade sig i lika grad bestörta, men vågad

[8]) De la Gardeska arkivet, XVIII, s. 28 ff.

[9]) Akterna finnes i Hemliga Handlingar, I, s. 123 ff. Se
öfrigt rörande förbundets och föreningsaktens uppkomst m. m.
sådan den i texten förekommer, General-krigsrättens p
Fredrikshof protokoller.

att råda. Armfelt yttrade då, att de brottslige borde resteras och skickas till Stockholm. Men konungen tänkte sig; efter en stund inföll han: »Nej, man måte förställa sig. I den förlägenhet, hvari Ryssland beiner sig, skall det kanske gå in på en hederlig fred, h i så fall skall jag draga nytta deraf; hvarom icke står mig vägen till stränghet alltid öppen». Alla ktes ge sitt bifall åt denna tanka, utom Armfelt, m yttrade: »Det är sällsynt, sire, att i denna sorts årer mezzo termini lyckas» [10]).

Konungens förtviflan under dessa olyckliga dagar versteg ofta alla gränser. Instängd af Ryssland, ho- af Danmark, och dertill öfvergifven af sin egen mé, hvad borde han väl företaga? Han sade en gång grefve Oxenstjerna, som, efter en förfärlig målning hans belägenhet, slutat med att göra honom denna ga: »Välan», sade konungen, »mitt parti är taget. t är ej nytt, det har länge varit min önskan. Jag ll abdikera och skilja mig vid alltsammans. Då jag t allt hvad jag äger, har jag nog för att kunna lefva. g vill ej vara i Rom, ty drottning Christina var der, h jag kan ej vara lika celeber; men jag kan köpa t hus vid boulevarden i Paris, eller bo i Schweitz. g vet ej med säkerhet, om jag reser direkte härifrån, er om jag först far till Stockholm, samlar ständerna, er dem sanningen sista gången, och går sedan min g, utan att af dem begära det minsta, samt uppbrän- r mitt testamente, utan att begära hvarken lydnad er pension» [1]).

Under tiden föregick en förändring i det högre ilitärbefälet, som icke var utan vigt. General Armlts ålderdom och vacklande politiska tänkesätt gjorde onom otjenlig, hvarföre general Mejerfelt afsändes, för

---

[10]) Armfelts sjelfbiografi i G Adlersparres Historiska Handlingar etc., I, s. 108 ff.

[1]) Bref från grefve J. G. Oxenstjerna till hertig Carl, Lovisa den 20 Augusti 1788. S. S.

att mottaga befälet öfver de i Anjala stående truppern
Hans ordres lydde blott på ett tappert försvar af grän
sen, hvarföre han till en början slog sig temligen v
ut hos de sammansvurne, samt motsvarade äfven, ti
konungens utmärkta belåtenhet, det höga förtroende h
erhållit [2].

Emellertid syntes ställningen i det hela med hvar
dag blifva vådligare. Redan stod kriget i ett ann
hörn af fäderneslandet i full låga [3], och enligt allt ut
seende beredde sig Danmark till ett anfall på Skåne [4].
I ändamål att leda försvarsanstalterna, ditsände konun-
gen Toll, som nu förlorar allt inflytande. Vid samm
tid inträffade i högqvarteret Borgenstjerna såsom ilbu
från Norrige, med underrättelsen att de danska prin
sarne längesedan afrest till Köpenhamn [5]. Han berät
tade tillika, att man i Norrige yttrat, att, om det bl
krig med Sverige, ämnade man intaga Göteborg, ell
i kejsarinnans namn, uppfordra det att gifva sig, o
förklara det för en fri riksstad [6]. Äfven spridde s
ett rykte, att den finska konfederationen umgicks m
planer att förklara Finland sjelfständigt, under rys
beskydd [7].

Dessa utsigter voro bekymrande, och konunge
vänner upphörde ej att söka förmå honom fatta e
beslut. Än rådde de honom att anropa alla de euro
peiska makternas mellankomst, för att, om ej af vän
skap, åtminstone af månhet om den politiska jemvigte
hindra Sveriges undergång; än att sammankalla stän
derna; men, då detta syntes alltför äfventyrligt, för

---

[2]) Rådsprotokollet d. 2 Sept. 1788.

[3]) Amiral Dessen, som stannat utanför Köpenhamn, lät natte
mellan den 9 och 10 Augusti bränna och plundra Rå fiskläg
i Skåne.

[4]) Biogr. Teckn. af Toll, I, s. 51.

[5]) Barfod, s. 96.

[6]) Bref från grefve Oxenstjerna till hertig Carl, den 20 Aug
1788.

[7]) Rådsprotokollet d. 2 Sept. 1788.

ade de sig deri, att inbjudning borde ske till Ryssland och Danmark att med Sverige ingå det familjefördrag, hvarom varit fråga vid mötet i Fredrikshamn. Men monarken syntes vacklande; än sade han sig föreslaga ständernas sammankallande; än ville han resa till Skåne, undvikande Stockholm, der han blygdes att visa sig; än åter, och detta visar huru allt var drifvet till det yttersta, önskade han förena sig med kejsarinnan och afsluta familjefördraget, men endast i den afsigten att få begagna hennes vapen att kufva sina uppstudsiga undersåtare. Man frestas tvifla, om han i ett sådant ögonblick var vid sina sinnen. »Jag skulle vilja sluta familjefördraget med kejsarinnan», sade han till Oxenstjerna, »och gifva henne mina skepp, med vilkor att hon hjelpte mig att hämnas på mina undersåtare».

Om E. M:t ej tager något beslut, sade Oxenstjerna, så inträffar till slut, att hela fäderneslandet gör uppror.....

Välan, inföll Gustaf, jag skall ha det borgerliga kriget.

Nej, svarade Oxenstjerna, E. M:t skall ej få borgerligt krig. För att det må bli krig, är nödigt att tvenne makter finnas som kunna föra kriget, men E. Maj:t skall ej få med sig, emot hela nationen, mer än tre eller fyra adelsmän, som skola bli qvar snarare af heder, än af öfvertygelse.

À la bonne heure, återtog konungen, man skall jaga bort mig, och jag har på länge ej begärt bättre än bli qvitt allt det här[8]).

Hos de sammansvurna i Anjala rådde emellertid, dagarne efter den 12 Augusti, då de meddelat konungen underrättelse om sina förehafvanden, mycken oro och tvehågsenhet. Kejsarinnans tystnad, samt isynnerhet den förres dröjsmål att svara på general Armfelts bref, väckte dystra aningar. Armfelt och von Otter voro mycket oroliga, men Hästesko sökte att stålsätta dem.

---

[8]) Nyssnämnde bref från grefve Oxenstjerna, d. 20 Aug. 1788.

Då slutligen ryktet om förbundets planer att skil Finland från Sverige kom till deras kännedom, bl det ämne till nytt bekymmer, hvilket man sökte sking genom att formligt vederlägga det [9]).

Emellertid blef faran för monarken personlig nästan för hvarje dag ögonskenligen större; flere hans förtrognaste underläto ej uppmana honom a lemna Finland. Bland dessa utmärkte sig isynnerl baron G. M. Armfelt såsom en af de ifrigaste. »G gifve, jag hade E. M:t väl härifrån», sade han, då h en afton följt honom ända ut till förposterna.

»Det är ej att tänka på», svarade Gustaf. »J kan på flera vis omkomma, det finner jag, men ald skall jag deshonerera mig: rymma undan dessa förr dare vore fegt och skulle öka deras mod. Nej, enda ressurs gifves, min vän, för oss; det är, om d sken förklarar oss krig. Då hafva vi en orsak fara härifrån, för att försvara vår vestra gräns, o hela nationen, som då blir upplyst af faran, skall tj mig att försvara både fäderneslandet och mig sjelf; oss behöfves starka slag för att göra effekt».

Dessa ord vittna bättre än allt annat om öfv lägsenheten af Gustaf III:s snille; men Armfelt som förmådde genomblicka deras sanning, blef helt bestö emedan han ansåg dem för uttryck af den djup förtviflan. Dagen derpå inträffade underrättelsen o Danmarks krigsförklaring [10]). Konungen skall då glädjen hafva utropat: »Nu är jag räddad» [1])! Han genast dagen derpå utsprida rykte om sin förestående resa till Sverige [2]). Hertig Carl erhöll, under konu gens

---

[9]) Rådsprotokollet den 2 Sept. 1788. Se äfven De la Ga ark., XVIII, s. 33 ff.

[10]) Den 21 Augusti. Barfod, a. st., s. 96. Se äfven Biogr. Teck af Toll, I, s. 51.

[1]) Bruzelius, a. st., s. 591.

[2]) Armfelts sjelfbiografi, a. st., s. 112.

gens frånvaro, högsta civila och militära makten i Finland [3]).

I lägret vid Anjala blef stor uppståndelse vid underrättelsen om konungens beslut att resa till Sverige. Emellertid inträffade vid samma tid Jägerhorn med svaret från kejsarinnan. Vi känna redan dess innehåll. De anspelningar, som deri förekommo, rörande Finlands sjelfständighet, oroade mycket de förbundne [4]). Men hvad göra? Flere af dem voro nog kloka att inse, att, om man nu lät konungen resa, utan att försäkra sig om hans person och tvinga honom att sammankalla ständerna, skulle de spela om sina hufvuden. Förslag att arrestera konungen voro verkligen å bane; men de förföllo genom oenighet [5]). Man ansåg sig då ej hafva annat att göra, än att, enligt general Armfelts råd, helt enkelt gifva konungen del af kejsarinnans svar, samt anhålla om ständernas sammankallande, huru föga hopp man än hade att häruti lyckas. Öfverstelöjtnant Lejonhufvud afreste samt aflemnade i följd häraf om aftonen den 25 Augusti i Lovisa general Armfelts bref [6]) härom uti konungens egna händer. Men konungen syntes tveksam, om han borde öppna det eller ej.

Känner ni, min baron, brefvets innehåll? inföll han, i det han lade detta ouppbrutet på bordet.

Det lär vara deras anhållan om riksdag, svarade Lejonhufvud.

Nå väl, återtog konungen, efter ni hitkommit med ett budskap från cheferna, så kan ni väl äfven åtaga er ett tillbaka till dem.

---

[3]) Se bref från konungen till hertig Carl af den 21 och 23 Augusti 1788, Bil. N:o 4 och 5.

[4]) Grefve Mejerfelts uppgift i bref till Gustaf III, enligt Rådsprotokollet d. 2 Sept. 1788.

[5]) Armfelts sjelfbiografi, a. st., s. 112, samt Anjalaförbundet, s. 93 ff.

[6]) Brefvet från Armfelt till Gustaf III, den 25 Aug. 1788, se Heml. Handl., I, s. 132. Jfr. De la Gard. ark. XVIII, s. 46.

Åja, svarade Lejonhufvud, det kan jag väl göra.

Nå så säg dem då, fortfor Gustaf, att deras uppförande högeligen smärtar mig, men att, om de ångra sig och genast återvända till lydnad, så skall dem varda förlåtet.

Var god, inföll baronen spotskt, och skrif upp detta, ty eljest kunde jag kanske glömma något deraf.

Monarken tecknade då på ett brefkuvert, i brist på annat papper, ungefär samma ord.

När Lejonhufvud derpå utkom i yttre rummet, samlades man omkring honom, och frågade nyfiket, hvad han hade hos konungen att göra. »Finska cheferna», svarade Lejonhufvud stolt, »gåfvo mig ett uppdrag till honom derinne, och nu har han åter gifvit mig ett annat till dem. Se här hvad han skrifvit»! Och härmed visade han de kringstående lappen. Men någon af de närvarande, som funno Lejonhufvuds uppförande opassande, skyndade in till monarken, för att deraf gifva honom del, hvarpå denne, ytterst vredgad, i ögonblicket kommer utrusande, går rakt emot Lejonhufvud, samt utbrister: »Ni har framfört ett bref från cheferna; ni vet hvad det innehåller; här är det åter; jag bryter det icke, ty jag underhandlar aldrig med rebeller. Och ni kan tacka Gud, att jag ej genast lät lägga ert hufvud för edra fötter». Lejonhufvud bleknade, och konungen vände honom genast ryggen och gick sin väg [7]).

Då underrättelsen om denna snöpliga utgång af Lejonhufvuds beskickning kom till förbundets kännedom, syntes deltagarne ändtligen hafva besinnat hvad deras frid tillhörde; det beslöts nu att arrestera konungen; öfverste Hästesko utsågs att med sitt regemente verkställa arresteringen [8]). Men Gustaf, sannolikt i tid derom underrättad, och redan på väg, på-

[7]) Anjalaförbundet, s. 95 ff.
[8]) Barfod, a. st., s. 223.

skyndade så sin återresa, att man nästan kan säga, att han *rymde* från Finland.

Innan vi fullfölja berättelsen om Gustafs bedrifter, och vidare öden i Sverige, vilja vi emellertid tillse, hvad det blef af de hotande rörelserna i Finland.

Samma dag som de förbundne skickade Lejonhufvud till konungen, uppsatte de en skrift eller s. k. avertissement, hvari de gjorde redo för de mått och steg de tagit samt uppmanade alla partier att med dem förena sig [9]). Ändamålet härmed var att ytterligare förstärka sitt anhang. I denna afsigt afsändes äfven ombud såväl till den i Savolax förlagde kåren, som till de svenska regementena, med uppdrag att samla underskrifter [10]). Men härmed gick temligen trögt. Orsaken var förmodligen den, att, innan man sett hvad parti hertigen, den nye öfverbefälhafvaren, skulle taga, dristade man ej uttala sin öfvertygelse [1]).

Vid samma tid ägde i Umeljocki by på svenska gränsen ett märkligt möte rum mellan general Armfelt och Hästesko å ena sidan samt general Sprengtporten å den andra. Sprengtporten förklarade vid detta tillfälle rent ut, att utan Finlands sjelfständighet vore någon varaktig välvilja af kejsarinnan ej att påräkna; han varnade för faran att nu ej taga steget fullt ut, när man en gång beträdt revolutionens bana; deras hufvuden stode alltid på spel, och med Gustaf borde man aldrig vänta sig någon försoning; å andra sidan, huru nyttigt och ärofullt skulle det ej blifva för Finland, att upphöjas till rangen af sjelfständig stat, o. s. v. Sprengtporten syntes tala med öfvertygelsens värma;

---

[9]) Dokumentet finnes i Heml. Handl., I, s. 128 ff.

[10]) De oftanämnde protokollerna.

[1]) Flere af dessa s. k. filialdeklarationer äro tryckte i De la Gard. ark., XVIII, s. 21 ff.; deras namn, som derå tecknat sig, uppgå ej till mer än 102, då det likväl är att märka, att mer än hälften häraf tillhörde den finska kåren i Savolax. Att likväl flere filialdeklarationer måste hafva ingått, än de ofvannämnde, kan man finna af Heml. Handl., I, s. 106 ff.

men Armfelt och Hästesko voro ej så lätta att förleda. De uppmanade i stället Sprengtporten att använda sitt inflytande att förmå kejsarinnan till en snar och hederlig fred. Sprengtporten vidblef ickedestomindre hvad han sagt, ehuru han slutligen försäkrade, att stillestånd skulle beviljas, om blott de svenska trupperna lemnade kejsarinnas land [2]).

De utsigter, under hvilka hertig Carl mottog högsta befälet i Finland voro i sanning icke lofvande. Framför Sveaborg låg en rysk flotta, som så sträng hindrade tillförseln af lifsmedel, att, som hertigen sjelf säger, både han och arméen höll på att svälta ihjäl [3]); dertill en armé i fullt uppror — sådan var ställningen. Man har något skäl till den förmodan, att Gustaf, då han den 26 Augusti i Helsingfors åt hertigen uppdrog högsta befälet, önskat, att han arresterade de upproriska officerarne [4]). Då hertigen kort derpå i Lovisa träffade Anckarsvärd, antog han i följd häraf en ytterst barsk ton, samt talade ej om annat, än att arkebusera och exequera hvar och en, som vågade klandra eller vägra lyda hans befallningar. Men Anckarsvärd förstod snart att föra hertigen på andra tankar; han föreställde honom, att om han ämnade *handla* så som han *talade*, så skulle det snart vara slut med hans välde. Hertigen lät öfvertala sig att flytta högqvarteret från Kymmenegård till Lovisa, samt lyssnade äfven till Anckarsvärds föreställningar om nödvändigheten af riksdag, likväl med vilkor att konstitutionen blefve orubbad, hvilket Anckarsvärd åter förklarade sig hvarken hoppas eller önska [5]).

Några dagar derefter bestämde sig hertigen att följa Anckarsvärds råd. Han förklarade sin lifligaste önskan vara att se ständerna samlade, samt freden

[2]) Jfr. C. G. Armfelts och Hästeskos yttranden enl. protokollerna.
[3]) Bref från hertigen till Reuterholm, den 27 Sept. 1788. Bil. N:o 6.
[4]) Jfr. Anjalaförbundet, sid. 109.
[5]) Heml. Handl., I, s. 107 ff.

återställd, för att derigenom få ett slut på förvirringen. Anckarsvärd inföll:

I så fall bör E. K. H. taga något mått och steg, som kan leda till målet.

Välan, svarade hertigen; om cheferna eller kårerna vilja vända sig till mig, skall jag med allvar understödja deras begäran hos konungen; jag skall till och med yrka på fred. Ni kan förmå flottans officerare att skriftligen hos mig begära, att en riksdag sammankallas, och jag ger er mitt ord på att blott för detta ändamål deraf göra bruk.

Men först behöfs ett stillestånd, sade Anckarsvärd.

Det är sannt, återtog hertigen; men man måste ställa så till, att ryssarne göra propositionen; skulle man ej kunna underhandla derom genom de sammansvurna i Anjala? Jag önskar ett möte med storfursten, som uppehåller sig i Fredrikshamn.

Anckarsvärd lofvade derpå, att af flottans officerare skaffa en dylik skriftlig begäran; till de öfrige svenska kårerna afgingo i samma ändamål emissarier å hertigens vägnar [6]).

Dessa anordningar från hertigens och Anckarsvärds sida kunde ej annat än på det högsta öfverensstämma med hela arméens dåvarande förhoppningar och planer. De fleste svenska officerskårer skyndade derföre att ställa sig dem till efterrättelse. Och äfven de sammansvurne i Anjala, hvilka nu mera än förr kände sig äga behof af beskydd, afsände till hertigen öfverste Montgomery, för att hos honom anhålla om ett dylikt, samt om hans kraftiga förord till riksdag och fred samt ingåendet af en vapenhvila på de vilkor som Ryssland begärt [7]).

Vi inse emellertid, att hertig Carls ställning nu var ganska kinkig. I egenskap af högste befälhafvare

---

[6]) Anckarsvärds Journal, samt Heml. Handl., I, s. 109 ff. Jfr. äfven Anjalaförbundet, s. 104 ff.

[7]) Anjalaförbundet, s. 104, samt Protokollerna.

och broder till en regerande furste torde han svårligen hafva kunnat komma i någon farligare. Huru många lockelser för ärelystnaden, huru många snaror för troheten erbjödo sig ej dagligen! och dock blef hertigen sin broder orubbligt tillgifven, huru mycket han än ogillade hans politik; och han glömde ej heller fäderneslandet, för hvars välgång han aldrig upphörde att känna ett ädelt och varmt deltagande.

Hertigen mottog Montgomery med välvilja och beredvillighet. Han sade: »Sedan ni nu en gång begått den dårskapen att skicka Jägerhorn till Petersburg samt upprättat förbundet, och den ej mera kan hjelpas, lika litet som kriget annorledes än genom laglig fred, så skola vi nu blott hålla tillsammans, och söka att göra detta steg så ursäktligt inför allmänheten som möjligt, så att det ej kan anses annorlunda än såsom en svaghet och ett mankeradt steg af för mycket och öfverdrifvet nit för det allmänna bästa; och, utan att ingå i edra dumheter, skall jag nu blott söka att vända dem till en underhandling med Ryssland, som kan få utseende af laglighet, då den träffas med den kommenderande chefen, som är ombetrodd både befälet och negociationer, men ej med enskilta, som dertill ej äga någon rättighet» [8]..

Härefter började hertigen med allvar uppträda som de missnöjdes nitiske sakförare hos konungen. Han afsände i detta ändamål den ena skrifvelsen efter den andra, hvari han på det högsta uppmanade honom, att samla ständerna och göra fred eller åtminstone stillestånd, hvarförutan han ansåg det vara fara värdt, att det blef allmänt uppror [9]. I detsamma öppnade han äfven med fienden underhandling om stillestånd, hvilken dock utföll föga lyckligt. Ryska storfursten Paul, som

---

[8]) Bref från hertig Carl till Reuterholm, den 3 Okt. 1788, Bil. N:o 7, samt Montgomerys anföranden i de oftanämnde protokollerna.

[9]) Brefven till Gustaf af den 3 och 8 Sept. 1788, i G. S.

ankommit till Fredrikshamn, vägrade att bevilja det möte, som hertigen begärde, samt hänvisade honom till general Pouschin. Hertigen uppvisade storfurstens bref för de sammansvurne, som deröfver råkade i förundran. Han lät icke destomindre öfvertala sig att fortsätta underhandlingen. I detta ändamål affärdade han för andra gången öfverste Montgomery med bref från öfverste Klingspor till Pouschin, hvari man erbjöd stillestånd på de vilkor, som Ryssland begärt, men deremot att ryssarnes blokad af Sveaborgs hamn upphörde. Propositionen afslogs. Ryssland, som redan fått anledning att misstro finnarnes benägenhet för sjelfständighetsplanen, och dessutom i hertigens proposition såg bevis på misstroende, hade redan blifvit temligen obenäget att underhandla. Hertigen förtörnades häröfver till den grad, att han afstyrkte att vidare underhandla med en fiende, hvars falskhet han redan misstänkte. Äfven de förbundne började med allvar draga öronen åt sig. Emellertid voro såväl deras, som Sprengtportens planer alltför mycket beroende deraf, att de fredliga utsigterne ej afbrötos, för att de ej skulle uppbjuda all sin förmåga att öfvertala hertigen att fullfölja underhandlingen. Vid samma tid började också ett ganska betänkligt rykte sprida sig från Sverige. Det sades, att Gustaf, som reste i Dalarne, upphetsade allmogen, för att med dem gå till Stockholm, plundra banken samt göra sig enväldig. Hertigen ansåg äfven af detta skäl nödigt att afsluta stillestånd, för att i fall af behof kunna med arméen gå till Sverige och försvara konstitutionen. I följd häraf beslöts att draga svenska trupperne från Högfors, hvilket skedde den 25 September [10]).

---

[10]) Bref från G. M. till C. G. Armfelt, den 3 Sept. 1788, De la Gard. ark., XVIII, s. 63; Ségur, a. st., III, p. 423; Bil. N:o 6; Bref från hertig Carl till Reuterholm, d. 3 Okt. 1788, Bil. N:o 7; Bref från Sprengtporten till Armfelt, d. 16 Sept. 1788, S. S. Heml. Handl., I, s. 112, samt Anjalaförbundet, sid. 109.

Hvad skall man nu säga om hertig Carls beteende hittills, i egenskap af högsta befälhafvare i Finland? Hans fiender skola säkert icke uraktlåta att utropa honom som en förrädare, trogne den vanliga maximen att bedöma handlingarne efter skenet, och partiilskan. Men vi drista uttala det påståendet, att, efter hvad vi hittills sett af hertigens handlingssätt, det i allo var lojalt och hederligt. Att sätta sig i spetsen för arméens rop efter fred och riksdag, inleda underhandlingar om stillestånd, och bereda sig att försvara grundlagen, som han trodde hotad — hvad ondt eller förrädiskt skulle deri ligga? Vi bekänna, att vi icke inse det. Som medborgare var han berättigad till det första, som befälhafvare med oinskränkt makt till det andra, och som god patriot var han åter förpligtad till det sista, så framt han nemligen derigenom ej åsidosatte rikets försvar mot fienden.

Så snart svenska trupperna utrymt Högfors, sände hertigen ett ilbud till Sverige, för att underrätta konungen derom [1]); han sände äfven ett till Reuterholm, med bref till honom och Bonde, hvari han begärde deras råd [2]). Reuterholm uppmanade ifrigt hertigen att med arméen återvända till Sverige; Bonde synes deremot hafva afrådt det [3]). Vid samma tid afbrötos äfven underhandlingarne med Ryssland, så att hertigen visserligen af flere skäl ansåg sig uppfordrad att med arméen troget stanna qvar på sin post i Finland. Se här huru det hopp man hyst om stillestånd försvann!

Den 25 Augusti lät hertigen utrymma Högfors, och ännu den 28 hade ej någon proposition om stillestånd från ryska sidan ägt rum. Detta var oväntadt. Hertigen lät då genom general Armfelt den ryska generalen förstå, att någon vidare proposition från hans

[1]) Bref från Brelin till hertigen, Carlstad den 30 Sept. 1788.
[2]) Bil. N:o 6.
[3]) Bil. N:o 7.

sida ej vore att förvänta, utan att man i stället afbidade den från den ryska [4]). Detta var en ganska billig fordran; men huru blef den väl besvarad? Sprengtporten insände till Armfelt ett bref, hvari han säger, att såframt man ej med fullt förtroende ställde sig under kejsarinnans beskydd, vore underhandling med henne omöjlig. Detta var att tala rent ut. Som vilkor för fred och vänskap fordrade hon Finlands sjelfständighet! Med känslor blandade af smärta och förtrytelse måste de förbundne sålunda åse, huru de blifvit narrade. Armfelt insände Sprengtportens bref till hertigen, och förklarade, att han nu skulle önska allt det gjorda ogjordt, och att man kunde dristigt föra kriget med kejsarinnan, hellre än att hafva blifvit så skamligt bedragne [5]).

Emellertid hade hertigen, för att förekomma Sprengtportens vidare stämplingar, hemförlofvat de finska regementena till sina rotar. Häröfver vredgades de finska cheferna så, att de, då intet stillestånd blef af, började utskrika hertigen såsom den der bedragit dem [6]). Men huru skulle hertigen kunna taga första steget, då kejsarinnan såsom vilkor för stillestånd och fred for-

---

[4]) De la Gard. ark., XVIII, s. 47.

[5]) De la Gard. ark., XVIII, s. 35 ff. Så länge Sprengtporten lyckades inbilla Finnarne och hertigen, att kejsarinnans afsigter endast gingo ut på fred, på samma gång han sökte hålla ryska generalerna vid godt mod med utsigter till framgång för Finlands sjelfständighet, underhandlade man ännu med något hopp om framgång å ömse sidor. Men då hertigen härunder framkom med sina propositioner som vittnade om misstroende, började ryssarne draga öronen åt sig, och afböjde propositionen om stillestånd. Emellertid hade de vunnit tid, ryska området var utrymdt och utsigter för finska sjelfständighetsplanen syntes öppna sig från andra håll. Öfverste Hastfer lofvade Sprengtporten skriftligen att vilja befordra denna plan, om han erhöll autentikt bevis från kejsarinnan att hon gillade den, då han åtog sig att sammankalla en finsk riksdag i St. Michel. Se Generalkrigsrättens protokoller.

[6]) Bil. N:o 7.

drade Finlands sjelfständighet och garanti af 1720 års regeringsform [7])? Hertigen hade sålunda väl varit en biorsak till underhandlingarnes afbrytande, men detta bör snarare lända honom till berömmelse, då det skedde af så giltiga motiver.

Å andra sidan vilja vi ej påstå, det ju ej äfven hertig Carl, liksom andra menniskor, möjligen gjorde sig saker till åtskilliga felsteg. Hans rapporter till konungen voro sällan skrifna med full uppriktighet [8]), och hurudant var väl hans förhållande till Reuterholm? Vi vilja ej försvara honom; men möjligen skall man finna hans förhållande åtminstone ursäktligt. Genom reträtten från Högfors hade han redan ådragit sig konungens vrede, och hvad hade väl kunnat blifva följden, om han alltför öppet gifvit honom del af sina mått och steg? För Sverige sjelft synes det varit angelägnast, att dessa fredsunderhandlingar ostörde fingo fortfara, under det bristerna vid vår armé voro som störst, och då ett anfall derigenom afböjdes både i Finland och mot våra blottade svenska kuster. Att hindra detta, synes hafva varit den högre planen, och man får medge, att både hertigen, de sammansvurne och till och med Sprengtporten gemensamt verkat härför.

Vi nämnde hertigens förhållande till Reuterholm! Det var och blef den stora gåtan i den förres lif, och, om vi så få uttrycka oss, det providentiella i hans fel. Reuterholm framhöll ständigt kronan för den svage hertigens inbillning och ärelystnad; denne afvisade den,

---

[7]) Ségur, a. st., s. 423.

[8]) Särdeles är detta fallet med hans bref af den 3 Okt., der han ger underhandlingen med fienden och evakuationen af Högfors en sådan färg, som hade de ägt rum endast för att insöfva fienden och förbereda ett anfall. Förmodligen fruktade hertigen monarkens vrede, ehuru han visste sig äga hela arméen på sin sida, och ville derföre, som man säger, bära kappan på båda axlarne. Jfr. hertigens bref till Reuterholm, af den 8 Okt. 1788. Bil. N:o 8.

[9]) Bref från Reuterholm till hertig Carl, den 21 Okt. 1788. Bil. N:o 10.

men tillät högförrädaren mot sin broders majestät räknas bland antalet af sina förtrognaste vänner. Se der ett felsteg, ett brott, om man vill; dock, vi vilja förklara, om ej ursäkta det. Man hade spått hertigen en krona[10]); en magnetisk stämma hade tillropat honom: »När riksskeppet håller på att förgås i stormen, då tar den gamle styrmannen i rodret och för det in i en säker hamn»[1]). Dessa spådomar, dessa ord återklingade beständigt i hans själ; från tronen såg han ständigt nya felsteg, nya olyckor utgå; och hvem undrar då, om han trodde sig af försynen bestämd att en gång rädda detta land och detta folk, när felstegens och olyckornas mått blifvit bräddadt! Derföre borde han ej förkasta olycksstämmorna, som rådde honom vara på sin vakt. En sådan olycksstämma var Reuterholms! Den talade beständigt om en kris, en förestående hvälfning, deri monarken väl skulle »komma något vid»[2]), då hertigens tid var kommen, o. s. v. Om hertigen under dessa bekymmerfulla tider nu i alla afseenden uppförde sig som en rättskaffens och hederlig karl, men deri felade, att han lyssnade till stämmor, som profeterade hans broders mord och hans egen upphöjelse, och hvilka hördes från dem, han alltjemt räknade bland sina bästa vänner, så är detta väl, om man så vill, en passiv konspiration, ett slags anslag mot brodren, men likväl af natur att kunna förklaras. Derföre tillbakavisade han också alltid de inbjudningar man gjorde honom att förråda sin broder. »Den önskan ni har, min bästa vän», säger han sjelf till Reuterholm, som bedt honom komma till Stockholm, i tvetydiga ändamål, — »den önskan ni har att se mig tillbaka i Stockholm, ehuru orsakerne äro giltige och min egen böjelse att återse mes Dieux penates drifver mig att af själ och hjerta önska det,

---

[10]) Sid. 379, föregående Del.
[1]) Sid. 384, förra Delen.
[2]) Bref från Reuterholm till hertig Carl, d. 21 Okt. 1788. Bil. N:o 9.

är dock för det närvarande fåfäng, då jag är obli-
gerad att dröja här, för att upprätthålla jemnvigten;
min frånvaro skulle åstadkomma den största förvirring
innan allting ännu kommit uti vederbörlig ordning;
fråga om edra önskningar rörande min person, ehuru
smickrande de än kunna vara för min egenkärlek,
ligger det dock klart för mina ögon, att det verket blif-
ver svårt och nästan omöjligt att utföra, på en tid då
alla äro söndrade, alla vilja nappa uti regeringstyg-
larne, och hvar och en särskilt individ förd af enskildt
intresse, vill efter sin egen beqvämlighet och lägenhet
lämpa och styra det allmänna bästa. Dessutom har
jag af den lilla erfarenhet jag hittills äger, sett, att
folks omdöme rättar sig mera efter utgången än sakens
beskaffenhet, och då man ej alltid kan göra alla till
viljes, då hvar och en har ett olika omdöme, ett likaså
skiljaktigt tänkesätt, är man utsatt för publikens olika
omdömen. Dock skola dessa reflexioner, nog trista i sig
sjelfva, ej hindra mig att gå jemna vägen ända rätt
fram, och med tålamod afvakta hvad försynen täckes
göra med mig, då jag är förvissad, att ett godt sam-
vete och en rättfärdig domare skall trösta mig i de
ledsamma stunder, som jag nödgas att här uthärda»[3].

Dessa få rader afslöja helt och hållet hertigens tänkesätt; vek, ärelysten, mystisk, men tillika försigtig, grannlaga upphörde han aldrig att orda och handla för hvad han ansåg hederligt, rätt och fäderneslandet nyttigt. Men vi återgå till vår berättelse.

De förbundnes ställning hade emellertid blifvit mer än bedröflig. Öfvergifne af Ryssland och sin egen monark, hade de nu ingen annan att taga sin tillflykt till, än hertig Carl. De synas också redan temligen tidigt gifvit honom vissa vinkar; men, trogen sin grundsats, eller rättare instinkt, att först då öfvergifva konungen, när ställningen blefve så förtviflad, att troheten mot

---

[3]) Bil. N:o 7.

honom skulle kunnat anses som förräderi mot fäderneslandet, tvekade han ej i sitt svar. Han skref till Reuterholm: »Det skulle ej kosta mig mycket, att få allt hvad jag behagar, om min ambition vore stor; men jag anser ett godt samvete och mitt hjertas trankilitet allt för dyrbara, att uppoffras för en chimerisk heder, hvilkens irrbloss skulle lemna mig i en hemlig oro öfver att hafva brutit de heligaste band» [4]).

Dock, man skulle ej stanna vid inviter blott. Något sednare eller i November 1788, gjorde de sammansvurne hertigen ett formligt anbud, att med 10,000 man gå till Stockholm, förklara Gustaf III och hans arfvingar förlustige tronen samt välja hertig Carl till konung [5]). Och äfven från Sverige fick hertigen mottaga anbud af dylik beskaffenhet. Reuterholm upphörde ej att förespegla honom samma lysande utsigter. »Pjesen skrider ofelbart till sista akten», skrifver han. »Om, när den inträffar, något skulle hända och min nådige herre är på andra sidan hafvet, i en årstid då ingen öfverfart hit är möjlig, är allt förloradt, det i så många år koncentrerade bittra hatet får då alldeles fria tyglar att förskansa sig här, i stället för att om min nådige herre vore närvarande med nationens admiration och kärlek, samt lagerkransen om hufvudet, det skulle vara den största motvigt för kongl. huset, och isynnerhet för min nådige herres person, som efter min tanka, vid ett sådant tillfälle bör spela den briljanta rollen, hvarom vi så ofta talat i biblioteket. Det är åtminstone mitt hopp. Skall denna trassliga härfva någonsin mera redas, blir det min nådige herre, som kommer att göra det, och som det nu är tid att tala rent ur skägget, bör jag för min del åtminstone förklara: att oaktadt min personliga förbindelse hos fru Svea [6]), blir alltid min och deras röst, uppå hvilka jag något

[4]) Bil. N:o 8.
[5]) Anteckning i S. S. Jfr. De la Gard. ark., XX, 182 f.
[6]) Gustaf III. Utg. anm.

kan verka, endast och allenast för min nådige herre. Detta är icke qvinfolks folor, här behöfves en karl, och en hel karl, och med ett ord en karl, som redan visat sig vara både karl och Carl [7]).

Detta var ju att tala rent språk, min läsare! Men hertigen var ej så lätt att förföra. Han såg ställningen med ljusare blick, och beslöt derföre att följa konungens ordres [8]).

Men hvad skall man då ändtligen säga om de förbundne sjelfve, dessa offer för sin godtrogenhet och sin patriotism, sin ärelystnad och sin feghet? Öfvergifna af Ryssland, konungen, och nu sist äfven af hertigen [9]), ägde de ej mera något stöd; olyckans och hämdens timma nalkades såsom en naturlig följd af deras förvillelser [10]).

---

[7]) Bil. N:o 9.

[8]) Bil. N:o 10. Örlogsflottan återvände den 20 November till Carlskrona. Arméen qvarstannade i Finland under general Posses befäl.

[9]) Bref från hertig Carl till Reuterholm, d. 11 Nov. 1788. Bil. N:o 11.

[10]) Cheferna för konspirationen i Anjala anlände som fångar till Stockholm den 9 Mars 1789. Se Barfod, a. st., s. 131 samt 208 ff. Sjelfständighetsmännen rymde till Ryssland. Anjalaförbundet, s. 64, samt Barfod, a. st., s. 131 ff.

TREDJE KAPITLET.

Danskarnes infall.

(September — November 1788.)

Rikets ställning vid konungens återkomst från Finland. — Familjescen på Ulriksdal. — Den politiska och vittra cirkeln på Haga. — Agitationerna för riksdag. — Baron Stjerneld's audiens. — Rådets planer. — Frågan om riksdag uppskjuten i anledning af Frankrikes mediation. — Försvarsanstalter. — Gustaf III i Dalarne. — England och Preussen erbjuda sin bemedling. — Danskarne gå öfver gränsen. — Elliot i Carlstad. — Affären vid Qvistrum. — Konungens bestörtning. — Grefve Ulrik Scheffer uppvaktar i Mariestad, och ger konungen politiska råd. — Danskarnes ytterligare framträngande. — General v. Haxthausen afsändes för att uppfordra Göteborg. — Konungens ankomst och stadens sättande i försvarsstånd. — Snöplig utgång af Haxthausens mission. — Elliots och Borckes ankomst till Göteborg. — Stillestånd och reträtt. — Förslag om en offensif allians mellan England, Preussen och Holland, Danmark och Sverige emot Ryssland.

Sällan torde detta rikes belägenhet hafva varit mera vådlig, än vid Gustaf III:s återkomst från Finland till sin hufvudstad i September 1788. Utan bundsförvandter, i krig med tvenne grannar, i öppen fejd med en hatfull opposition och, en upprorisk armé, som stod i underhandling med fienden, i afsigt att stycka riket eller störta konungamakten — se der dragen i den mörka tafla, som då framställde sig för fosterlandsvännen!

Om fäderneslandet, under så förfärande utsigter, ej gick under, utan underbart räddades från sitt fall, så är ju det ett ganska tydligt bevis, att en högre hand leder folkens öden, och att deras väl eller ve ej *allenast* beror på kabinetternas beslut. — —

Straxt efter sin ankomst till Haga, begaf sig konungen till Ulriksdal, der drottningen och kronprinsen då vistades. Han såg blek och förstörd ut; de många olyckorna hade på kort tid gjort honom mager, och det

var nästan med förskräckelse, som Sofia Magdalena blef varse denna plötsliga förändring i sin gemåls utseende. Utan att säga ett ord, störtade han sig snyftande till hennes bröst..... Med förundran varseblef den lilla kronprinsen detta på en gång så ovanliga och rörande skådespel, och kunde ej annat än med sina häftiga snyftningar deltaga deri. De uppvaktande afträdde, men efter en stund återkom monarken, och visade sin vanliga munterhet [1]).

Följande dagen [2]) begaf han sig till Stockholm, och uppläste i rådet en berättelse om uppträdena och stämplingarne i Finland; dermed fortfor han äfven en följande dag, och gaf emellertid ej de bestörta rådsherrarne rådrum att framkomma med sina anföranden, innan han redan lemnat hufvudstaden [3]). De få dagar konungen der dröjde, vistades han mest på Haga, och blygdes nästan att visa sig för sitt folk; vid resorna till och från staden tog han omvägar, för att undvika mera besökta ställen [4]). Bland personer, som mest syntes uppvakta hos honom, voro, utom några af riksråderna, Nordin, Liljensparre och Taube, Adlerbeth, Rosenstein och Leopold. Inom denna krets af förtrogne afhandlade han med samma lätthet, politik och vitterhet, och syntes något hämta sig ur sin nedslagenhet. Men hvad beslut skulle tagas under dessa kritiska ögonblick — se der den stora frågan! Riksdag eller ej? — derom hvälfde sig allas tankar och gissningar!

Agitationerne för riksdag hade ej upphört med konungens återkomst från krigsteatern; tvertom de förföljde honom äfven här, ifrån nästan alla kanter, och redan syntes han färdig att ge efter för den allmänna påtryckningen, då en händelse mellankom, som ändrade hans beslut [5]).

För

---

1) Barfod, a. st., s. 98.
2) Den 2 Sept.
3) Wallqvist, Berättelse om 1789 års riksdag. G. S.
4) Barfod, a. st., s. 98.
5) Bref från grefve Oxenstjerna till hertig Carl, d. 11 Okt. 1788.

För att i sina planer indraga så många som möjligt, hade de sammansvurne i Finland skrifvit äfven till Fersen och De Geer, såsom oppositionens chefer, samt uppmanat dem förena sig med dem i att begära riksdag och fred [6]). Grefve Fersen, såsom en ytterst försigtig statsman, fann väl faran af att ha att göra med personer, som det var lätt att förutse skulle komma att behandlas som statsbrottslingar, i fall de misslyckades, hvarföre han rådde såväl sina vänner i Finland, som hemma, att draga sig undan [7]). Men oppositionens öfriga chefer voro icke af samma tanka. Den unge baron Stjerneld, nu en af de häftigaste, anhöll derföre under en audiens hos konungen i de skarpaste ordalag om ständernas sammankallande; men han fick samma svar, som alla hvilka i samma ärende uppvaktade, att nemligen ständerna nog i sinom tid skulle sammanträda, men att man dessförinnan måste afbida mera gynnsamma utsigter och isynnerhet något hopp om fred, m. m. [8]).

Äfven från rådets sida skall konungen hafva mottsett remonstrationer i dylik anda, ehuru han visste att i tid förekomma dem. En mycket skarp skrift af riksrådet Hermansson cirkulerade redan i detta ändamål till underskrift bland rådsherrarne, då monarken, underrättad om dess innehåll, lät dem veta, att han ej ämnade mottaga den. Rådsherrarne uppmanade då riksrådet Hjärne att författa en anhållan om riksdag, hvilken de dock ej hunno att delgifva konungen, förrän han redan afrest [9]).

Men det var ej nog med rösterna från dessa håll, hvilka alltid kunde förefalla mindre rena och upprik-

[6]) Brefven till Fersen och De Geer finnas i De la Gard. ark., XVIII, s. 36 ff.
[7]) Heml. Handl., II, s. 199 ff.
[8]) Schröderheims Anteckningar, s. 225, samt Bref från grefve Oxenstjerna till hertig Carl, den 11 Okt. 1788.
[9]) Wallqvist, a. st.

tiga; äfven flera af konungens förtrogne sågo i dessa olycksdagar för honom sjelf och riket ej någon annan utväg till räddning, än ständernes mellankomst. Personer sådane som Oxenstjerna, Rosenstein, Schröderheim m. fl. röstade derföre äfven för riksdag [10]). Det var ej lätt att motstå en opinion, som hade så mycket utseende af att vara nationens; också vacklade monarken; troligen var det dock till fäderneslandets bästa, som han beslöt att uppskjuta frågan härom, och i stället försöka att förut göra sig af med sina mest närgångna fiender. Till detta beslut hämtade han anledning af följande händelse.

Frankrike erbjöd sin bemedling, men med vilkor att ständernas sammankallande tills vidare uppskötes, på det man ej måtte komma att ingå fred under ständernas garanti och till fara för konstitutionen [1]). Franska ambassadören och spanska ministern gjorde under en hemlig konferens i Carlbergs trädgård konungen dessa anbud, hvilka antogos [2]). Den stråle af hopp, som härigenom syntes honom uppgå för riket, bestämde honom, att tills vidare blott tänka på landets försvar.

Hans rastlösa själ hade emellertid ej försummat något ögonblick att härför vidtaga de mest kraftiga mått och steg, som med dåvarande omständigheter befunnos förenliga. I ovisshet om från hvilket håll danskarne ämnade infalla, sammandrogos trupper både i Skåne och mot norrska gränsen. Fältmarskalken Pehr Scheffer fick befälet öfver de förra; generallöjtnanten baron Carl Hjerta öfver den kår som samlades i Wenersborg för att betäcka Bohuslän och Göteborg; en detacherad kår under öfverste Tranefelts befäl afsändes till Svinesund till gränsens försvar, samt favoriten ba-

---

[10]) Bref från Oxenstjerna och Rosenstein till Gustaf III, G. S., samt Wallqvist, a. st.

[1]) Bref från Oxenstjerna till hertig Carl, d. 11 Okt. 1788.

[2]) Barfod, a. st. s. 100 ff.

ron Armfelt till Wermland, för att der leda försvars-anstalterna [3]).

Men alla dessa steg voro högst otillräcklige, hvarföre konungen för att stärka försvaret, beslöt att resa till Dalarne, och, en annan Gustaf Wasa, från kyrkovallarne i egen hög person mana folket att gripa till vapen [4]).

Konungen afreste den 11 September från Haga, och lyckades öfver förmodan; folket i Mora, Leksand och Stora Tuna lyssnade med förtjusning till hans tal, samt lofvade och svor att med lif och blod försvara honom och riket. Så snart han derefter framkommit till Falun [5]), träffade han med vederbörande anstalter för uppsättandet af en frikår af 3000 man, hvilken skulle användas i Wermland och Göteborg, och hvilken innan kort befanns färdig att afmarschera [6]).

De stora, mot Rysslands och Österrikes inkräktningsbegär i Haag förbundna makterna hade emellertid ej med likgiltighet kunnat åse en händelse sådan som den danska deklarationen, hvarigenom Sverige försattes i den största våda. Englands minister i Köpenhamn, Elliot, skyndade, som det påstås, utan att afbida sitt hofs ordres [7]), till Sverige, för att personligen erbjuda Gustaf III sin bemedling. Vid ankomsten till Helsingborg uppsökte han Toll, som lofvade att hos konungen anmäla, det han i högst vigtiga angelägenheter

---

[3]) Armfelts sjelfuppoffring för rikets bästa gick enligt egen uppgift så långt, att han pansatte alla både egna och sin hustrus juveler för att förstärka krigskassan. Armfelts sjelfbiografi, a. st., s. 114. Äfven Notes historiques du baron d'Armfelt annexées à sa correspondance avec Gustave III. M. S. i S. S.

[4]) Enligt Heml. Handl., II, s. 151, rådde Liljensparre eller Nordin konungen att resa till Dalarne.

[5]) Den 16 September.

[6]) Bref från Gustaf III till Armfelt, den förres Saml. skr., VI, s. 153.

[7]) Så säger Armfelt, Notes historiques etc., m. fl. Jfr. Wahrenberg, Tidskrift för Litteratur, 1851, s. 334.

önskade träffa honom [8]. Elliot fortsatte sin resa till Jönköping, der han hade anhållit att få afbida svar på sin proposition. Konungen mottog i Falun Tolls bref, äfvensom ett ilbud från hofvet i Berlin, hvilket med samma beredvillighet erbjöd sin mellankomst [9]. Dessa händelser voro naturligtvis ganska angenäma, och af stor vigt under dåvarande konjunktur; men — man hade ju redan antagit Frankrikes bemedling, och dessutom ville konungen ogerna stöta sig med detta hof, med hvilket hans förbindelser voro på en gång så gamla och honom personligen så kära; nödvändigheten och nyttan segrade likväl snart öfver de personliga konsiderationerna, hvarföre Elliot fick tillstånd att infinna sig i Carlstad; äfven anbudet ifrån Berlin antogs [10].

Medan konungen ännu vistades i Falun, erhöll han bestämd underrättelse, att danska anfallet var bestämdt att ske från Norrige [1], samt att kronprinsen af Danmark dit anländt; men på något infall i Sverige, åtminstone i år, trodde konungen då ännu ej, utan ansåg, att danskarnes rörelser blott gingo ut på att skrämma oss [2]. Emellertid beslöt han att fortsätta resan till Wermland [3].

Konungen anlände den 25 September till Carlstad, der baron Armfelt var honom till mötes. Efter en tur i dennes sällskap till Eda skans, erhöll han [4] officiell rapport, att danskarne, under prins Carls af Hessen befäl, den 24 gått öfver gränsen och inträngt i Bohus-

---

[8]) Biogr. Teckning af Toll, I, s. 254 ff.
[9]) Barfod, a. st., s. 106.
[10]) Jfr. Biogr. Teckn. af Toll, II, s. 14, samt Wahrenberg, a. st., s. 332 f.
[1]) Bref från Gustaf III till Toll, Falun d. 18 Sept. 1788; Biogr. Teckn. af Toll, II, s. 13 ff.
[2]) Bref från Gustaf III till Armfelt, Leksand d. 15 Sept. 1788, Saml. Skr., VI, s. 151 ff.
[3]) Afresan från Falun skedde d. 21 Sept.
[4]) Den 27 Sept.

län. Kommenderande generalen, baron Hjerta erhöll på ögonblicket nödige förhållningsordres; prinsen hade i ett manifest sagt sig komma ej såsom fiende, utan endast i ändamål att bereda fredens återställande mellan Sverige och Ryssland, men generalen anbefalldes, att betrakta honom som fiende och hindra dess vidare framträngande, förebärande Englands och Preussens med danska ministèren redan kommunicerade mediation såsom skäl till den förhoppning man hyste, att han frivilligt inställde sin marsch [5]).

Kort härefter anlände Elliot, sjuk och sönderbråkad efter en lång och besvärlig resa. Denne värdige engelsman var en af de menniskor, som, utan att dölja sin öfverlägsenhet i snille och omdöme, likväl förstod att tillvinna sig både högaktning och tillgifvenhet, hvilken man så mycket hellre egnade honom, som hans skaplynne ej var sådant, att han genast förstod att tillvinna sig menniskorna. Ett moln af melankoli syntes utbredt öfver hela hans väsende, hvilket besynnerligt kontrasterade mot en eldighet i alla rörelser, som man mera sällan träffar hos engelsmännen. Elliot älskade Sverige, ej som en minister, af egennyttiga afsigter, utan såsom medlem af en fri nation, den der, liksom hans egen, vore skapad att vara fri och lycklig. Då han såg svenska soldaten af glädje kyssa sitt vapen, sade han: »Dessa menniskor älska sina vapen såsom en mätress; under en verklig general skola de vara oklufliga; under en kung, som förtjenar att vara af dem älskad, skola de ännu vara den af hela Europa aktade och fruktade nationen» [6]).

Redan dessa få drag visa, att Elliot just ej var den minister, som kunde falla Gustaf III synnerligen i

---

[5]) Bref från Gustaf III till generallöjtnanten baron Carl Hjerta, Carlstad den 27 Sept. 1788.

[6]) Detta porträtt af Elliot är efter Brelin, i dennes bref till Reuterholm. Brelin inträffade i Carlstad kort efter Elliot, och förordnades af konungen att provisoriskt vara hans legationssekreterare.

smaken; han var för stolt, för frisinnad, för att kunna rätt behaga en furste, hvars innersta sympatier drogo honom åt despotismen. Då härtill lägges sjelfva beskaffenheten af det ärende, hvarför Elliot uppsökte konungen, skall man begripa, att de ofta måtte blifva i tillfälle att stöta hvarandra för hufvudet; majestätets glans förblindade icke engelsmannen, som tvertom utan betänkande sade konungen de skarpaste sanningar, då de befunnos nödvändiga [7]). Elliots propositioner gingo ut på, att vi skulle öfvergifva den onyttiga alliansen med Frankrike, som redan gick mot sitt förderf, och i stället antaga Englands och Preussens mediation. De antogos, hvarpå Elliot ofördröjligen började sitt riksvigtiga medlarekall, samt erbjöd fienden stillestånd.

Den danske prinsen hade emellertid oförfäradt tågat framåt, under det öfverste Tranefelt drog sig tillbaka till Qvistrum, der han stannade för att mottaga honom. Prinsen talade blott om, att han kommit för att mäkla fred, den han likväl sade sig endast vilja afsluta med rikets ständer; han fordrade derföre blott att fredligt få tåga fram, och lofvade deremot att beskydda hvar och en till person och egendom [8]). Så lockande dessa förespeglingar än voro för de missnöjde bland svenska befälet och adeln, får man dock till deras beröm säga, att de gjorde allt, hvad på dem berodde, att hålla fienden tillbaka [9]); men tyvärr! var detta knapt möjligt för deras lilla styrka, som vid Qvistrum måste gifva sig fången [10]); hvarefter hela landet ända till Göteborg och Wenersborg låg öppet för fienden [1]).

Så snart nyheten härom vid middagstiden den 30 Sept. träffat konungen i Carlstad — ögonblicket innan

---

[7]) Brelin, a. st. Jfr. Wahrenberg, a st., s. 333.

[8]) Prince Charles de Hesse, Memoires sur la campagne de 1788 en Suède, Copenhague 1789, p. 64 ff

[9]) Anonymt bref till Hertig Carl, af Okt. 1788.

[10]) Den 29 Sept

[1]) G. v. Schantz, historia öfver kriget mellan Sverige och Ryssland, 1788, 1789 och 1790, Stockholm 1817, I, s. 67 ff.

han genom Brelin inhändigat underrättelse om utrymmandet af Högfors — tog han genast sitt beslut att skynda till Göteborgs försvar. Han hade väl föga hopp att lyckas, var förtviflad samt nästan färdig att ge allt förloradt: emellertid afreste han. En fjerdingsväg utanför staden mötte ett nytt ilbud med underrättelse att danskarne voro för nära, för att tillåta någon resa till Wenersborg [2]). Konungen vände då genast om. Armfelt och grefve Clas Ekeblad mötte honom i hans bostad. »Allt är förloradt, läs», sade monarken, lemnande de erhållna rapporterna till Armfelt. Denne blef bestört, men sökte dock att lugna konungen. »Olyckan synes stor, sade han, men E. M:ts mod och verksamhet kunna ännu rädda Göteborg»!

»Ni vet icke, hvad ni säger, svarade Gustaf med hetta, och kronan som jag bär, är icke värd de bekymmer som hon ger mig».

I detsamma rusade konungen, utan att taga afsked, med stora steg ur rummet, med följande ord till Armfelt, som tagit sig friheten säga honom några lämpliga sanningar: »Ni vill låta mig dö! jag skall dö, och ni skall icke ha att förebrå mig, att ej hafva dött som konung» [3]). Härvid gick han ut, satte sig i sin vagn, men tillbringade icke destomindre natten i densamma, utan att afresa förr än följande morgon [4]).

Bland personer, som skyndade att uppvakta konungen i Mariestad, var äfven den mer än sjuttioåriga grefve Ulrik Scheffer. Konungen erbjöd honom öfverbefälet öfver de mot danskarne sammandragne trupper; men Scheffer svarade: »Värdigas, sire, hafva förbarmande öfver mina gråa hår, liksom med fäderneslandet och E. M:ts vapenära! Om jag förvärfvat något anseende, så är det ej i vapenyrket, hvilket jag lemnade för 30 år sedan. För öfrigt är detta anseende mig

---

[2]) Brelin, a. st.

[3]) Armfelts sjelfbiografi, a. st., s. 117 ff.

[4]) Brelin, a. st.

för dyrbart, för att jag obetänksamt skulle kompromettera det, alldenstund det är i E. M:ts tjenst som jag förvärfvat det, och emedan det hör till de framgångar, som hittills hafva utmärkt E. M:ts regering. Allt hvad min ålderdom och min skröplighet tillåter mig erbjuda E. M:t, är de mest brinnande böner för dess lycka, och dessa önskningar skola följa mig i grafven, dit jag är färdig att nedstiga» [5]).

Grefve Scheffer blef dock ej utan allt inflytande på händelserna som tilldrogo sig midt under hans ögon. Söndringen mellan Preussen och Ryssland föreföll honom såsom en händelse af yttersta vigt; han ansåg härigenom den förnämsta fara, som genom dessa makters koalition hotat 1772 års revolution, undanröjd, och arbetade ifrigt för ett nära förbund med Preussen och England mot Ryssland och Danmark [6]).

Emellertid hade prinsen af Hessen, efter affären vid Qvistrum, med hastighet utbredt sig öfver hela landet söder derom, från Uddevalla och Wenersborg ända till Kongelf. Han tog om aftonen den 4 Oktober sitt högqvarter på Ström hos baron G. Macklean, och drömde blott om att intaga Göteborg, denna rika handelsstad, som skulle komma hans hungrande och förfrusna soldater så väl till pass, samt lemnade Elliots föreställningar utan afseende. Om aftonen den 5 Oktober afsände prinsen generaladjutanten v. Haxthausen att uppfordra staden, öfvertygad att denna uppmaning ej skulle kunna afslås, då han visste, att staden var nästan blottad på försvar, och svårligen skulle kunna motstå ett anfall. Men här hade emellertid inom några få dagar en märklig förändring föregått [7]).

[5]) G. d'Albedyhll, Skrifter af blandadt, dock mest politiskt och historiskt innehåll etc., II, s. 340 ff. Grefve U. Scheffer dog 1799.

[6]) Wahrenberg, a. st., 333 ff.

[7]) Prince de Hesse, a. st., der man ock finner Elliots bref till prinsen af Hessen.

Prinsens åsigt om lättheten att intaga Göteborg ar verkligen nästan in i sista ögonblicken ingen ogrunlad förmodan blott. Fästningsverken voro till den rad illa försedda, befälets modlöshet så stor, att man edan beslutat, att gifva sig på nåd och onåd. Emelrtid skyndade konungen dag och natt till Göteborg. Han gaf sig knapt ro att i Alingsås hvila öfver en imma hos kommerserådet Alströmer. Om aftonen den Oktober inträffade han ändtligen, nedstänkt och utröttad, i det bedröfligaste väder och väglag vid tullorten. Portarne voro stängda, ingen kände konungen, å att han med möda blef insläppt. Han begaf sig enast till kommendantshuset. Men här fann han allt den bedröfligaste villervalla, möbler och husgeråd edflyttade och bragte i säkerhet, så att konungen napt kunde få en säng att hvila i öfver natten [8]).

Inom kort fick den nästan öfvergifna staden nu ett elt nytt utseende; de gamla fästningsverken och valarne försågos och bestyckades, trupper, ditkommendeade från Wermland, Westergötland samt Skåne, inarcherade dagligen, konungen deltog sjelf med outröttlig ifver och vaksamhet i alla dessa anordningar, amt sporrade de tvehågsne genom tal och efterdöme. På detta sätt blef det möjligt, att den stora och rika taden Göteborg, inom några dagar, bragtes från förviflan och nedslagenhet till mod och stridslust, en aturlig följd af det försvarstillstånd, hvaruti den, hufvudsakligen genom sin konungs personliga närvaro och äggelse, hade blifvit försatt. Den behöfde numera ej att frukta någon fiende, åtminstone ej att tänka på att gifva sig vid första uppfordringen.

Den 6 Oktober på morgonen inträffade general v. Haxthausen, och begärde att tala med kommendanten. Man förde honom i stället till konungen, som knapt gaf honom tid att helsa, innan han inföll: »Är edert ärende icke vanhedrande, så må ni säga mig, det ni

---

8) Ristell, a. st., samt Barfod, a. st., s. 108 ff.

ämnat säga min kommendant. Är det att uppford fästningen, så vet, att stadens borgerskap svurit s försvara staden till det yttersta. Döm då, hvad garn sonen ärnar göra! Säg prinsen af Hessen det jag sa er, och tillägg å mina vägnar, att det steg han ta förundrar mig, ty jag vet, att han inryckt i mitt lan utan ordres och tillstånd dertill af konungen min svåge

Konungen väntade att Haxthausen härpå sku svara; men denne, ehuru en annars fin och slug herr blef så förbluffad så väl af konungens närvaro, so hans stolta språk, att han ej kunde framkomma m ett enda ord, utan bockade sig och gick [9]).

Om aftonen samma dag anlände Elliot till Göt borg. Efter ett samtal med konungen, ända till kl. om natten, afsände han följande dagen baron d'Alb dyhll, en ung officer i preussisk tjenst, med bref till prin sen af Hessen, deri han påyrkade stillestånd, och sa sig vilja genast träffa prinsen. Ställningen hade betydligt förändrats. De sednaste händelserna i Göt borg, i förening med Englands och Preussens krafti hotelser, förmådde prinsen att ge efter. Elliot afres den 8 Oktober till Bohus, der han med prinsen trä fade öfverenskommelse om ett stillestånd på 8 dag Kort härefter anlände grefve Borcke, preussisk ministe för att i förening med Elliot till Sveriges fördel gö sina föreställningar hos den danska prinsen. De had den lyckligaste verkan. Stilleståndet förlängdes för till fyra veckor, och utsträcktes slutligen ända till de 1 Maj 1789. Den 12 November hade redan hvarend man af den danska kåren passerat gränsen.

Sålunda hade man väl lyckats att för ögonblicke afvisa danskarnes infall, samt återställa lugnet på ve- stra gränsen; men fördelarne häraf kunde i alla fall ej sägas vara rätt betydande, innan man lyckats bringa Danmark till full neutralitet, samt emot Ryssland skaffa sig sådane förbindelser, som kunde ge något hopp om

[9]) Bref från E. Ruuth till hertig Carl, Stockholm d. 14 Okt. 1788.

framgång i kampen mot denna jätte. De båda medlande makternas ministrar, Elliot och Borcke, samt den holländska ministern i Stockholm v. Borck, som också infunnit sig hos konungen i Göteborg, för att erbjuda sitt hofs bemedling, gjorde i detta afseende konungen ganska förmånliga anbud. De lofvade Sverige vanlig bemedling för fred på vilkor af status quo före kriget, med derpå följande defensivallians, hvari Danmark skulle förmås att deltaga. Men om konungen hade större planer, ville de ej neka att dertill medverka. De erbjödo Sverige en offensiv allians med de tre allierade makterna och Danmark, hvilket man med våld skulle tvinga på sin sida. Alliansen var riktad mot Ryssland, samt åsyftade att tränga denna makt tillbaka till Asien och åt Sverige återställa alla Östersjöländerna, för att dermed antingen förenas, eller, såsom man afsåg med Liffland och Estland, deraf göra en oberoende stat, under hertig Carls styrelse [10]). Det kan väl ej förefalla oväntadt, att man om detta sednare, som oss synes nog hyperboliska förslag, ej lyckades att blifva ense, hvarföre man nöjde sig med att stanna vid det förra, eller enkel mediation [1]).

---

[10]) Bref från Oxenstjerna till hertig Carl, d. 30 Okt. 1788.
[1]) Se Wahrenberg, a. st., s. 336 ff.

FJERDE KAPITLET.

1789 års Riksdag.

(December 1788. — April 1789.)

Agitationerna för riksdag fortfara efter konungens afresa till Dalarne. — Ställningen fö dras. — Förbittringen mot adeln. — Förberedelser till riksdagen. — Hertig Carl i borg. — Oppositionens fruktan och planer. — Hertig Carl och konungen. — Riksdag nen. — 1789 års män. — Tacksägelseadress till konungen för gränsens försvar. — hemliga utskottet. — Uppträden på riddarhuset. — Revolutionära symptomer. — Konun grannlaga ställning. — Nordins inflytande. — Säkerhetsaktens ursprung och orsak. — O rationsplan. — Förberedelser till dess utförande. — Den 17 Februari. — De hemliga u konungens ledning på slottet hållne konferenserna om säkerhetsakten. — Scenen förändra Förslag att arrestera adelns chefer och i ett plenum plenorum på rikssalen föredraga sä hetsakten, vederbörligen modifierad och inskränkt. — Märklig konferens mellan konunge Wallqvist. — Underhandlingar med Fersen. — Nordins råd segrar — Adelns förnä ledare arresteras. — Konungen i sitt kabinett dagen för säkerhetsaktens genomdrifvande. Den 21 Februari. — Nya utsigter till revolution. — Riksdagens afblåsande.

Det var måhända ett af de största prof på fö stånds-bragder, som Gustaf III under loppet af s långa och lysande regering aflade, då han, under starka påtryckningarne för riksdag, hvarmed han näst bestormades i Finland och Stockholm, beslöt att ej g efter, utan förtröstansfullt afbida framtiden; ty sanno likt hade eljest staten och han sjelf blifvit utsatte fö de största faror, och medborgares blod kommit at rinna under inbördes krig.

Emellertid fortforo ropen på riksdag att låta hör sig. Baron Stjerneld öfverlemnade till konungen vid sjelfva afresan till Dalarne ett skarpt bref derom[1]), äfvensom rådets skrifvelse i samma ämne träffade honom i Falun[2]). Han stod dock fast vid sitt be-

[1]) Brefvet befintligt i G. S.
[2]) Se föregående not.

slut[3]; men att hans förtviflan ännu var på sin höjd, kan man finna deraf, att personer af hans omgifning ännu den 17 September kunde inkomma till honom med råd att ej — abdikera[4].

För öfrigt blef denna resa i bergslagerna i mer än ett hänseende märklig och lärorik för konungen. Han hade lärt känna folkets *verkliga* sinnesstämning, och började redan att med något mera förtröstan motse framtiden. Riksdag och revolution började leka i hans håg såsom oundgängliga och nära förestående[5].

Vi nämnde folkets sinnesstämning. Denna tog redan tidigt en riktning, som bebådade stora händelser. Frälse- och ofrälsefrågan kom på tapeten, och med den alla de skakningar i tänkesätten, som bebådade vigtiga hvälfningar. Förbittringen mot adeln var utomordentlig[6], och det är icke otroligt att konungen haft sin hand med i att framkalla densamma[7]. I alla städer, säger en samtida brefskrifvare, på alla gästgifvaregårdar och krogar talas ej om annat, än att riket är såldt af arméens officerare och adeln. Arméens förhållande ogillas på det allrahögsta. Yttranden höras på alla ställen, att adelns välde bör stäckas; att man ej skall tillåta dess tyranniska framfart; att de i en

---

[3]) Bref från Gustaf III till Rikets Råd, Falun d. 18 Sept. 1788. G. S.

[4]) Betänkande af v. Asp, Fahlun d. 17 Sept. 1788, se Wahrenberg, a. st., sid. 330, noten.

[5]) Bref från Gustaf III till Ruuth, Falun d. 18 Sept. 1788, i konungens saml. skrifter, V, s. 260, samt Bruzelius, a. st., s. 592.

[6]) Uppträdet med baron De Geer är bekant. Heml. Handl., I, s. 242 ff. Liljensparre kunde med möda rädda De Geer undan folkmassan, som hvisslande och blåsande i nyckelpipor med det ohyggligaste läte, följde efter, och ropade åt Liljensparre: »släpp honom, ni är för god att gå med den rackaren», ja flere sprungo fram och hotade De Geer. Bref från Liljensparre till Gustaf III, Stockholm d. 5 Aug. 1788. G. S.

[7]) Heml. Handl., I, s. 192 ff., samt Hamiltons Anekdoter. Konungens bref från Finland 1788 till dåvarande prosten i Sala, grefve F. B. von Schwerin, hvilka någorstädes finnas i förvar, lära härom bära ojäfaktigt vittnesbörd.

oriktig proportion kontribuera till staten; att den fatt är den som mest betalar; att de skola utrotas och tiden nu är inne, då de ofrälsestånden skola ska sig rätt»[8]).

Emellertid skyndade händelserna. Så snart k nungen hunnit blifva danskarne qvitt, började han m allvar påtänka ständernes sammankallande. Hans nä maste vänner rådde honom härtill[9]). Elliot och Borc som efter stilleståndets afslutande stannat qvar hos k nungen i Göteborg och med honom hade täta kon renser, synas ej heller varit deremot, ehuru de bestä förklarade sig emot hvarje förändring i regeringssä som kunde kränka nationens rättigheter[10]). Armfelt s nes deremot hafva varit af en alldeles motsatt tanke

Ungefär vid samma tid inträffade hertig Car Göteborg. Konungen skulle helst sett, att han stann qvar i Finland. Han fruktade högeligen hertigens nä varo vid riksdagen. Hertigen synes med sitt besök Göteborg dock ej hafva åsyftat annat än att inför k nungen försvara sitt uppförande i Finland. Vi kän icke om det lyckats, lika litet som hvad i öfrigt d emellan förekommit. Hertigen måste dock lofva k nungen att straxt efter helgen åter begifva sig t Finland, så att man häraf tyckes kunna sluta, att n got godt förstånd dem emellan ännu ej hunnit up komma[2]).

Emellertid hade man lemnat intet medel oförsök för att försäkra sig om en för riksdagen tjenlig sinne

[8]) Anonymt bref till Hertig Carl, Stockholm i Okt. 1789.
[9]) Bland andra Taube, i bref af d. 3 och 27 Okt. 1788. G. S
[10]) Wahrenberg, a. st., s. 334, samt bref från Fredrik Wilhel II till grefve von Borcke, d. 9 Febr. 1789. G. S.
[1]) Bref från Armfelt till Gustaf III, Carlstad d. 2 Dec. 1788. G. S.
[2]) Bref från hertig Carl till Gustaf III, G. S.; från den sednare till Ruuth, Göteborg d. 12 Dec. 1788, konungens samlade skrifter, V, s. 267; bref från Armfelt till Gustaf III, Carlstad d. 2 Dec. 1788, G. S., samt från Taube till konungen, Stockholm, d. 1 November 1788. Äfven Bil. N:o 11.

stämning. Skrifter som gjorde adeln de gröfsta beskyllningar, utdelades i stor mängd på krogar och värdshus af kronobetjeningen, och konungen under hvars auspicier den häftigaste af dessa utkom, försmådde ej att deltaga i kampen [3]). Den 8 December utfärdades kallelse till riksdag i Stockholm den 26 Januari: kort derefter lemnade konungen Göteborg.

Vi stå vid början af ett af de märkligaste riksmöten, svenska häfden vet att omtala, men innan vi öfvergå till en närmare redogörelse för detsamma, skola vi se, hurudan oppositionens ställning var och planerna vid dess öppnande. Vi gå för detta ändamål något tillbaka.

Adelns bemödande att förmå konungen att sammankalla ständerna hade väl ej utfallit efter önskan, men man upphörde derföre icke att stämpla emot honom. Så snart man fått lära känna hans afsigt att begifva sig till Dalarne, började man utsprida och tro de vidunderligaste rykten; man sade, att han ämnade återvända till Stockholm, för att plundra banken och göra sig suverän. Förskräckelsen i hufvudstaden blef så stor, att många nedgräfde sitt silfver och började att i banken tillvexla sig dylikt; ja bankofullmäktige läto förfärdiga 100 fastager och 150 lårar, för att, fullpackade med speciemynt och silfvertackor, nedsänkas nattetid i sjön af personer, som mot betalning lofvade att förtiga stället [4]). Adeln började att med allvar tänka på försvarsmedel. Baron Stjerneld afsände till

[3]) »Bref från Finland angående åtskilliga stämplingar» etc., författades af generalqvartermästaren vid fortifikationen, Mannercrantz, samt uppvisades i koncept af biskop Wingård under konungens vistelse i Göteborg för honom, som biföll att det fick tryckas. E. S. Jfr. Heml. Handl., I, s. 244 ff. De öfriga skrifterna finnas uppräknade i adelns protokoller 1789. Se äfven Rosensteins bref till Gustaf III, Stockholm den 24 Nov. 1788, hvaraf synes att af nyssnämnde skrift försåldes i Stockholm endast på tvenne dagar 16,000 exemplar!

[4]) Bref från Liljensparre till konungen, Stockholm den 2 Dec. 1788.

Petersburg ett hemligt sändebud, en viss kapten E méen, med uppdrag att utforska kejsarinnans ver liga tänkesätt samt hennes löften genom Jägerhorn Man uppmanade hertig Carl, att med arméen kom öfver till Stockholm samt blifva adelns, kanske h nationens chef..... [6]). Danskarnes infall, och nati nens öppna och afgjorda uppträdande på konung sida gjorde väl att adeln kort derefter besinnade si ja man började snart, isynnerhet sedan det dan anfallet fått en så snöplig utgång, att lika myc frukta för riksdag, som man förut önskat den och flere bland de häftigaste motståndarne bland ad sökte att ställa sig in hos konungen [8]). Emellertid kommo de skarpa smädeskrifterna mot adeln, hva förtrytelsen fick nytt lif och näring; hertig Carl, so vid samma tid återkom till Stockholm, lofvade att ta adelns försvar och hos konungen begära det förf tarne skulle straffas, samt att i annat fall hota taga afsked [9]).

Hvilka konungens afsigter med ständernas sa mankallande voro, visste man icke, och kunde icke ve likväl trodde man det värsta. Det blef derföre gen fråga om de mått och steg, som deremot borde tag kunde man blott vinna på sin sida ett helt stånd, så v man åtminstone garanterad mot några omhvälfningar ge nom ständerna sjelfva, och hade dessutom många utväg till anställande af efterräkningar och genomdrifvand af sina planer. Presterna voro de, som i detta hänse ende borde vara åtkomligast, och det fordrades end

7,000

---

[5]) Jfr. Anjalaförbundet, s. 101 f., samt De la Gard. arkivet XVIII, s. 110.

[6]) Bref från hertig Carl till Gustaf, d. 2 Okt. 1788, G. S., samt härofvan sid 45 f. Hertigen säger, a. st., att det var stallmästar Bruce, som i dylika ärender uppvaktade hertigen i Finland.

[7]) Bref från Liljensparre till Gustaf, d. 2 Dec. 1788.

[8]) Schröderheims anteckningar, s. 224 ff.

[9]) Nyssnämnde bref från Liljensparre.

,000 R:dr för att göra sig försäkrad om hela ståndet; skicklighet och snålhet hos någon af cheferna, som hade denna grannlaga affär om händerna, gjorde, att man lät öfverbjuda sig af konungen, som mot dubbla summan visste att vinna de fala andelige[10]). Sedan denna första batalj sålunda blifvit förlorad, återstod ej annat för adeln, än att ställa sig uteslutande på defensiven; i en hemlig konklav, som hölls hos Stjerneld, och der Fersen och De Geer äfven voro närvarande[1]), försökte väl några af de häftigaste ledamöterna att uppställa ett mera fiendtligt riksdagsprogram[2]), men genom Fersens inflytande beslöts, att man skulle inskränka sig till försvar af kassan och grundlagen, samt öfverlemna åt monarken att göra freden med fienden och straffa de brottsliga; för adelns ära borde man anse sig hafva nog sörjt, då man öfverenskom, att af konungen begära laga undersökning och straff på författarne till de ofvanämnde smädeskrifterna, i hvilket ändamål De Geer åtog sig att uppsätta och uppläsa det härpå syftande memorialet[3]).

---

[10]) Heml. Handl., II, s. 198. Äfven Hamilton, a. st. En brefskrifvare i De la Gard. arkivet, XVIII, s. 82, säger: »Presterna läto köpa sig kontant à 1,000 R:dr stycket, och oppositionen tappade på 6».

[1]) Bref från Liljensparre till konungen, d. 2 Dec. 1788.

[2]) Man föreslog nemligen att uppträda för fred med Ryssland och straff för upphofsmännen till kriget. Se Heml. Handl., II, s. 199. Liljensparre (i bref af d. 21 Jan. 1789) omtalar ock en dylik plan, för hvilken Stjerneld och Bungencrona voro de häftigaste ifrarne. Man samlades hos den sednare till mellan 60 och 70 personer, och öfverenskom att yrka att konungen genom kriget brutit grundlagen, hvaremot man skulle söka att vidtaga mått och steg för framtiden.

[3]) Heml. Handl., II, s. 199. Fersen ansåg nemligen dessa planer för »vådliga och halsbrytande». Hvaraf denna försigtighet hos Fersen nu och allt vidare? Jfr. s. 49 härofvan. Men kanske finnes det andra förklaringsgrunder också, hvarom se följande not. I hög grad märkliga och betecknande för adelns tänkesätt och syften i allmänhet vid denna tid äro

Ett af de första och angelägnaste ämnen för konungen sedan han återkommit till Stockholm, var att göra sig riktigt reda för sin ställning till hertig Carl. Det synes som en förlikning ägt rum, till följe hvaraf hertigen gått in på att ej motsätta sig konungens planer, med vilkor att de verkligt oskyldige bland adeln och vid arméen blefve oantastade [4]).

Enligt alla tecken har konungen vid riksdagens öppnande ej haft i sinnet någon revolution, eller våld samt genomdrifvande af sina afsigter. Dessa synas fast mera blott hafva gått ut på att skaffa honom penningar till krigets fortsättande och sina skulders betalande samt endast större makt, *om* och *i den mån* omständigheterna gjorde det möjligt och nödigt [5]). Ur denna

---

tvenne bref från bröderne Jakob och Johan von Engeström som meddelas i Bil. N:o 12 och 13. Det första är skrifvet till biskop Hesslén i Lund, svåger med v. E., det sednare till L. v. Engeström.

[4]) Hvilka och huru många af dessa planer hertigen fick kännedom om, är svårt att veta, men troligtvis medgaf hertigen i allmänhet nödvändigheten af en i vissa stycken starkare konungamakt. Hertigen var svag, samt följde vanligen med dit vinden blåste starkast. Hans beteende kan också hafva varit en följd af en vanlig, i hans ställning helt naturlig beräkning i och för egen säkerhet. Det blef derföre nödvändigt, att han för konungen sökte framställa allt hvad han gjort i Finland såsom en följd af tvång. Ur denna synpunkt anklagade han troligen Anckarsvärd, som sattes i fängelse, samt rekommenderade till konungens åtanka, att i fall någon förändring i styrelsen kom i fråga, han måtte vara betänkt att antalet af tromän, som i 1772 års författning var alltför inskränkt, utsträcktes äfven till landshöfdingar och militärchefer. Men af hvad skäl hertigen kunde för konungen angifva grefve Fersen såsom den der »begått ett så svårt statsbrott, att det förtjenat döden», känna vi icke. Jfr. om ofvanstående: Bref från hertig Carl till Gustaf III, d. 2 och 8 Okt. 1788, G. S., samt Wallqvist, a. st.; äfven en anteckning i S. S., enligt hvilken d. v. löjtnanten Brelin, sedermera Gyllenskjöld, var ett åt konungen invigdt öga på hertigen, hvars förbindelse med de missnöjde på detta sätt skall hafva kommit till den förres kännedom. Se De la Gard. arkivet, XV, s. 124.

[5]) Wallqvist, a. st.

synpunkt tog man också genast alla nödiga mått och steg. Landtmarskalksstafven föll i händerna på en person, som genom sin svaghet mycket bidrog att gynna konungens planer: grefve Carl Lewenhaupt, en son af den olycklige generalen af samma namn, hvilken fallit ett offer för 1743 års politik. Till konungens män hos presterna utsågos biskop Wallqvist och prosten Nordin, hos borgarne lagman Håkansson, och hos bönderne justitieborgmästaren Ahlman. Lagman Nordin, en broder till prosten af samma namn, revisionssekreteraren Låstbom samt landshöfdingen S. af Ugglas utmärkte sig för öfrigt alla såsom synnerligen nitiske i konungens tjenst. Genom köp förstod man att vinna några de sjelfständigaste bland bönderna; borgarne voro redan förut nästan enhälligt rojalister. På detta sätt hade man redan före riksdagens öppnande temligen väl förstått att bereda terrängen för sina afsigters befrämjande [6]).

Riksdagen öppnades den 2 Februari. En fråga af stor vigt för konungen blef naturligtvis nu att på förhand söka förekomma, det frågan om beskaffenheten af kriget — dess egenskap att vara anfalls- eller försvarskrig — ej väcktes hos ständerna, emedan det var från denna punkt som oppositionen ämnat rikta sina anfall emot honom. Konungens bemödande att på ständerna verka i denna riktning hade derföre redan i trontalet varit märkligt. Men ej nog härmed. Kort

---

[6]) Konungen erbjöd först baron G. M. Armfelt landtmarskalksstafven, men han undanbad sig. Sedan voro C. A. Wachtmeister och Düwall i fråga. Lewenhaupt var gammal och svag, säger Wallqvist, a. st., och känd hvarken som politikus eller talare. Hamilton utlåter sig ännu strängare om L. Hans »utnämnande till landtmarskalk väckte åtlöje, men det fordrades mycket förstånd, för att uppleta en med så litet». Nils Svensson från Skåne lät köpa sig för fullt talmansarfvode för att understödja konungens afsigter hos bönderna. Jon Bengtson från Småland begärde för mycket (befordran för sina söner samt ekonomiska förmåner för sina egendomar), och kunde ej antagas såsom opålitlig och bångstyrig. Wallqvist, a. st.

derpå lät han sätta sina ombud i de lägre stånden rörelse, och följden af dessa hemliga bearbetningar ble att dessa stånd i förening med adeln — ty hvarti hade dess motstånd i en dylik fråga tjenat? — ti konungen framburo en tacksägelseadress för det ha försvarat gränsen. Kriget hade således genom al ståndens beslut blifvit förklaradt lagligt.

En af de förnämsta tvistepunkterna mellan konun gen och adeln borde också härmed anses hafva bli vit afgjord. Hvad som för konungen återstod att er hålla, var penningar att betala sina oerhörda skuld samt till krigets fortsättande; och det är vår öfvert gelse, att derest ej adeln genom laglöshet och trots sa sig emot dessa visserligen ledsamma, men genom om ständigheterna nödvändigblifna behofs skäliga uppfy lande, hade hvarken någon säkerhetsakt eller någ 1792 års konungamord inträffat. — —

I sitt tal till ständerna hade konungen begä tillsättande af ett hemligt utskott, med hvilket ha kunde öfverlägga om medlen till krigets fortsättand han tillade, att detta utskott måtte tillsättas med möjlig skyndsamhet. De tre lägre stånden dröjde att efterkomma konungens begäran; icke så adeln, so i trots af hans uttryckliga förbud, beslöt [7]) en in struktion för utskottet, hvilken gjorde intrång i dett grundlagsenliga prerogativer, samt fordrade tillsättand af ett statsutskott, inför hvilket allena redovisning fö statsverkets tillstånd och behof borde ske. Detta va en för konungens planer i högsta grad obehaglig hän delse, till stor del vållad genom landtmarskalkens svag het; ställningen skulle dock inom kort än mera inveck las. Då landtmarskalken några dagar sednare [8]) vill förklara adelns beslut ogiltigt — ett besynnerligt till tag, som väl kunde försvaras ur den synpunkt frå hvilken landtmarskalken framställt propositionen, me

[7]) Den 7 Februari.
[8]) Den 9 Februari.

som från adelns sida med skäl kunde anses stötande — uppade sig de bullersammaste uppträden på riddarhuset. »En örn, kastad i en myrstack», yttrar en af de närvarande, »kunde ej åstadkomma den rörelse, som landtmarskalkens förklaring uppväckte hos den uppretade adeln». »Saken är afgjord», ropade de fleste. »Herr landtmarskalken äger intet votum», skreko andra. »Äro vi här siffror»? »Fy det är ovärdigt»! »Låt oss höra»! Och härmed började ett oerhördt rop af »ja» och »nej», under det hela riddarhuset såg ut som ett i vågor upprördt haf. Somliga hoppade in öfver skranket, somliga förebrådde Lewenhaupt dumheten i hans undanflykter, andra deras nedrighet, o. s. v. Äfven de kallblodigaste naturer råkade ur jemnvigt. Så var t. ex. förhållandet med grefve Fersen, hvars kraftiga föreställning likväl hade den verkan, att Lewenhaupt slutade med att göra sin ursäkt samt förklara att beslutet redan vore fattadt. Fersen darrade som ett asplöf samt måste lugna sig med ett glas vatten; men förtal lärer varit, hvad man sedermera uppgaf, nemligen att han i hettan knutit näfven åt landtmarskalken, ehuru den geste han vanligen nyttjade då han talade med eftertryck kunde få utseendet af en taktlöshet, hvilken han förmodligen ej kunnat låta komma sig till last. Slutligen afgick en deputation om adelns beslut till de öfrige stånden [9]).

[9]) Hamilton, a. st., samt Wallqvist, a. st. Då 47 § i regeringsformen gaf konungen rätt att under det hemliga utskottets beslut draga hvilka frågor han för godt fann, är det klart, att adeln handlade lagstridigt, då den emot hans vilja ville binda utskottet vid en instruktion samt fordrade att ett statsutskott skulle tillsättas. Det är väl sannt, att regeringsformen föreskrifver utväljandet af ett dylikt utskott, men om konungen anser de ämnen som skulle tillkomma dess granskning, böra hemliga hållas, så står det honom fritt att hänvisa dem till ett s. k. hemligt utskott, hvilket med ständernas rätt beslutar. Derföre var Gustaf III också, såsom vi redan anmärkt, enligt 1772 års grundlag föga annat än envåldig. Om adeln i sitt handlingssätt drefs af frihetens ädla

Hvad skulle konungen nu göra? Blott inför ett grundlagsenligt tillsatt *hemligt* utskott ansåg han sig kunna framlägga sina finansers tillstånd och behof, hvarförutan jemte betydlig hjelp af ständerna det var omöjligt för honom att försvara riket mot öfvermäktiga fiender och besvärliga kreditorer. På den andra sidan åter stodo de tre lägre stånden, tillgifna konungen, hätska mot adeln, nästan pockande på privilegier, och genom hvilka man således kunde hoppas och vänta att bryta adelns motstånd; nedom eller bakom dessa klasser befann sig åter den stora massan, hvilken intagen af lika hat mot adeln, blott tycktes afbida signalen för att rusa an och begå snart sagdt hvilka excesser som helst. Man får medge att ögonblicket var kritiskt, ställningen i högsta måtto ömtålig. Hvad gjorde nu Gustaf III? Hemliga rådgifvare saknades icke, ehuru det är skada, att man om interiören af dessa händelser och tillställningar ej har så noga kännedom, som man skulle önska [10]).

---

motiver — välan, vi hålla adeln räkning derför; men erkännom då åtminstone, att de ej hade lagen på sin sida! Å andra sidan: om adeln följt de andra ståndens exempel, hvarifrån skulle konungen då hämtat en förevändning att genomdrifva säkerhetsakten, hvilken man nu snart sagdt gjorde till en nödvändighet för honom. Men derom se texten. Alltnog, då de tre lägre stånden vägrade att gå in på adelns beslut den 7 Februari, beslöt adeln den 12 samma månad, att deras ledamöter i hemliga utskottet skulle åläggas, att ställa sig till efterrättelse de §§ i grundlagen, på hvilkas häfdande deras föregående beslut gått ut, hvarigenom frågan stod på samma punkt som förut.

[10]) Ahlman hopsamlade på böndernas klubb hvad han hört dessa och ledamöter af de andra ofrälse stånden under samtal yttra såsom deras önskningar, samt uppsatte det till form af gemensamma privilegier för dessa stånd, hvilket förslag han visade konungen, som förklarade sig dermed i allmänhet nöjd. Den 9 Febr. uppläste Anders Andersson, »adelns hätskaste fiende» (Hamilton, a. st.), i bondeståndet sitt förslag om gemensamma privilegier för de tre ofrälse stånden. Frågan om privilegier fanns således förut, och uppkallades ej af ko-

Redan den 14 Februari började hufvudstadens fysiognomi att synas revolutionär. Liljensparre, massans afgud och ledare, och som på en vink kunde få den att gå nästan hvartsomhelst, derjemte mer än de flesta konungen personligen tillgifven, höll honom massan tillhanda; borgerskapet, eldadt af samma nit och tillgifvenhet, bestridde vaktgöringen [1]; från Dalarne väntades dagligen förstärkning genom baron Armfelt, som likväl i början der lyckades mindre väl [2]. Å andra sidan beredde sig adeln till ett modigt försvar. »En del laddade sina pistoler, säger Liljensparre, andra läto slipa sina sidogevär. Ingen gick obeväpnad på riddarhuset, på kaffehus och klubbar. Ifrån officeraren i den blå, till skrifvaren i den grå rocken voro de alla försedda med ofantliga sablar vid sidan, och flere hade stora rundpåkar, med en art dolkar eller stilletter inuti» [3]. Det synes som man, för att skrämma och imponera på adeln, tillämnat ett litet upplopp till den 15 Februari, men enligt en samtida anteckning, skall det genom den tillförordnade öfverståthållarens, den bekante Muncks [4]), enskilta föreställningar hos konungen blifvit instäldt [5].

Man skulle utan tvifvel göra Gustaf III orättvisa, om man påstod, att han af blott kärlek till makten och för att förtrycka, älskade utvidgning af sina rättigheter; han var af naturen mild och välvillig, och ville för ingen del göra sina undersåtare emot; men gjorde man mine af att styra eller göra in-

---

nungen, ehuru han begagnade sig af den för sina afsigters befrämjande.

1) Alltsedan den 18 Sept., enligt öfverenskommelse med konungen. Jfr. Elers, III, s. 256 f.

2) Armfelts sjelfbiografi, a. st., II, s. 27 f.

3) Underståthållaren Herr Liljensparres Allerunderdånigste Berättelse till Hans Kongl. Maj:t, dat. Stockholm d. 12 Juni 1797.

4) Den 11 Febr. tillförordnad öfverståthållare, i anledning af Carl Sparres sjukdom (?).

5) Heml. Handl., II, s. 201.

trång i hans rättigheter, eller ännu värre, att trång honom åt sidan och undan — då hade han ett gansk stort mod, ehuru det hufvudsakligen satt i hufvud eller var hvad man kallar räsonneradt, och ve då de som blef föremålet för hans vrede! Att kullkasta rege ringssättet, och om möjligt öfverflytta kronan i en an nan gren af den kungliga familjen, se der hvad so varit föremålet för en stor del af arméens och adel stämplingar under fjolårets fälttåg, och Gustaf visst det nog. Förhållandena hade väl sedan till en del mycket förändrats; folket hade manngrannt tagit ha parti, och den verkliga afsigten med den hos fiend så högt beprisade vänskapen för svenska nationen bli vit afslöjad; dock, den fordna glöden brann ännu allti under askan, och ingen kunde svara för framtide Genom riddarhusets uppstudsighet satte man honom förlägenhet rörande medels erhållande till kriget o öfriga stora behof; det var i sjelfva verket en konsp ration, ehuru under den förmenade laglighetens och p triotismens larf, och hvad skulle blifva följden, om d fick ohejdadt fortgå? Detta var ställningen, och vi tr att hvilken konung som helst, i Gustaf III:s kläd handlat som han [6]).

Vi tro, att ingen af alla dessa 1789 års män - förespråkare för envåldet, såsom vehikel för en för kad folkfrihet — varit mera betydande, eller öfv större inflytande på gången af denna riksdags hände ser, än den ofvannämnde prosten Nordin. Han v

---

[6]) Härom jfr. de märkliga samtalen mellan konungen och v. A under 1789 års riksdagshvälfningar. De la Gard. arkivet XVI s. 104 ff. Konungen yttrade t. ex. en gång till v. Asp, d garne efter säkerhetsaktens införande: »Vi tänka olika o vissa saker, jag undrar icke på er såsom van vid engelsk principer, att ni finner er hemsk öfver hvad som nu händ men ställningen gör det oundgängligt. Det kunde ej hjelp på annat sätt, då jag fann en konspiration emot mig under stödd af ett främmande hof. Kanhända det klokaste ha varit, om jag för att sätta allt i ordning liksom bruket v hos Romarne gjort mig till diktator för en viss tid».

den lärdaste af Gustafs kamarilla»; stora insigter och djupa forskningar i Sveriges historia hade fört honom till åsigter om svenska adeln i förhållande till svensk folkfrihet och kultur, åsigter, hvilka för denna adel ingalunda voro gynnande. Hans grundsatser voro i allmänhet ganska enkla: att genom konungamakten eröfra rättigheter åt ofrälset, på adelns bekostnad, — se der grunddragen till en politik, som han utrustad med lärdomens och alla den fina statsklokhetens öfvertygande grunder, aldrig försummade att framhålla för en konung, hvars snille visste att värdera det riktiga, det säkra och träffande i denne den svenske Mazarins blick. Det låg i Gustaf III:s skaplynne att ej skygga tillbaka för snart sagdt hvad som helst, då hans snille genomskådat dess nödvändighet; ja, äfven om han handlat oklokt, var han så öfvertygad om fördelen af att oförfäradt fortgå på samma bana, att man hörde honom använda det gamla ordspråket som lyder: »Man måste aldrig göra en dumhet till hälften, när man en gång har börjat» [7]). Han föreställde sig, att han endast genom erhållandet af större makt skulle kunna rycka staten undan den afgrund, hvaröfver den sväfvade; kanhända gjorde det honom ondt, att genom omständigheterna se sig intvingad på en så obehaglig bana, och att framstå såsom banemannen af sitt fosterlands frihet; ja vi veta till och med, att han under dessa hvälfningar ofta med tårar beklagade sitt öde, och önskade sin regeringstid tillbaka, för att få göra om dem [8]); dock, nödvändigheten hade numera ingen lag, och fursten tröstade sig med renheten af sina afsigter, mildheten af sina böjel-

---

[7]) Yttrande till v. Asp; jfr. föregående not.

[8]) Vi erinra om det bekanta yttrandet till Schröderheim, natten mellan den 16 och 17 Februari, sedan konungen underskrifvit anslaget till det olyckliga plenum; »så många äfventyr», sade han, med tårar i ögonen, »så många bekymmer kostar det att reparera ett ögonblicks misstag; hade jag aldrig känt Tollen, hade jag aldrig behöft det». Jfr. s. 12 med noten 1, s. 14, noten 3 och flerst. härofvan.

ser, hvarigenom sjelfva enväldet skulle blifva lätt, nästan blomsterströdt [9]). Hans beslut var fattadt: genom förmåner åt »det andra folket», som Gustaf I betecknande kallade ofrälset [10]), erhålla deras bifall t rådets afdankande och ständernas aflysande, för att de förutan kunna utöfva beskattningsrätten och försva riket och sig sjelf mot de ryskt-aristokratiska stäm lingarne, — se der säkerhetsaktens ursprung och he ligheten af dess tillkomst!

Man hade således beslutit sig för de största fö ändringar, och se här huru man beräknade att ku få dem genomdrifna! För att dertill erhålla adelns b fall, — om man ens räknade derpå, — ansåg m först och främst nödigt att på något sätt förut sö att allvarsamt förödmjuka hela ståndet. Det beslö derföre, att adeln i ett plenum plenorum på rikssal skulle af konungen dugtigt skrapas, för olydnad em hans befallningar samt deras hånfulla och trotsan uppförande mot landtmarskalken. För att bevisa ri tigheten af dessa anklagelser skulle i landtmarskalke namn en skrift uppläsas, hvilken med vittnen styrk desamma. Derpå skulle konungen befalla hela ade afträda, samt genom en deputation, hvari grefve Fe sen och baron De Geer särskilt nämndes böra delta bedja landtmarskalken om ursäkt. Emellertid skulle d ofrälse stånden erbjudas privilegier, samt anmodas, a på stället utvälja deputerade, för att med konunge derom öfverlägga. Sådan var bataljplanen. Se här ut förandet, och dess framgång!

Man har något skäl för det antagandet, att hittil ingen annan, än de begge Nordinarne och Ahlman fåt del af konungens plan. Lagman Nordin uppsatte an

---

[9]) Konungen yttrade till v. Asp, som kort efter d. 21 Febr. med förskräckelse talat till honom om enväldet: »Ja, intet har man något att befara i min tid; mitt lynne är nog kändt i det afseendet och ingen olägenhet är att frukta, om ej en tyrann uppkommer».

[10]) Jfr. samtalen med v. Asp, a. st.

klagelseskriften mot adeln, i landtmarskalkens namn, som underskref den, utan att ens hafva genomläst den hel och hållen eller med tillräcklig uppmärksamhet; på en middag hos landtmarskalken, samma dag [1]) som denna skrift af dess son upplästes på riddarhuset, insamlades underskrifter, äfvensom sedermera om aftonen på adelsklubben, då man både genom lock och hot lyckades få tillsamman 54 s. k. subskribenter [2]). Konungen uppsatte sjelf talet som han ämnade hålla till ständerna, äfvensom sjelfva akten, hvilken skulle innehålla hans egna och ofrälsets nya rättigheter, och hvilken han ämnade förelägga de deputerade, för att sedan föredragas i plena. Den är afdelad i 9 punkter, hvari man tycker sig igenkänna spåren af konungens, Nordins och Ahlmans gemensamma verksamhet. Rättigheten att börja krig och godtyckligt förordna om alla rikets embeten, rådets afdankande och ständernas ersättande genom ett slags utskottsriksdagar, sammansatta genom val, och i beskattnings- och bankfrågor beslutande genom pluralitet per capita, — se der de nya juvelerna i den kungliga kronan! Från Nordin härleder sig säkerligen hvad som här förekommer angående nya grunder för befordran af ofrälse personer, liksom vi gissa att Ahlman företädesvis haft sin hand med i de nya och högst vigtiga förmåner, hvarmed bönderna förságos. Sedan man således med mycken brådska sammanjemkat denna s. k. förenings- och säkerhetsakt, återstod att se dess öde afgöras [3]).

Den 17 Februari kl. 6 på morgonen, alltså samma dag, som man bestämdt till det stora uppträdet, ansåg sig konungen böra ge biskop Wallqvist, ledaren af presteståndet, och ett slags barometer på huru långt

---

[1]) Den 16 Februari.

[2]) Deras namn finnas tryckta i Skildringar ur det inre af dagens historia. De närvarande. Stockholm 1834, s. 332.

[3]) Jfr. O. Wingqvist, Berättelse om riksdagen 1789, i Frey 1844, s. 420 ff., skrifven dels efter Wallqvist, a. st., dels efter Gustaf III:s efterlemnade papper i G. S. i Upsala.

man ansågs kunna gå, del af hvad som föreha ehuru, som vi skola se, han ännu ej derom erhöll fu ständig kännedom. »Jag kom», säger biskopen sj »uppföre lilla trappan, och fann konungen i lilla grö rummet i sina nattkläder, men munter och glad. H berättade mig, att han låtit kalla ständerna till plen plenorum samma dag, och att han ämnade i de öfri ståndens närvaro förehålla adeln deras ofog mot lan marskalken, och utdrägten af alla allmänna saker. H ville derjemte sulagera ofrälsestånden med löfte om al männa privilegier till deras gemensamma förmån, o inskränkning af sådane rättigheter för adeln, som u usurpationer antingen på konungamaktens eller folk allmänna rätt. Derefter begynte konungen att för m uppläsa ett stycke af sitt tal, som han höll på rikssal och hvilket blef tryckt. Jag erinrade, att det var all för skarpt, men konungen svarade, att andra styck dem jag ännu ej hört, voro mycket allvarsammare, o att alltsamman rapporterade sig på en af landtmarsk ken till konungen ingifven berättelse om ovänlighet adeln i hans-embete honom bevist. Konungen sade m äfven, att utom den allmänna föreställning han ämna göra hela adeln, tänkte han äfven bland adeln utmärk några vissa, som på riddarhuset gjort det mesta bullr och befalla dem göra landtmarskalken sin excuse, hvar konungen ändtligen skulle ur rikssalen utvisa hela ade och der sedan explicera sig med det qvarblifna ofrälse

Vi känna ej fullkomligt af hvad orsak, allt no man utstyrde sin plan nu i den yttersta timman me ett visst tillägg, hvilket är alltför märkvärdigt, för at kunna med tystnad förbigås. Wallqvist, som under sit samtal med konungen föreställt honom möjligheten a att adeln ej lydde hans befallning att lemna rikssalen, har måhända gifvit anledning dertill. Ty antag, att något så oförväntadt skulle inträffa, hvad återstod väl då annat att göra, än — inför ständernas åsyn ned-lägga krona och spira, för att af de ofrälse stånden

anmodas att med diktatorsmyndighet återtaga den [4]. I detta ändamål sammanskref lagman Nordin, — beständigt tjenstgörande såsom envåldsintrigernas hemliga sekreterare — ett memorial, som af bonden Nils Svensson å sitt stånds vägnar skulle i den kritiska timman uppläsas, af innehåll, att konungen täcktes på sex månader antaga suveräniteten, för att frälsa riket, hvarpå man med ens ämnade afblåsa riksdagen, och verkställa sina planer i afseende på finanserna och kriget. Detta memorial lemnades af Ahlman till bonden, hvilken förut köpt [5]), lofvade att handla efter föreskrift.

Efter alla dessa förberedelser inträffade ändtligen den märkliga dagen [6]), stunden, som skulle afgöra öfver huruvida Sverige skulle vara ett qvasi-fritt eller enväldigt styrdt rike. Vi skola ej trötta läsaren med återupprepandet af kända tilldragelser; vi skola blott hålla oss till några hittills undanhållna enskiltheter. Då konungen åtföljd af sin vanliga vakt och hoffolket, inträdde i rikssalen, visade han sig manlig, ädel och stolt med höflighet, säger Wallqvist, och i hans ansigte röjdes ej det minsta tecken till bekymmer eller villrådighet. Vi låna ur hans tal, hvilket som vanligt återblixtrade af den höge talarens skaplynne och geni, några strofer, som tjena att karakterisera det hela. »Jag förklarar er derföre här, ifrån min tron för andra gången (och jag är förundrad att se mig nödsakad att det förklara), att jag aldrig vill hafva suveräniteten och att, om loppet af oordningar satte den åter i min hand, jag den aldrig behåller [7]); att jag gör mig en heder

[4]) Jfr. Hamilton, a. st., som omtalar ett dylikt rykte, hvilket äfven bekräftas genom den i texten omtalade biljetten, som man stack i Nils Svenssons händer, för att uppläsas på rikssalen.

[5]) Jfr. härofvan, s. 67, noten.

[6]) Den 17 Februari.

[7]) Huru fint var ej denna strof beräknad, för att förbereda på hvad som möjligen kunde blifva följden af denna sammankomst, utan att det derföre skulle heta eller se ut, såsom vore det en tillställning från maktens sida!

att vara den rätta frihetens försvarare, men att jag a
ser för den första af mina skyldigheter, som hufv
för riket, att nedtrycka och näpsa sjelfsvåld, att ej tå
att de som burit sina förmätna händer på min fad
krona, få ryckas med mig om den spira jag förer, o
i synnerhet att jag ej kan, att jag ej bör tillåta att
del af dem, genom tidsutdrägt, gynnar fiendens i
tressen; ty, om jag ej snart blir underhjelpt att
flottan i sjön och arméen klädd, bevärad och bet
förklarar jag här uppenbart, att, om våra kuster härj
Finland brännes, denna hufvudstad hotas, är det
min skuld, utan deras, som hellre såge ryssen här
Stockholm, och att ett ryskt sändebud föreskrefve
lagar, än att de ville lemna sin ärelystnad, sin häm
girighet eller sina enskilta begär, och som med a
dessa tids-utdrägter tro sig kunna tvinga mig till
vanhedrande fred, — en fred, som J, gode män, o
alla edra barn en gång skulle förebrå mig som ne
lig, som brottslig emot riket, mot det namn de st
konungar burit, hvilket jag har den hedren att bä
men må denna hand hellre förkolna än underskrif
något, som vore nesligt för riket, och må denna kro
hellre ryckas från mitt hufvud och krossas, denna Gu
staf Adolfs krona, som jag tagit emot, om ej så l
sande, som han lemnat henne, åtminstone obefläck
Jag säger Eder det, gode Herrar af ridderskap
och adeln: J kommen att vara mig och edra medstå
der derföre ansvarige, om J genom edra misshällighe
ter, edra tillgrepp, förloren en tid som är så dyrba
och om J, genom de farhågor J söken att utsprid
missleden edra medundersåtare».

Det ögonblick, då konungen kommit till slutet
sitt tal, der han befallde hela adeln afträda o. s. v
var det mest »kritiska, en menniska kan upplefva. All
passioner voro upprörde så mycket som möjligt. Äre
lystnaden, stött men upplifvad, knäckt men obruten
Svagheten tröstad, upprättad, men ohulpen. Fåfänga
hos somliga, skrämsel hos andra, men styrka hos få.

Allt målade ansigten i de förunderligaste skiftningar, och ingen syntes sig lik, mer än konungen, som följde allt med en lätthet, som hade här varit fråga blott om ett litet ärende» [8]).

Grefve Fersen höjde först rösten i denna dödslika ovisshet. Han sade, att han ej kunde erkänna landtmarskalkens beskyllningar, hvarföre det ej kunde begäras, att han skulle göra någon ursäkt, utan han hoppades så väl för sig som ståndet, att konungens mildhet och rättvisa ej skulle döma dem ohörda.

Konungen svarade, att det vore den ringaste undersåtes rättighet, och så mycket mindre ville han vägra sitt ridderskap och adel det; men då nu flere röster bland adeln började höras, och derjemte ett allmänt sorl började att sprida sig, slog konungen med silfverspiran i bordet, och sade med full känsla af sin myndighet: »Jag har befallt ridderskapet och adeln att förfoga sig till sitt hus. J ären skyldige mig lydnad. När j kommit på edert ställe, kunnen j öfverlägga, huru j åstunden». Oaktadt denna förnyade uttryckliga befallning syntes nästan inga enda adelsman beredd att gå. Grefve Brahe hördes temligen högt yttra: »Jag går icke», och uttrycket i hans ansigte tillkännagaf ett beslut att blott af styrkan låta sig tillbakadrifvas. Vissa enskilta ledamöter, såsom grefve Hamilton m. fl., hvilka ansågo sig öfvertygade att adeln hade rätt att på stället försvara sig, voro redan färdige att påyrka denna rätt; men några oredigа underrättelser om envåldsplaner, som deraf skulle bli en följd, afhöllo dem [9]), och alla väntade blott det steg grefve Fersen skulle taga. Han uppreste sig i detsamma, sägande hel högt: »låt oss gå»! »Den rösten gaf ton», säger Wallqvist. »Adeln började småningom maka sig. Man avancerade långsamt mot dörren. Ändtligen blef salen tom på adel».

---

8) Wallqvist, a. st.
9) Hamilton, a. st.

Det är bekant hvad som nu följde. Samma afton sammanträdde de deputerade af de tre ofrälse stånden kl. 10 om aftonen i det s. k. sammetsrummet på slottet, för att med konungen öfverlägga om privilegierna, som han lofvat dem. Af presterna voro utvalde Wallqvist och Nordin, af borgarne Oldenburg och Åberg, från bönderna kommo Nils Svensson och Anders Andersson, utsedde af Ahlman, utan att ens rådfråga ståndet. Dessutom voro de tre talmännen, erkebiskop Troil, borgmästaren Liidberg och Olof Olofsson, kallade, jemte Ahlman och såsom protokollsförande baron Ruuth.

Hvilken besynnerlig sammanställning af folk, samlade i ett ännu besynnerligare ändamål! Konungen fungerade sjelf såsom ordförande. Sedan han affordrat och emottagit tysthetsed, började han sjelf uppläsningen ur sitt egenhändigt uppsatta förslag till förenings- och säkerhetsakten. Alla närvarande förvånades. Ingen yttrade sig. Konungen sjelf talade ganska mycket, men det kom hvarken till någon riktig öfverläggning eller till beslut om någon ting [10]).

Vigten af att äga hertig Carl fullkomligt på sin sida, under de hvälfningar som förestodo, var emellertid så påfallande, att konungen anmodade honom att öfvervara nästa sammanträde. Detta ägde rum följande dagen kl. 6 om aftonen. Säkerhetsakten föredrogs nu ånyo af konungen, under det de deputerade paragrafvis framställde sina anmärkningar. Hertig Carl yttrade sig nu, alldeles som konungen för en stark konungamakt, endast deri finnande ett stöd mot de ryska stämplingarne, samt yrkade ifrigt det tillägg, som infördes i slutet af första §, att nemligen »de öfrige riksvårdande ärenden skulle skötas på sätt konungen nyttigast synes» [1]), — ett tillägg, hvarigenom hela akten, eget nog, fick den färg af äkta despotism, som gjorde den i

adelns

[10]) Wallqvist, a. st.

[1]) Som skäl till detta märkliga tillägg förebar hertigen nödvändigheten att alldeles omskapa kollegierna. Jfr. Wallqvist, a. st.

adelns ögon till en styggelse. Besynnerligt, att just genom hertig Carl sjelfva kronan, så att säga, skulle sättas på envåldets hemska och skrangliga beläte, då han så nyss förut varit patrioternas chef och förhoppning!.... Men så bestämma omständigheterne ofta menniskornas handlingar.... Vi vilja ej tro, att hertigen mente annat än väl med denna sin anmärkning, men man kan dock icke neka, att han, mot sin vilja, i största oskuld, derigenom anlade en förfärlig mina under brodrens redan vacklande tron.... Endast Wallqvist och Åberg yttrade sig med något besked emot flere punkter i akten, dem de förklarade efter all sannolikhet svårligen skulle blifva antagna i plena [2]). Pro–

[2]) Detta var isynnerhet fallet med de §§, som handlade om utskottsriksdagarne och konungens sätt att godtyckligt förordna om rikets embeten. Till följe häraf förklarade konungen enskilt för Åberg, vid ett annat sammanträde, (De la Gard. ark., XVIII, sid. 102), att frågan om riksdagens sammansättning skulle förändras. Den andra frågan var mera invecklad. Förtroendetjensternas antal (jemte öfverståthållaren endast innefattande några få militära embetsmän) var enligt 1772 års regeringsform utan tvifvel alltför inskränkt. Å andra sidan tycktes konungen gå nog långt, då han önskade att *alla* tjenstemän, således äfven domare, skulle bero af det kungliga godtycket. Konungen afgaf dock ej något precist svar på de föreställningar man gjorde emot vådan af en så stor utsträckning i makten. Hertig Carl talade deremot i denna punkt så mycket mera. Han ansåg isynnerhet nödvändigt att alla militära chefsembeten och landshöfdingar voro efter godtycke af- och tillsättliga. Enskilt förklarade hertigen för biskop Wallqvist, att om så varit fallet, skulle kriget ej gått så illa, dermed häntydande att han i så fall skulle genast afsatt Anckarsvärd, som först förmått honom att underhandla med de missnöjde. Hertigens åsigt i fråga om afsättligheten af högre och lägre embetsmän var utan tvifvel i allmänhet riktig, liksom konungens fordringar voro i hög grad vådliga. Han måste derföre slutligen beqväma sig till att betydligt inskränka dem dels genom särskilta försäkringar för preste- och borgareständen, dels genom ett tillägg, som bifogades konungens bekräftelse af säkerhetsakten, hvaruti domare, så väl högre som lägre, och alla tjenstemän, hvilka

sten Nordin iakttog en orubblig tystnad. Sammant
det slutades så, att ingen enda deputerad biföll akt
samt att konungen hvarken antog eller förkastade
gjorde anmärkningarne.

Så snart sessionen var slutad, begärde och er
erkebiskopen ett samtal med konungen i närvaro
Wallqvist och prosten Nordin. Han protesterade
emot hela akten såsom grundlagsstridig, samt förkla
sig aldrig kunna föredraga den inom sitt stånd, dock
bjöd han sig tiga med hvad han hört och göra sig sj
Konungen vände sig då till Wallqvist med följa
ord: »När erkebiskopen nu sjuknar, har jag väl
biskop, åt hvilken jag kan lemna klubban». Men W
qvist svarade, att han trodde ingen biskop kunna gö
hvad erkebiskopen icke ville göra. Straxt derefter b
gaf sig Troil hem och lät kläda sig med en socka
ena foten, till bevis att han hade en svår poda
Följande dagen [3]) visade sig den unga och smidi
biskop Lindblom i egenskap af vice-talman uti erk
biskopens ställe.

Emellertid fortfor adeln att göra ihärdigt m
stånd, och får man väl deröfver *numera* förundra si
Om adeln i landtmarskalkens person utan tvifvel m
missaktning bemött äfven konungens, så hade denne
andra sidan äfven mot adeln tillåtit sig ett uppföran
hvarför minst sagdt ett riksstånd bort varit frita
Bättre än att såsom olydiga barn skrapa upp h
adeln, hade helt visst varit, om, såsom man äfven sk
hafva åsyftat, hela saken hade blifvit dragen inför r
kets högsta domstol. Konungen skall ock hafva gif
riksdrotset en befallning att inför Svea hofrätt ankla
ridderskapet och adeln, men riksdrotset svarade: »Emell

---

icke innehade tromans värdighet eller deltogo i landtregeri
gen, fritogos ifrån godtycklig afsättlighet. Förtroendetje
sternas antal blef i alla fall vida större än förut, och stör
än i närvarande tid. Jfr. Wingqvist, s. 489. Äfven här
nedan, s. 89, noten.

[3]) Den 19 Februari.

n konung och ett riksstånd kan blott Gud i himlen döma» [4]). Samma dag konungen utvisade adeln från iksssalen, beslöt den att justifiera sig; man behandlade frågan om deputationen, som skulle göra landtmarskalken ursäkt, o. s. v., med åtlöje. Ståndet var således, såsom man bort förutse, ännu okufvadt; det beredde sig att fortsätta striden.... De som rådde till våldsamma mått och steg saknades icke. Det påstås, att prosten Nordin varit upphofsman till förslaget att arrestera de mest motspäntsiga på riddarhuset [5]), hvarefter man förmodligen hoppades, att lättare drifva spelet med de öfrige....

Emellertid inträffade den hemliga sessionen den 18, med thy åtföljande obehagliga betänkligheter mot säkerhetsakten, jemte erkebiskopens ordentliga protest mot densamma, hvilket allt tillsammantaget synes hafva gjort åtskilliga förändringar i planen för statskuppen oundgängliga. Man beslöt att något jemka och rätta denna akt, samt att i stället för i plena, låta föredraga den i ett plenum plenorum på rikssalen, då man hoppades att genom öfverraskning och skrämsel drifva den igenom.

Konungen vacklade emellertid mycket i besluten om hvad som borde göras. De begge Nordinarne och Åhlman, Låstbom och Ugglas jemte Munck fortforo alltjemt att stå honom närmast, och som man har anledning tro, uppmana honom till våldsamma steg. Men under tiden fingo äfven andra personer af mera moderata tänkesätt, hvaribland vi särskilt vilja nämna biskop Wallqvist, träda i beröring med konungen. Då Wallqvist vid middagstiden den 18 Februari uppkallades till slottet, för att afgifva råd, fann han Ruuth och prosten Nordin före sig i pelarsalen. Sedan han blifvit insläppt i konungens kabinett, frågade denne, hvad

---

[4]) De la Gard. ark., XVIII, s. 82, enligt en onämnd brefskrifvare. Jfr. äfven Wingqvist, a. st., s. 419.

[5]) Heml. Handl., II, s. 213.

som nu syntes honom böra göras, efter det sträng förfarandet med adeln dagen förut. Wallqvist talade för komposition, såsom det på den tidens riksdagsspr hette, och ansåg den möjlig, om underhandlingar dero öppnades med grefve Fersen. Men konungen svarade:

Fersen är icke att tro.

Förlåt mig, E. M:t, inföll biskopen, i politike lär man sällan få sätta tro till personer, men all tid till deras intressen, och derföre borde, i min tank grefve Fersen för det närvarande hvarken anses tro lös eller blifva otrodd.

Konungen syntes en stund besinna sig, men inf slutligen:

Det är bra, det är bra, min kära Wallqvist, me jag har på min sida ej någon klok och ärlig man fö en sådan afhandling.

Jag skulle kunna föreslå flere, invände Wal qvist, som säkert alla skulle lyckas, såsom Taube, Schrö derheim.....

Nämn dem ej, afbröt monarken.

Men om E. M:t i detta ärende, som är så grann laga, ej ville försmå min ringa tjenst. — —

Jag tackar er så mycket, svarade konungen; bi skopen kan emellertid gå ut till Ruuth, som nyss var hos Fersen.

Då Wallqvist gick ut, passade Nordin på och gic in till konungen. Ruuth berättade nu, huru gref Fersen, sedan han anhållit om dess besök, samt enli begäran fått del af planen för ärenderna i hemliga ut skottet, förklarat den vara i det närmaste möjlig at antaga, hvarefter han tillagt, att han nu ej funne pr tempore att disputera konungen något.

Efter en stund öppnade konungen dörren, och in kallade Wallqvist, medan Nordin blef qvar. Konungen upprepade då för Wallqvist sina betänkligheter emot den föreslagna kompositionen, samt understöddes häri kraftigt af Nordin. Men Wallqvist tappade derföre icke modet, utan talade nu med ännu mera eftertryck

för sin plan, sedan han fått höra hvad grefve Fersen yttrat till Ruuth. Dock förgäfves, ty konungen sade afgörande, att Fersen ej vore att lita på, hvari Nordin instämde.

Man finner häraf, huru nära Gustaf III redan vid middagstiden den 18 var att ge efter för Nordins rådslag. Händelserna under och straxt efter sessionen samma afton inför de tre ståndens deputerade kunde ej annat än i detta afseende uti hög grad bidraga att ytterligare bestämma honom. Frågan var nu blott att få ett svepskäl att bära händerna på de förnämsta af adelns medlemmar. Man fann det snart. Man beslöt att ägga de tre lägre stånden att genom en stor deputation hos konungen begära, att han genom sin makt och myndighet ville, såsom det hette, sätta riksdagen i aktivitet. De steg, man tillärnade, blefvo ju härigenom blott en följd af ständernas egen begäran, ett verkställande af deras patriotiska önskningar. Ahlman infann sig i följd häraf samma afton på presternas klubb, för att höra sig före, medan man tog för gifvet, att de två andra ofrälse stånden skulle med presterna förena sig, utan att man snart sagdt behöfde spörja dem [6]).

Således stod man nu nära målet för sina länge närda önskningar. Men ännu återstodo flere saker af vigt att genomföra, innan man kunde skrida till verket. En af de förnämsta var visserligen att göra sig försäkrad om hertig Carls biträde. Hertigen måste derföre lofva, att efter arresteringen taga högsta befälet öfver trupperna i hufvudstaden, samt att på rikssalen förorda säkerhetsakten [7]). En annan omständighet af

---

[6]) Se Wallqvist, a. st., hvarpå allt det ofvanstående om planeringarne och händelserne i följe af säkerhetsakten är grundadt, der ej annorlunda genom särskilt citation angifves.

[7]) Då hertig Carl en gång börjat att stödja konungens politik, var det alldeles i sin ordning, och fullkomligt öfverensstämmande med hans karaktär (se sid. 379, föregående del), att han fortgick på samma bana, utan att han derföre kunde eller behöfde fullkomligt förråda sina förra vänner. Derföre

stor vigt var att modifiera säkerhetsakten i följd af de anmärkningar, som deremot blifvit gjorde under de hemliga sessionerna. Detta blef så mycket nödigare, som resultatet af den sista sessionen, den 19 om aftonen, utföll högst ogynnsamt. Åberg, Wallqvist och Lüdberg förklarade sig nemligen ingalunda kunna åtaga sig att i deras stånd genomdrifva antagandet af säkerhetsakten, hvilken de sade sig icke ens för egen del kunna gilla. Det var isynnerhet 5 §, hvilken handlade om riksdagarnes aflysande och ersättande genom ett slags utskottsriksdagar, som väckt motstånd.

Man fann sig derföre föranlåten att utbyta denna § mot en annan, hvari det säges att »svenska folket märk väl: ej ständerna! äger rätt att sig sjelf be-

---

afsade han sig också bestämdt all befattning med de arresterade (Köppen, Relation öfver Stockholms stads borgerskaps vakthållning, cit. i Morianen, III, s. 271.), samt glömde att i sitt tal på rikssalen särskilt taga adeln och arméen i försvar för de dem i paskillerna gjorda nedriga beskyllningar. Huruvida hertigen gjort adeln några andra löften än dem hvarom vi talat (sid. 64), känna vi icke, men anse det föga troligt; åtminstone yttrade hertigen om aftonen den 19 Februari till biskop Wallqvist, att adeln genom baron Carl De Geer begärt honom till chef under riksdagen, men fått sådant svar som vederborde. Wallqvist, a. st. Man har äfven uppgifvit, att hertigens tal på rikssalen den 21 Februari varit rättadt af konungen, hvarföre hertigen stapplade vid uppläsningen — en uppgift som synes föga vigtig att känna! Hamilton, a. st. Enligt Armfelt (sjelfbiografi, a. st., II, s. 86) lät hertigen för en summa af 40,000 R:dr den 19 Februari köpa sig af konungen. Det är väl möjligt att hertigen för de tjenster han gjorde konungen åtnjöt några pekuniära fördelar; men hvarföre just antaga, att detta *endast* bestämde hertigens handlingssätt? Vi veta nu dessutom, att hertigen redan före denna dag gått öfver till konungen. Hamilton, a. st., anför åter, att konungen (den 20 Februari) skrifvit en biljett till hertigen hvaruti han hotas med arrest på Gripsholm, om han ej biföllc att till sina skulders betalande mottaga tre tunnor guld, o. s. v. Vi behöfva ej tillägga, att denna uppgift troligen är diktad, ty — den är orimlig! Hertigen var ju redan före den 20 nästan fullkomligt konungens man!

skatta, — en högst illusorisk rättighet, då i fall man fann för godt, det numera stod makten fritt att, såsom nyss förut skett, utbyta riksdagen mot sockenstämman [8])!

Efter alla dessa förberedelser inträffade ändtligen den märkvärdiga dagen, som man bestämt till den stora deputationens företräde hos konungen, med derpå följande arrestering. Det var den 20 Februari. Händelserna äro bekanta, hvarföre vi vilja gå dem hastigt förbi. »Om morgonen bittida, säger Liljensparre, kallades jag till konungen, emottog hans ordres och gjorde i hans egen höga närvaro nödiga anstalter för verkställigheten och tillika för lugnet och säkerheten, och innan middagen voro hans ordres till pricka uppfyllda. Allt gick för sig i den största ordning, midt på ljusa dagen, i menighetens och folkets åsyn. Icke det ringaste buller, icke det minsta motstånd, då jag undantager en viss man, som för ett ögonblick sökte dölja sin ångest i obändiga åtbörder och förtviflade klagorop» [9]).

Hvilka hemska och olycksbådande händelser har det ej blifvit oss förbehållet att teckna! Så hade man nu, såsom man föreställde sig, urvägenröjt det förnämsta hindret emot säkerhetsaktens enhälliga antagande af ständerna sjelfva, och beredde sig icke utan förhoppningar på följande dagens händelser.

Ett intressant ögonblick i konungens kabinett kort innan afgörandets timma slog, har biskop Wallqvist skildrat, och som vi tro oss här böra intaga. Det var om aftonen den 20 Februari, kl. emellan 10 och 11. Wallqvist blef uppkallad till konungen. »Löparen förde mig uppför lönntrappan», säger han, »hvilken ju högre man kom upp i slottet, dess mera var uppfylld af borgareofficerare, polisbetjenter och löst folk. Jag kände ingen, utom stadsfiskalen Ståhlström och polisnotarien

---

[8]) Wallqvist, a. st., samt Wingqvist, a. st. Säkerhetsakten erhöll nu också ett märkligt tillägg genom 9 §, hvarigenom ständerne utestängdes från initiativet vid riksdagar.

[9]) Liljensparre, a. st.

Hofvenskjöld, som i vinterpelsar stodo i konungens gar derob. I pelarsalen fann jag Ugglas och lagman Nor din. Efter en liten stund kom Liljensparre ut ur sam metsrummet. Nordin och Liljensparre voro klädde frackar och sågo mycket hemmastadde ut. Wallqvi blef efter Liljensparre inkallad till konungen, som ha fann allena i sammetsrummet; han hade sina skrifty framför sig och ett papper, fullskrifvet och öfverkor sadt. Han helsade, men sade ingenting vidare på e längre stund. Hans ansigte var så fullt af bekymme att det påkallade medlidande. Sedan han berättat, at några personer af adeln voro arresterade, samt hvilk de voro, frågade han mig, hvad han borde göra me dem, samt huru han på ett lämpligt sätt skulle få de ut. Jag såg hans hjertas lidande härvid, och rättvisa emot honom kräfver, att jag intygar det. På ha fråga kunde jag ej svara annat, än att jag ansåg he arresteringen som en olycka, samt nödigt att snart släpp ut de arresterade. Härpå svarade konungen intet, me deremot berättade han, att han ämnade dagen derp hålla plenum plenorum, och då proponera ständern säkerhetsakten. Jag frågade, om konungen trodde, at de skulle antaga den, hvartill han svarade, att ha med visshet räknade på de tre ståndens bifall, och at adeln skulle väl äfven gifva med sig». Wallqvist förklarade då, som förut, sitt stora misstroende till så de ena som andra, men lofvade dock, att för sin del e protestera, så framt alla andra samtyckte. »Emellerti fortfor konungen att synas bekymrad, och jag tyckte mig finna rum för mera än min vördnad. Han hade ett behof af uppmuntran. Jag dristade fråga honom hvad som gjorde honom så ledsen. Han svarade: »Jag skall i morgon före min proposition hålla ett tal. Jag har begynt att skrifva derpå flere gånger, men det vill icke gå». Han befallde mig derpå att föreslå dess lydelse. Jag gjorde så, och konungen antecknade de få meningar, med hvilka han dagen derpå tilltalade ständerna. »När jag gick», slutar biskop Wallqvist, »syntes

han något muntrare, men tvifvelsmål om allt hvad han hade för sig, gjorde att han icke en gång kunde antaga ett lätt anseende. För honom var ingenting visst, utom faran af allt, och nödvändigheten att bryta sig fram genom kraftiga medel».

Det var således med ett slags förtviflan, som Gustaf III bröt sig fram på den bana af våldsamheter, som han beträdt; men den förmenta, eller måhända verkliga nödvändigheten deraf gjorde, att han öfvervann alla svårigheter och betänkligheter, och, man kunde nästan säga, dansande på rosor arbetade sig ner i grafven. Den 21 Februari inträffade ändtligen, med alla sina bekanta uppträden och följder. Vi påminna blott derom, att säkerhetsakten blef antagen af trenne stånd, men förkastad af adeln [10]).

[10]) Adeln ropade häftigt nej, presterna och borgarne tego, och bönderna skreko med fulla halsar ja till konungens trenne gånger upprepade proposition. Då adeln på Adlerbeths bön sedermera fick tillstånd att på sitt sessionsrum öfverlägga om säkerhetsakten, och Wallqvist, Liidberg och Åberg begärde detsamma å deras stånds vägnar, vägrade konungen dem det, och befallde i stället biskop Lindblom på stället underteckna säkerhetsakten. Han nekade väl dertill då, men fogade sig ickedestomindre samma afton, då han jemte de tvenne öfriga ofrälseståndens talmän undertecknade säkerhetsakten. Borgarne och presterne voro emellertid mycket missnöjde med sjelfva akten, och fingo kort derpå nya privilegier eller bekräftelse på sina gamla, hvilka akter sedan utfärdades såsom bihang till akten. Men det återstod att vinna adelns bifall. Förgäfves underhandlade man derom. Följden blef ett totalt afslag d. 16 Mars. För formens skull fordrades emellertid, att landtmarskalken underskref akten, hvilket skedde den 31 Mars, med reservation af de §§ i densamma, som rubbade adelns privilegier, och till hvilken förändring ovilkorligt behöfdes adelns bifall. Säkerhetsakten var sålunda väl underskrifven af alla fyra talmännen, men ingalunda ordentligt antagen, så att man t. ex. ej vågade att upptaga den i riksdagsbeslutet, af fruktan att adeln skulle vägra sin underskrift, utan den utkom efter riksdagen såsom en särskilt förordning. Härom jfr. Wallqvist, a. st., Wingqvist, a. st., m. fl. källor.

Detta skulle således blifva frukten af en nä
tjuguårig regerings omsorger och arbeten för svensk
folkets upphjelpande och ära! En gammal och äd
nation beröfvad sina väsendtliga friheter och förmån
— — hvilken förnedring! Men ännu skulle ej oly
kans mått för Sverige vara bräddadt. — — —

Emellertid hade konungen fått en betydligt utvi
gad makt; men stod han väl derföre närmare mål
för sina finansiella behofs uppfyllande? Som det synt
ingalunda. Den makt han fått, var ej nog stor
tillåta honom att efter behag beskatta nationen, och ä
ven sjelfva säkerhetsakten, sådan den nu befanns, v
ju ej bekräftad af adeln, och så tillvida knapt
anse för en ordentligt tillkommen och stadfästad lag
Det återstod då ej annat, än att sluta med det m
börjat, nemligen att i och genom ett hemligt utsk
hvaruti man kunde antaga att adeln efter de sedna
hvälfningarne förmodligen skulle göra mindre svårig
heter att utan alla förbehåll deltaga, försöka att vin
sina ändamål, utan att behöfva till ständerna hänskju
frågan.

Det gick som man hade förutsett. Adeln gjor
numera ingen svårighet vid att enligt konungens ön
skan deltaga uti hemliga utskottet; och hvadmera
den syntes till och med vara ganska benägen att g
hans önskningar och förslag rörande finansernas or
nande och medels anskaffande till krigets fortsättan
till mötes. Denna benägenhet var dock mera skenba
ty när frågan uppstod, att i egenskap af rikets stånd
på sitt ansvar derom besluta, vägrade utskottet be
stämdt att dertill bifalla. Det återstod då för konun

[1]) Enligt 1786 års riksdagsbeslut fordrades för stiftandet
grundlag trenne stånds bifall, men för förändring eller anta
gandet af privilegier alla fyra ståndens, till följe hvaraf de
§§ i säkerhetsakten, som rörde grundlagsförändringar, kunde
anses för lagligen tillkomne, hvaremot de, som innehöllo nya
privilegier åt de ofrälse stånden, voro att betrakta såsom
rena usurpationer.

gen ej annat än att hänskjuta frågan till stånden. Genom en skicklig förening af söta ord, list och våld lyckades man väl att i ofrälseständen få finansförslaget antaget; icke så hos adeln, som deremot gjorde ett kraftigt motstånd. Konungen blef förskräckt, och det var redan fråga om en ny arrestering, som ifrigt lärer tillstyrkts af prosten Nordin, då biskop Wallqvist fann utväg att denna gång afstyra några ytterligare våldsamheter [2]. Slutligen fann sig adeln föranlåten att bifalla finansförslaget i sin helhet [3].

Men ännu återstod för konungen en ganska vigtig punkt att få afgjord, innan han kunde sägas hafva nått målet för sin riksdagsplan. Det var nemligen frågan huruvida den nya bevillningen skulle antagas på bestämd eller obestämd tid. Konungen önskade naturligtvis det sednare. Det var redan icke utan stor svårighet som man lyckades förmå de ofrälse stånden att bifalla konungens tanka, men deremot uttalade sig adeln för den motsatta åsigten, och det med sådan styrka, att det syntes omöjligt, att utan nya revolutioner afvinna adeln denna sista eröfring. Man tog också skyndsamt sina mått och steg. Om söndagen, den 26 April, syntes allt ännu lugnt och stilla; men Liljensparre lofvade att hålla folkmassan tillhanda, och det säges till och med, att både konungen och hertig Carl sjelfve reste omkring och utdelade penningar åt slöddret på krogarne [4]; sjelf beslöt konungen att uppträda på riddarhuset och i egenskap af den förste adelsmannen föra klubban, för att under inflytelsen af hopens skrän genomdrifva sina propositioner; men, skulle detta oaktadt adeln ej ge vika, så ämnade han, liksom Napoleon d. 18 Brumaire, störta utur denna församling, förklara adeln för tronens och folkets eviga fiender och med packets hjelp, i stället för bajonetternas, låta utropa sig

[2]) Heml. Handl., II, s. 212 f.
[3]) Jfr. om det ofvanstående Wallqvist, a. st., och Wingqvist, a. st. Äfven åttonde kapitlet härnedan.
[4]) Hamilton, a. st.

till suverän, för att sedermera af de tre ofrälse stånd låta stadfästa sig i sin makt.

Planen var redan gjord, och den 27 April saml des alla stånden i plena. Genom särskilta biljetter ti talmännen underrättade konungen de respektive stån den om ändamålet med sitt besök på riddarhuset, sa bad dem i lugn afbida utgången; men hans intimast vänner och ledare af stånden voro redan förut under rättade och hemligt instruerade om hvad som bord göras, i fall adeln ej gaf vika, eller ock blefvo de d i detsamma, såsom händelsen var med biskop Wall qvist, hvilken emottog följande biljett från konunge »Det är vissa saker, om hvilka man icke bör rådfrå andra än sig sjelf, och derför har jag ej förr omnä mitt steg för biskopen, säker att hans nit och sto själsgåfvor skulle hjelpa under saken och befordra d till lyckligt slut. Hvad som är för ståndet till s göra, vet jag ej, men det jag vet är, att biskopen upplysta snille hittar visst på det, som bäst är, oc som lämpar sig för ståndets sinnesstämning».

Hvaråt detta mystiska språk egentligen syftad det kunde under dåvarande förhållanden ej undgå e så skarpsynt politikus, som Wallqvist. Han skyndad derföre också att varna konungen emot alla ytterliga mått och steg, som kunde åsyfta att gifva honom störr makt, än den han redan hade. Lyckligtvis befunn dock biskopens varningar denna gång helt och hålle öfverflödiga. Adeln blef tvungen att gifva sitt bifa till konungens proposition, samt lät det dervid bero*)

*) Nyssnämnde källor efter Wallqvist och Wingqvist. Detalje rad berättelse om sessionen på riddarhuset den 27 Apri återfinnes härnedan i åttonde kapitlet.

FEMTE KAPITLET.

1789 års fälttåg.

(*April* — *November*).

Danmarks neutralitet. — Underhandlingar med kejsarinnan. — Ringa utsigter till lycklig utgång af innevarande års fälttåg. — Kampanjens öppnande. — Krigsrörelser. — Parkumäki. — Sjöslaget vid Öland. — Den stora flottan inlöper i Carlskrona. — Ställningen börjar att blifva kritisk. — Förslag att sända Toll till Carlskrona. — Gissningar om en konspiration i Carlskrona. — Hertig Carls förhållande. — Nya expeditioner. — Slaget vid Svensksund. — Grefve Ehrensvärd. — Öfrige händelser under kampanjen. — Konungens återkomst till Stockholm. — Underhandlingar med Preussen. England, Polen och Porten. — Fara för Pommern. — Preussens politik. — Potocki. — Förbund med Porten. — Schah Nadirs diamant. — Misslyckadt försök till enskift fred med Ryssland.

Vi stå nu åter vid början till ett nytt och händelserikt fälttåg, men vilja endast i korthet vidröra detsamma, öfverlemnande åt den egentliga krigshistorien att steg för steg följa de förefallande krigstilldragelserna.

De allierade makternas bemödanden att mäkla fred för Sverige slogo, såsom man kunnat vänta, mindre bra ut. Danmark blef väl tvunget att gifva efter (ehuru ej så snart som för ett kraftigt beredande af fälttåget emot Ryssland varit att önska) [1]), hvaremot kejsarinnan åter med stötande högmod besvarade de anbud som det preussiska hofvet gjorde henne, att i kriget med Sverige antaga de allierades bemedling [2]).

[1]) Först den 9 Juli 1789 förklarade sig Danmark för neutralitet under kriget mellan Sverige och Ryssland. Se Höst, Entwurf einer Geschichte der dänischen Monarchie etc., Köpenhamn 1815, II, s. 179 ff., samt grefve Borckes bref till Gustaf III, G. S. Äfven d'Albedyhll, a. st., II, p. 276.

[2]) Not af ryska ministern i Berlin, grefve Nesselrode, d. 12 Febr. 1789, hos d'Albedyhll, a. st., p. 282 ff.

Flere omständigheter, såsom osäkerheten från d
ska sidan, riksdagens förlängning m. m., förenade
nu om att göra förberedelserna för innevarande
fälttåg mindre kraftfulla än som varit önskligt. D
del af arméen, som förra året blifvit sammandra
för att betäcka norrska gränsen, måste i följd h
qvarlemnas i Sverige [3]). Örlogsflottan kunde ej hel
i anseende till den långa vintern, samt en förfä
fältsjuka, hvilken ännu i Maj månad höll 2000
vid sjuksängen [4]), förr än de första dagarne af Ju
lemna Carlskrona redd. Den ryska örlogsflottan h
då redan längesedan lemnat sina vinterstationer,
kryssade för att förena sig med den eskader, hvi
sedan förra året legat vid Köpenhamn. Enligt allt
seende kunde man således ej hysa något synne
hopp, att detta fälttåg skulle blifva mera afgör
än det förra, ehuru flere stora offensiva krigsplan
början nog synas hafva varit å bane [6]).

Så snart konungen efter riksdagens slut ku
lemna Stockholm, afreste han till Finland [7]), för att
allvar öppna fälttåget. Ryssarne hade då redan i
månader oroat våra förposter på den södra grän
men isynnerhet vändt sin uppmärksamhet mot Stedi
hvilken, i egenskap af befälhafvare öfver den s. k. S
volaxbrigaden, efter Hastfer, de undanträngde från
ena positionen efter den andra. Konungen anlände
6 Juni till Borgå. Emellertid sammandrogos våra tr

---

[3]) En s. k. krigsberedning, bestående af Armfelt, Munck
Ruuth, statssekreteraren von Carlsson och öfverste Anck
svärd, nedsattes kort före konungens afresa till Finla
hvilken skulle draga försorg om dessa truppers öfverföra
till Finland, så snart utsigterna från norrska sidan det till
Jfr. Skrifvelser från den hemliga krigsberedningen (Juni—Se
1789) till Gustaf III. G. S.

[4]) Bref från hertig Carl till Gustaf III, d. 21 Maj 1789. G.

[5]) Den 6.

[6]) Jfr. Tankar öfver svenska arméens operationer under förest
ende kampanj (1789). S. S.

[7]) Den 3 Juni.

per och marscherade mot gränsen, så snart de hunno. Hufvudplanen var nu ett gå öfver Davidstad och Willmanstrand, för att förena sig med Stedingk, sålunda befria honom, samt derefter med samlad styrka anfalla ryssarne [8]). Svenskarne syntes i början vara temligen lyckliga, hade en vacker affär vid Uttismalm [9]), inom ryska gebitet, der konungen sjelf kommenderade en kår, och fienden blef tillbakadrifven; men en underrättelse, som här ingick om Stedingks ytterligare tillbakadrifvande ända upp till Jorris [10]), en ort högt upp i Savolax, hvarigenom det blef omöjligt att mera tänka på någon förening med honom, gjorde att man ändrade plan, och beslöt att operera mot Fredrikshamn. Arméen bröt derföre genast upp och satte sig i rörelse till Likala. Samtidigt gjorde general Mejerfelt med sin fördelning, understödd af arméens flotta, under grefve C. A. Ehrensvärds befäl, några rörelser öfver Abborfors mot Puttis och Suttula pass [1]). General Kaulbars, som låg i Heinola, beordrades att gå öfver Kymmene-elf och operera i arméens rygg, men blef tillbakaslagen vid Kaipas [2]), och måste retirera, då ryssarne förföljde honom med en öfverlägsen styrka, samt slogo läger på svenska gebitet vid byn Werelä. General Mejerfelts intagande af Högfors [3]) blef derföre temligen onyttigt, emedan konungen måste med den öfriga arméen draga sig tillbaka öfver Anjala, för att fördrifva fienden. Detta lyckades [4]), hvarefter arméen intog ett förskansadt läger på höjderna kring Werelä. General Mejerfelt beordrades att taga befälet öfver den här förlagde huf-

[8]) Bref från Gustaf III till Armfelt, d. 14 Juni 1789, samlade skrifter, VI, s. 189.
[9]) Den 28 Juni.
[10]) Den 24 Juni.
[1]) Den 8 Juli.
[2]) Den 15 Juli. Se Bref från Gustaf III till Stedingk, den 11 Juli 1789, samlade skrifter, V, s. 148.
[3]) Den 18 Juli.
[4]) Jfr. bref från Gustaf III till Stedingk, den 25 Juli 1789, saml. skrift., V, s. 160.

vudstyrkan, medan konungen drog sig till Kymme
gård [5]), der hufvudqvarteret intogs. Emellertid h
Stedingk, gynnad af dessa rörelser i söder, som dr
fiendens uppmärksamhet från Savolax, begagnat ög
blicket och vid Parkumäki [6]) vunnit en seger, s
mycket hedrade denne tappre och trofaste officer, hv
efter han intog en position fyra mil inåt ryska geb
vid Laita Silda nära Nyslott, der han den öfriga de
af fälttåget förblef stående, utan att vidare kunna b
gagna sina vunna fördelar.

Medan detta tilldrog sig till lands, hade emeller
striden till sjös varit nära att blifva afgörande,
dermed hela det öfriga fälttåget. Hertig Carl komm
derade äfven i år den stora flottan; amiral Otto H
rik Nordenskjöld var hans flaggkapten, och amiral L
iehorn och öfverste Modée förde befälet öfver flott
båda divisioner.

Ej förr än den 6 Juli kunde hertigen med flo
lemna Carlskrona redd; flottan var då 21 liniesk
stark; befälhafvarens ordres voro, att antingen upps
och slå den ryska eskader, som låg i Köpenhamn, ell
om detta ej lät sig göra, kryssa upp mot finska vik
för att der söka bli herre öfver Rysslands öfriga sj
styrka och skydda kommunikationen mellan Sverige o
Finland genom besättandet af Hangö och Porkala u
dar [7]). Vi lemna derhän hvarföre något af dessa alt
nativer ej genast blef verkställdt; alltnog hertigen bö
jade med att låta flottan kryssa ner mot pommers
vallen, för att betäcka några trupptransporter som de
ifrån väntades. Emellertid inträffade helt plötsligt nå
got högst besynnerligt. Hertigen fick midt i natten e
uppenbarelse, sprang upp samt befallde kosan ändr
mot norden [8]). Kort härefter fick man nu hela de

ryska,

[5]) Den 27 Juli.
[6]) Den 30 Juli.
[7]) Egenhändiga ordres af Gustaf III. G. S.
[8]) Bref från Oxenstjerna till Reuterholm, d. 29 Aug. 1789.

ryska, från Petersburg och Reval kommande flottan, 21 linieskepp stark, i sigte. I farvattnet närmast söder om Öland, levererades dagen derpå eller den 26 Juli, från kl. 2 till 8 e. m., en sjöbatalj, hvilken genom de derunder förefallande högst ovanliga händelser har blifvit en af de mest märkvärdiga under hela detta krig. Redan var man ryska flottan temligen nära, då hertigen gaf hela linien signal att med alla segel sluta till fienden. Corps de bataille under hertigens eget befäl, och avantgardet under öfverste Modées, kommo snart i elden; deremot lydde ej amiral Lilliehorn, som kommenderade arriergardet, storamiralens ordres, oaktadt de flere gånger upprepades, utan blef allt längre och längre efter. Emellertid fortgick striden med den öfriga delen af flottan med utmärkt mod och djerfhet; fyra af de fiendtliga skeppen fördes ur linien och fienden begynte att draga sig undan. Under tiden visade sig dock alla försök att få fram Lilliehorn helt och hållet fåfänga; han fortfor i stället att draga sig på allt större afstånd från flottan, så att han snart befanns ligga ½ mil derifrån; ja då fyra skepp i hans division slutligen begynte att nalkas, utan ordres af divisionschefen, fick man snart — hvad tycks — se dem på Lilliehorns egen befallning ånyo draga sig tillbaka. Till det yttersta häröfver uppbragt, frågade slutligen hertigen flaggkaptenen, huru man skulle få fram Lilliehorn.

Jag vet ej annat, svarade denne, än att vi hålla takt på fienden och gå på pistolskotts distance.

Hvad, inföll hertigen, ser ni med huru många skepp vi finge att göra? Vill ni leverera mig åt ryssarne?

Gud bevare mig derifrån, svarade flaggkaptenen, men jag tror att om chefskeppet kom i fara, vore det den starkaste signalen för Lilliehorn.

Nej, sade hertigen, jag har nog sett, att ingen signal hjelper för honom. Fienden har åtta skepp le-

diga ner om oss; om de hålla upp, så är detta skepp och mycket mer förloradt [9]).

Hertigens anmärkning var riktig; och det är förunderligt, att fienden ej begagnade det gynnande tillfället att med sitt arriergarde omringa vår center, hvilket i anseende till Lilliehorns afstånd från linien utan fara kunnat verkställas, och hvaraf följden otvifvelaktigt skulle blifvit den som hertigen förutsagt. Alltnog det skedde ej, och då fienden nu alltjemt höll undan, och man å vår sida syntes föga benägen att fortsätta träffningen, gafs signal att upphöra med elden, hvilken af ryssarne genast besvarades, hvarpå flottorna snart komme ur hvarandras åsyn, och natten inbröt [10]).

---

[9]) Marche och Segling år 1789, af A. F. Skjöldebrand. Utdrag deraf i De la Gard. ark., XV, s. 101 ff.

[10]) Man har haft svårt att förklara Lilliehorns uppförande. Några hafva ansett honom varit i konnivens med konungen, som ville skada hertigens rykte som segrare, hvilket fruktade. Biogr. Lex., art. Lilliehorn, VIII, s. 174, (hvarest en sådan gissning likväl förkastas). Men konung Gustaf var för mycket Svensk, samt på denna tiden äfven i alltför godt förstånd med hertigen, för att man skulle anse denna gissning såsom annat än misslyckad. Andra ha trott, att Lilliehorn var besluckken af österrikiska ministern Stadion. Se bref från Oxenstjerna till G. A. Reuterholm, den 29 Aug. 1789, o. flerst. Men i så fall, och då ryssarne nödvändigt derom bort ägt kännedom, fråga vi med hertig Carl, hvarföre de ej dragit bättre parti af Lilliehorns brottslighet. Se hertigens bref till Gustaf III, G. S. Vi bekänna att vi hafva svårt att tro på någon korruption härvidlag. Lilliehorn var ju Gustaf IIIs man, samt hade gjort honom betydande tjenster under riksdagen. Men hvad återstår väl då, för att förklara händelserna den 26 Juli 1789? Var Lilliehorn feg, och fruktade helt enkelt att blottställa sig i en drabbning? Alltför många skäl tala deremot. Väl finna vi, att hertig Carl sjelf (a. st.) varit af denna åsigt; men erfarenheten talade alltför mycket deremot. Jfr. Gyllengranat, a. st., II, s. 249, samt konungens bref till hertig Carl, i Portefeuille, II, s. 116 ff. Återstår blott *ett* sätt att förklara hvad som annars synes blifva alldeles oförklarligt. Var ej Lilliehorn ett offer för flottans hämd öfver säkerhetsakten och 1789 års hvälfning? Var ej sjöbataljen vid Öland en fortsättning af konspirationen i Anjala?

Den 31 Juli återvände hertigen med flottan till Carlskrona, sedan han likväl förut, ehuru fåfängt, försökt

---

Se här till hvad höjd adelns hat emot Gustaf III redan *före* säkerhetsaktens genomdrifvande blifvit stegradt. Då någon kort före riksdagen vågade yttra den satsen, att man först och främst borde tänka på fäderneslandets försvar, fick han heta *hundsvott*. Då konungen reste till Göteborg, för att sätta det i försvarsstånd, hörde man adelsmän utlåta sig i Stockholm: »Månne ej i Göteborg skall finnas hederligt folk, som kan hindra den galningen (konungen) att tänka på onödigt försvar emot dansken»? Bref från N. von Rosenstein till L. von Engeström, Stockholm den 23 Dec. 1788. E. S. Med sådana tänkesätt kan man tilltro en faktion snart sagdt hvad som helst. Då Lilliehorn kort efter riksdagen inträffat i Carlskrona, skrifver han till monarken: »Här är i öfrigt ett särdeles bo, med inbundna tankar, och man har runkat på hufvudet, när sista posten hitbragte säkerhetsakten». Brefvet, den 31 Maj 1789, i G. S. Jfr. i öfrigt brefven från dens. till dens., a. st. Äfven Lilliehorns försvar inför krigsrätten, i utdrag hos Gyllengranat, a. st., II, s. 248 f. Lilliehorn påstår här, att skeppscheferna uti hans division voro orsaken att han ej kunde lyda hertigens ordres, ty de lydde ej hans, hvarföre han, som ej *ensam* kunde gå fram, blef tvungen att följa dem åt. Märkligt är ock, att några skepp i hertigens division äfven blefvo efter, och åtföljde Lilliehorns division, utan att deras chefer derför anklagades. Det är också klart, att de fyra skeppscheferna utaf Lilliehorns division, som under sjelfva bataljen gjorde mine af att gå fram, men sedermera vände om, gjorde sig dubbelt brottslige, emedan de visat olydnad både mot hertigen och Lilliehorn; men derom blef sedan aldrig fråga. Med ett ord, allt har ett utseende af förföljelse emot L., i hvars person man måhända velat hämnas så väl på hertigen som konungen. Amiral Nordenskjöld bör också, i min tanka, anses nästan lika brottslig som Lilliehorn, enär han, som enväldigt fick utdela alla ordres, ej beröfvade Lilliehorn befälet, så snart han visat olydnad. Och hvarföre lät man kort före drabbningen Lilliehorn, hvars division annars innehade avantgardet, då bilda arrieregardet, samt utfärda den ordres, att hvar division lyder endast sin divisionschefs signaler, — hvarföre, som det synes, om ej för att planera en hämdeplan mot L., hvarigenom han skulle beröfvas alla tillfällen att komma ur den snara, man för honom utlagt? Se Skjöldebrand, a. st., s. 99 ff. Till ytterligare belysning af ämnet hänvisas till statssekreteraren O. Håkans-

att inveckla den ryska flottan i ny strid; vinden i förening med den tilltagande sjukligheten bland flottans bemanning voro honom alltför mycket emot.

Huru snart flottan nu åter skulle kunna visa sig i sjön, berodde hufvudsakligen på inträffandet af de betydliga förstärkningar man väntade till Carlskrona, och hvilka skulle ersätta den stigande tillväxten af sjuka. Detta var emellertid af högsta nöden, om något vidare under året skulle kunna uträttas, ty arméens läge i Finland hade under tiden blifvit högst bekymmersamt. Ryssarne, som sedan slutet af Juni månad lagt sig utanför Porkala, utestängde beständigt de från Sverige ankommande transporterna, jemte galérflottan, hvilken man olyckligtvis ej varit nog förutseende att efter förra fälttågets slut låta qvarligga i Sveaborg. Skärgårdsflottan, under grefve Ehrensvärds befäl, låg sedan medlet af Juli vid Svensksund i sigte af den ryska, som blott syntes afbida förstärkning, innan den anföll oss, genom galérernas uteblifvande betydligt underlägsne. Sådan var ställningen, och man kan häraf sluta, att det förnämligast berodde på den stora flottan, huru det öfriga af detta årets fälttåg skulle komma att se ut.

I detta afseende voro utsigterna rätt mörka. Ett sjuknummer af emellan 7000 och 9000 man bland flottans besättning gjorde det omöjligt för hertigen, med bästa vilja i verlden, att uträtta något utan betydliga förstärkningar [1]). Den i Stockholm tillförordnade regeringen sökte visst att i hvad på henne berodde ersätta

sons bref till konungen, i G. S. Man ser häraf bland annat, att signaljournalen på Lilliehorns skepp för den 26 Juli befanns ändrad, rättad och öfverstruken. — Lilliehorn arresterades straxt efter bataljen af hertigen, samt fördes fängslig till Carlskrona. Dömdes af krigsrätten att arkebuseras, men benådades af konungen, »i anseende till de trogna tjenster, han gjort Kongl. Maj:t och riket under riksdagen 1789». Erhöll afsked 1790; död 1798.

[1]) Bref från hertig Carl till Gustaf III, den 10 och 21 Aug. 1789. G. S.

bristen på folk; men det var ändock högst otillräckligt [2]. Man sökte också att påskynda sakerna i Carlskrona genom att ditsända Toll [3]; men hertigen förklarade, att om Toll kom, tog han genast afsked [4]. Hertigens trohet och nit att vilja befordra konungens och fäderneslandets bästa, torde ingen kunna bestrida; i egenskap af flottans öfverbefälhafvare hade hertigen likväl i år vida större svårigheter att öfvervinna, än i fjol. Amiralitetet kunde ej glömma hans uppförande under riksdagen, och man hörde temligen allmänt hviskas om en anläggning mot hans person, hvarom somnambuler och andra profeterade i de dystraste spådo-

---

[2]) Gyllengranat, a. st., II, s. 263.

[3]) Enligt baron Armfelts inrådan; jfr. bref från Gustaf III till baron Armfelt, den 19 Aug. 1789, konungens saml. skrifter, VI, s. 222 ff., jemte Armfelts ofvannämnde Notes historiques etc. Konungen gillade Armfelts råd, emedan »en gräns derigenom blifvit satt för denna man» (nemligen Toll), samt tillade: »Må han förblifva i Carlskrona, allenast man glömmer honom i Stockholm och vid mitt hof. Ack! att jag äfven lika lätt kunde glömma honom. Men till mitt lifs olycka, det blifver mig ej möjligt. Det är hans olycksaliga råd, som förstört mitt lifs lugn; det är han som förledde mig, att sammankalla 1786 års riksdag, enda orsaken till konstitutionens kullkastande, till den inre splittringen vid hofvet, till kriget, m. m». Dessa ord igenfinnas ej i konungens saml. skrifter, ehuru äfven brefven till Armfelt der äro tryckta, fastän högst stympade, utan i en på Armfelts eget föranstaltande gjord afskrift som öfverlemnades till Gustaf IV Adolf och som nu förvaras å Upsala akad. bibliotek. Jfr. i öfrigt rörande konungens anklagelser mot Toll s. 12 och 14 härofvan. Äfven den högst förtjenstfulla inledningen till Schröderheims anteckningar utaf utgifvaren, s. 9 ff.

[4]) Bref från hertig Carl till riksdrotset, grefve C. A. Wachtmeister, i egenskap af ordförande i den tillförordnade regeringen, Carlskrona den 14 Aug. 1789. G. S. I skrifvelse till Munck, också en utaf ledamöterne af den tillförordnade regeringen, yttrade sig hertigen härom som följer: »Jag har ingenting emot Toll; men procedyren af hela denna saken är underlig, och regeringens bref rörande honom till mig lika underligt. Skärskåda detsamma, så finner du, att en simpel generalsperson skulle finna sig deraf stött».

mar [5]). Man hade lyckats öfvertyga konungen, att hela Carlskrona var härden för en jäsande konspiration — den döende aristokratiens sista, men förtviflade försök att hämnas på säkerhetsaktens upphofsmän och att återkomma till väldet [6]). Vi lemna derhän huru härmed i sanning förhållit sig; visst är emellertid, att sinnesstämningen i Carlskrona ingalunda var god. Tvenne mindre expeditioner, dem hertigen i trots af alla dessa förenade hinder lät utrusta, för att befria Porkala, blefvo utan följd [7]); i Finland hade också en afgörande förändring inträffat.

Emellertid fortfor fienden att innehafva Porkalapasset. De under loppet af Juli och Augusti månader till Finland ankommande trupptransporter kunde i följd häraf ej så hastigt förena sig med hufvudkåren som hade behöfts, i fall de skulle kunnat öfva något inflytande på krigshändelserna. De måste landvägen göra en långsam och besvärlig marsch, för att upphinna arméen. Småningom anlände äfven galéreskadern från Stockholm. Den sattes under befäl af generaladjutanten baron Raijalin, som flere gånger, ehuru fåfångt, sökte bryta sig igenom vid Porkala.

Emellertid befann sig grefve Ehrensvärd med den öfriga skärgårdsflottan, endast 39 segel stark, vid Svensksund. I slutet af Augusti hade den fiendtliga flottan ändtligen hunnit förstärka sig till 110 segel, hvaribland voro flere fregatter och större fartyg. Den stod under befäl af fursten af Nassau, en af Europas erfarnaste sjömän. Utgången af en strid mellan så ojemförligt olika krafter kunde ej gerna vara oviss. Grefve Ehrensvärd som innehade en fördelaktig ställning emellan Svensksunds-holmarne, afrådde derföre i det längsta

---

[5]) Bref från Reuterholm till hertig Carl, Rom d. 20 Jan. 1790. Bil. N:o 14.

[6]) Bref från Munck till Reuterholm, Carlskrona den 4 Sept. 1789 (Bil. N:o 15); äfven från hertigen till konungen, den 21 Aug 1789. Hertigen motsäger här bestämdt denna åsigt.

[7]) Gyllengranat, a. st., II, s. 246 ff.

att lemna densamma, för att leverera batalj; men förgäfves! Konungen, som nu ville vara sjöman, affekterade att sjelf leda alla dispositionerna, och detta var olyckan. Redan såg man fienden bereda sig att från tvenne håll innestänga och tvinga svenskarne till batalj, då Ehrensvärd ifrigt yrkade på nödvändigheten att genom starka försänkningar i det ena passet åtminstone skydda oss från den sidan, och tvinga fienden att delvis angripa oss; men alla hans föreställningar voro förgäfves, och först i yttersta ögonblicket tillåts det honom göra några ditåt syftande anstalter, hvilka i anseende till den ytterst korta tiden dock ej kunde blifva annat än högst ofullkomliga. Kl. 10 f. m. började bataljen [8]) med den del af den fiendtliga flottan, som angrep från vestra sidan, der passagen var fri, och fortfor utan afbrott till kl. 4 e. m., då fienden tog till flykten, sedan vi lyckats att taga tre skepp; sedermera gjordes 20 af hans fartyg redlösa; otvifvelaktigt hade alla blifvit tagne, i fall Ehrensvärd nu, såsom han begärde, fått sluta och draga sig tillbaka. Men det var en fåfäng begäran! Konungen, som uppehöll sig straxt bredvid, på en liten holme kallad Kotkasari, hvarifrån han kunde åskåda hela drabbningen, befallde Ehrensvärd vända sig mot den andra sidan, der fienden nu ändtligen lyckats upptaga försänkningarne, och med öfverlägsen styrka kom emot oss [9]). Här var utgången visserligen ej svår att förutse, men, såsom vanligt, ville konungen sätta hela sin lycka på ett enda kort. Uttröttade af den föregående långvariga och ytterst häftiga striden, nästan utan ammunition, och med omkring 30 segel emot 70, som alla förde uthviladt och med alla förnödenheter väl försedt manskap — hvad kunde väl blifva följden annat, än att svenskarne efter några timmars fruktlös kamp drogo sig tillbaka? Emellertid förlorades genom denna bravad ej blott de priser, vi

---

[8]) Den 24 Aug.
[9]) Kl. 7 e. m.

redan tagit och ännu ytterligare skulle erhållit, i fö
Ehrensvärds åsigt blifvit gällande, utan äfven en
betydlig del af våra egna fartyg, att grefve Ehren-
svärd, då han några dagar sednare råkade konunge
ansåg sig kunna yttra: »E. M:t har icke mer någo
skärgårdsflotta». I sanning en dyster bekännelse! Me
konungen råkade ej i förlägenhet. Han prydde p
stället den *slagne* amiralen med Svärdsordens stora kor
— en utmärkelse som blott kunde tilldelas *lyckliga* här
förare! Så skämtade Gustaf med olyckan! Men sjelfv
olyckan hade dock varit sublim, och helt visst måst
man medge att Ehrensvärd, om någon, förtjenat den
utmärkelse. »Under hela bataljen», säger en af ha
vänner, »var Ehrensvärd på sin slup öfverallt omkrin
der elden var som starkast, med sina glasögon på si
och lika trankil, som när han sitter hos oss och rit
Det gör honom en odödlig heder, att han förutsagt al
att han först ej ville lemna en fördelaktig ställnin
och sedan ej fullfölja drabbningen, sedan han vunn
afgörande fördelar». Men hvartill tjenade tapperhet
då den kommenderades af oförvägenheten? Efter
förlust af 7 större skepp, flere små samt 26 transport-
fartyg inbergades den räddade delen af flottan und
Svartholms murar ej förrän följande morgon kl.
sedan den inalles utstått en 16 timmars strid, oc
slutligen under reträtten i 5 timmar varit utsatt för e
beständig, envis eld [10].

Så snöpligt utföllo de, ehuru visst ej öfverdrifn
förhoppningar man fästat vid innevarande årets fälttåg,
och hvad som sedermera derunder föreföll, är föga af
natur att särdeles kunna intressera en större allmänhet.
Vi skola derföre i största hastighet halka deröfver. Re-

[10]) Ofvanstående öfversigt af slaget vid Svensksund (d. 24 Aug. 1789) är grundad på ett bref från Oxenstjerna till Reuterholm, den 3 Oktober 1789 (Bil. N:o 16), jemfördt med Gyllengranat, a. st., s. 256 ff., samt Ehrensvärds biografi i Biografiskt Lexicon.

ätten från Högfors [1], affären vid Elgsö [2] och örlogs-ttans sista, men allmänna utlöpande under Oktober ånad [3]) voro visserligen i hög grad egnade, att åda-lägga lysande prof på svenskarnes mannamod och årdighet; men emot en fiende, hvilken vare sig leds-d [4] eller oförmögenhet [5] hindrade att vidare upp-äda, kunde någon allvarligare affär ej mera komma i ga, hvartill snart kom den framskridna årstiden, som orde alla vidare företag omöjliga. Sedan fienden om-ler lemnat våra kuster och gränser, intogo vi alltså, vanligt vis, våra hamnar och vinterqvarter [6]. Öf-rbefälet i Finland uppdrogs åt general Mejerfelt; ge-ralerna Platen, Pollet och Hamilton erhöllo befälet ver hvardera af de trenne divisionerna. General Ste-ngk fortfor att kommendera i Savolax, medan general-ajoren baron Klingspor efter baron Armfelt fick be-let öfver den i trakten af Ingo stationerade brigaden. edan alltså ingenting i Finland mer var för konun-en att uträtta, återvände han [7] till Stockholm, dit han nlände den 2 December, efter en frånvaro af jemt 6 ånader.

Så hade då detta årets fälttåg blifvit slutadt, utan tt genom några afgörande händelser å ena eller andra idan kunna medföra några större utsigter till fred;

---

[1] Den 31 Aug.

[2] Den 17 Sept. Det var här baron G. M. Armfelt, som nyss förut kommit öfver från Sverige med de sista trupptransporterna, sedan man ändtligen, genom det vunna lugnet för Danmark, här ej vidare behöfde dem, så mycket utmärkte sig.

[3] Den 14 Oktober.

[4] Prinsens af Nassau overksamhet efter den lysande segern vid Svensksund är obegriplig. Jfr. prinsens bref till Gustaf, Petersburg d. 20 Sept. 1789, infördt i Ségurs Memoires etc., III, p. 514 ff.

[5] Detta torde hafva varit orsaken till den ryska örlogsflottans moderation hela året; sjukdomar hade äfven der inrotat sig, och redan d. 12 Aug. började den att draga sig upp till finska viken. Gyllengranat, a. st., s. 247 och 266.

[6] Den 24 Oktober.

[7] Den 27 November.

men innan vi öfvergå till beskrifningen af det följa
årets, skola vi förutskicka några korta underrätte
om de underhandlingar, som under tiden blifvit för
vare sig för att stärka försvarskrafterne mot fiend
eller för att förbereda freden genom en mera dir
underhandling.

Alltsedan Fredrik den stores död tycktes Preuss
hysa anspråk att fortfarande stå i spetsen för Europ
politik. Men Fredrik Wilhelm II var en svag, ehu
välvillig regent, som helt och hållet styrdes af si
ministrar, bland hvilka Herzberg och Bishoffswerd
voro de förnämsta. Låtom oss erinra oss, hurud
den allmänna ställningen i Europa då var! Ryssla
och Österrike, som gemensamt föresatt sig att ja
turkarne ur Europa, och dessutom voro alltför böj
att fullkomna slafveriet i vestern genom Sveriges o
Polens förtrålande — hvilka hotande utsigter för Preu
sen, en ung och ännu osammanhängande stat, sam
mansatt af en mängd heterogena elementer, som lä
kunde söndersprängas genom en koalition af alla des
makter — — Hvad parti Preussen under sådan
förhållanden skulle taga, kunde således icke blifva nå
got tvifvel underkastadt, och förbundet i Loo, i bör
jan af år 1788, med de båda sjömakterna, var de
första länken i denna kedja af afslutade och tillän
nade förbund, som, till de svagares beskydd, vo
riktade mot tvenne mäktiga kejsarriken, men hvilk
förbund — förunderligt nog! — i kraft af omstän
digheternas sammanträffande, slutades med att blifv
en snara, kastad om halsen på den svagaste af dess
svage, och kanske skulle hafva blifvit det äfven för d
öfrige, derest förutseende och ett lyckligare öde ej had
bevarat dem.

Huru bedräglig är dock ej politiken! Midt under
dessa för Preussens sjelfständighet hotande utsigter,
glömde det dock ej att sörja för sina egna fördelar.
Gustaf III, alltid i behof af penningar, medgaf att
lemna Pommern i hypotek för ett lån, som han behöfde

till det förestående fälttåget. Härom underhandlades länge och bredt. Tvenne konventioner derom afslötos nära nog samtidigt i Stockholm och Berlin, på något olika vilkor. Gustaf lemnade naturligtvis den af dessa företrädet, hvilken tycktes erbjuda honom största säkerheten för en lugn besittning af Pommern. Men i Berlin var man af en alldeles motsatt tanke. Slutligen segrade dock konungens åsigt, hvarigenom planen att förstora sig på Sveriges bekostnad syntes för den gången för Preussen förfelad [8]).

Den preussiska statskonsten blef sig emellertid ständigt lik. På samma gång man i Berlin, på sätt vi sett, sysselsatte sig med planer att spela Pommern i Preussens händer, underhandlade man med Polen om afträdandet af Danzig och Thorn, mot ersättning af vissa distrikter utaf Galizien. Förhållandet var följande. Preussen hade erbjudit äfven Porten sin bemedling i kriget med Ryssland. Den blef antagen, men kejsarinnan afböjde densamma på ett stötande sätt. Porten förklarade då, att den aldrig skulle göra fred med Ryssland, med mindre den återfick Crim och öfriga under sista kriget förlorade besittningar [9]). Kabinettet i Berlin skickade nu baron Dietz till Constantinopel med ordres, att med Porten afsluta ett förbund, hvarigenom Preussen garanterade Porten återfåendet af vissa utaf dessa besittningar, mot vilkor att Österrike erhöll några distrikter af Porten. Om detta lyckades, ämnade man föreslå Österrike att såsom motsvarighet åt Polen återlemna en del af Galizien. På detta sätt skulle emellertid Preussen blifva i tillfälle att öka sina besittningar, utan att någon annan än Ryssland gjorde förluster. Dietz misslyckades fullkomligt. En följd häraf blef också, att Gustafs alla uppmaningar till Preussen om understöd emot Ryssland blefvo utan verkan [10]).

---

[8]) Wahrenberg, a. st., s. 336 ff. Preussen lånade Sverige 733,000 R:dr sp., hvilka inom förloppet af ett år kunde uppsägas.

[9]) d'Albedyhll, a. st., p. 282 ff.

[10]) Bref från grefve Borcke till Gustaf III. G. S.

Emellertid hade Preussen för andra gången gj ett försök att förmå kejsarinnan att antaga dess h medling i kriget med Sverige och Porten. Man af sade detta nya anbud med samma stötande högmod so förra gången [1]. I Berlin fanns ett krigiskt parti, m Herzberg i spetsen, hvilket efter inhändigandet af den nyhet gjorde allt att öfvertala Fredrik Wilhelm a börja krig med Ryssland. Men det behöfdes stark skäl, innan denne veklige furste skulle kunna förmå s till ett så afgörande steg.

Englands intresse för Sverige syntes nu också he och hållet hafva upphört, sedan Danmark förklarat s för neutralitet, och den största faran för Sverige de med tycktes vara förbi. Detta Englands uppförand blef emellertid äfven en af de orsaker, hvilka verksam mast bidrogo att göra Preussens politik under loppet år 1789 så vacklande [2].

På detta sätt misslyckades emellertid konungens be räkningar att förmå Preussen till en diversion emot Ryss land; föga bättre slogo hans bearbetningar i samm syftemål ut i Polen. I Augusti 1789 sände republi ken en lysande ambassad till Stockholm. Den utgjor des af Potocki med en svit af 18 personer, som all visade sig i den gamla polska drägten: rundt och kort klippt hår, utan puder och frisering, stora hängand mustascher, och i stället för hatt en rund klädesmöss utan brätten. Denna besynnerliga drägt hade dock så när kostat hela sällskapet lifvet. Då deras skepp stött på en klippa i Nyköpingsskären, vägrade lotsarne hjelpa dem, emedan de trodde dem vara moskoviter, tills de visat en af von Engeström på svenska skrifven dekla- ration, att de voro verkliga polacker. Potocki blef med mycken vänlighet mottagen i Stockholm, men lyckades, såsom man kunnat förutse, mindre bra i sina under-

[1] Se notvexlingen härom, i Juni 1789, hos d'Albedyhll, a. st., p. 285 ff.

[2] Ofvannämnde bref från grefve Borcke.

handlingar. Detta hindrade likväl icke Sveriges lättsinnige och listige monark att uppbjuda hela sin förmåga, att öfvertala Polen att hejdlöst störta sig i krig emot Ryssland. Men Polen liknade en konvalescent, som nyss uppstigen från en dödlig sjukdom, behöfde alla sina tillgångar och sin tid endast och allenast för att styrka sig sjelf. På von Engeströms upprepade uppmaningar till polackarne att gripa till vapen, hade man derföre ej annat att svara, än: »Förskaffa oss penningar, munition och lifsmedel, och vi äro färdiga» [3])!

Gustaf III:s underhandlingar utföllo således föga lyckligt snart sagdt vid alla hofven. Emellertid lyckades Heidenstam, ehuru först efter många betänkligheter och omgångar, dem han dock skickligt visste att öfvervinna, mot förmodan bra i Constantinopel. Porten biföll att till Sverige betala inalles 10 millioner piaster, hvaraf 1 million årligen under kriget, och de öfriga sedermera fördelade på 10 år. Hvar och en af de kontraherande makterna förband sig dessutom att ej inleda fredsunderhandlingar, utan att tillsäga den andra, samt att använda alla sina omsorger och goda tjenster, för att allt som efter afslutandet af närvarande fördrag fallit i fiendens makt måtte återställas vid freden. Fördraget undertecknades den 11 Juli 1789. Ehuru de fördelar som härigenom tillförsäkrades Sverige, voro mycket mindre än dem vi begärt, var det dock redan mycket, att Porten beviljade hvad den gjorde. Koran förbjöd nemligen uppenbart, att under hvad namn som helst gifva någon otrogen makt penningar, en föreskrift som ingen af sjelfherrskarne i Stambul ännu dristat öfverskrida! Denna angenäma nyhet träffade Gustaf dagarne efter olyckan vid Svensksund. Heidenstam föreslog att inköpa samt till Sultan såsom åminnelse och tacksamhetsbevis förära en Schah Nadir fordom tillhö-

[3]) L. v. Engeströms depescher och brefvexling med Gustaf III. R. A. Äfven bref från Franc till konungen den 29 Aug. 1789. G. S.

rig diamant, värd 500,000 piaster, och hvilken hä delsevis var till salu. Men konungen svarade stat sekreteraren Franc på följande sätt: »Heidenstam dri ver spe med mig, då han vill låta mig köpa den ifrå gavarande solitären; jag har väl annat att göra än ge dylika presenter i ett ögonblick då tusen piast äro mycket. Om Sultan gör mig en present, så mås man väl göra honom en också, och då måste man hu hålla så mycket som möjligt, men om en dylik prese ej kommer i fråga, då ser jag ej hvarföre jag bör gö honom en» [4]).

Kriget hade emellertid nu räckt föga mer än e år, och likväl synes Gustaf redan hunnit att blifv mätt derpå. Han efterlängtade högeligen freden [5]). Me huru hoppas att vinna den? Kejsarinnans oböjliga stolt-het och beständiga framgångar gjorde det föga sanno-likt att han skulle lyckas äfven om han toge först steget. Konungen beslöt dock att göra hvad han för-mådde, för att nå ett så efterlängtadt mål. I Septem-ber 1789, kort efter den olyckliga affären vid Svensk-sund, infunno sig hos konungen i högqvarteret ut Lovisa tvenne spanska herrar på resan till Petersburg Den ene var grefve af Sandeljo, sedermera hertig a Infantado, den andre Moreno, officer vid spanska gar-det, sedan 1787 attaché vid spanska missionen i Stock-holm. Konungen begagnade tillfället, för att genom Moreno meddela spanska ministern i Petersburg, Galvez, sina fredliga önskningar. Moreno återvände i No-vember samma år till Stockholm. Kejsarinnans böjelse för en billig fred hade varit mycket ringa; hennes sednaste framgångar i Turkiet hade alldeles uppblåst henne. För att emellertid ej synas helt och hållet obe-

[4]) Brefvet, dat. Lovisa den 17 Sept. 1789, bland Heidenstams depescher på riksarkivet, hvarur ofvanstående berättelse är hämtad.

[5]) Se bref från Gustaf III till Ruuth, Lovisa d. 17 Sept. 1789, konungens saml. skrifter, V, s. 279 ff.

gen, hade hon svarat, att i fall konungen ville i ndbref till henne be om ursäkt för kriget, skulle n ej fordra obilliga vilkor. Vi känna Gustaf III tför väl, för att behöfva tillägga, att han med förakt visade sådane vilkor [6]).

---

[6]) Gustaf III:s berättelse till hemliga utskottet vid riksdagen i Gefle, angående freden. Schröderheims anteckningar, sid. 164 ff.

SJETTE KAPITLET.

1790 års fälttåg. — Fred i Werelä.

Förändrade utsigter för innevarande års fälttåg, planen derför samt förberedelserna. — K rörelser. — Anfallet framför Fredrikshamn. — Misslyckadt företag emot Reval. — Ny sigter till enskilt närmande till Ryssland. — Ställningen i Petersburg. — Don Louis Castello. — Ny proposition till Preussen. — Vigtiga kabinettshemligheter. — Castello resa. — Utdrag af ett bref från Gustaf III till hertig Carl. — Ny krigsplan à la Carl XI Hertig Carls invändningar deremot. — Sidney Smith. — Händelserna den 3 och 4 Juni Smith och hertigen. — Upptäckandet af den Revalska flottan, och hertigens beslut. — nungens ordres till hertigen att med flottan ingå till Wiborgska viken korsar herti framställning derom till konungen. — De båda flottornes instängande. — Konungens ill ner. — Ställningen förvärras. — Utbrytningen ur Wiborgska viken. — Slaget vid Sve sund. — Nya utsigter till fred. — Armfelt och Igelström. — Underhandlingar med de rade. — Ställningen i Petersburg. — Konferenserna i Werelä. — Fredens underteckn

Huru förändrade voro ej i flere afseenden de o ständigheter, hvarunder innevarande års fälttåg begy tes, i jemförelse med de förra årens! Ett förbund m Porten var afslutadt. Preussen rustade, och syn hvarje ögonblick färdigt att börja kriget, endast af dande svar från sina sändebud i Constantinopel o London, innan det gaf grefve Borcke befallning at med Sverige afsluta ett fördrag, enligt hvilket Preussen garanterade Sverige 1720 års gräns jemte betydlig subsidier [1]). Polen var i jäsning, färdigt att med Preus-

sen

[1]) Preussens politik var egennyttig och listig; men när var väl kabinettspolitiken annorlunda? Preussens löften till Sverige voro derföre alltid beroende af de utsigter Preussen ägde att derunder tillförsäkra sig egna fördelar. Se här huru dessa utsigter skiftade ända till inemot tidpunkten af krigets slut. Så länge uppfyllandet af stipulationerna uti förbunden med Porten (den 26 Jan. 1790) och Polen (den 29 Mars 1790), hvilka förbund gingo ut på Preussens förstorande genom

a förena sig emot Ryssland. Svenska adeln var begrad, national-andan väckt samt beredd till de största

Danzig och Thorn emot vissa fördelar åt Sverige och Polen på Rysslands och Österrikes bekostnad, ej syntes möta några betydande hinder, kunde Sverige ännu hafva något att hoppas. Men Josef II:s död (d. 20 Febr. 1790), i förening med den utsigt till krig mellan Spanien och England, som vid samma tid inträffade, förändrade ställningen betydligt. Leopold, den nya konungen af Ungern, syntes ifrigt efterlängta freden, samt öppnade derom enskilt underhandling med Fredrik Wilhelm. Man uppgjorde då i Berlin en ny plan, att på Portens bekostnad (med hvilken man dock var förbunden!), i stället för Österrikes, garantera sina fördelar, hvarvid Sveriges (1720 års gräns) skulle bero på huruvida Ryssland ville behålla Otschakow. Emellertid ansåg man sig böra från London afbida svar på de propositioner man der gjort, innan man svarade Leopold. England ville ej uppträda i österns oroligheter, sedan det hvarje ögonblick väntade krig med Spanien, hvarföre det gjorde de krigande makterne proposition om stillestånd och en kongress, för att underhandla om allmän fred stödd på status qvo. Väl erbjöd England kort derefter att vilja understödja Preussens första plan, äfvensom att till dess utförande förse Sverige med 200,000 pund sterl. årligen i subsidier, men detta anbud blef dock utan påföljd. För Preussen återstod då ej annat än att låta Österrike välja mellan Englands förslag och en kongress eller den nya ackommodationsplan som blifvit uppgjord af grefve Herzberg samt var riktad mot Porten. De allierade makternas förslag om en kongress blef mot förmodan antaget i Petersburg och Wien, ehuru med vissa vilkor, som man dock lofvade att snart tillkännagifva. Kongressen öppnades i Reichenbach uti Schlesien den 26 Juni. De österrikiska negociatörerna uppträdde samma dag med ett fredsförslag, som gick ut på att låta Ryssland på egen hand göra freden med Sverige och Porten, medan Österrike erbjöd Polen en mindre remsa af Galizien i utbyte mot Passarowitzerfredens stipulationer. Detta förslag befanns oantagligt. Grefve Herzberg uppgjorde derföre ett annat, som den 27 Juni underställdes de österrikiska fullmäktige. Enligt detsamma borde Österrike lemna en något större del af Galizien, än det Österrike föreslagit, samt kejsarinnan afträda till Sverige hvad hon fått i freden i Nystadt, i fall hon ville behålla Otschakow. Denna proposition blef ej besvarad förr än den 12 Juli. Ryssland fordrade

uppoffringar, för att sätta konungen i stånd att m heder sluta ett fälttåg, hvilket han trodde sig förut skulle blifva det sista. Planen, som derför uppgjord var också lika snillrikt uttänkt, som förberedelserna t dess utförande vidtogos med synnerlig omtanka o kraft. Att genom rörelser och anfall åt Savolaxsid draga fiendens uppmärksamhet från södra krigsteater för att lätta flottornas operationer, hvilka skulle begyn så tidigt, att de kunde öfverrumpla de i hamnarne med finska viken förlagde afdelningarne af den rys flottan, innan de ännu hunnit upptackla, taga de samt dermed förstärkte visa sig i farvatten utanf Petersburg — se der krigsplanen [2])! Och att ansta

Otschakow och gebitet till Dniester, utan afseende på hv vilkor det skulle ingå freden med Sverige, och Österrike vi ej beqväma sig till så stora uppoffringar som man begä Frågan om krig eller fred syntes nu hänga på ett ögonblic beslut. Om Österrikes sista förslag blifvit antaget, hv skulle inträffat? Preussens förstorande på Turkiets bekostn under det Sverige lemnades i Rysslands våld. Lyckligtv hade utsigterna för England under tiden blifvit mera lugnan så att det ej behöfde alltför mycket krusa för Preussen, a vensom Polen tycktes obenäget för de utbyten hvarpå Preu sen räknade. De allierade hofvens ministrar uppträdde de före i Reichenbach bestämdt emot hvarje förslag som gick u på att förstora Preussen. Det återsod då ej för denna ma annat än förena sig med de andra om det förslag som ko derefter (den 15 Juli) delgafs de österrikiska ombuden. Enli detsamma skulle Österrike sluta fred med Turkiet på bas af status quo, samt förbinda sig att vara neutralt i kriget me Ryssland, hvilket de allierade gemensamt skulle tvinga a antaga samma grundsats för freden. Propositionen anto (den 25 Juli), hvarpå (den 27 i samma månad) de beryktad deklarationerna undertecknades i Reichenbach. De första da garne af Augusti affärdades deklarationen i anledning a hvad sålunda blifvit öfverenskommit till Petersburg, hvarför de allierades hopp nu var, att Gustaf III ännu ej slutat fre med kejsarinnan, utan att han i stället skulle antaga dera anbud om subsidier Jfr. grefve Borckes bref till Gustaf III år 1790. G. S.

[2]) Man finner att man numera hufvudsakligen räknade på operationerna till sjös, hvartill erfarenheten ock syntes råda, enär

terne till dess utförande vidtogos med all möjlig ifver och drift, derför synas åter de män [3]) varit en borgen, hvilka förordnades att dervid hafva hufvudbestyret. Resultaterna af deras verksamhet motsvarade ock i fullt mått de förhoppningar, man dervid fästat. 25 linieskepp och 16 fregatter lågo redan innan slutet af April på Carlskrona redd i det närmaste färdige att utlöpa, under det skärgårdsflottan från rikets särskilta hamnar och större städer erhöll en förstärkning af 150 segel, hvilka efter hand ankommo, samt utgjorde en beständig och nyttig rekrytering af detta vapen. Inom det högre krigsbefälet föregingo få förändringar; baron Armfelt återtog sin brigad efter Klingspor; Lejonankar erhöll befälet öfver andra divisionen af örlogsflottan; konungen beslöt att i egen hög person, ehuru ej sjöman, taga befälet öfver skärgårdsflottan [4]).

Enligt den uppgjorda planen började fiendtligheterna redan tidigt på våren i Savolax, innan ännu snö och is hunnit lemna marken. Den 28 Mars lemnade konungen i Armfelts sällskap Stockholm, samt anlände till Borgå den 1 April. Han var sjelf närvarande, då

---

det var osannolikt att på en vidsträckt gräns och mot en öfverlägsen armé något annat skulle till lands kunna uträttas än gränsens försvar. Bref från Gustaf III till Stedingk, saml. skrifter, V, s. 196, m. fl. st.

[3]) Toll, Nordenskjöld, Chapman och Munck förordnades att utgöra den kommité, som skulle ombesörja örlogsflottans utrustning, samt redan i Dec. 1789 synes hafva börjat sina arbeten. Biogr. Teckn. af Toll, I, s. 52 ff. Öfverste Anckarsvärd, som nu åter kommit i gunst, uppgaf den nya planen till skärgårdsflottans sammansättning, och erhöll förtroendet att utföra densamma.

[4]) Dertill öfvertalad af Armfelt, (Notes historiques etc.). Mejerfelt, Platen och Pollet kommenderade i egenskap af divisionsgeneraler i södra Finland; Pollet efterträddes af Pauli den 8 Maj, då Pollet såsom befälhafvare för den expedition som med skärgårdsflottan skulle afgå följde konungen. Flaggkapten hos konungen var först de Frése, sedan Cronstedt. Utmärkta befälhafvare på den lilla flottan voro dessutom af Klercker, Danckwardt, Stedingk, Törning, Hjelmstjerna och Virgin m. fl.

Armfelt dref ryssarne från Kärnakoski [5]), samt del
några dagar sednare uti egen hög person i den he
rande affären vid Walkiala [6]), då han erhöll en l
kontusion. Kort derpå framträngde Stedingk till P
mala [7]), men då ryssarne vid samma tid gingo öfv
Kymmeneelf [8]), och intogo en befästad position vid A
jala, nödgades svenskarne lemna Walkiala.

Emellertid ingick underrättelse att skärgårdsflott
var färdig att utlöpa. Konungen lemnade ögonblick
derefter [9]) arméen, samt skyndade till Borgå, för
derifrån afsegla och förena sig med flottan. Den
hade emellertid redan den 8 Maj, hufvudsakligen
följd af dess befälhafvares, öfverste af Klerckers u
märkta drift och ansträngning, kunnat lemna Sveabor
hamn, som ännu var besvärad af en mängd dri
Följande dagen inträffade flottan i Pellinge sund, d
konungen den 10 infann sig samt öfvertog befäl
Några dagar härefter [10]) lyftade hela flottan ankar, o
avancerade mot Fredrikshamn, der en afdelning af d
ryska skärgårdsflottan var förlagd. Den 15 Maj k
half fyra på morgonen började elden, hvilken å sve
skarnes sida underhölls med betydande framgång; fiend
drog sig innan kort tillbaka upp emot fästningen, s
förlorade en mängd större och mindre fartyg. O
drabbningen nu blifvit fullföljd, hade helt säkert he
den ryska eskadern, ej mindre än sjelfva fästning
fallit i svenskarnes händer; men i stället befallde k
nungen kl. 9 f. m. att kanonaden skulle upphöra, s
uppfordrade fästningen. Den erhöll trenne timmars b
tänketid, ehuru kommendanten blott skall hafva begä
1, och under tiden hann man emellertid att sätta sig

[5]) Den 15 April.
[6]) Den 29 April. Konungen mottog efter bataljen enligt a
méens önskan Svärdsordens stora kors.
[7]) Den 4 Maj.
[8]) Den 5 Maj.
[9]) Den 5 Maj.
[10]) Den 12 Maj.

försvarsstånd. Kanonaden började derföre ånyo kl. 3, men med föga framgång, hvarföre befallning att upphöra med elden samt draga sig tillbaka snart gafs. Fiendens förlust var nära 30 större och mindre fartyg, jemte några kanoner [1]). Samma dag återvände konungen med flottan till Svensksund.

Medan detta hände, hade hertigen med den stora flottan emellertid haft en affär, som utan att kunna precist kallas olycklig, likväl hade de menligaste följder. Hertigen utlopp den 30 April från Carlskrona, samt anlände lyckligt till inloppet till Reval den 12. Planen var nu att attackera den här förlagde afdelningen af ryska örlogsflottan. Den utgjordes blott af 8 skepp och 6 fregatter, hvaremot svenskarne ägde 22 skepp och 12 fregatter. Fördelen låg således alltför mycket på de sednares sida, för att segren ej skulle hafva tillfallit dem, derest ej betydliga fel i sjelfva anfallsplanen blifvit begångne. Så t. ex. i stället att anfalla medelst ankring, beslöt man att det skulle ske under segel, hvilket var förenadt med flere olägenheter. Om förmiddagen den 13 Maj började svenskarne att nedhålla mot den inre redden af Reval, der fiendens skepp lågo embosserade i linie utmed stranden, både väl bestyckade och bemannade. Vinden, som redan då var temligen skarp, tilltog härunder. Man gjorde hertigen uppmärksam på faran att våga ett anfall, ifall den skulle fortfara att växa i samma grad som den börjat. Hertigen syntes öfvertygad om riktigheten af denna anmärkning, samt yttrade sig derom till sin flaggkapten, amiral Nordenskjöld. Men denne, som hade särskilt tillstånd af konungen att på eget ansvar handla, svarade blott: »Sedan svärdet en gång blifvit draget, bör det ock göra sin verkan». Kl. 11 f. m. kom svenskarnes första skepp i elden. Vinden var då ännu någorlunda handterlig, men innan kort började den åtföljas af häftiga byar, så att det blef i högsta grad svårt för svenskarne

[1]) Gyllengranat, a. st., II, s. 286 ff.

att manövrera och begagna kanonerna. Deras ske kunde derföre föga uträtta; de visade sig för fiend fingo stryk samt vände om, hvarföre företaget fått na af »svenska flottans gatlopp». Tvenne skepp gingo f svenskarne förlorade, hvarförutan skeppen blefvo bety ligt skadade till segel och tackling. Kl. 4 e. m. up hörde elden, hvarefter hertigen med flottan drog s tillbaka till farvattnen utanför Reval, fullt och fast b sluten att under mera gynnande omständigheter förny anfallet [2]).

För att sätta läsaren i tillfälle att riktigt kun fatta orsakerne till de följande händelserna, som ann skulle framstå i en alltför besynnerlig dager, nödgas här göra ett litet uppehåll, för att se på hvad pun de diplomatiska angelägenheterna kommit.

Konungens sednaste försök att genom spansk me lankomst inleda underhandlingar om särskilt fred me Ryssland hade misslyckats [3]). Sedan dess hade eme lertid sakerne mycket förändrat sig till hans förde Preussens afgjorda uppträdande emot Ryssland, jemt förbunden med Porten och Polen, hade gifvit de rys ministrarne mycket att fundera på, och isynnerhet känd sig rikskansleren sjelf, den patriotiske grefve Osterma genomträngd af öfvertygelsen, att det var i Ryssland intresse att få fred med Sverige [4]).

Eget nog passade det sig så, att Gustaf III ju vid samma tid åter fick tillfälle att låta kejsarinnan för stå, att han fortfor att hysa fredliga tänkesätt. Spanien som befarade ett krig med England, och ogerna såg under Frankrikes dåvarande vanmakt, det förökade in-flytande, som koalitionen mot Ryssland lofvade britterna, var mycket angeläget att genom sina goda tjenster söka

---

[2]) Gyllengranat, a. st., II, s. 278 ff., samt bref från hertig Carl till Reuterholm, den 17 Maj 1790. Bil. N:o 17. Äfven bref från hertig Carl till Gustaf III, den 14 Maj 1790. G. S.

[3]) Sid. 110 f.

[4]) Bref från Gustaf III till hertig Carl, d. 18 Maj 1790.

mäkla fred i norden. Man uppdrog derföre åt spanska ministern i Stockholm, Corall, att ånyo erbjuda konungen sin tjenst. Det var i Mars månad, kort före Gustafs afresa till Finland. Coralls anbud blef mottaget med mycket nöje, hvarföre han ofördröjligen tillskref Galvez, att han under någon förevändning måtte med ministéren i Petersburg ingå i underhandlingar rörande Sverige [5]).

Af hvad vi nyss anfört rörande ställningen i Petersburg, finner läsaren lätt, att Galvez' insinuationer denna gången skulle bli helt annorlunda mottagne, än sist. Grefve Osterman skyndade derföre att gifva den spanska ministern del af sina idéer, samt erbjöd fred på ganska förmånliga vilkor [6]); man hade redan meddelat general Igelström vederbörlig fullmakt att underhandla, samt anmodade konungen att utse någon befullmäktigad, som med honom kunde öppna konferenser. Den spanska kuriren, Don Louis dell Castello, som medförde detta bref, träffade konungen i Borgå [7]), just då han stod färdig att börja expeditionen mot Walkiala.

Enligt allt hvad vi kunna finna, har denna nya vändning af sakerna varit konungen lika oväntad, som den gjort honom enskilt mycket nöje. Han var derföre genast färdig att lyssna till kejsarinnans anbud, samt skaffa sig freden, på de möjligast fördelaktiga vilkor, skulle det också kosta honom den uppoffringen, att nödgas lemna Porten åt sitt öde. Emellertid hade underhandlingarne med Preussen icke blifvit afbrutne; dess löften till Sverige voro i viss mån vida förmånligare än de anbud Ryssland gjort. Konungen erbjöd derföre Fredrik Wilhelm [8]) sin allians på följande vilkor:

---

[5]) Gustaf III:s ofvannämnde berättelse om freden i Werelä.

[6]) Nemligen 1:o glömska af det förflutna, 2:o status quo samt 3:o allmän amnesti. Jfr. konungens bref till hertig Carl, den 18 Maj 1790.

[7]) Den 22 April.

[8]) Bref från Gustaf III till Fredrik Wilhelm II, den 22 April 1790. G. S.

Preussen skulle garantera honom gränsen enligt Nystadtsfreden, med vissa billiga förökningar, genast lemna 3 millioner riksdaler i afräkning på subsidier och 7 millioner för det följande året, samt göra en hastig diversion i Liffland [9]). För att hinna afbida svar på dessa propositioner, innan han kunde behöfva vidare inlåta sig direkte med de ryska ministrarne, beslöt han tillika, att under allehanda pretexter så länge som möjligt qvarhålla den spanska kuriren. I detsamma afreste han till arméen [10]), för att leda expeditionen mot Walkiala.

Emellertid tycktes utsigterna för Sverige innan kort ännu mera ljusna. En af de sekreterare, som man uppdragit att hålla den spanska herren sällskap, under dess vistelse i den lilla finska staden, hade varit nog lycklig att af Castello utlocka kabinettshemligheter, som tycktes vara af betydande vigt. Han hade nemligen rörande ställningen i Petersburg fått veta, att ett starkt parti der fanns, som arbetade för fred med Sverige, äfven om det skulle ske med uppoffringar, om man blott vann, att Porten blef lemnad åt sitt öde, ty det låg i det ryska hofvets intresse att på dennes bekostnad skaffa sig ersättningar för hvad man möjligen kunde komma att förlora till Sverige. Potemkins vänner i Petersburg voro talrika, och det var isynnerhet de som lifligt delade dessa tänkesätt, dem de gjorde allt att ingifva kejsarinnan, med tillägg att det väl kunde löna mödan att offra öknar, såsom de kallade Finland, om man härigenom kunde underlätta sådane eröfringar som Moldau, Wallachiet och Bessarabien [1]).

---

[9]) Till svenska ministern Carisien skref konungen, att man skulle begära till och med Liffland, »om ni ser, att man är på god väg att gifva och lofva, hvilket jag lätt skulle tro, ty ministrarne gå lätt från en ytterlighet till en annan». Brefvet i Gustav. saml. Konungen begärde svar af Fredrik Wilhelm senast den 20 Maj, och förklarade sig i annat fall ej kunna svara för hvad han företog sig.

[10]) Den 25 April.

[1]) Nyssnämnde bref från Gustaf III till hertig Carl.

I Stockholm hade Corall fört samma språk till statssekreteraren Franc, hvarom allt konungen underrättades vid sin återkomst till Borgå [2]).

Allt detta var nu, såsom man lätt finner, en förnyad anledning att med särdeles intresse fästa sig vid det nya uppslag af händelserna, som hade blifvit gifvet. I Gustafs III:s själ uppflammade åter alla dessa lockande eröfrings- och förstoringstankar, hvarmed han börjat detta krig, och att uppoffra förbindelser, voro de äfven de heligaste, i fall de befunnos hinderliga för hans intressen, bekymrade i sanning *honom* föga. Han affärdade derföre Castello, begåfvad med de yppersta presenter, med bref till Galvez, hvari han i temligen tydliga ordalag lät denna minister förstå, att med vilkor af Portens öfvergifvande, han skulle vara benägen till fred, om Ryssland ville återgifva Sverige 1720 års gräns [3]). Castello afreste de första dagarne af Maj, just som konungen stod färdig att embarkera på skärgårdsflottan, för att med vapnena ge kraft åt sina underhandlingar.

Efter denna berättelse om de diplomatiska förhandlingarne, skola vi snart bli i tillfälle att ge läsaren nyckeln till de följande krigshändelserna. Gustaf III skrifver, några dagar efter Castellos affärdande, sedan han vunnit segren vid Fredrikshamn och fått höra hertigens företag mot Reval: »Ni känner lätt, min kära bror, efter hvad jag nu berättat er och efter den seger jag vunnit, att, om jag med skärgårdsflottan avancerar mot Wiborg, och om ni visar er vid Seeskär, låtande rekognosera Cronstadtsflottan genom edra fregatter och insultera kusterna åt Peterhof till med edra lätta fartyg, vi skola gifva en styrka åt negociationerne, som snart skola afgöra affärerne, isynnerhet om jag är nog lycklig att slå prinsens af Nassau flotta, som ej består af annat än galérer, såsom jag slagit

[2]) Den 5 Maj.
[3]) Bref från Gustaf III till Galvez, Borgå den 7 Maj 1790.

den, som är kommenderad af kontre-amiralen ... Det är enligt denna plan, som jag underrättat mig o... det ställe, der den ryska flottan lägger sig för ank... innan hon afseglar vidare, och hvar hon är i sky... för vindarne, och det är Seeskär, hvarifrån ni kan för... ena er med mig, när jag kommer framför Wiborg, oc... om min expedition lyckas, skall jag kunna gå ända ti... Björkö, en half dagsresa från Petersburg» [4]).

Se här hemligheten af Gustaf III:s politik eft... händelserna framför Fredrikshamn och Reval: meda... hertig Carl med örlogsflottan närmade sig Cronstad... för att uppsöka och slå den ryska flottan, skulle k... nungen sjelf, i spetsen för skärgårdsflottan, och skydd... af den stora, närma sig Wiborg, uppsöka och slå prin... sen af Nassau, samt genom landstigningar åt Peters... burg till så uppskrämma kejsarinnan, att hon, und... inflytelsen af dessa gemensamma demonstrationer, skull... ge efter och bevilja den gräns, han begärde! Den pla... hvarefter han började operera, var således en kombinera... politisk-militärisk plan, måhända falskt beräknad, oc... omöjlig att utföra. Ty oaktadt, såsom hertig Carl säge... all militärisk regel förbjuder att man skall lägga si... så, att man kan blifva attackerad i ryggen [5]), skull... man dock nu, med uppoffring af fördelen att förut gö... sig försäkrad om Fredrikshamn och Reval tillika me... de der förlagda eskadrar, snart sagdt utan den rin-gaste eftertanka på följderne fantastiskt rycka fram mo... nya segrar, hvilkas chimeriska beskaffenhet låg i hvar... mans ögon, och hvilka, äfven om de hade varit möj-liga, svårligen skulle kunnat böja en furstinna, hvar... stolthet bjöd henne att höja tonen i mån af olyckorna, och att blott af den herrskande nödvändigheten låta sig föreskrifvas lagar. Men sådan var Gustaf III, ett poetiskt snille på tronen, som af sin öfverflödande imagination beständigt förleddes att uppoffra verkligheten

[4]) Brefvet till hertig Carl, den 18 Maj 1790.

[5]) Bref till Gustaf III, den 8 Juli 1790. Bil. N:o 18.

skenet, det gedigna och nyttiga för det glänsande och flärdfulla..... Äfven *han* ville, en annan Carl XII, genom sina bedrifter förvåna Europa, och byggde nästan ideligen endast på luftslott, då han som allvarligast trodde sig grundlägga nya herradömen, och styra verlden genom de impulser och rådslag som han lät utgå från sitt kabinett.....

Det var således förnämligast blott för att ge styrka åt underhandlingarna, och genom demonstrationer, om ej genom segrar, skrämma kejsarinnan till fred, som man nu skulle rusa åstad, Konungen var så intagen af denna idé, att han alldeles icke ville tänka på följderne, som dock borde blifva de vådligaste, om fienden begagnade sina fördelar. Hertigen, som i allmänhet såg sakerna sundt och riktigt, innan några sidoinflytelser hunno att grumla hans blick, men tillika gerna ville göra konungen till viljes, hvilken efter underrättelsen om försöket mot Reval skyndat sig att gifva honom förtroende af sin plan, gjorde väl några lama erinringar deremot[6]); men han fann snart, att det var fåfängt, då han som vanligt, i sina stora kritiska momenter, blindt öfverlemnade sig åt försynen, deraf väntande den hjelp, som omständigheterne nekade honom att hämta från förutseendet och de menskliga beräkningarne.

Emellertid inträffade just i dessa dagar[7]) på flottan en man, som på de följande händelserna under denna kampanj skulle öfva ett så märkligt inflytande, den berömde Sidney Smith, sedermera känd för sitt ryktbara försvar mot Bonaparte vid S:t Jean d'Acre och sitt uppträdande vid kongressen i Wien till förmån för Gustaf IV Adolfs son. Han var nu kapten vid engelska marinen, samt tycktes i allmänhet i sin person förena allt som behöfdes, för att motsvara konungens önsk-

---

6) Bref från hertig Carl till Gustaf III, den 21 Maj 1790. G. S.

7) Den 18 Maj, hos hertig Carl. Reste straxt till konungen som då låg i Svensksund. Nyssnämnde bref från hertig Carl till konungen.

ningar. Begåfvad med en vacker figur och med fl
talanger, samt med lätthet talande det fransyska sp
ket, täflade han med sjelfve den nordiske Apollokon
gen i rikedom på förslager, samt var dertill ytt
dristig, ja oförvägen i deras utförande. Han f
snart förtroende af konungens planer, samt begaf
ofördröjligen [8]) till hertigen på örlogsflottan, för
sporra honom att utan alla betänkligheter fullfölja de

Händelserna, som nu närmast följde, äro, åtmi
stone till det yttre, så allmänt bekanta, att vi på d
ej skola spilla många ord. Mellan hertigen och Sm
uppkom snart ett lika förhållande af vänskap och f
troende, som nyss förut mellan Smith och konung
Hertigen gaf derföre allt mer och mer efter för
impulser hvarmed Smith å konungens vägnar ägg
honom, samt närmade sig med flottan Cronstadtvik
Dagarne den 3 och 4 inföllo, då svenskarne gjor
allt för att locka fienden till en afgörande batalj; m
det var förgäfves, han drog sig beständigt undan. F
endens afsigt härmed synes ej hafva bort vara myc
svår att gissa; han ville nemligen genom låtsade an
och återtåg locka in oss så långt i den farliga vik
att vi derur ej skulle hafva någon reträtt, sedan flott
från Reval ändtligen hunnit anlända, och i fören
med den Cronstadtska bjuda oss spetsen. Denna fie
dens plan var alltför tydlig, för att af de erfarne sj
män, som omgåfvo hertigens person, ej i tid bemärk
och som derföre ej heller underläto att derpå fäst
hans uppmärksamhet; men det var fåfängt, ty Smit
följde strängt sin herres ordres, hvars hemliga afsigte
han kände, och hertigen — hvad kunde han göra?
Han var underordnad Nordenskjöld, och denne under
Smith. »Jag understödjer blott hertigen i denna opinion att slåss, kosta hvad det vill», skref Smith aftonen efter det första misslyckade försöket att förmå fienden att leverera batalj; »hertigen synes determinerad

---

[8]) Den 25 Maj.

att göra det möjliga, för att anfalla fienden på nära håll, i det ögonblick då vi se att vi kunna göra det med verkan»[9]. »Om deras rörelse visade djerfhet, så måste man fresta lyckan ånyo», yttrade hertigen till Smith, då fienden oupphörligt drog sig undan[10]. Och då hela faran af hans belägenhet snart framstod för hans blick, så utbrast han, med en religiös undergifvenhet: »Javäl, men hjertat säger mig att vi skall dra oss bra ur det här, och jag sätter min tro och mitt hopp till Den, som hittills har ledsagat mig»[1].

Emellertid skulle utsigterna snart betydligt förändra sig. Det nya försök som nu följde[2], att locka fienden till träffning, aflopp lika fruktlöst som de föregående; redan inföll skymningen, under det våra kanoner med möda kunde nå fienden, som oupphörligt drog sig undan (den svenska flottan befann sig nu blott på ett afstånd af 3 à 4 tyska mil från Petersburg), då en ny fara som varit länge väntad, signalerades; från skeppet Ulla Fersens stortopp upptäckte löjtnant Klint, att den Revalska flottan var i full jagt efter några svenska fartyg, som varit utsända för att observera. Hvad var nu att göra? Ställningen hade blifvit i högsta grad betänklig, och det syntes knapt återstå för den svenska flottan något annat medel till räddning, än att vända om, och söka slå den Revalska flottan, innan den hann förena sig med den andra. Det var hvad man beslutade, och var i begrepp att genast verkställa[3], då

---

[9]) Bref från Smith till konungen, den 3 Juni 1790. G. S.

[10]) Bref från Smith till hertig Carl, den 11 Nov. 1792, i dennes efterlemnade samlingar på Rosersberg.

[1]) Ofvannämnde bref från Smith till hertig Carl.

[2]) Den 4 Juni.

[3]) Bref från hertigen till konungen, den 4 Juni kl. 10 om aftonen. G. S. Hertigen säger: »Jag har tagit partiet att löpa på den (nemligen den Revalska flottan), ehuru kanske Cronstadtsflottan skall förfölja mig, att slå den och göra allt möjligt för att förstöra den. Om jag ej lyckas, är det ej i brist på god vilja, jag skall i allt fall söka ge nyheter om min seger eller min undergång». I bref till konungen af samma

nya konsiderationer snart mellankommo, som motivera besluten, och dermed händelserna.

Under skydd af örlogsflottan hade konungen emellertid nästan samtidigt ryckt fram med skärgårdsflott ända till Björkösund. Under hans befäl stodo omkri 300 fartyg, med en bemanning af circa 20,000 m och syntes det sålunda, som han, på ett afstånd af e dast några få verst från Petersburg, nu verkligen bor varit i tillfälle att rätt dugtigt skrämma sjelfherrsk rinnan; han beslöt dock, att afbida utgången af d stora flottornas strid, innan han sjelf företog något m allvar. Händelserna den 3 och 4 Juni inträffad När underrättelse kort derefter inlopp om hertigens b slut, att jaga den Revalska flottan, innan den hann a förena sig med den Cronstadtska, var det naturligt, a konungen skulle råka i stor oro öfver sin ställnin som kunde blifva den vådligaste, om den Cronstadtsk eskadern innestängde honom samt afbröt kommunikatio nen. Han skickade derföre genast ett ilbud till herti gen med befallning, att han i det stora inloppet fram för Wiborg skulle mottaga fienden, hvarigenom ha skulle bli i stånd att betäcka den lilla flottan; dett ilbud inträffade hos hertigen natten emellan den 5 oc 6 Juni [4]), just då han, ansatt från tvenne håll, uta synnerligt hopp om framgång var på väg att attacker fienden från det ena hållet. I sjelfva verket var denn konungens befallning mycket välkommen bland flottan officerare, som deri sågo en utväg att kunna få slipp att slåss; och det är anmärkningsvärdt, att, redan innan den kom till hertigen, hade denne, på föranledande af Smith, uppgjort en ungefär lika plan, hvarom han nyss

dato yttrar sig Smith, att »stället för striden skall ej vara långt från E. M:ts position», hvilket visar ett förutseende hos Smith att ej lemna ur sigte skärgårdsflottans betäckning, under det han som ifrigast äggade storamiralen till strid.

[4]) Gyllengranat, a. st., II, s. 299.

örut låtit afgå en kurir till konungen [5]). Alltså ändrade hertigen helt plötsligt kosan, samt ankrade om morgonen den 6 Juni med flottan vid Vidskären och illa Fiskaren. Kort derefter fick man, mellan de glesande dimmorna, se de fiendtliga flottorna, som omöjligt unnat beräkna svenskarnes rörelser, ännu segla vesterut; ednare på dagen intogo vi positionen mellan Torsari ch Krosserort, hvarigenom inloppet till Wiborg blef ldeles tillstängdt; men det dröjde nu ej, förr än den yska flottan rangerade sig i linie på en mils afstånd anför vår flotta, hvarigenom vi, i vår ordning, blefvo lt och hållet innestängde.

Alltså hade svenskarnes belägenhet nu verkligen ifvit att ej skryta åt; innestängde af en ofantligt öfverlägsen fiende [7]), syntes utgången af denna riddarfärd rkligen ej kunna blifva mycket tvifvelaktig; men vår elte var den som minst förtviflade. Han hade knapt nnit att genom den stora flottan få ryggen betäckt, nan han började att visa sig stormodig genom landtigningar [8]), som framtågade några mil nära Peters-

[5]) Bref från hertigen till konungen, den 5 Juni kl. 11 om aftonen, deri det heter: »Jag har nyss fått brefvet genom Palmfelt med promemorian rörande inställandet af anfallet af den Revalska flottan. Genom mitt bref till E. M:t med H. vet E. M:t nu redan, att min afsigt var, innan jag fick veta E. M:ts, att börja med att betäcka kommunikationen. Jag har i detta ämne rådgjort med Nordenskjöld och Smith, den sednare har ingifvit mig detta projekt, och E. M:ts och skärgårdsflottans säkerhet fordrar, att den stora flottan embosserar sig mellan Biskopsön norr om Torsari och Krosserort, för att hindra den ryska flottiljen att ockupera denna passage». I bref af den 6 Juni kl. 10 f. m. till konungen yttrar Smith glädje öfver, att »det parti vi redan tagit var nästan detsamma, som det E. M:t genom bref till mig i går afton anbefaller».

[6]) Den 9 Juni.

[7]) Den förenade ryska flottan bestod af 30 linieskepp och 20 fregatter, hvaremot vi ej hade mer än 20 skepp utom fregatter.

[8]) Under general Pollets befäl, som dock den 20 Juni blef tvungen att retirera på skärgårdsflottan.

burg, och genom ett försök mot den i Wiborg statio-nerade delen af ryska skärgårdsflottan, som visat sig i Trångsund [9]). Men hvad kunde det väl uträtta? —

Allt utvisar, att Gustaf III nu var på god väg att för Sverige blifva en Carl XII; men lyckan, och hans goda genius räddade honom. Hans illusioner öf-ver ställningens beskaffenhet öfverskredo emellertid alla gränser. Så snart han börjat med de vidtutseende land-stigningsoperationerna, gaf han sina i Savolax och söd-Finland kommenderande generaler befallning att oför-dröjligen rycka fram mot Wiborg och Fredrikshamn för att deröfver förena sig med hufvudstyrkan, som skulle nalkas Petersburg [10]). Han ansåg fienden till den grad uppskrämd öfver hans närmande till Peters-burg, att han trodde honom färdig att hals öfver huf-vud begifva sig dit, då han ämnade följa efter, och som han sjelf förklarade, »hugga ena hufvudet af ör-nen». Och detta samma dag som den stora fiendtliga flottan innestängde oss uti inloppet framför Wiborg. Hvilka svindlande förhoppningar! men också huru be-drägliga, huru falska! Emellertid väntade konungen hvarje dag den spanska kurirens återkomst med de ly-sande fredsanbuden.

Sådan visade sig ställningen för konungen, men låtom oss nu se, hurudan den var i verkligheten. Fi-enden förstärkte sig beständigt. Det var ej svårt att se, att han sysselsatte sig med förberedelserna till en stor, kombinerad anfallsplan mot hela den svenska sjö-styrkan. Och hurudant var väl dennas tillstånd? Drick-

bart

---

[9]) Denna expedition anfördes af konungen sjelf, som den 1? Juni lemnade Björkösund och den 20 drog sig tillbaka, sedan ställningen mellan de stora flottorne tycktes fordra hans när-varo.

[10]) Se brefven i konungens samlade skrifter. I följd häraf intog general Mejerfelt Högfors den 29 Juni. De öfriga genera-lerna kunde ej framtränga, i anseende till fiendens öfverläg-senhet.

bart vatten och föda började snart så tryta, att soldaterna måste nöja sig med sjövatten och med en tredjedels portion mat. Den enda möjliga räddning för flottan låg nu utan tvifvel deri, om den gynnad af vinden kunde bryta sig igenom den fiendtliga; men äfven i detta afseende tycktes ödet hafva svurit vår ruin; vestlig vind blåste oupphörligt. Och midt under allt detta fortfor konungen att envist drömma om den spanska kurirens återkomst med de förmånliga fredsanbuden! Han hade om ställningen i Petersburg fått underrättelser, hvilka tyckas hafva varit öfverdrifna[1]). Slutligen synes dock hertig Carl hafva förmått honom att se ställningen något sundare[2]): han återvände den 20 Juni från expeditionen till Trångsund, som sålunda måste uppgifvas. Samma afton infann sig hertig Carl hos konungen, som för flottans utbrytning biföll den plan, som sedermera följdes och allraförst hade blifvit uppgjord af löjtnant Klint. Konungens bifall blef dock

[1]) Bref från Gustaf III till hertig Carl, den 19 Juni 1790. Bil. N:o 19.

[2]) Bref från hertig Carl till konungen, den 19 (?) Juni 1790. Hertigen säger: »Jag tackar så mycket för brefvet med upplysningarne om den spanska kurirens dröjsmål. Jag fruktar mycket, att den förskräckelse, i hvilken man var före vår ankomst hit, gått öfver, sedan passagerna äro afskurna för oss, och vi i vår ordning blifvit instängda. Det är säkert att med mod och beslutsamhet drar man sig ibland ur ett svårt läge, men här behöfs det mer än vanligt; en nästan dubbelt öfverlägsen styrka, som man måste forcera i en passage uppfylld af blindskär dolda under vattnet och af rök — se der ungefär det öde som väntar flottan! Hvar dag blir dyrbar, ty jag har märkt att sinnena bli nedslagne under väntan, och att ju längre det dröjer, desto mer undersöker hvar och en det kritiska läge, hvari han befinner sig, den minsta rörelse af fienden gör sensation och en verkan på individerne af en ganska dålig art, och jag fruktar att det utsträcker sig till den minsta matros och soldat, som hittills ej kände något annat språk, än det att slåss väl. Jag ber om förlåtelse för den frihet med hvilken jag talar, men jag tror att det är min pligt, att säga sanningen»

blott vilkorligt; ty, i händelse af gynnande vind, be-
fallde han att flottorna skulle ingå i Björkösund, och
der landsätta 30,000 man som skulle marschera rakt
på Petersburg, för att genom en coup de main aftving
freden. Lyckligtvis hindrade försynen utförandet
detta sista förslag, som otvifvelaktigt medfört förlust
af begge flottorna.

Emellertid erhöll den fiendtliga flottan oupphörli
nya förstärkningar. Den 29 Juni visade sig prins
af Nassau med en betydlig eskader utanför södra in-
loppet till Björkösund. Under tiden tilltog förläge
heten på svenska flottan i högst betänklig grad. Til-
gångarne på vatten och föda blefvo så knappa,
konungen dagligen måste emottaga till skänks af gene-
ral Soltikoff i Wiborg ett litet fat vatten [3]), och fö
öfrigt nöja sig med gröt och stockfisk [4]). Samma olyck-
liga vind fortfor alltjemt att blåsa med understundo
ända till storm öfvergående häftighet. Slutligen fa
sjelfva Sidney Smith ställningen till den grad förtvi-
lad, att han rådde till stillestånd; men huru kun
man väl hoppas att erhålla ett dylikt? Fördelen v
alltför mycket på fiendens sida, som gjorde sig så sä-
ker om segren, att man på chefskeppet redan inre
den kammare, i hvilken man ämnade föra Gustaf II
fången till Petersburg, samt låtit en sekreterare med
följa endast i afsigt att författa proklamationer af de
mest skymfande beskaffenhet till de förenade folke
Svenskar och Finnar.

Under allt detta, säger Barfod, var konungen sig
alltid lik, liksom han alltid var störst i motgånge
Han var icke allenast mild och glad i umgänget, utan
sysselsatte sig ock som vanligt i ensamheten med att
författa teaterpjeser.

Förlägenheten tycktes nu hafva nått sin höjd. Men
i detsamma inträffade också, liksom genom en försynens

[3]) Posselt, Gustaf III:s historia, s. 115.
[4]) Barfod, a. st., s. 181.

kickelse, något hopp om räddning. Den 2 Juli bör-de vinden att draga sig på östlig, hvarpå ordres till strätt följande morgon genast utfärdades.

Denna dag, som skulle afgöra öfver konungens och ertigens, samt 40,000 krigares öde, jemte hela Sveri-ges sjömakt, randades således. Redan var man på alla håll sysselsatt med förberedelserna; kl. half fyra på orgonen begaf sig konungen ombord på chefskeppet, r att taga afsked af sin broder, samt uppmuntra de rsamlade skeppscheferna till ståndaktighet och tapper-et. Men tiden var dyrbar, och medgaf honom ej att tra sig vidlyftigt. Han sade bland annat till Puke, m var bestämd att öppna tåget genom de fiendtliga eppen: »Kära Puke, ni är min flottas ledare; er far ägrade ej att gifva sitt hufvud för min fader: spara i ert lif och mod för mig; jag glömmer det ej».

Kl. 6 f. m. lyftade de svenska skeppen ankar, ch kl. half 8 passerade Puke och Stedingk, som gingo spetsen, den första ryska embosseringen vid Krosser-rt. Här ägde en förfärlig kanonad rum. Då chef-keppet kl. 8 passerade de ryska skeppen, såg man lod rinna genom spygatten, och af 700 mans besätt-ing på hvarje af dessa skepp skola blott 40 à 60 lifvit oskadde. De öfrige större och mindre svenska rtygen — de sednare under betäckning af de förre — öljde nu efter, enligt angifven ordning, så godt de unde, och allt tycktes gå utmärkt lyckligt, tills kl. 9, just om de tvenne sista örlogsskeppen skulle gå i elden, då genom en svensk brännares oförsigtighet icke blott essa, utan äfven en stor mängd andra fartyg gingo förlorade, dels genom elden från brännaren, dels på grunden, dit de uppdrefvos under förvirringen och den tjocka röken, som hindrade all utsigt.

En äfventyrligare strid torde den svenska flottan ej hafva utstått. Både hertigen och konungen voro under genomfarten personligen i den största fara att blifva dödskjutna. Då chefskeppet passerade de ryska embosserade linieskeppen, under det hertigen jemte löjt-

nant Klint och baron Schoults von Asheraden midt i det hetaste kulregnet visade sig på hyttan, gick e kula så nära öfver Klints hufvud, att hatten nedtryc tes i ansigtet [5]), en annan som tog med sig ett styc kött ur hertigens arm, träffade Schoults midt i hjert så att han kort derpå uppgaf andan [6]). Konungen fär dades i en slup, på hvilken den kungliga flaggan sva jade; denna blef först nedskjuten; ögonblicket dereft borttog en kanonkula båda armarne på en af roddarn hvarvid konungen räckte honom sitt armkläde till fö bindning! Förtrollande furste, som i sjelfva dödsfar ej tycktes kunna glömma att vara älskvärd! Kammar pagen Tigerstedt, i hvars knä den sårade badande blod nedfallit, hade emellertid häraf blifvit så förskräck att endast åsynen af denna sinnesnärvaro hos furst kunde återföra honom till sans. Kort derpå gick ko nungen ombord på en jakt, hörande till örlogsflott men fortfor dock att vara skärgårdsflottan följaktig.

Med undantag af den förlust som genom de svenske brännarens oförsigtighet blifvit flottan tillfoga — visserligen en betydlig förlust, då den kostat tr linieskepp och två fregatter, — hade flottan emellerti nu blifvit räddad ur en af de vådligaste ställninga hvari någon flotta torde kunna komma, utan att af fien dens kanoner hafva rönt någon betydande skada. Hur var väl detta möjligt? Alla medgifva, att om fiende gjort sin skyldighet, hade nära på hela svenska flott varit förlorad. Men i stället att detta göra, samt i ti gå till segels och lägga sig i förväg för svenskarn blef den ryska flottan ej färdig att afsegla och förfölj förr än kl. 10 f. m., då de svenska flottorna red fått ett godt försprång. Man har ej kunnat förklar orsaken till denna grofva försumlighet. Genom öfverste-löjtnant Klints, befälhafvare på chefskeppet, öfverlägsna

[5]) Åminnelsetal öfver amiral Gustaf af Klint, krigsvetenskaps-akademiens handlingar och tidskrift 1841.

[6]) Gyllengranat, a. st., s. 320 ff.

manöverskicklighet hindrades äfven fienden att under förföljandet tillfoga oss någon rätt betydande skada. Den 6 Juli om morgonen samlades hela den räddade delen af örlogsflottan i Sveaborgs hamn; skärgårdsflottan intog vid samma tid en god position vid Svensksund [7].

Ställningen hade emellertid nu hunnit att blifva mera vådlig än förr, och flere äfven bland de tappraste började att allvarsamt förtvifla [8]. Den 8 Juli visade sig den fiendtliga flottan under prinsens af Nassau befäl utanför Svensksund. Den hade nu ytterligare förstärkt sig med den eskader, som legat vid Fredrikshamn, samt var den svenska flottan betydligt öfverlägsen. Prinsen af Nassau hade bestämt den 9 Juli, årsdagen af kejsarinnans kröning, för anfallet, samt gjorde sig så förvissad om segern, att han redan drömde om hela den svenska flottans förstörande, Finlands underkufvande samt monarkiens utrotande i Sverige såsom de närmaste följderna af sina gigantiska framgångar [9]. Dagen förut sammankallade konungen samtliga divisionscheferna, för att låta dem på egen hand förut rådgöra. Alla stannade vid den meningen, att man för säkerhetens skull borde draga sig tillbaka under kanonerna af Svartholms fästning. Men konungen var af annan tanka, samt mottog cheferne, i hvilkas ansigten han redan tyckte sig läsa det beslut de fattat, med följande ord: »Jag vet förut hvad man vill säga; men mitt beslut är taget. Vi stå här vi stå, och ni slåss käckt som vanligt. Skola vi falla, så skall man åtminstone se oss stupa inom fiendens gränser» [10])! Svenskarnes ställning under det märkliga slag som nu följde, var åtminstone icke sämre än förra året, då på samma ställe ett vida olyckligare levererades. Östra öppningen var fri, och såle-

[7]) Svenskarnes förlust utgjorde 7 linieskepp och 3 fregatter, 7 galérer, 6 kanonslupar, 7 kanonjollar, 1 kanonbarkass och omkring 30 transportfartyg.

[8]) Ibland dem icke minst hertigen. Bil. N:o 18.

[9]) Posselt, a. st., s. 123 ff., samt Barfod, a. st., s. 187.

[10]) Barfod, a. st., s. 184.

get, samt uppbjöd hela sin förmåga att vinna den mäk tiga gunstlingen för sina idéer. Den 18 Maj sänd han honom genom en ambassad af 5 officerare ett bre som han slutade med följande smickrande ord: »Oc er herr baron, så värdig er herres godhet, ert foste lands tacksamhet och er fiendes aktning, tillhör d att fullborda det stora verk, till hvilket jag skulle vil bidraga af allt mitt hjerta».

Armfelt misstrodde mycket alla dessa sockersö ord och klingande försäkringar, men svarade likv Igelström. Han sökte derigenom, enligt konunge ordres, att vinna tid och uppehålla underhandlinge tills svaret från Petersburg hunnit anlända, ty m väntade lysande fredsanbud i följd af de tillämna demonstrationerne mot denna hufvudstad. Igelströ fortfor ickedestomindre att bemöta Armfelt med steg rad artighet, och kejsarinnan sjelf visade Armfelt fle prof på sin särskilta bevågenhet. Kom så den Juli med alla sina å konungens sida stegrade förhopp ningar och anspråk, dem Armfelt fick i uppdrag att genom enskilt skrifvelse till kejsarinnan låta henne förstå [*]).

De allierade makternas ministrar upphörde emellertid ej att göra konungen sina anbud, samt ifrigt afråda enskilt fred med Ryssland. Detta gaf konungen anledning att försöka hvad han genom nya underhandlingar med dem skulle kunna vinna. Han uppdrog derföre, samtidigt med sina försök att närma sig Ryssland, statssekreteraren Franc, att med Borcke och Liston inleda underhandlingar, samt sände honom i detta ändamål nödige fullmakter och instruktioner. Konferensen ägde rum den 21 Juli. Det var klart, att den ej kunde hafva någon annan följd, än att ministrarne

[*]) Jfr. bref från baron Armfelt till konungen (G. S.), samt från konungen till den förre (saml. skrift., VI, s. 234 ff.). Armfelt var således ej, såsom Brown (a. st., p. 87 ff.) föregifver, vunnen af ryskt guld, utan uppförde sig fullkomligt värdigt.

lofvade att med sina hof kommunicera de anspråk som man gjort, och dem de dessförinnan ansågo sig ur stånd att besvara. Dessa anspråk voro orimligt stora; men konungen trodde, att de skulle vara beredvillige till smart sagdt allt, för att afböja faran af att Sverige ingick enskilt fred med Ryssland; och om han misslyckades i Petersburg, så var det alltid godt att i England och Preussen hafva ett ryggstöd, som han då borde kunna påräkna med så mycket större visshet, som han förut gifvit dem del af sina underhandlingar i Petersburg, och de således ingenting borde hafva att beklaga sig öfver. Konungen blef emellertid mycket ond, att de ingenting kunde lofva. Han gaf Franc befallning att skrapa upp Borcke för dess hofs oärlighet och falskhet, hvilket efter att hafva lofvat så mycket, framkommit med så snöpliga anbud. Men Borcke svarade ganska riktigt, att felet ej var Preussens, utan Englands, »som bröt den med oss fastställda enigheten för att proponera detta olyckliga status quo och detta stillestånd, som omintetgjorde alla våra planer» [1]).

Under allt detta beredde sig konungen att med kraft kunna fortsätta fälttåget, och derigenom ge vigt åt sina underhandlingar. Han gaf i de bestämdaste ordalag sina generaler ordres, att ånyo börja att operera offensivt, och beredde sig äfven sjelf, att anfalla prinsen af Nassau, som med den fiendtliga skärgårdsflottan

---

[1]) Jfr. Francs och grefve Borckes bref till konungen, G. S. Hvad Gustaf begärde, var garanti af Nystadtska freden, 3 gånger så mycket subsidier som man erbjöd och slutligen en engelsk flotta i Östersjön och en preussisk kår i Lifland; men ej nog dermed, han ville äfven att de skulle medgifva, att han blef antagen till medlare mellan Porten och Ryssland, genom hvilket vilkor ministrarne förklarade hela negociationen såsom ändamålslös; äfven synes konungen hafva slagit i dem en dikt, i det han lät säga dem, att kejsarinnan efter slaget vid Svensksund förnyat sin proposition om status quo, hvilket då var uppenbart osannt. Se isynnerhet Francs bref af den 13 Juli och Borckes af samma dato.

efter Svensksundsdagen dragit sig tillbaka under Fr drikshamn [8]).

Emellertid dröjde grefve Osterman att besvara artiga bref konungen tillskrifvit honom. Ställningen kabinettet i Petersburg hade nemligen undergått bety liga förändringar efter kejsarinnans sednaste försök närma sig Sverige. Våra olyckor hade stålsatt Ry lands mod, och blefvo derigenom af ett icke obetyd inflytande på underhandlingarnes gång i Reichenba Affären i Svensksund var visserligen en opåräkn motgång för Ryssland, men på samma gång en ägge att icke frångå sina syftemål, som alltjemt gingo ut eröfringar från Turkiet, och åtminstone att ej afstå n got åt Sverige. Man beredde sig derföre i Petersbur kraftigt på vapenskifte emot hela den pockande lig Emellertid ville man ej förlora allt hopp att genom e skilt underhandling med Sverige försöka hvad m kunde vinna, hvarföre Igelström fick ordres att bevil Armfelt den konferens han begärt, men att derund blott föra ett sådant språk, som öfverensstämde me Rysslands planer [9]).

---

[8]) Jfr. konungens bref till Armfelt af den 23 Juli och till Stedingk och Jägerhorn af den 22 dito, samlade skrifter. Konungen låg sedan den 9 och 10 Juli beständigt på sin slup jemte lilla flottan i Svensksund, och skötte derifrån sina affärer.

[9]) Så länge utsigterna för Ryssland syntes ogynnsamma, hade det bemött Sverige med en viss artighet. Jfr. Castellos beskickning; Rysslands antagande af Englands förslag om en kongress, m. m., se sid. 113, noten. Ja man var i Petersburg redan färdig att låta Galvez affärda Castello med ett fördelaktigt svar på Gustafs propositioner, då man fick höra kanonaden den 3 Juni, samt beslöt att förut afbida stridens utgång. Kejsarinnan bad sjelf Galvez inställa Castellos afresa. Bref från Franc till konungen, den 7 Juli 1790. G. S. Franc erhöll sina underrättelser genom Corall, och denne genom Galvez. Då kort härefter svenskarnes ställning i Wiborgska viken blef så halsbrytande, repade man ännu mera modet i Petersburg, och öfverenskom med Österrike om den första pro-

Så snart Gustaf genom Armfelt fått idé om denna ärkliga förändring uti tänkesätten i Petersburg[10]), blef n orolig. Han befallde ickedestomindre Armfelt att d Igelström öppna konferenser, så väl för att utfor- hans hofs afsigter, som för att genom ryktet derom ponera på de allierades ministrar i Stockholm, och må dem att bifalla hans önskningar. Han var lik- alltid besluten, att dem förutan sluta fred, om det f nödvändigt äfven utan alla andra fördelar, än de n lågo i bevarandet af egen och rikets heder [1]), hvar- e han gaf sina ministrar i Stockholm nya ordres, med vederbörande afsluta det ifrågavarande subsi- fördraget, hvilket han tillät dem att underteckna, äf- n om man ej kunde bevilja större fördelar, än dem n redan erbjudit, emedan hufvudändamålet härmed mera blott var en diplomatisk komedi, för att söka må Ryssland att bevilja så mycket bättre vilkor [2]).

---

positionen i Reichenbach. Sid. 113, noten. Följde så utbrytningen ur den Wiborgska viken, då kejsarinnan blef benägen att underhandla med Sverige, som hon trodde nu skulle böja sig efter hennes vilja; men i Petersburg fanns ett mäktigt krigsparti, med prinsen af Nassau i spetsen, som drömde om Sveriges undergång. Det fick öfverhanden, och de allierades proposition i Reichenbach förkastades. Efter slaget vid Svensksund förmörkades väl utsigterna för Ryssland, men man beslöt dock att stå på sig. Bref från Borcke till konungen, den 6 Aug. 1790. Borcke fick sina underrättelser från kabinettet i Berlin, som genom engelska ministern derstädes ganska väl kände ställningen i Petersburg.

[10]) Armfelt insände (den 23 Juli) till konungen Igelströms bref med följande ord: »Der är en ton af stolthet, en turnyr alldeles främmande för vår korrespondans. Det synes klart, att vår goda Catharina ej vill cedera något med godo; huru då göra, om Dame Fortuna ej vill understödja oss»? Brefvet dat. Lovisa den 23 Juli 1790. Armfelt säger, att Igelströms bref var skrifvet med Markoffs stil.

[1]) Bref från Gustaf till Armfelt, d. 24 Juli 1790. Saml. skr., VI, s. 295 ff.

[2]) Bref från Ruuth och Franc till konungen af den 30 Juli, samt från den sednare af den 1. Aug. G. S.

Emellertid föregick i kabinettet i Petersburg åter en stor och högst vigtig förändring. Nyheten om de allierades sista proposition till de österrikiske fullmäktige i Reichenbach [3]) hade i Petersburg nära nog åstadkommit en ministerrevolution. Kejsarinnan, som derigenom såg sig på väg att öfvergifvas af Österrike och kämpa ensam mot hela den s. k. ligan, ansåg sig nu böra gifva efter, samt svarade, grefve Osterman, som sökte öfvertyga henne, att svenskarnes belägenhet vore så dålig, att de innan kort skulle bli tvungna att ge vika: »Villars sade till Ludvig XIV, att för att föra ett krig behöfves allenast trenne ting, det första är pengar, det andra är pengar, det tredje är pengar. Konungen af Sverige har aldrig haft pengar, och likväl fört krig i tre år» [4]). Grefve Osterman besvarade kort derpå på det artigaste det bref, Gustaf tillskrifvit honom, samt sände nya instruktioner till Igelström. Dessa gingo hufvudsakligen ut på att hastigt afsluta freden med Sverige, på vilkor af status quo och Portens öfvergifvande, hvarjemte Igelström särskilt finge utfästa sig till att utlofva gränsreglering, penningar och en allians, hvilket allt skulle tjena till ersättning för de fördelar, vi härigenom skulle förlora af Porten; om detta allt skulle man dock efter freden närmare öfverenskomma, och i fredsinstrumentet endast i allmänna termer derom orda.

Så hoppades man genom löften kunna köpa sig fri från en besvärlig fiende, för att sedan så mycket bestämdare kunna stå på sig emot de öfriga, då det kom i fråga att afgöra angelägenheterna med Porten [6]).

Då konungen den 27 Juli ankom till högqvarteret i Kymmenegård, hade han nöjet att mottaga grefve Ostermans skrifvelse. Han trodde sig deraf kunna

---

[3]) Derom se sid. 114, noten.
[4]) Barfod, a. st., sid. 191.
[5]) Den 22 Juli.
[6]) Som bevis för ofvanstående hänvisas till följande kapitel.

finna, att han åter kunde hafva något att hoppas, och gaf general Armfelt i enligt dermed affattade ordres. Sjelf begaf han sig samma dagar till Werelä, der Armfelt emellertid öfverenskommit med Igelström att hålla konferenserna. Dessa öppnades den 1 Augusti, under bar himmel, då de båda generalerna, följda af tre eller fyra officerare utan eskort, till fots möttes på ett gärde, som låg midt emellan förposterna, utmed Kymmeneelf. Armfelt förklarade, att såframt ej Porten tillfredsställdes och han i en särskilt § i fredsinstrumentet fick bekräftelse derpå, skulle det blifva fåfängt att hoppas någonting af detta möte; dessutom fordrade han en bättre gräns, och att de förra fredsfördragen mellan de respektive makterna i sjelfva fredsdokumentet med tystnad förbigingos, på det Rysslands rätt att inblanda sig i Sveriges angelägenheter ej mera måtte kunna sättas i fråga. General Igelström svarade härpå med en artighet, som i jemförelse med det språk han nyss fört visserligen var ganska påfallande; men angående artikeln om turkarne, ville han på intet vilkor derom upptaga något slags förbindelse i sjelfva fredshandlingen, alldenstund det skulle ha utseende af att innebära ett tvång för kejsarinnan, hvilket vore alldeles öfverflödigt, då hon i de bestämdaste ordalag lofvade, att det oaktadt sluta fred men dem, och till och med med uppoffringar å sin sida.

De följande dagarne fortsattes konferenserne. Man lät uppsätta tvenne tält, på kort afstånd från hvarandra, för att mera beqvämt kunna mötas, och general Igelström hade den artigheten, att låta konferenserna hållas i det svenska. Armfelt fortfor att vara fast i sina påståenden, liksom ryssen isynnerhet i hvad som angick punkten om turkarne; hån syntes ej heller i fråga om gränsregleringen vilja gå så långt, som den svenska ministern tycktes äska. Under allt detta var ej stillestånd, men genom en tyst öfverenskommelse rådde dèt bästa förhållande mellan de båda arméerna, så att man fredligt promenerade mellan för-

posterna, utan att störas af något enda skott å någ-
dera sidan [7]).

Midt under denna ovisshet om hvad utgång un-
derhandlingarne skulle få, inträffade några ilbud från
Sverige, som tycktes egnade att ge ökad vigt åt våra
fordringar. Nyheten om de allierades sista propositioner
i Reichenbach, som nu först hann till Finland, kunde
ej annat än gifva oss nya skäl att fordra någon
mera eftergifvenhet af kejsarinnan [8]). Af mera vigt
var likväl subsidietraktatens undertecknande med de
allierade, hvilken handling just i samma dagar kom ko-
nungen tillhanda, med de starkaste rekommendationer
af vederbörande ministrar att ratificera den [9]). Ehuru
denna traktat i sig sjelf var föga att bygga på, —
den innehöll blott garantien för status quo och en i
förhållande till så väl hvad konungen begärt och verk-
ligen behöfde, mycket obetydlig subsidiesumma, — för-
stod man dock nu att skickligt använda den, för att i
sina underhandlingar med Igelström aflocka denne så
stora eftergifter som möjligt. Armfelt skyldrade med
den under sina samtal med Igelström, framställande alla
de fördelar, isynnerhet finansiella, hvilka vi måste af-
säga oss, derest den förkastades [10]). Den smidige rys-
sen hade måhända förutsett argumentet; han skyndade
att å kejsarinnans vägnar rundligen utlofva både pen-
ningar och allians, så att Sverige ingenting skulle för-
lora, om det öfvergaf de allierade, och i fråga om
turkarne satte sitt förtroende till kejsarinnans heder [1]).

---

[7]) Bref från Gustaf till hertig Carl, den 10 Aug. 1790.

[8]) Borckes bref med första underrättelsen härom är dat. den 3
Juli, och har således de första dagarne af Augusti kunnat
komma konungen tillhanda.

[9]) Jfr. Borckes och Listons bref till konungen af den 30 Juli
och 1 Aug., samt Ruuths och Francs af samma dato, inne-
hållande en berättelse om konferensen den 31 Juli, då trak-
taten undertecknades.

[10]) Armfelts not till konungens bref af den 8 Aug., citerad af
Wahrenberg, a. st., s. 342.

[1]) Jfr. flerstädes i följande kapitel.

Han syntes äfven något jemka med sig i anseende till våra påståenden om gränsen, så att det nu verkligen kunde synas obetänksamt, och måhända oklokt af konungen att icke gifva efter, alldenstund han väl kände med sig, att hans finanser rentaf gjorde freden till en nödvändighet [2]).

Enligt allt hvad vi kunna se, hade konungen också redan nu beslutat att antaga hvad man å ryska sidan erbjöd honom. Må man erinra sig ställningen och döma hvad han hade att välja emellan: å ena sidan status quo och de allierades knappa penningehjelp, jemte hedern af att hafva varit sina förbindelser till Porten trogen; å andra sidan åter utsigter till en bättre gräns, penningar och allians med Ryssland, tillika med den ojemförliga fördelen att genast få sluta kriget, hvaremot det dock syntes blifva oundgängligt att öfvergifva Porten; här var således ämne till en strid mellan intressena och hedern, och Gustaf III var alltför mycket en typ af detta i moraliskt hänseende så förderfvade århundrade, för att rätt länge kunna tveka i valet. Han öfverenskom likväl med Armfelt att, innan han gaf efter, förut försöka hvad man genom ett ytterligt användande af list skulle kunna erhålla. Armfelt förklarade derföre i konferensen den 8 Augusti, att derest han ej fick ett bestämdt löfte om erhållandet af Högfors och Nyslott, samt sina anspråk angående Porten tillfredsställde, nödgades han beklagligtvis anse konferenserne såsom slutade. Igelström blef bestört, men kunde icke frångå sina förra yttranden, då Armfelt aflägsnade sig, men utbad sig likväl att ännu en gång, den 13 Augusti, få träffa honom för att taga afsked.

Så snart den ryska underhandlaren återkom till sitt tält, skyndade han att samma afton affärda ett ilbud

[1]) Jfr. Barfod, a. st., s. 191, der Armfelts och Ehrenströms åsigter härom meddelas.

[2]) Redan den 6 Augusti skref konungen ett bref till Franc, med berättelse om att freden var sluten. Se Francs bref till konungen af den 10 Aug., Gustav. Saml.

till Petersburg, med berättelse om ställningen, och be-
gärande nya instruktioner. Han skref äfven dag
derpå en biljett till Armfelt, i hvilken han gaf hon
löfte om allt hvad han begärde, endast utbedjande si
att rörande frågan om turkarne få invänta återko
sten af det ilbud, han aftonen förut affärdat till kej
rinnan.

Under tiden hade man i Petersburg hunnit inhä
diga den märkliga nyheten, att Österrike erkänt Preu
sens ultimatum, samt att den derpå syftande konventi
nen redan blifvit undertecknad i Reichenbach. Kej
rinnan beslöt dock att ej gifva efter för Gustafs fo
dringar, utan om det så skulle blifva nödigt, dristi
utsätta sig för krig mot nästan hela Europas förena
härar! Man ville dock ej släppa tillfället ur hände
att försöka, hvad man genom ett ännu mera utsträc
användande af tomma löften och försäkringar [4]) sku
kunna uträtta. Ack du bedrägliga politik!

Man kan gerna instämma med engelska ministe
i Stockholm, Liston, som vid samma tid utlät sig, a
på Gustaf III berodde nu, om kriget i Europa sku
förlängas ännu två år till [5]). Ty näppeligen sku
Ryssland mäktat hålla stången emot en sådan mas
af fiender, som då hotade, om denne dristige och oför
skräckte furste beslutat sig att också lägga sin tyng
i vågskålen. Dock, hans beslut var redan fattadt.

Då de begge generalerna på utsatt dag som van-
ligt möttes i sina tält, som det hette för att taga af-
sked, började Igelström med att tala på ett sätt, hvar-
till han var bemyndigad af kejsarinnan. Han sade, att
hon funne det besynnerligt, att konungen ville bryta
fredens afslutande blott för ett ords skull, ty hon vore
besluten,

---

[4]) Rörande Porten; se följ. sid. Det faller af sig sjelf, att de
öfriga försäkringarne rörande gränsen, penningehjelp och alli-
ans, som blott voro muntliga, borde upprepas i de starkaste
ordalag!

[5]) Bref från Franc till Gustaf, den 17 Aug. 1790.

sluten, att icke allenast återge Porten hvad den under kriget förlorat, utan äfven återställa Crims oberoende, hvadan han ej kunde begripa, hvarför konungen vore nöjd, alldenstund han i sin krigsförklaring just ngifvit dessa vilkor såsom de hvilka han fordrade för Portens räkning; allt berodde nu blott derpå, om ej konungen ville tro henne på hennes ord, hvilket hon tyckte sig hafva rätt att fordra.

Armfelt fortsatte, å sin sida, ståndaktigt den roll an börjat. Han lemnade Igelström med den förklangen, att han olyckligtvis ej kunde finna sig tillfredsställd af dennes blotta försäkringar..... Ögonblicket derefter satte sig Armfelt upp i sin schäs, för att ka bort (han kunde nemligen som sårad ej gå), hvarpå gelström fortsatte vägen till sitt tält; men han hade ej hunnit taga många steg, innan han fick se Armfelt vända om, samt åter ingå i tältet, dit Igelström följde. Armfelt förebar, att han glömt efterfråga några svenska fångar, samt förklarade detta vara orsaken att han återvändt; men kort derpå började han uttrycka sin ledsnad öfver, att ett så helsosamt verk, som freden, skulle för tvisten om ett ord brytas, hvarpå de begge generalerna, efter en timmas samtal, öfverenskommo, att Igelström skulle skrifva ett bref till Armfelt, hvari han skulle upprepa hvad han nu muntligen försäkrat, och af hvilket bref Armfelt skulle betjena sig, för att se, om han skulle kunna öfvertala konungen att ge efter.

Armfelt mottog samma dag om aftonen detta bref, samt besvarade det, efter en rådplägning med konungen, genast med följande skrifvelse: »Nej, min kära baron, våra konferenser äro icke brutna. Då ni säger, att Porten skall bli nöjd, och att kejsarinnan vill offra sina fördelar åt det allmänna lugnet, så vill konungen ock ge henne ett bevis på sitt förtroende, och offra en grannlagenhet, som icke destomindre är berömvärd. Jag hoppas då i morgon ha äran se Eders Exellens,

och efter en kort stunds samtal med Eders Excelle[ns] ensam kunna öppna konferenserna» [6]).

Generalerna möttes på utsatt tid och ställe. In[-] genting hindrade numera fredens undertecknande, so[m] skedde kl. half 4 e. m. den 14 Augusti [7]).

---

[6]) Denna biljett, dat. Kovalla d. 13 Aug. 1790, finnes skrifve[n] med Gustafs egen hand i Gustav. Saml.

[7]) Jfr. rörande berättelsen om freden: bref från Gustaf III t[ill] Heidenstam och Brentano, den 20 Aug. 1790 (G. S.), sa[mt] ofvannämnde berättelse af konungen till hemliga utskottet vi[d] Gefle riksdag. Utbytet af ratifikationerne ägde rum den 2[.] Aug. Kort derpå erhöll konungen svar på det bref, ha[n] skrifvit till kejsarinnan straxt efter fredens undertecknand[e.] Båda brefven i G. S. Med mycken möda lyckades man [å] svenska sidan att anskaffa några passande småsaker till pre[-] senter åt de ryska generalerne m. fl. vid detta högtidlig[a] tillfälle. Se bref från E. Ruuth till baron Armfelt, den 1[.] Aug. 1790, S. S. Konungen återkom till Haga den 28 Aug. samt gjorde den 30 dito sitt intåg i hufvudstaden. Följand[e] dagen firades tacksägelsen i anledning af freden. Barfod, a. st. s. 201. Hertig Carl lemnade Helsingfors den 2 Sept., då ami[-] ral Nordenskjöld tog befälet öfver örlogsflottan, som den [.] Sept. afseglade till Carlskrona. Skärgårdsflottan återvände vi[d] samma tid till sina stationer.

SJUNDE KAPITLET.

Gustaf III:s förhållande till Fransyska revolutionen. — Planer på Norrige och Polen. — Gefle riksdag.

(*1789—1792.*)

Gustaf III:s lifliga deltagande i Frankrikes angelägenheter. — Anbud om förbund mellan Sverige och Frankrike. — Taube och Fersen. — Förhållande till Ryssland. — Underhandlingar om den nya fransyska nationalflaggan. — Kejsarinnan och Stedingk. — Förslag till koalition mot Frankrike mellan Sverige, Ryssland och Spanien. — Märklig politisk konferens mellan Catharina och Stedingk. — De allierades politik. — Nya anbud till Ryssland. — Förhållande till Danmark. — Armfelt och de missnöjde i Norrige. — Manderfelt. — Grefve Stackelbergs ankomst till Stockholm. — Underhandlingar. — Tvenne biljetter från grefve Fersen. — Resa till Aachen. — Händelsen i Varennes. — Catharinas förtjusning öfver Gustaf III:s ifver för Frankrikes angelägenheter. — Baron Pahlens beskickning till Aachen. — Nytt förslag till kontrarevolution. — Planer på Polen. — Förbund med Ryssland. — Skiftningar i den europeiska koalitionspolitiken. — Krigsfacklan utkastad från Tuillerierne. — Catharinas oärlighet. — Riksdagen i Gefle — en intrig af Armfelt! — Riksdagsplan. — Resymé af förhandlingarne.

Måhända var Gustaf III den furste, som med största intresse följde fransyska revolutionen alltifrån dess begynnelse, och tillika den, som skarpsinnigast liksom profeterade dess betydelse och tragiska utveckling. Så snart han inhändigat nyheten om Ludvig XVI:s beslut att sammankalla les états généraux, vände han sig till Toll och Essen, som stodo honom nära, och yttrade: »konungen i Frankrike förlorar sin krona; måhända sitt lif» [1]).

Man behöfver blott genomläsa konungens bref till Armfelt och Stedingk, för att se hvilket djupt intryck dessa stora händelser gjorde på honom. Han säger t. ex. till den förre, i anledning af de ohyggliga upprä-

[1]) Uppgift af Toll till förf. af dess biografi, I, s. 43.

dena omkring den 14 Juli, då Paris första gången var skådeplatsen för dessa gräsliga tilldragelser: »Nyheterna från Frankrike hafva ingifvit mig sådan fasa, att jag ej kunnat sofva hela natten. Natten före den 19 Augusti 1772 sof jag emellertid roligt. Jag trodde mig alltid se Foulons hufvud, som dessa rasande gåfvo åt dess måg, Berthier, att kyssa»[2].

Den oupphörliga oro och ifver, hvarmed Gustaf III deltog i fransyska oroligheterne, säger Schröderheim kunde ej annat än förundra och nästan förarga. Vid bordet, i umgänget var sällan fråga om annat. All annan lektyr cederade för Monitören, Journal de Paris och avisorna. Qvinfolken måste resonnera derom, och uti konseljerna afbröt detta ämne öfverläggningarne[3].

Utan tvifvel var det således i sin ordning, och fullkomligt öfverensstämmande med dessa känslor, att Gustaf III erbjöd den första af de flyktige fransyska Bourbonnerne en fristad i sitt rike! »Jag tycker att det är en skyldighet att intressera mig för en olycklig sonson af Ludvig XV», sade konungen; »det är en ära att kunna hjelpa en fransk konungason: hvad är icke fåfängan»[4]?

Då grefven af Artois, flyktig i Sardinien, i hertiginnan Polignacs närvaro genomläste det bref, Gustaf härom tillskrifvit honom, kände han sig så rörd af tacksamhet och beundran, att tårarne flere gånger kommo honom i ögonen[5]. Men att efterkomma dennes önskan, och lemna Frankrikes grannskap, för att nedgräfva sig i nordens skogar, öfverensstämde föga med hans intresse eller böjelser, hvarföre han afslog konungens önskan[6].

---

[2]) Saml. skr., VI, s. 228 ff.
[3]) Schröderheims anteckningar, s. 105.
[4]) Bref till Armfelt, saml. skr., VI, s. 222.
[5]) Bref från friherre Carl Georg Silfverhjelm till Gustaf III, Rom d. 7 April 1790. G. S.
[6]) Bref från grefven af Artois till Gustaf III, Moncallieri d. 12 Okt. 1789. G. S.

Gustaf III:s intresse och välvilja för de franska [B]ourbonnerna inskränkte sig dock ej blott till de van[lig]a yttringarne af deltagande och erbjuden gästfrihet; [ha]n var troligen äfven den förste af Europas furstar, [so]m erbjöd Ludvig XVI sina arméer och sin flotta, för [att] hjelpa honom återupprätta sina fäders tron.

Då konungens förtrogne, öfverstekammarjunkaren [ba]ron Taube, om hösten 1789 begifvit sig till Aachen, [fö]r att sköta sin helsa efter en i kriget erhållen bles[su]r, blef han snart i tillfälle att erbjuda konungen sin [di]plomatiska tjenst. Taubes intresse för emigranterne [oc]h Frankrike var det lifligaste[7]). Han begärde nu [att] med franska hofvet underhandla om förnyandet af [17]84 års traktat, hvilken snart gick till ända[8]). De [vil]kor han framställde voro följande: 1:o att subsidierna [sku]lle ökas till 36 tunnor guld, hvaraf hälften borde [be]talas i förskott hvarje år, 2:o att Frankrike bröt [alli]ansen med Österrike och 3:o nästa vår erhöll af [Sv]erige en hjelpsändning af 12 à 15 linieskepp i ka[na]len[9]).

Då Taube kort härefter erhöll svar på dessa propositioner, gjorde händelsen, att grefve Axel Fersen d. y. uppehöll sig hos honom under ett besök som han gjort, för att helsa på sin sjuke vän. Fersen hade alltsedan slutet af 1788 vistats i Paris, och derifrån flitigt gifvit konungen del af alla de stora händelser, som der passerade. Det synes, som konungen nu bestämt Fersen att börja underhandlingarne med hofvet i Versailles, medan Taube för sin helsas skull ännu var förhindrad att lemna Aachen, — ett uppdrag, hvaröfver Fersen blef i högsta grad förtjust, och som han lofvade efter förmåga vilja befordra. Han återvände vid

---

[7]) Bref från Taube till konungen, Aachen den 18 Dec. 1789. G. S.

[8]) Jfr. härom s. 305, förra delen.

[9]) Bref till konungen, Aachen d. 30 Nov. 1789.

samma tid till Paris, der han dock ingenting syn hafva kunnat uträtta [10]).

Konungens intresse för de franska angelägenheterna var således det största, och liksom anande, det var detta gemensamma intresse, som skulle blifva en af orsakerna till närmande mellan Sverige och Ryssland, hade han, efter segren vid Svensksund, då han åter trodde sig nära freden utropat: »Ack, om ho (kejsarinnan) varit konung i Frankrike, hvad stora saker skulle vi ej hafva gjort tillsamman» [1])! Och denna konungens aning slog in. Låtom oss nu några ögonblick betrakta historien om detta besynnerliga närmande.

Bland öfverenskommelserna som blifvit träffade vid Werelä, hade äfven varit den, att man, straxt efter fredens undertecknande, skulle å ömse sidor skicka ministrar, för att reglera de punkter, hvarom man endast muntligen träffat aftal [2]). Gustafs val föll på Stedingk. För detta val hade han att tacka en intrig af Armfelt, som önskade aflägsna Stedingk, såsom der ägde sig bekant, att Armfelt under kriget begått några militäriska felsteg, hvilka han ej ville skulle blifva omtalade eller trodda i Sverige, der de kunnat minska Armfelts anseende [3]). Stedingk mottog högst ogerna det höga förtroende han erhöll, dels af misstroende till

[10]) Bref från grefve Fersen till Gustaf III, Aachen d. 31 Jan. 1790, samt från densamme till baron Taube, den 15 April 1790. G. S. Franska hofvets planer gingo ännu ej ut på ett så ytterligt medel som utländsk hjelp; man hoppades ännu allt af de trogna trupperna samt af ett uppror i provinserna; man ämnade derföre med första fly från Paris, o. s. v. Mången ansåg äfven grefve Fersen såsom lierad med Marie Antoinette hafva motarbetat Gustafs planer, hvilka ej kunde vara angenäma för henne, emedan de voro riktade mot Österrike. E. S. Ryska kriget varade ännu, hvarföre man kan antaga, att hufvudändamålet med dessa underhandlingar var att förmå Frankrike förklara Ryssland och Österrike krig.

[1]) Bref till Armfelt, d. 10 Juli 1790, saml. skr., VI, s. 291.

[2]) Jfr. sid. 110 ff.

[3]) Bref från Stedingk till Reuterholm, d. 14 Sept. 1795.

sin förmåga, dels emedan han ville återvända till Frankrike, för att reglera sina affärer och, om vi ej misstaga oss, afsluta en förbindelse af ännu ömmare beskaffenhet, hvilken daterade sig från hans sednaste vistelse i detta land [4]); men han underkastade sig konungens vilja, med detta på skämt fällda yttrande, som så väl karakteriserar honom: »Seigneur, ta volonté soit faite» [5])!

Stedingk blef mottagen i Petersburg med alla tecken af välvilja och belåtenhet. Han säger sjelf, att tonen vid hofvet då var att vara god svensk. Också kunde konungens val svårligen falla på någon mera passande person, än Stedingk: så godt som uppfostrad vid hofvet i Versailles, under drottning Marie Antoinettes ögon, hvars synnerliga välvilja han åtnjöt, hade han vetat att förskaffa sig den fina och säkra ton, som endast vid ett stort hof förvärfvas, och med denna de fransyska hofsedernes elegans förenade han den tyska rättframhet, hvarpå kejsarinnan satte så stort värde. Stedingks första audiens hos Catharina visade redan med hvilken utmärkt välvilja och bevågenhet denna furstinna bemötte honom.

Ehuru Stedingk fortfor att behandlas med synnerligt förtroende af kejsarinnan, var det dock ej lika lätt för konungen, hans herre, att så snart återvinna detta, oaktadt dess ministers stora förmåga att ingifva de bästa tänkesätt. Catharina misstänkte, att Gustaf underhandlade med de allierade, samt visade sig redan derföre mindre angelägen att uppfylla hans önskningar rörande de förbindelser, hvilka hon iklädt sig i Werelä.

En annan sträng, vid hvilken den svenska ministern fann mera tacksamt att röra, och som tycktes finna genklang i kejsarinnans känslor, var de fransyska

---

[4]) Stedingk var nemligen förlofvad med en flicka i Bourgogne, som ägde i årlig inkomst 80,000 livres, samt hade (1787) begifvit sig till Sverige endast i afsigt att der reglera allt, för att sedan bosätta sig i Frankrike.

[5]) Bref till konungen, d. 15 Aug. 1790. Memoires du Comte de Stedingk etc., Paris 1845, I, p. 283.

sakerna. »Kejsarinnan var vid ganska godt humö säger Stedingk, som på en bal hos grefve Soltiko nyss råkat henne, då han till och med fått den är att utgöra Hennes Maj:ts spelparti, »talade länge m mig under spelet, och yttrade sig med intresse om M:t, ehuru föga, såsom jag redan flere gånger anmärk Skälet dertill synes mig ej kunna vara något annat, att hon fruktar att gifva sig en alltför snar demen utom det att man ej på en dag går från hat till kä lek. Då hon talade med mig om Frankrike, tog j detta tillfälle i akt, för att utgjuta mitt hjerta öfv drottningens och detta olyckliga lands öde. »Hvad so isynnerhet var förskräckligt, tillade jag, var att ej de emot se något botemedel». Kejsarinnan svarade: »Än finns det ej något» [6]).

Genom händelsernas snabba utveckling i Frank rike fattades det emellertid ej konungen tillfällen, han gång efter annan kunde få inför kejsarinnan läg sina hjertans tankar i dagen rörande den olyckli ställningen i detta land; och vi kunna tillägga, att h i allt, som rörde denna fråga, i henne fann en upp märksam och välvillig åhörarinna.

Då Frankrikes chargé d'affaires i Stockholm, che valier Gaussen, begärde att den nya franska national flaggan måtte blifva emottagen och erkänd i de sven ska hamnarne, önskade konungen att förut inhämt kejsarinnans tanka, innan han svarade. Han befalld derföre Stedingk lägga under hennes ögon några re flexioner, hvarur vi vilja låna ett par strofer, för att g läsaren en föreställning om Gustafs sätt att se sakern i Frankrike på denna tid.

»Att emottaga den franska nationalflaggan i vår hamnar», säger han, »skulle vara att för våra folk vis ett tecken af upproret och demagogernas framgångar det skulle vara, att åtminstone tyst erkänna lagligheten af den usurperande församlingens angrepp; det skulle

---

[6]) Bref till konungen, d. 31 Okt. 1790.

vara att gifva sitt bifall åt framgången af ett exempel så farligt för det offentliga lugnet, isynnerhet just nu, då det blifvit allmänt bekant, att det finnes i Frankrike en association, endast och allenast grundlagd för utspridandet af den förderfliga lära, som, efter att hafva störtat Henrik IV:s tron, omkullkastat hela monarkien; då denna association, känd under namn af propagandan, utsprider sina emissarier i nästan alla länder, och då man redan haft erfarenhet deraf i Saxen och flere ställen i Tyskland, der fransmän till och med blifvit tagne och straffade. Jag vet, att det folk, som lefver under kejsarinnans herravälde, och styres af denna höga furstinna med lika mycken godhet som ära, ej kan annat än känna sin lycka; men man känner också entusiasmens kraft, exemplets fara och folkrörelsernas smitta, en smitta som har utsträckt sig från Amerikas urskogar ända till Frankrike, och som, uppburen af sjelfsvåldets nöje och en försåtlig våltalighets snillefoster, är synnerligen egnad att förleda det lägre folket, som alltid förblandar sjelfsvåldet och friheten». Konungen slutade med att proponera, att de trenne nordiske hofven måtte genom deras ministrar i Paris på en gång förklara, att den nya fränska flaggan ej kunde mottagas i deras hamnar, der man blott kunde bifalla att erkänna den urgamla franska flaggan [1]).

Ett språk så klassiskt, så i alla sina uttryck och vändningar genomandadt af hat till revolutionen, och till den fransyska i första rummet: huru kunde det väl annat än finna genklang hos Catharina, som hatade revolutionen af instinkt, och hvilken sjelfva hennes samhällsställning, måhända äfven sjelfva verldsläget och sammansättningen af hennes stater gjorde till en af dennas dödligaste fiender! Då hon kort härefter träffade Stedingk på en maskerad i hermitaget, tog hon honom afsides, samt sade till honom med en ton af förtroende, att hon den dagen hade haft ett mycket stort nöje.

---

[1]) Bref från konungen till Stedingk, Stockholm d. 21 Jan. 1791.

»Jag har sett, fortsatte hon, utdraget af den de pesch som ni mottagit från konungen rörande den n franska flaggan. Konungen gifver mig der ett i tvetydigt bevis på sitt förtroende, sin vänskap. J försäkrar er, att jag känner det lifligt, och att jag blifver honom något skyldig. Och sedan allt hvad h deri säger, är så sannt, så ädelt! Han försvarar a suveränernas sak. Det är blott konungen af Frankrik sjelf, som ej synes bry sig om hvad man företager s emot honom. Det är en ganska hederlig man. J är honom personligt tillgifven. Men hvilken svaghe Han sanktionerar de största extravaganser, och hu hjelpa någon som ej vill hjelpas! Det är han, som be der oss att låta erkänna sin nya flagga. Huru skul man kunna vägra det, utan att ådraga hans egen flagg ledsamma följder»?

Stedingk svarade härpå några ord, med anledni af hvad konungen i sitt bref gifvit honom vid hande hvarefter kejsarinnan fortfor:

»Det är blott maktens missbruk, eller den sto svagheten, som ger upphof åt motståndet. Hos o hatar man för mycket utländningarne, för att antag deras grundsatser. Hos er skall väl konungen först att bibehålla ordningen. Jag har haft af desse frans- män här, som hafva velat predika den nya läran: ja har satt dem på tukthuset. De hafva inom kort blif- vit stilla och lugna».

»I sjelfva verket, madame, sade Stedingk, syns mig detta medel osvikligt. Men finns det ej någon ut- väg att befria konungen af Frankrike ur dess fången- skap? att låta detta sköna land återfå sitt politiska her- ravälde? Hvilken ära för E. M:t att företaga ett så skönt verk»!

Stedingk fortfor att med det lifligaste intresse tala om Frankrike; ändtligen inföll kejsarinnan:

»Hör, monsieur de Stedingk, det största hinder emot demokratien är anarkien. Det kan ej slå felt, att Frankrike emottager en eller annan stöt utifrån. Det

kommer väl att behöfvas, att man gifver befälet åt någon, och denne någon, om han är en man med hufvud, skall göra om hvad man har gjort. Men tro mig, det är ännu ej tid att med för mycken brådska gripa verket an» [8]).

Mot slutet af år 1790 undergick det fransyska hofvets kontrarevolutionära politik en betydande förändring. I stället för flykt och inre hjelp, hvarmed allena man hittills trott sig kunna stäfja den revolutionära formen och återställa monarkien, började man att vända sig till de främmande makterna, med anhållan om deras biträde och beskydd. Baron Breteuil, Frankrikes förra minister i Sverige, erhöll af Ludvig XVI uppdrag, att leda underhandlingarne med hofven, och att i sin hand, med oinskränkt makt och myndighet, taga hela monarkiens sak. Baron Breteuil uppgaf då en plan, enligt hvilken konungen hemligt skulle draga sig tillbaka till någon af de fästningar på gränsen, som stodo under markisen de Bouillés befäl, och derifrån, under skydd af de trogna trupperne, underhandla med sina undersåtare och pacifiera Frankrike: men, i fall denna utväg skulle befinnas otillräcklig, borde man emellertid hafva gjort sig försäkrad om några främmande makters bistånd, de der kunde träda emellan, när allt annat ej mera förslog. Då grefve Fersen, enligt drottningens önskan, för första gången presenterade denna plan för Ludvig XVI, yttrade denne: »Jag har ännu icke tänkt på något förslag till reträtt eller flykt, men jag gillar de idéer, som man lagt under mina ögon» [9]).

Konungen af Frankrike började i följd häraf att ofördröjligen ingå i författning om utförandet af alla detaljerne utaf sin nya plan. Oberoende af densamma,

---

[8]) Depesch från Stedingk till konungen, d. 8 Febr. 1791.

[9]) Jfr. om denna förändring i den franska hofpolitiken: Montgaillard, Histoire de France, III, p. 250 ff., samt Drotz, Histoire du règne de Louis XVI, III, p. 321 ff.

och nära nog samtidigt, sysselsatte man sig emellerti redan vid tvenne nordiska hof med ett förslag till ko lition mot Frankrike, hvarvid Spanien skulle förskju penningar åt Sverige, samt Sverige och Ryssland flot och trupper. Spanska ministern i Petersburg, Galv hade derom redan samtalat med Stedingk, då Gustaf II mera utförligt derom tillskref Stedingk, och på ett s som måste väcka kejsarinnans deltagande. Men Ste dingk skrifver: »Grefve Besborodko har försäkrat mi att hvad E. M. med lika mycket skäl som vältaligh uttryckte, hade lifligt blifvit kändt af kejsarinnan, so uppriktigt beklagade, att hon ej kunde bidraga hämma dessa oordningar» [10]).

Emellertid hade kejsarinnan, oaktadt både konu gens och dess ministrars upprepade föreställningar, uppfyllt någon enda af de punkter, hvarom man *mun ligen* öfverenskommit vid Werelä. Dessa voro dock förnämsta och för Sverige mest fördelaktiga stipulati nerne vid freden med Ryssland; men detta var olyc kan, ty det gaf anledning till en godtycklig tydning beggedera sidorna, hvilken ej kunde vara egnad skyndsamt befästa vänskapen mellan de båda rike Från svenska sidan påstod man, att general Igelströ å kejsarinnans vägnar, lofvat att så snart freden blif afslutad, och innan man började underhandla om närmare förbindelse, Sverige skulle erhålla penning samt få sina gränser utvidgade. Men general Igelströ och de ryska ministrarne, som stått i direkt kommuni kation med honom, förnekade så väl det formliga löft om penningar, hvilket blott sades hafva varit eventue och utan att innehålla något om sättet för deras be

[10]) Stedingk tillägger: »Man får ej vänta, att detta hof går i på de ädla och kraftiga mått och steg, som E. M. föreslagit. Det är för mycket sysselsatt med sina egna angelägenheter, för mycket invaggadt i fredliga vyer, till och med för myck intresseradt att varsamt gå till väga i förhållande till Frank- rike, i fall det skulle komma till en öppen brytning me England». Bref från Stedingk till konungen, Febr. (?) 1790.

viljande, äfvensom de höllo före, att de möjliga penningeförsträckningarne liksom gränsregleringen, mot hvilken sistnämnde kejsarinnan genast yttrade betänkligheter, blott borde komma i fråga att afhandlas i sammanhang med alliansen. I förhoppning, att Igelström skulle stå vid sina ord, sådane de af Armfelt uppgåfvos att hafva blifvit sagde, hade konungen begärt, att han måtte utses till den ambassadör, som kejsarinnan enligt öfverenskommelse borde skicka, för att fortsätta underhandlingarne; men hans sednare beteende och formliga förnekande af hvad Armfelt sade att han lofvat, gjorde honom naturligtvis mindre angenäm, isynnerhet i Armfelts ögon, hvarföre han också snart blef ett offer för dennes hämd. Å sin sida hade konungen bestämt baron Taube till ambassadör i Petersburg, så snart han funnit Stedingk obenägen att annorlunda än provisoriskt der fungera; men Taube var sjuk, och kejsarinnan yttrade sig alltid vilja föredraga Stedingk framför hvarje annan.

Sådan var ställningen, när denne sistnämnde fick i uppdrag att till kejsarinnan framlemna ett ganska allvarsamt bref från konungen, hvari han förebrådde henne, att hon ej uppfyllde sina förbindelser, och lät henne förstå, att hon var dupe af sina ministrars intriger och stämplingar. För att göra detta steg så mycket mera verkande, och mindre stötande för kejsarinnans fåfänga, beslöt Stedingk att låta konungens bref åtföljas af en epistel från honom sjelf, hvilken var ämnad att närmare utreda förhållandena. Han lyckades snart att erhålla en enskilt konferens med kejsarinnan, som lade Stedingks bref på ett framför henne stående bord, och placerade sina glasögon deröfver. Hennes utseende och hennes beteende voro ganska allvarsamma, och blefvo det alltmer ju längre hon talade.

Konungen beklagar sig, började kejsarinnan, och är ej nöjd med mig.

Jag ber om förlåtelse, svarade Stedingk, konungen känner ej det steg jag tagit: det är blott ett oinskränkt förtroende .....

Ni har gjort väl, sade kejsarinnan, jag tackar er derför. Jag skall tala med er med den största uppriktighet. Tjuguåtta års regering hafva, som jag tror, ej gifvit anledning till den föreställningen, att jag skulle svika mitt ord: jag skall aldrig svika det (på dessa ord lade kejsarinnan en särdeles vigt). Emellertid är konungen orolig.

Konungens belägenhet, madame, gifver honom skäl dertill.

Jag ber er, höra mig. De artiklar, hvarom man kommit öfverens i Werelä, äro gränsernas reglering, beskickning af ambassadörer samt förslaget till en allians. Allt detta är färdigt att verkställas.

Jag trodde, madame, att det också varit fråga om penningehjelp.

Såsom en följd af det fördrag, som borde slutas.

Ett fördrag, madame, afslutas långsamt. En vexel är snart skickad.

Jag skulle tro mig derigenom förolämpa konungen: man har derom ingenting yttrat.

Jag förolämpar honom kanhända genom min för stora uppriktighet; men jag känner konungens ställning, och de fördelaktiga anbud som de allierade göra H. M:t.

Jag räknar på konungens känslor och på hans skarpsinnighet. Han är för upplyst för att icke se, att, då Frankrike ej mera politiskt existerar, jemnvigten lutar till vår skada.

Kejsarinnan talade med värma och ifver, och deklamerade en smula under det hon tillade:

Jag skall göra allt hvad jag kan, för att påskynda detta helsosamma verk. Min ambassadör är redan utsedd. Baron Taube är sjuk. Konungen behöfver blott utnämna er till sin ambassadör.

Vid dessa ord uppsteg Stedingk och gjorde en djup bugning.

Men hvaraf kommer det sig, fortfor kejsarinnan, under det hon kastade en något sträng blick på Stedingk, att konungen inbillar sig, att man bedrager mig? Har jag gifvit prof på svaghet? Jag är herre här, och trotsar hvem det vara må att våga handla emot mina ordres.

Madame, det är visst, sade Stedingk — — man skulle aldrig våga — — man skulle till och med icke kunna — — Konungen vet det, men han har så mycket — — —

Kejsarinnan, som emellertid ändrat utseende, inföll: Nej min herre; jag ber er lugna konungen. Jag skall hålla allt hvad jag har lofvat. Jag räknar på konungens vänskap. Vi skola ställa de båda baronerne tillsammans. Jag hyser mycken aktning för baron Armfelt. Han har uppfört sig mycket väl. Baron Igelström skall resa. Om baron Taube är sjuk, skall konungen utse er till ambassadör. Jag skall se det med nöje.

Härvid reste sig Stedingk ånyo, och kysste kejsarinnans hand. Kejsarinnan fortfor:

Bed konungen, att han ej oroar sig. Hvad fruktar han? Att jag har agg till honom? Nej, på mitt ord! Att jag vill skilja honom ifrån dess förbindelser, för att isolera honom, och för att förstora mig på hans bekostnad? Jag ger er mitt ord på, att jag ej vill det. Jag skall säga er ännu mer, mr. de Stedingk: om konungen anfölle mig med krig, så skulle jag ej göra annat, än försvara mig.

Ah, madame, Gud bevare för en sådan tanke! För min del, känner jag, att jag aldrig mer skulle kunna strida emot E. M:t.

Det är endast för att säga er, att jag ej misstror konungen. Man säger, att han rustar sig; att han rekryterar sin armé; att han låter bygga skepp. Välan,

jag hoppas, att det skall snarare vara för mig, än emot mig. Men man väntar mig. Adieu [1]).

Detta kejsarinnans språk och beteende mot Stedingk ådagalade mycken stolthet. Hon återlemnade i Stedingks händer konungens bref, hvars beskaffenhet och ton var af den natur, att hon ej ansåg sig kunna mottaga det. I *orden* visade hon väl nit och beredvillighet att gå konungens billiga önskningar till mötes; men hon *handlade* helt annorlunda [2]). Man kunde derföre taga för afgjordt, att kraftiga stötar behöfdes att bringa detta hof ur sin lethargi, och förmå det att göra något för Sverige. De allierade makternas nya anbud till Sverige [3]) kommo i detta afseende konungen väl till pass, hvarför han beslöt att begagna sig deraf, för att tvinga Ryssland till eftergifter, samt meddelade sin minister i Petersburg i enlighet dermed affattade ordres [4]). Men innan vi se, huru detta försök att genom verkliga skrämskott göra sig Ryssland förbundet slog ut, skola vi för ett ögonblick fästa vår uppmärksamhet vid den andra af våra grannar och förhållandet till densamma.

Konungen

---

[1]) Depesch från Stedingk till konungen, d. 14 Febr. 1791.

[2]) Man försökte väl att genom att vinna Potemkin söka verka på kejsarinnan, men förgäfves. Depesch från Stedingk till konungen, d. 15 Apr. 1791

[3]) Vi erinra blott om följande fakta. Catharina hade afslagit de allierades anbud i följd af öfverenskommelsen vid Reichenbach (sid. 144). Fåfängt hade de sedan försökt att begagna Danmarks goda tjenster, för att beveka Ryssland till eftergifter. Följaktligen syntes någon annan utväg att slita denna strid ej återstå än krig. England utrustade om våren 1791 en flotta som skulle gå till Östersjön, samt gjorde hotande demonstrationer i Petersburg. Preussen och Holland gjorde gemensam sak med England. De allierades anbud till Sverige i följd af allt detta, se bref från C. Lagerbring till Toll, d. 21 April 1791, Biogr. Teckn. af Toll, II, s. 101 ff.

[4]) Bref till Stedingk, lilla slottet vid nya Haga den 20 April 1791. Konungen begärde 1720 års gräns jemte Kexholms län, samt en och en half million rubel i subsidier.

Konungens planer på Danmark synas ej hafva upphört, i trots af ryska kriget och hans nyligen misslyckade bemödanden, att vinna det på sin sida [5]). Å andra sidan får man medgifva, att Danmarks uppförande ingalunda varit egnadt, att ingifva något synnerligt förtroende till dess afsigter mot Sverige. Rysslands oerhörda framgångar i Turkiet mot slutet af år 1789 hade höjt kejsarinnans högmod till en nästan otrolig grad, och varit en anledning för henne att genom kabinettet i Berlin låta göra de krigförande makterna fredspropositioner af den mest skymfande beskaffenhet [6]). Danmark rustade, i ändamål att understödja desamma, samt syntes redan sysselsatt med förberedelserna till ett infall från Norrige [7]), just då konungen stod färdig att afresa till Finland, för att öppna det tredje, och som man så lifligt hoppades, sista fälttåget mot Ryssland.

I Norrige var emellertid missnöjet ännu alltjemt ganska stort [8]). De skatter, som styrelsen sett sig nödsakad att pålägga norrmännen, för att betäcka krigskostnaderne, hade icke bidragit att minska det; dertill kom denna allmänna längtan efter oberoende och sjelfständighet, som började förspörjas hos nästan alla folk, intagna af beundran för fransmännens storartade frigörelseprocess, hvilken just på denna tid förvånade verlden med sina minnesrika uppträden [9]).

Händelserna föra oss nu, för första gången, tillsammans med en person, som, oaktadt allt det tvetydiga i dess ställning och föregåenden för öfrigt, likväl, i kraft af sina obestridliga talanger, var kallad att en

---

[5]) Wegener, Actmæssige Bidrag till Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede. Kjöbenhavn 1851, I, s. 66 ff.
[6]) d'Albedyhll, a. st., II, p. 298 ff.
[7]) Bref från Armfelt till konungen, d. 8 Mars 1790. G. S.
[8]) Jfr. sid. 325, förra delen.
[9]) Jfr. Bref från svenska generalkonsuln i Christiania, Martineau, till konungen; Gustav. Saml.

liten tid spela en viss roll. Denna person kallade si Manderfelt, men hette rätteligen Ingman, samt hade ef ter en stöld, som han begått i Petersburg, der han konungen nyttjades i en diplomatisk beskickning, eft förlusten af embete och svensk medborgarerätt nödg rymma till Norrige, der han lät kalla sig Manderfe samt svingade sig upp till ett visst anseende. H blef nemligen först sekreterare hos geheimerådet gref Danneskiöld af Laurvig, gifte sig sedan med en för mögen flicka i Christiania, samt uppträdde med anspr på att blifva svensk generalkonsul i Norrige, och återställas i sina svenska medborgarerättigheter und det nya namnet Manderfelt. Straxt härefter träffa honom bosatt i Köpenhamn, hvarifrån han fortfor bestorma konungen med böner om rehabilitation, oc äfven tog sig den friheten att underställa honom poli tiska råd [10]).

Ögonblicket syntes just nu inne, då det kund falla sig särdeles lägligt att begagna sig af denne äf ventyrare, för att befrämja vissa politiska ändamål. D missnöjdes i Norrige afsigt var att lösrycka landet frå Danmark, samt upphöja det till en sjelfständig stat, likhet med hvad som samtidigt försöktes i Belgien. Ma var icke i okunnighet härom i Sverige, men tillfälle var ändock alltför gynnsamt, att inom Norriges eg landamären åstadkomma fiendtligheter emot Danmark och sålunda möjligtvis förmå det att tillsvidare afstå från sina planer mot Sverige; men om detta misslyckades, ämnade man gå rakt till målet, proklamera landets lösslitande från Danmark, samt förening med Sverige, under vissa för norrmännen billiga garantier, hvarom man kunde komma öfverens. Alltnog, Armfelt som i början af år 1790 ämnade ofördröjligen begifva sig till norrska gränsen, för att träffa de missnöjde, lät bedja Manderfelt möta i någon stad i norra Sverige, samt afreste till Vinger. Han hade här med flere notabl

---

[10]) Bref från Manderfelt till Gustaf III, Köpenhamn d. 15 Febr. 1789.

norrmän ett möte, som är af stor märkvärdighet, och hvilket vi låta honom sjelf beskrifva. Armfelt börjar med att porträttera de närvarande frihetsmännen. »Tank», säger han, »köpman och bankir i Fredrikshamn, rik, missnöjd och lärd, men ej djerf, hufvudet fullt af några filosofiska sofismer, talar om friheten med entusiasm, men darrar, då han föreslår medlen att afskaka oket; Hoffgaard Amund, mindre rik, men modigare, synes blott vilja afskaka danska oket; Morten från Christiania är mera förslagen och fin än de båda andra, och Br. Patr. på Odahl kan jemföras med våra skrikare, som göra mycket väsen, men äro utan plan och uppförande. Se der cheferna, att ej tala om de begge herrarne Anker, på hvilka man ej mera kan lita, och som synas bestämmas af omständigheterna, och isynnerhet af utsigterna att få sin äregirighet och sina intressen tillfredsställde. Juhl är vacklande och rädd, och utan anseende hos de andra».

Litet längre ned i samma skrifvelse säger Armfelt: »Jag visste ej till hvilket helgon jag skulle vända mig, för att vinna dessa herrars förtroende, isynnerhet som den ordres jag har i deras ögon endast är ett rekommendationsbref. Slutligen drogo oss uppträdena i Belgien ur vår förlägenhet. Jag berömde mycket belgernas fermeté, men föreställde dem ock faran af att göra en ny konstitution, hvars bas vore frihetens ord, men ej dess verklighet; om de utan denna mani förenade sig med Holland, skulle allt sammanträffa till deras fördel, och omsorgen att försvara sig öfverflyttades då blott på en nation, som hade allt i ordning dertill. Vi afhandlade länge denna fråga; man ville vara fri, d. v. s. utan någon annan suverän, än nationens representanter, med ett ord man förlorade sig i slutsatser af intet värde. Då jag sålunda fann, att man ej mera gjorde någon hemlighet af sina afsigter, utan att allt hvad man påstod hänfördes till dem sjelfva och deras eget läge, gick jag rakt på saken, samt frågade dem, hvad de skulle göra, om främmande makter, som voro

intresserade i Danmarks försvagande, ville erkänna och understödja deras oberoende. Detta gaf lif och själ åt desse herrars idéer, och på mindre än en timme bevisade man mig tusen gånger, att med en engelsk flotta och deklarationer å konungens af Sverige vägnar skulle allt gå förträffligt». Armfelt öfverenskom nu med de missnöjde om följande plan, hvilken vi äfven låta honom sjelf berätta. »I deras bergslag skall all oro, som der börjat, underhållas och om möjligt ökas, men i städerne och i byarne omkring Christiania och Fredrikshall skall man söka bibehålla eller låtsa sig vilja bibehålla lugnet. Härigenom skulle vederbörande, hvilka redan ämnade skicka upp de värfvade regementena, narras blotta fästningarne och qvarlemna de norrska trupperna. Så snart dessa voro ensamme herrar, skulle samma dag och timma kommendanterna arresteras, för hvilket ändamåls vinnande jag gifvit dem hopp att från Sverige erhålla några tilltagsne män, och så snart fästningen aflagt eden, att ej mera lyda konungen i Danmark, skulle man stänga alla portar, qvarhålla all proviant, ämnad åt tyskarne, som gått till Norden-fjellet, samt bemäktiga sig alla danska förråder [1]).

Så snart Armfelt härom träffat aftal med de missnöjde, återvände han till Carlstad [2]), der Manderfelt den 17 Mars var honom till möte; men Armfelt vågade ej fullt anförtro sig åt honom. Manderfelt, som var slug och listig, uppgaf då i stället en plan, att genom *fredliga* medel afväpna Danmark under kriget, samt derunder endast långsamt och på afstånd förbereda Norriges införlifvande med Sverige — en plan hvilken han un-

---

[1]) Bref från Armfelt till Gustaf III, Carlstad d. 12 Mars 1790. Gust. Saml.

[2]) Konungen gillade Armfelts sätt att gå till väga med normännen. Han skref: »Oredan må gerna tillväxa, men undvik ännu hvarje uppror, till dess man med lugn kan se händelserna komma. Detta är tillräckligt, för att sätta danskarne i bryderi och förmå dem att ej oroa oss». Bref till Armfelt, d. 17 Mars 1790.

derställde konungen [3]), som biföll den. Kort derefter återvände han till Köpenhamn.

Manderfelt lyckades i början, som det tycktes, förträffligt i Köpenhamn. Han hade täta konferenser med kronprinsen och grefve Bernstorff, hvilkens synnerliga välvilja han åtnjöt, samt var verkligen nog lycklig att ingifva förtroende. Prinsens af Hessen inflytande vid hofvet började att betydligt aftaga, hufvudsakligen genom Manderfelts bearbetningar [4]), och något krig hördes ej mera af. Om vintern 1790 finna vi åter Manderfelt helt plötsligt i Stockholm [5]). Man befarade, att Danmark skulle sluta sig till de allierade, och för att förebygga en förening så farlig för de planer man hyste, erhöll Manderfelt uppdrag att i Köpenhamn underhandla om en allians mellan Sverige, Danmark och Ryssland, hvilken allians alltid varit en favoritidée hos kejsarinnan, och utgjort föremålet för grefve Bernstorffs lifligaste förhoppningar. Manderfelt fann kort härefter ministrarne i Köpenhamn i den bästa sinnesstämning. Grefve Bernstorff yttrade: »Jag önskar att alliansen med Danmark vore snart afgjord. Jag finner att ni har mycket rätt deri, att konungen af Sverige har till den grad repat sig i sista kriget, äfvensom nationen, att det väl lönar mödan att ha honom till allierad, och jag tror att Ryssland är mycket förtjust att hafva återvunnit hans vänskap, ty han var en mycket farligare fiende för Ryssland, än sjelfva Porten. Också försäkrar jag er, att vi skola göra allt å vår sida, för att öfvertyga konungen om uppriktigheten af våra känslor».

Man finner häraf, att det goda förståndet mellan de begge grannrikene var på god väg att återvända; men det dröjde ej, förr än man började anse sig ha goda skäl att i hög grad misstro Manderfelt. Konun-

[3]) Bref från Manderfelt till Gustaf III, Göteborg, d. 24 Mars 1790. G. S.

[4]) Bref från Manderfelt till Gustaf III, 1790.

[5]) Bref från Manderfelt till Armfelt, Köpenhamn d. 14 Nov. 1790. S. S.

gen uppskjöt nemligen från den ena gången till den andra att skicka honom fullmakt, så att det blef sannolikt, att hans beskickning blott hade för ändamål att insöfva Danmark, och hindra det att sörja för sin egen säkerhet [6]).

Sådan var ställningen till Danmark och förhoppningarne på Norrige, då konungen afsände sina sista positiva ordres till Stedingk [7]). Tidpunkten kunde väl synas i hög grad gynnande, men förändrade sig snart. Stedingk, som trodde sig derom äga kännedom, ansåg derföre klokast att af sina ordres ej göra det fulla bruk som man föreskrifvit, utan skaffade sig ett enskilt samtal med kejsarinnan [8]). Vi känna ej hvad de derunder samtalat, alltnog grefve Stackelbergs afresa i egenskap af rysk ambassadör i Stockholm blef beslutad, äfvensom Stedingk i den skrifvelse till konungen, hvari han annonserade detta, rådde honom, att, i fall man gjorde svårigheter att å finska sidan afstå något, förbehålla sig ersättning af en del eller hela Norrige, såsom varande vida fördelaktigare för Sverige, än förstoringar genom det ryska Finlands öde, ofruktbara marker [9]).

---

6) Detta var också förhållandet. Armfelt stod i fortfarande brefvexling med de missnöjde i Norrige. Armfelts bref till Gustaf III. G. S. Sidney Smiths vistelse i Christiania vintern 1790 och 1791 var ej heller egnad att minska de misstankar man fattat. Man omgaf Smith med spioner från Köpenhamn. Bref från Sidney Smith till Armfelt, Christiania d. 12 Juni 1791. Se äfven bref från Manderfelt till Armfelt, Köpenhamn d. 20 Jan. 1791.

7) Sid. 160.

8) Bref från Stedingk till Reuterholm, den 14 Sept. 1795. Om Englands enskilta och hemliga underhandling med kejsarinnan, vid sidan af sina bundsförvandter, jfr. Castéra, Histoire de Catherine II etc., III, p. 100 ff.

9) Konungen gillade Stedingks tankar, såsom man finner af hans svar, dat. lilla slottet på nya Haga d. 13 Maj 1791. Det heter deri: »Jag håller, såsom ni, landtvinningar från norska sidan för mera nyttiga och vigtiga, än alla Finlands klippor, deri inbegripna Wiborgs, så länge som Ryssland skall besitta en fotsbredd land vid Östersjön, jemte flotta: och då är det

Grefve Stackelberg anlände till Stockholm den 17 aj. Redan följande dagen hade han sitt första enilta samtal med konungen, som började med att beära uppfyllandet af de vid Werelä afgifne muntga löftena såsom börande föregå hvarje annan underandling eller förbindelse mellan de begge hofven; han rdrade afträdandet af Nyslott och Högfors, hvaremot n ville gifva Ryssland svenska Karelen i utbyte. refve Stackelberg sade sig ej vara autoriserad, att gå i underhandlingar om några cessioner, vare sig af yslott eller andra gränsfästningar; kejsarinnan hade ej lat höra på några föreställningar derom, emedan hon såg det gå hennes ära för nära, i hvilken utomorntliga känslighet för hvad som rörde hedern hon, som ambassadören ganska fint och smickrande utyckte sig, väl hade visat, att hon var konungens af erige kusin. Grefven bad i stället att få lägga uner konungens ögon ett förslag till allians och konention, som han sade sig äga, äfvensom han lät förstå, t man i fråga om penningar och subsidier troligen ulle befinnas mera villig att uppfylla allt hvad konungen billigtvis kunde begära.

Om aftonen samma dag efter spektaklet träffades åter konungen och ambassadören i baron Armfelts rum på slottet och i dennes närvaro. Grefve Stackelberg gaf nu konungen del af de förslag, hvarom varit fråga under den första sammankomsten. Det var ej annat, än ett vanligt allians- och subsidiefördrag, hvari beloppet af summan, som man lofvade att gifva, likväl ej var utsatt, äfvensom utfästelsen dertill var upptagen i en särskilt hemlig konvention, hvari också förekom en punkt om förbindelsen att låta Danmark deltaga i alliansen. Naturligtvis motsvarande innehållet af desse propositioner föga konungens väntan och hvad han trodde sig hafva skäl att fordra. Såsom ett medel till

af föga vigt, om Sverige äger några öcknar mer eller mindre i Finland».

närmande utan afseende på gränsfrågan föreslog han derföre grefve Stackelberg, att kejsarinnan måtte till Danmark afstå Oldenburg och Delmenhorst i utbyte mot en del af Norrige, som borde afträdas till Sverige. Detta förslag blef länge diskuteradt; men grefven försäkrade det vara omöjligt. I frågan om Danmarks biträdande af alliansen var han deremot medgörligare, och förklarade, å kejsarinnans vägnar, att han ej skulle yrka derpå, i fall det föll sig obehagligt för konungen, utan att hon i stället helt och hållet ville öfverlemna Danmark åt honom [10]).

Sådane voro de propositioner, hvarmed Ryssland framkom, efter så lång väntan och så många undflykter, och i sanning, hade de varit de enda, så skulle de visst ej varit mycket att fästa sig vid. Men så var ej förhållandet. Några dagar sednare framställde grefve Stackelberg ett förslag till en hemlig konvention beträffande Frankrikes angelägenheter, om hvilken konvention vi dock ej äro i tillfälle att meddela någon annan upplysning, än att den lärer innehållit åtskilliga löften rörande penningar och trupper, som Ryssland skulle gifva Sverige, för att användas till konungens af Frankrike tjenst [1]).

Dessa löften — de må nu hafva varit mer eller mindre betydande, mer eller mindre uppriktiga — voro emellertid af natur att göra konungen stor glädje. Han hade vid samma tid erhållit de yppersta anbud från Paris [2]). Konungen och drottningen af Frankrike — så berättade grefve Fersen — voro hvarje ögonblick färdige att lemna Paris, för att utföra den plan, de sedan länge uppgjort. Grefve Fersen skrifver i en biljett, ämnad att meddelas konungen: »Allt hvad jag berättat såsom idéer af mig om konungens och drott-

---

[10]) Bref från Gustaf III till Stedingk, d. 2 Mars 1792.

[1]) Jfr. Castéra, a. st., p. 127; om grefve Stackelbergs första uppträdande och underhandlingar i Stockholm se för öfrigt bref från statsekreteraren Franc till Stedingk, d. 25 Maj 1791.

[2]) Bref från Taube till Gustaf III, Maj 1791. G. S.

ningens af Frankrike afresa, om sättet att verkställa en förändring här och om nödvändigheten af utländsk hjelp är en plan, som existerar och på hvilken man arbetar. Ingen menniska känner den, utom fyra fransmän, som äro med i förtroendet, af hvilka tre äro utrikes. Jag har ingenting sagt derom i mitt bref till konungen, som är au clair, jag har fruktat att han lemnade sina papper på bordet, och att hans franske domestiker kunde läsa det, så välsinnade de än må vara; man måste vara misstrogen; propagandan har funnit medel att besticka alla dem, som äro i tjenst hos furstar, eller främmande hof» [3]).

I en sednare biljett af den 4 April säger Fersen: »För att följa konungen af Frankrike, skulle det vara passande, att jag ibland nyttjade svensk uniform. Fråga konungen om han tillåter, att jag bär hans dragoners uniform, som jag sedan länge har här. Jag har ej gardesuniformen med mig, och vågar ej låta göra en i detta ögonblick, men så snart jag kommer utom staden, skall jag låta göra mig en, som jag skall bära» [4]).

Huru många intressen förenade sig ej nu, att bestämma Gustaf III att blanda sig i Frankrikes angelägenheter! Intresset för monarkien, ärelystnaden samt framför allt utsigterne till en ofantlig penningeskörd, som han hoppades deraf få inberga, se der bevekelsegrunderne till den ifver, hvarmed han deltog i dessa händelser! Han beslöt att ofördröjligen begifva sig till Aachen, för att derifrån kunna vara den olyckliga flyktande fransyska konungafamiljen till mötes i Montmédy, dit han visste att den ämnade sig, och der med dem muntligen öfverenskomma om planen att återinsätta den i dess förra makt. Armfelt och Franc erhöllo uppdrag, att fortsätta underhandlingarne med grefve Stackelberg, medan grefve Barck skulle afgå till baron Breteuil, för att med honom öppna underhand-

---

[3]) S. S.

[4]) Se föregående not. Biljetterna voro skrifne till baron Taube.

lingar i följd af de anbud han erhållit från Paris[5]. Sjelf begaf sig konungen den 24 Maj om aftonen sjö vägen till Tyskland, endast åtföljd af några förtrog såsom Wrede och Ehrenström; baron Taube hade red dagarne förut afrest, för att förbereda konungens ankom

Vid fransyska gränsen hade emellertid händelsern snart tagit en vändning, som förstörde alla konunge dåvarande planer. Grefve Fersen var, jemte trem gardes du corps, den ende som fått förtroende af de kungliga familjens flykt. Han träffade alla förberedel serna dertill. Ändtligen nalkades den betydelsefull dagen, hvilken skulle afgöra öfver en hel konung familjs och Frankrikes öden. Om aftonen på uts timma samlades de kungliga personerna förklädda p utsatt ställe, för att anträda resan. Grefve Fersen förklädd till kusk, gick ett godt stycke framför konun gen, samt visade honom vägen. Då de nu hunnit sätt sig i resvagnen, steg Fersen upp på kusksätet, fatta tömmarna samt körde sjelf kungliga familjen till Bondy första stationen mellan Paris och Chalons. Här skiljd sig Fersen ifrån dem samt skyndade till Brüssel med angelägna bref till Monsieur och österrikiska beskickningen derstädes[6]). Den olyckliga utgången af de kungliga personernas egen resa är alltför bekant, alltnog, de arresterades i Varennes samt återfördes fångne till Paris.

Konungen anlände den 14 Juni till Aachen. Sedan han ganska riktigt blifvit genom ett ilbud i tid underrättad om dagen och timman för den kungliga familjens flykt, begaf han sig sjelf af till fots för att möta dem, och uträknade med klockan i handen timman, ja snart sagdt minuten, då de kunde inträffa. Men förgäfves.....[7]). Följande natten, då konungen

---

[5]) Bref från Gustaf III till baron Breteuil, d. 17 Maj 1791.

[6]) Memoire sur les affaires de France adressé par Gustave III à Catherine II, Juillet 1791. Bil. N:o 20.

[7]) Schröderheims anteckningar, s. 108.

låg och sof, inrusade baron Wrede i hans sängkammare samt väckte honom med den obehagliga tidningen om händelserna i Varennes. Konungen blef ytterst bestört [8]). Alla hans planer befunnos derigenom med ens omintetgjorda. Det återstod honom blott att uppgöra nya.

Catharina II:s glädje öfver Gustafs beslut att resa till Aachen samt hans ifver att blanda sig i Frankrikes angelägenheter var utomordentlig. Derom skrifver Zouboff till grefve Stackelberg: »Sedan kejsarinnan var säker om freden, har hennes hufvud och imagination arbetat natt och dag, för att uppgöra en plan rörande denna angelägenhet (nemligen den fransyska monarkiens återställande). Eder depesch, kära grefve, var för oss en engel kommen från himmelen; för närvarande svär vår herrskarinna blott vid konungen af Sverige, och hon upprepar för oss hundra gånger om dagen, att sedan han tänker som hon öfver Frankrikes affärer, skall allt gå efter hennes önskningar, att det då ändtligen existerade en furste, skicklig ej blott af en stor och omfattande plan, men också utrustad med alla de egenskaper som fordrades för att utföra den, att konungen skulle vara hennes riddare, för hvilken hon skulle göra sina mest brinnande böner, och taga de mest verksamma mått och steg, på det han måtte uppnå sitt mål [9]).

Det synes väl, som om man af detta språk bort äga skäl att vänta mycket af kejsarinnan i och för understödjandet af konungens planer. Men så blef ej förhållandet. Catharina följde visserligen med deltagande händelserna i Frankrike och de olyckor som hopade sig öfver den olycklige Ludvig XVI:s och hans hus; men hon var långt mera statsklok, och statsklok, isynnerhet i uteslutande *ryskt* intresse, än hon var menniska eller qvinna. Frankrikes olyckor blefvo derföre för henne endast välkomne medel att aflägsna be-

---

[8]) Uppgift af H. Excellens grefve Wrede sjelf. S. S.

[9]) Detta utdrag ur Zouboffs bref lästes för Armfelt, som meddelar det åt konungen i bref af d. 9 Juni 1791.

svårliga grannar, för att ostörd få fullfölja planer, som sedan länge lekte i hennes håg. Hennes svar på Gustafs propositioner blefvo derföre också för honom föga uppmuntrande. Hon skickade baron Pahlen till konungen i Aachen med en af henne egenhändigt uppsatt memoir, hvari hon föreslår medlen till Frankrikes återupprättande, och omnämner det biträde af trupper m. m. som snart sagt alla andra makter med undantag af Ryssland borde lemna [10]). Ej heller tycktes hon röra de gränsfrågan och de subsidier, som hon borde lemna Sverige, så väl i följd af den allians som borde slutas, som för att befordra konungens planer mot Frankrike, vilja tillfredsställa honom och gifva hvad han begärt [1]).

Emellertid hade händelserna vid Frankrikes gränser, och midt under konungens af Sverige ögon, ånyo utvecklat sig med en förvånande hastighet. Här samlades, för längre eller kortare tid, blomman af hela den kontrarevolutionära ligan, såsom grefve Fersen, biskopen af Pamiers, baron Breteuil, grefve S:t de Priest med fru, Monsieur, grefven af Artois tillika med sin förtrogne Calonne, markis Bouillé, fruarne d'Harcourt, Lamballe och Croij m. fl. Sällan har man väl sett en mera talrik och lysande samling af revolutionens fiender, alla lifvade af nästan samma hat till densamma, och beslutne att uppoffra snart sagdt allt för hennes kufvande. Gustaf uppgjorde följande förslag till kontrarevolution: Medan alla de makter, hvarom det varit fråga vid mötet i Mantua, och som på alla sidor begränsade Frankrike, borde närma sig dess gränser, skulle han sjelf, med en här af svenskar och ryssar, i början af September landstiga vid Ostende, och deri-

[10]) Baron Pahlen anlände till Aachen d. 30. Juni.

[1]) Bref från Armfelt till Gustaf III, den 29 Juni 1791. G. S. Kejsarinnan ville blott lemna Nyslott och Suttula, (konungen hade äfven begärt Kärnakoski och Walkiala), 500,000 Rubel för att understödja Frankrike, samt derjemte subsidier i stället för skepp och trupper, som »hon ej vill sända».

från gå rakt på Paris, för att, som han sjelf säger, förstöra det onda i sin medelpunkt [2]). Sådan var den plan, hvarmed denna ridderlige konung smickrade sin lifliga inbillning, och förtjuste alla dessa förnäma landsflyktingar, som skockade sig omkring honom, såsom kring deras försyn. Han säger sjelf: »Jag har här funnit nästan allt stort från Frankrike. Alla dessa lysande landsflyktingar utgöra ett behagligt sällskap. De äro intagne af lika mycket hat mot nationalförsamlingen som de äro öfverdrifne i allt, hvarom ni, ej kan göra er något begrepp. Det är i sanning ett spektakel, på en gång besynnerligt och bedröfligt, att se och att höra dem» [3]). Och huru artig var han ej emot dem, dessa egoismens riddare, som, plundrade i Frankrike, nu måste hålla till godo med mjölk och potatis [4]), samt med förtjusning trenne gånger i veckan intaga en ypperlig måltid hos den slösande konungen af Sverige [5]). Den nobla drottningen af Frankrike, annars ej en beundrarinna af Gustaf III, visste dock nu att hålla honom räkning för denna sjelfuppoffring och ifver för konungadömet: hon skänkte honom en värja af guld, med devis: till de förtrycktes försvar» [6])! Och huru långt gick ej svärmeriet för monarkien, i dessa besynnerliga tider, då man t. ex. hörde några emigranter yttra: »Jag har gjort min kung till min själ; kan en kropp utan själ existera? Jag vill hellre förlora lifvet, än se mitt fäderneslands förnedring» [7]). Sådan var tonen på denna tid, som närmast föregick händelser, hvilka nära ett fjerdedels sekel skulle uppskaka vår verldsdel, och sänka

---

[2]) Bil. N:o 20.

[3]) Bref till J. G. Oxenstjerna, Aachen d. 16 Juni 1791, saml. skr., VI, s. 48.

[4]) F. de Montrol, Histoire de l'Emigration 1789—1825, Paris 1827, p. 52.

[5]) Hamilton, a. st., säger, att konungen tre gånger i veckan förplägade 100 personer af emigranterna etc. Jfr. Bruzelius, a. st., s. 613.

[6]) Hamilton, a. st.

[7]) De Ferriéres, Memoires etc., cit. af De Montrol, a. st., p. 56.

den i strömmar af blod, innan den kunde återvinna något lugn!

Det återstod nu blott för konungen att påskynda förberedelserna till detta stora företag, han uppgjort. Hans snille tröttnade aldrig vid att uppgöra förslager, det ena mera vidunderligt än det andra; men hvad han i främsta rummet behöfde, var naturligtvis penningar, hvarföre han skref till konungen af Spanien samt till kejsarinnan med anhållan att de måtte bevilja honom ett betydligt lån, hvilket skulle återbetalas af Frankrike, så snart det blifvit återupprättadt [8]). Dessutom begärde konungen ett visst antal trupper af kejsarinnan. Han uppmanade England att under de händelser som stundade bibehålla neutraliteten, om det ej ville verksamt deri deltaga [9]). En fråga af stor vigt var också: hvem skulle blifva chef för hela den mot Frankrike anryckande ligan? Kejsarinnan hade väl derom utlåtit sig till förmån för konungen af Sverige; men huru vinna de andra stora hofven och de franska prinsarne för ett förslag, i alla afseenden så smickrande för vår hjelte? Konungen afsände grefve Fersen till Wien samt baron Taube till prinsarne i Coblenz med uppdrag att der söka verka till hans förmån i denna och flere andra med det stora företaget sammanhängande frågor. Sjelf återvände han oofördröjligen till Sverige [10]).

Ju äfventyrligare de planer voro, som sysselsatte konungen, desto mera behag ägde de för hans inbillning. Han stod nu färdig att med sin armé och sin flotta kasta sig in i Frankrike, för att der rädda tronen undan pöbelväldet; men denna plan var ej hans enda; den var endast början till en annan, att i ett annat

---

[8]) Memoir rörande Frankrikes affärer, skrifven af Gustaf III och adresserad till konungen af Spanien, Aachen d. 16 Juli 1791, samt Bil. N:o 20.

[9]) Jfr. Capefigue, l'Europe pendant la Révolution française, I.

[10]) Den 25 Juli; inträffade i Stockholm d. 3 Aug.

rike uppträda som folkets räddare ifrån despotiska grannars roflystnad och förena Sveriges och Polens kronor på sitt hufvud!

Polen gick med stora steg emot sin föryngring och sitt oberoende. Det stod redan färdigt att skaffa sig en ärftlig konung, i förening med en fri, förnuftig konstitution, då Gustaf III uppdrog sin minister i Warschau, von Engeström, att arbeta för sitt utväljande till Polens konung [1]). Han trodde sig härigenom skola erhålla medel att betala de skulder han gjort under kriget, samt återställa sin stora flotta, hvarförutan Sverige alltid skulle blifva vanmäktigt. von Engeström lofvade att göra hvad han kunde, samt yppade sig verkligen härom för några af de polska magnaterna, såsom Potocki, m. fl. [2]).

Under tiden sökte konungen att småningom till hvarandra närma de båda nationerna, öfver hvilka han hoppades få styra. Man började först inom den trängre hofkretsen att begagna de polska mössorna, som snart antogos i hela Sverige; en och annan förnäm person inom hofvet visade sig äfven om förmiddagarne i polsk drägt, utan att detta bruk likväl spridde sig, ehuru det antogs af konungen sjelf, som alltsedan Potockis ankomst under vistelsen på lustslotten om morgnarne nyttjade en polsk drägt, ett slags nattrock kallad Taratalka, o. s. v. [3]). Den svåraste punkten vid Gustafs val till konung i Polen var dock hans egenskap att vara lutheran. Huru öfvervinna den? Men om polackarna icke ville hafva en luthersk konung, skulle ej sven-

[1]) Bref från Gustaf III till L. von Engeström, Drottningholm d. 19 Okt. och 7 Nov. 1790. R. A. Bill. N:o 21 och 22.

[2]) Bref från L. v. Engeström till Gustaf III, Warschau d. 4 December 1790, samt till Franc d. 16 Februari och 2 April 1791. R. A.

[3]) Bref från L. von Engeström till Gustaf III, d. 12 Febr. 1791, samt Memorandum rörande Gustaf III:s planer på Polen, enligt begäran benäget meddelad af öfverstelöjtnant J. W. Tornerhjelm, hvars uppgifter äro trovärdiga såsom erhållne af H. Excellens grefve L. von Engeström sjelf.

skarne kunna nöja sig med en katolsk? Under byggnaden af dessa luftslott lärer en viss mystisk strumpväfvaregesäll vid namn Collin häröfver blifvit rådfrågad han ansåg dock förslaget vara omöjligt [4]).

Emellertid misslyckades Engeström i Warschau. Men Gustaf III lät dock ej tillfället gå sig ur händerne. Flere omständigheter tycktes förena sig att gynna hans planer. Engeström hade, såsom gift med en Clapowska, nära slägtinge till konung Stanislaus, ett förtroligt och nära umgänge med hofvet, så att han utan att väcka uppseende flitigt kunde visa sig der, hvilket betydligt underlättade underhandlingarne. Det var just vid samma tid Gustaf gjorde sig beredd att med en förenad här af ryssar och svenskar landstiga i Frankrike, för att rädda Ludvig XVI. Allt detta gaf anledning till en ännu vidunderligare plan, hvarigenom konungen hoppades att komma till sitt mål i polska frågan. Konung Stanislaus, som vid samma tid trodde sig äga skäl misstänka planer, som hans trenne grannar skulle hysa emot honom, inlät sig med Engeström i underhandlingar af den besynnerligaste art. Han förband sig nemligen att afstå kronan till konungen af Sverige, emot en årlig pension af 80,000 dukater samt att han erhöll öfverståthållarehuset i Stockholm till vinterresidens och Ulriksdal till sommarslott. Så snart Engeström härom afslutat ordentlig skriftlig öfverenskommelse med konungen, begaf han sig till Berlin, som det synes i ändamål som nära sammanhängde med polska planerna. Konungens afsigt med allt detta påstods hafva varit följande: Efter att i Frankrike hafva dragit försorg derom, att den ryska hjelpkåren helt och hållet uppoffrades, ämnade han med sina svenskar begifva sig genaste vägen till Polen, för att der taga mot kronan. Så snart detta hade blifvit verkstäldt, ämnade han, förstärkt med polackarne, anfalla Ryssland från södra sidan

och

[4]) Biogr. Lex., art. Reuterholm, G. A., XII, s. 77.

och äfven från Finland, då han trodde att det snart skulle blifva slut på dess öfvervälde [5]). Men vi återvända till berättelsen om planerna mot Frankrike.

Enligt allt utseende stod Gustaf III sålunda snart åter färdig att lemna Sverige, för att uppträda i Frankrike. Alla svenska regementen blefvo försedde med hvad som behöfdes för ett krigståg [6]). Väl vägrade Spanien att bevilja det understöd, man begärt [7]), äfvensom Fersen och Taube lyckades mindre väl i Wien och Coblenz [8]); deremot lofvade England att iakttaga fullkomlig neutralitet [9]), äfvensom deklarationen i Pilnitz i början syntes ingifva Gustaf vissa förhoppningar, hvarföre han meddelade Fersen nya ordres, för att sporra kejsaren att verksamt handla [10]). Huruvida konungen skulle få företaga något i år eller ej, berodde dock nu förnämligast på

[5]) Ofvannämnde Memorandum; Memorial de St Hélène par Napoleon, V; samt bref från abbé Piattoli, konung Stanislai förtrogne, till L. von Engeström 1791 och 1792. E. S.

[6]) Bruzelius, a. st., s. 614. Jfr. bref från Lagerbring till Toll, d. 2 Sept. 1791. Biograf. Teckn. af Toll, II, s. 104 ff.

[7]) Bref från konungen af Spanien till Gustaf III, Madrid den 3 Aug. 1791.

[8]) Bref från Taube till Gustaf III, Hamburg d. 8 Aug. och 8 Sept. 1791. G. S.

[9]) Bref från Georg IV till Gustaf III, St. James d. 13 Aug. 1791.

[10]) Bref från Gustaf III till Stedingk, Drottningholm d. 13 Sept. 1791. Grefve Fersen, som öfver Coblenz och Wien begifvit sig till Prag, der han bevistade kejsarens kröning, återvände i slutet af Sept. till Brüssel. Bref från grefve Fersen till Gustaf III, Wien d. 6 och 17 Aug. 1791, och Prag d. 1 Sept. 1791. Fersen fann kejsaren obenägen att följa konungens åsigt rörande koalitionen m. m. (se bref från Leopold II till Gustaf III, d. 19 Aug. 1791), hvarföre han gaf konungen idéen att föreslå en beväpnad kongress i Aachen, hvilken kongress skulle understödjas af Sveriges och Rysslands flottor, och enligt förmodan mera behaga kejsaren. Fersen öfverlemnade i följd häraf den 21 Sept. till kejsaren i Prag en memoir, skrifven af Gustaf III, men erhöll blott till svar, att man inväntade underrättelser från Petersburg, London, Madrid, Berlin, Neapel och Turin, innan man kunde fatta beslut.

det svar han väntade från Petersburg. Kejsarinnan dröjde länge att afgifva ett sådant, ehuru konungen härom lät göra henne framställningar den ena gången efter den andra [1]; slutligen afböjde hon dock att företaga något under innevarande år [2].

Emellertid hindrade ingenting afslutandet af den beramade alliansen mellan Sverige och Ryssland. Då de allierade uppoffrade Porten, hvarom konungen erhöll underrättelse så snart han återkommit från Aachen, kunde Sverige ej hafva så synnerligt mycket att hoppas af Ryssland, hvarföre man blef tvungen att taga snart sagdt hvad som helst det erbjöd. Förbundet afslöts på Drottningholm den 19 Oktober 1791, samt undertecknades å ryska sidan af grefve Stackelberg, och å den svenska af Armfelt. Det är ett vanligt defensivförbund, gällande för åtta år, och innehållande i 20 artiklar bestämmelserna i afseende på den hjelp, de kontraherande borde lemna hvarandra i händelse af krig, o. s. v.; men dessutom äro trenne separatartiklar bifogade, hvarigenom Sverige befrias från att lemna den utlofvade hjelpen, i fall Ryssland får krig med Porten, äfvensom Ryssland beviljade Sverige en årlig subsid af 300,000 rubel, så länge fördraget räckte [3].

Det inträffade nu en liten tidpunkt i den kontrarevolutionära politikens historia, hvarunder utsigterna till ett krig mot Frankrike blefvo mer än någonsin klena. I Paris, Wien och Berlin hoppades man, att revolutionen skulle afstanna, med Ludvigs antagande af

---

[1]) Bref från Gustaf III till Stedingk, d. 13 Sept. 1791.

[2]) Bref från Catharina II till Gustaf III, Petersburg d. 9 Nov. 1791. Bil. N:o 23.

[3]) Anteckning i S. S. Alliansen blef väl, som sagdt, mindre fördelaktig, än man hade önskat; men Danmarks öfverlemnande och 300,000 rubel årligen i åtta år var dock något, om man dertill lägger utsigten till ytterligare understöd, när det kom i fråga att gå mot Frankrike, hvilket ryska ambassadören gaf att förstå vore hans herrskarinnas afsigt. Något rörande Frankrikes angelägenheter fanns således ej aftaladt eller bestämdt i detta fördrag.

konstitutionen, och att ordningen och den allmänna säkerheten sedermera småningom skulle återkomma. Man tog sina mått och steg i enlighet med denna förmodan; man uppmanade makterna och emigranterna att ej mera väpna sig, och konungens af Frankrike bröder att återinträda inom sitt fäderneslands gränser.

Dessa åsigter må lemnas åt sitt värde; men det var isynnerhet tvenne kabinetter, hvilka ej kunde öfverlemna sig åt så sangviniska förhoppningar rörande sakernas ställning i Frankrike. Dessa kabinetter voro Sverige och Ryssland. Då franske ministern, chevalier Gaussen, till ministèren i Stockholm öfverlemnade [*]) ett paket, som man visste innehålla ett bref från Ludvig XVI till konungen med ett exemplar af den nya konstitutionen, vägrade denne att mottaga Gaussens paket, för att sålunda vinna tid att rådföra sig med kejsarinnan öfver hvad han borde svara derpå. Paketet återskickades till Gaussen med följande ord: »I anseende till konungens af Frankrike fångenskap känner man ej mera, hvarken i Sverige eller i Ryssland, någon fransysk beskickning». Man gjorde sig färdig både i Stockholm och Petersburg att afbryta all ministeriell förbindelse med det i Paris representerade fransyska hofvet, samt öppnade i stället en dylik med det i Coblenz. Konungen ditsände baron Oxenstjerna, förut svensk minister i Regensburg, hvaremot baron d'Escars, i egenskap af de franska prinsarnes representant, anlände till Stockholm, utrustad med vederbörliga depescher och fullmakt att underhandla. Kejsarinnan understödde på det mest offentliga sätt både prinsarne och emigrationen, och förklarade i en skrifvelse till marskalken de Broglie, som infördes i alla tidningar, att adelns sak var monarkiens, och att då hon omfattade konungarnes, hon ej gjorde annat, än uppfyllde en pligt, som åtföljde den rang hon innehade på jorden. Ja det var till och med fråga om en isolerad svensk-rysk ex-

[*]) Den 8 Okt. 1791.

pedition mot Frankrike, hvarvid emigranterne skulle bi-träda, antingen under innevarande år eller tidigt på det följande, och för hvilket förslags utförande många kraf-ter voro verksamme i Stockholm de sista månaderne af år 1791 [*]).

Emellertid skulle ställningen snart i ganska be-tydlig mån förändra sig. Hvad man gjort i Paris och Wien för att underhandla med revolutionen samt in-ställa koalitionen, hade å konungens och drottningens af Frankrike sida uppenbarligen skett af tvång och emot deras hemliga önskningar. De hade redan flera gånger låtit kejsaren förstå detta, samt besvurit honom att verksamt handla, utan att deras böner haft någon önskad framgång. Detta var hårdt. Å andra sidan rustade emigranterne samt tycktes i förening med Nor-dens makter bereda sig på ett väpnadt infall i Frank-rike, hvilket allt hotade monarkien, adeln och hela den kungliga familjen med de största faror. För att nu på en gång komma ifrån alla dessa förlägenheter, samt sporra kejsaren att handla, beslöt man i Tuil-lerierna att taga nödiga mått och steg. Man re-tade kurfurstarne, för att tvinga kejsaren att i egenskap af tyska rikets protektor uppträda; man skref till Stockholm, Petersburg och Berlin (och äfven till Wien), för att underrätta dessa hof om sina verkliga tänke-sätt, samt uppmana dem att gemensamt pådrifva kejsa-ren. En följd af allt detta skulle antingen blifva en beväpnad kongress af makterna, eller också krig, och

---

[*]) Flere konseljer härom höllos på Drottningholm i konungens närvaro och hvartill Armfelt och Taube, Escars, Stackelberg och Pahlen voro kallade. Jfr. bref från hertig Carl till G. A. Reuterholm 1791. Armfelt och Taube voro af olika tankar rörande möjligheten af den isolerade expedition, som Escars föreslagit, och konungen, som insåg att kejsarinnan ej skulle vilja understödja honom, om ej de andra stora makterna handlade, gjorde blott allt för att härtill sporra kejsaren. Se bref från Gustaf III till Stedingk, den 2 Dec. 1791. Taube röstade för expeditionen, som Armfelt ansåg omöjlig.

i hvilket fall som helst hoppades man på räddning och frihet [6]).

Sådan var den bataljplan, som utkastades inom murarne af ett kungligt fängelse, satte en hel verldsdel i brand, men innan kort lade upphofsmännens hufvud på schavotten! Ödets lek med alla menskliga beräkningar!

Följderna af denna plan dröjde emellertid nu ej länge att visa sig. Redan nalkades med stora steg kriget mellan Österrike och Frankrike, och konungen försummade å sin sida intet medel för att framkalla det [7]). Vid samma tid inhändigade kejsarinnan nyheten, att freden med turkarne blifvit undertecknad, och syntes det sålunda, som borde numera intet hinder kunna uppresa sig emot Sveriges verksamma deltagande i Frankrikes angelägenheter; men så blef ej förhållandet. Väl uppgjorde Catharina ett förslag till Frankrikes regeneration, hvilket förslag hon delgaf alla de intresserade hofven, som deri borde deltaga; men om det understöd vare sig i penningar eller trupper hon dertill skulle lemna, nämndes ej ett ord [8]). Konungen synes allt detta oaktadt ännu ej hafva upphört att tro på hennes ärlighet; han uppmanade henne att förklara sin mening, o. s. v. [9]). Slutligen skulle dock bedrägeriet yppas. I stället för att visa sig angelägen att i främsta rummet ordna Frankrikes intressen, begärde kejsa-

---

[6]) Vi misstänka starkt att grefve Fersen haft mycken del i uppgörandet af denna bataljplan. Se bref från honom till Gustaf III, Brüssel den 1 Jan. 1792. Bil. N:o 24. Fersen låg alltjemt i Brüssel, samt hade hemliga förbindelser med den kungliga familjen i Paris. Jfr. äfven bref från Marie Antoinette till Catharina, Paris d. 3 Dec. 1791, Bil. N:o 25, m. fl. hithörande akter i S. S.

[7]) Depesch från svenska ministéren till baron von Nolcken, svensk envojé i Wien, Stockholm d. 20 Jan. 1792.

[8]) Bref från Catharina II till Gustaf III, med bifogande af hennes plan till koalition mot Frankrike, Petersburg den 30 Jan. 1792.

[9]) Bref från Gustaf III till Stedingk, Haga d. 2 Mars 1792.

rinnan att få veta konungens tanka rörande Polens[10]) Det var ej svårt att fatta hennes mening härmed. H[...] ville lemna Gustaf fritt spel med Norrige, om han g[...] henne fria händer i Polen. Om konungen fått lefv[...] hvad skulle väl blifvit följden af alla dessa vidtutseen[...] planer? — — Kanske en misslyckad expedition m[...] Norrige? — — kanske äfven en mot Frankrike? — —[...]

Det har nästan blifvit ett mod att framställa Gust[...] III:s ifver för Bourbonnerne och monarkiens återupp[...] rättande i Frankrike såsom en följd af den renaste o[...] gennytta; men ingenting är mera oriktigt. Utan tvi[...] vel kände Gustaf ett lifligt deltagande för den olyc[...] lige Ludvig XVI och monarkien i Frankrike; m[...] hans ärelystnad var större, och hellre än att alldeles [...] deltaga i de stora händelser som han trodde stun[...]

---

[10]) Bref från dens. till dens., Stockholm d. 13 Mars 1792.

[1]) Förbindelserna med Norrige hade emellertid fortfarit. Bref från Taube till Gustaf III, Okt. 1791, samt Adlersparres Hist. Handl., I, s. 77, noten. Å andra sidan svarade grefve Stackelberg Taube rörande Catharinas verkliga afsigt med sitt löfte om den hjelpkår, som borde handla mot Frankrike, på ett sätt att det blef mer än troligt, att hon ej ämnade hålla det. Bref från Taube till Gustaf III, den 4 Mars 1792. Taube fortfor ickedestomindre att ifrigt yrka på en expedition mot Frankrike. Deremot synes konungens intresse derför hafva afsvalnat, i samma mån kriget syntes nära att utbryta mellan Österrike och Frankrike, och sedan kejsarinnan öppnat sina underhandlingar med honom rörande Polen. Jfr. bref från hertig Carl till G. A Reuterholm, d. 9 Mars 1792. Konungen yttrade ungefär vid samma tid, att sakerna i Frankrike redan hunnit så långt, att någon hjelp deremot vore nästan omöjlig. S. S. Jfr. Bruzelius, a. st., s. 614. Om dertill lägges ministerrevolutionen i Spanien (Febr. 1792) och Arandas upphöjande, en revolutionens beskyddare, samt Englands obenägenhet att i Östersjön se en förenad svensk-rysk eskader, så blir det högst tvifvelaktigt, om Gustaf, i fall han fått lefva, kommit att deltaga i kriget mot Frankrike. Sådan var Stedingks tanka. S. S. Deremot bör man med temlig visshet kunna antaga, att han skulle hafva gjort ett infall i Norrige samtidigt med Catharina i Polen, hvars styckande konungen förklarade för Ryssland nyttigt. Förenämnde bref till Stedingk, d. 13 Mars 1792.

hade han föreslagit Catharina, att de nordiska makterne borde taga nationalförsamlingens parti [2]). Skulle man väl trott det? Dock mera än alla dessa konsiderationer bestämdes konungens uppförande af det oerhörda penningebehof, som nu åter inställt sig, och gjorde utomordentliga inkomstkällor af högsta nöden påkallade. Spanien, Ryssland och Frankrike hade lofvat att gifva Sverige ansenliga subsidier [3]).

Emellertid förgick tiden, och det var ovisst, huru snart de allianser skulle kunna hinna afslutas, hvilka voro beräknade att afhjelpa finansnöden; men det var ännu osäkrare, huruvida de medel, de voro beräknade att inbringa, kunde befinnas till nämnde ändamål tillräckliga. Armfelt och Håkansson — efter Ruuth statssekreterare för finanserna — föreslogo derföre konungen att sammankalla ständerne, för att genom deras mellankomst ordna finanserna [4]); men konungen afslog förslaget [5]). Frågan om riksdag hade emellertid blifvit

---

[2]) Bil. N:o 20.

[3]) Hertigen skrifver till Reuterholm (d. 1 Jan. 1792): »Penningebristen är utomordentlig, men Frankrikes affärer erbjuda åt alla våra politici ett säkert hopp att skära guld med tälgknifvar och att hopa skatter, såsom våra förfäder gjorde i trettiåra kriget». Vid samma tid yttrade konungen till Wallqvist, att tillfällen funnos, då Sverige blott kunde räddas genom plundring i krig såsom i Gustaf Adolfs dagar. Om orsakerne till Gefle riksdag af Wallqvist. G. S. H. Exellens grefve Stedingk uppgaf också att Gustaf III:s plan med expeditionen mot Frankrike blott var att göra en ofantlig penningeskörd och att låta betala sitt biträde med några hundra millioner francs. Frankrike hade lofvat det. Spanien skulle ge 16 millioner i subsidier (Jfr. bref från Gustaf III till Carl IV, d. 16 Juli 1791). Arméen, som borde lefva på Frankrikes bekostnad, skulle blott kostat hvad den fordrat i sold, och haft alla öfriga behof för intet, o. s. v. Jfr. Schröderheims anteckningar, s. 105 ff.

[4]) Bref från Håkanson till Gustaf III, d. 2 Juli 1791, med bifogade betänkande om behofvet att samla ständerna, G. S., samt bref från Armfelt till dens., odat. Bil. N:o 26.

[5]) Bref från Gustaf III till Armfelt, Aachen d. 14 Juli 1791. Jfr. Wahrenberg, a. st., s. 355.

väckt, samt skulle snart afgöras på ett sätt som man minst förmodade. Vid samma tid återvände konungen från Aachen.

De intriger, hvarigenom i enväldiga stater de vigtigaste händelser bestämmas, väcka i sanning ofta mera förtrytelse än intresse. Rikens väl eller ve synas icke sällan bero på en gunstlings bibehållande eller fall. Så blef förhållandet äfven nu, och Armfelt, hvars fall just vid denna tid tycktes förestå, visste så skickligt att begagna sig af riksdagsfrågan, att han verkligen för en liten tid förstod att derigenom åter bringa sig upp. Alltnog, han lyckades bestämma konungen att betrakta denna fråga med helt andra ögon än förut [6]).

Men konungen var likväl ännu långtifrån att hafva bestämt sig. Riksdrotset, baron Taube, biskop Wallqvist m. fl. som rådfrågades, afstyrkte alla förslaget. Emellertid afslöts förbundet med Ryssland, äfvensom utsigten att före våren få börja något emot Frankrike syntes allt mer och mer försvinna. Konungen beslöt derföre att begagna sig af den ledighet som härigenom uppstod, att samla ständerna och förelägga dem ett förslag till statsskuldens reglering genom bankens mellankomst, hvilket förslag Håkansson utarbetade. Men tidpunkten var alltid i hög grad betänklig: det var folkrörelsernas och upprorens tid i Europa, då furstarne borde frukta att i deras egne land se samma sorgliga uppträden upprepade som i Frankrike. Gustaf beslöt dock att hellre förekomma än förekommas. Idéerna om Polen spökade dessutom ännu alltjemt i hans

6) Armfelt dref fram Håkansson att så ofta och så grundligt jemra sig öfver finansställningen, samt framhålla nödvändigheten af riksdag, att konungen slutligen begärde Armfelts råd. Det var intet hellre denne önskade. Han kände konungens svaga sidor. Han talade om hans snille, hans skicklighet att besvärja folkrörelser, om det uppseende en riksdag i Sverige nu skulle göra i Europa, hvars alla suveräner liksom bäfvade för sina folk, m. m. På detta sätt förstod Armfelt att åter någon tid blifva oumbärlig. Wallqvist, a. st.

hjerna. Han beredde sig derföre, att i händelse så skulle behöfvas ha i beredskap ett förslag till ny representation, som skulle försona partierna, samt genom likhet i statsförfattning förbereda Polens och Sveriges närmande till hvarandra. Konungen uppsatte sjelf detta förslag, som rättades och förbättrades af Armfelt. Det var grundadt på folkets lagliga deltagande i riksstyrelsen förmedelst allmänna val samt tvåkammarsystem, o. s. v.[7]). I alla händelser kände sig konungen beredd, att om ej denna gång, dock med det snaraste afskaffa säkerhetsakten, samt återgifva åt sina undersåtare rättigheter, hvilka han beröfvat dem mera af ett slags politiskt tvång, än af grundsats och beräkning[8]). Riksdagen bestämdes att hållas i Gefle.

Då nu allt sålunda hunnit blifva i ordning för detta ändamål, sammankallade konungen den 26 November de begge Nordinerne, Håkansson, Ahlman, Armfelt samt riksdrotset till en hemlig konselj på Drottningholm. Konungen började med att uppläsa riksdagsplanen, hvaröfver han begärde konseljens yttrande. Grefve Wachtmeister sade: »Jag känner ej finansverket, och således hvarken om en riksdag för dess upphjelpande är nödig, eller om den till någonting kan tjena; men det vet jag, att partier fortfara i detta landet, och att en jäsning håller på att utbrista hos andra nationer, i hvilket sakernas skick jag anser högst betänkligt, att tillstyrka riksens ständers sammankallande; men om intet annat medel gifves till vinnandet af en oundgänglig hjelp, så bör jag icke gifva E. K. M. anledning att misstro sina undersåtare». Besynnerligt nog förenade sig hela konseljen med grefve Wachtmeister, hvarföre det

[7]) Uppgift af öfverstelöjtnant Tornerhjelm, som hos Armfelt kort före riksdagen i Gefle sjelf såg detta utkast till regeringsform. Jfr. Heml. Handl., II, s. 248 ff., samt bref till baron G. A. Reuterholm, d. 20 Mars 1792, cit. i Morianen, IV, s. 141, noten.

[8]) Schröderheims anteckningar, 107; Trehundrade Anekdoter, Stockholm, 1851, s. 70.

ej mera blef fråga om någon granskning af riksdags-planen. Några veckor härefter utfärdades riksdagskallelsen.

Men hvarföre skulle vi väl längre uppehålla läsaren med beskrifningen af detta det sista, minst märkliga af Gustaf III:s riksmöten? Förhandlingarne äro redan temligen bekanta, hvarföre vi blott påminna om de väsendtligaste. Riksdagen öppnades den 27 Januari 1792. Flere omständigheter, — såsom landtmarskalkens, den förre finansministerns, E. Ruuths egna ställning mellan konungen och adeln [9]: adelns fruktan för den nya regeringsform, hvarmed landtmarskalken skrämde [10], samt ändtligen Pechlins planer [1], — förenade sig för att göra detta riksmöte, ehuru endast skenbart [2], till det fredligaste och lugnaste under hela Gustafs regering. En hemlig öfverenskommelse träffades mellan landtmarskalken och adeln, i följd hvaraf adeln lofvade att uppföra sig försonligt, med vilkor att det å ingendera sidan mera blef fråga om säkerhetsakten [3]. De ofrälse stånden förstod man för öfrigt att ypperligt leda efter sina intressen genom användandet af flere medel, som på dessa stånd sällan förfelat att göra sin verkan [4]. Det återstod således föga utrymme för någon opposition. Konungens syftemål med ständernas sammankallande blefvo derföre också i det närmaste vunna [5]. Allt aflopp i synnerlig ro och enighet. Endast mot slutet af riksdagen hade det skenbara lugn, som förherrskade hela tiden, varit nära att blifva stördt. Det

---

[9]) Ruuth blef tvungen att mottaga landtmarskalksstafven såsom vilkor för erhållande af decharge, som blifvit honom vägrad (jfr. sid. 193 härnedan), samt bemötte adeln med utmärkt aktning och förtroende. Hamilton, a. st.

[10]) Bruzelius, a. st., s. 617, noten; äfven Biogr. Lex., art. Ruuth, XIII, s. 54 f.

[1]) Sid. 207 f.

[2]) Jfr. Pechlins och Anckarströms förehafvanden härnedan.

[3]) Hamilton, a. st.

[4]) Heml. Handl., II, s. 238 ff., Schröderheims anteckningar, s. 129.

[5]) Följande kap.

var nemligen fråga om att intaga säkerhetsakten i riksdagsbeslutet, — i trots af den öfverenskommelse som blifvit ingången mellan landtmarskalken och adeln, och äfven af ett, som det vill synas, högst futtigt motiv å konungens sida [6]), — då kanslirådet v. Engeström m. fl. hviskade Håkansson, den förmodade upphofsmannen till planen, i örat, att om det blef af, hade adeln beslutat att slå ihjäl honom. Landtmarskalken, riksdrotset m. fl. uppträdde äfven på det kraftigaste emot en tillställning, som Håkansson på knä besvor konungen att öfvergifva. Så afböjdes ett förslag [7]), som hotade med de största vådor. I detsamma afblåstes riksdagen [8]), hvarefter konungen den 25 Februari återvände till Stockholm [9]).

[6]) Konungen hade blifvit ond deröfver, att adeln sledamöter, som varit bjudne att öfvervara kronprinsens examen, ej, i likhet med ombuden från de andra stånden, efter slutad examen stannat qvar för att se på den offentliga spisningen, utan genast gått sin väg, hvilket han ansåg som ett oförlåtligt manquement. Schröderheims anteckningar, s. 138 ff.

[7]) Hamilton, a. st., Schröderheims anteckningar, s. 137 ff., samt Bruzelius, a. st., s. 615 f., hvilka källor dock böra med hvarandra jemföras och rättas.

[8]) Den 23 Febr.

[9]) Jfr. rörande riksdagen i Gefle, orsakerna och förberedelserna dertill Wallqvist, a. st.; Hamilton, a. st.; Schröderheims anteckningar, s. 105; Wahrenberg, a. st., s. 354 ff., Heml. Handl., I, s. 225, samt Biogr. Lex., art. E. Ruuth, XIII, s. 52 ff.

ÅTTONDE KAPITLET.

Öfverblick af den inre ställningen. — Gustaf III:s död.

(1788—1792).

Öfversigt af förvaltningen. — Trycktvånget. — Statsskulden vid Gustaf III:s död. — Näringarne. — Hofsederna. — Armfelt och Gustaf III. — Munck i egenskap af sedelförfalskare. — Litteraturen. — Opinionerna vid hofvet. — Skiftningar i adelns opposition. — Stormiga uppträden på riddarhuset. — Ny revolutionsplan. — Stämplingarne på Hufvudstad. — Försök att skjuta konungen. — En middag hos general Pechlin. — Sinnesstämningen i arméen. — Pressen. — Hertigen talar under magnetisk sömn. — Reuterholms utländska resor. — Baron Staël. — Var hertigen medvetande af eller delaktig i konspirationen emot sin broder? — Maskraden. — Konungens försonlighet. — Ransakningen rörande konungamordet. — Liljesparres ovanliga drift. — Märklig förändring i ransakningsprocedyren. — Konungen och hertig Carl. — Liljensparre och de brottslige. — Listor på de medbrottslige, men ej anklagade. — Bekännelserna. — Armfelts machinationer. — Konungens tillstånd försämras. — Naturlig förklaringsgrund dertill. — Konungens sista lefnadsdag. — Misstankar mot hertig Carl. — Tillägget till konungens testamente. — Samtal med Armfelt. — Konungen tager nattvarden, samt dör.

Det återstår oss nu blott att göra en kort teckning af rikets inre ställning under denna period af konungens regering, samt att betrakta sjelfva upplösningsdramat, då vår hjelte skiljes från skådeplatsen, ett offer för de onda makter, hvilka han sjelf framsvurit, hvarefter täckelset faller öfver en afslutad epok af fäderneslandets politiska och moraliska historia.

Det märkligaste som föreföll i den allmänna förvaltningen var rådets afskaffande och inrättandet af högsta domstolen samt allmänna ärendernas beredning, administrativa myndigheter, hvilka voro ärnade att ersätta den förstnämnde. Rådets afskaffande, i dess gamla aristokratiska form, var en eftergift åt tidsandan till förmån för de ofrälse klasserna, som härigenom bereddes

tillträde till rikets högsta förvaltande och dömande verk, och icke det sämsta af Gustafs handlingar. »Jag är sjelf demokrat», sade konungen, då han sedermera talade med någon om dessa hvälfningar. »Men ni var ej här den tiden, så ni kan ej känna, huru jag stridt med det gamla rådet, och huru jag var den ende att försvara folkets rätt emot deras envålds-tillstyrkande» [1].

Efter Tolls fall öfvade ingen större inflytande på de sista händelserna under Gustaf III:s tid, än Armfelt. Vi äro i allmänhet inga beundrare af Armfelt. Som snille, som umgängesmenniska må han gerna tillerkännas sitt värde; men som statsman var han trolös, lättsinnig, desperat, i allmänhet alltför mycket blott en apa af sin afgudade herres fel, utan att äga hans förtjenster. Ärelystnaden var hans afgud, och troheten mot Gustaf III och hans politik icke sällan en blott skylt, bakom hvilken han figurerade, för att dölja det vidunderliga i sina planer, som nästan alltid endast dikterades af öfvermod, falska förutsättningar och passioner.....

I fråga om tryckfriheten fulländades under innevarande period det system, som börjats under den föregående. Gustafs hat emot den fransyska revolutionen gick längre än tillbörligt, och för att förekomma att dess läror hunno hit och utöfvade sitt inflytande på hans eget folk, förbjöd han tidningsskrifvare och författare att med ett enda ord omnämna oroligheterna i Frankrike samt nationalförsamlingens öfverläggningar och beslut [2])! Ett hårdt förbud för en upplyst och bil-

---

[1]) Samtal med von Asp, a. st., s. 111 ff.

[2]) Genom förordningarne den 25 Febr. 1790 samt den 9 Dec. 1791. Se »Strödda drag till Publicismens historia under de sista 50 åren, Stockholm 1822, s. 133 ff. Protokollssekreteraren C. F. Nordenskjöld var den enda sjelfständiga stämman i pressen till 1790, då hans tidning, Medborgaren, denoncerad af Armfelt, upphörde. Se bref från Armfelt till Gustaf III, d. 26 Jan 1790. Nordenskjölds entusiasm för den franska revolutionen synes varit närmsta anledningen till den förordning som kort derpå utfärdades.

dad nation, som hade vant sig att med intresse följa tilldragelserna! Dock kunde detta förbud ej anses fullt ändamålsenligt, om det icke utsträcktes äfven till bokhandeln. Konungen sysselsatte sig derföre redan med planer att till införskrifning, försäljning samt öfversättning förbjuda alla sådane skrifter, som rörde franska revolutionen eller dermed hade gemenskap, då händelser den 16 Mars mellankom [3]). För öfrigt stegrades uppsigten och förföljelserna mot pressen på allt sätt. Under riksdagen i Gefle utfärdades förbud att publicera något om ständernas göromål, så länge riksdagen påstod [4]).

I egenskap af lagskipningens högsta chef fortfor riksdrotset, grefve Carl Axel Wachtmeister att åtnjuta samma höga beskydd och anseende hos konungen. Hans rättsinnighet visade sig också vid flere tillfällen i dessa partisjuka tider i så öppen dag, att den af få förnekades. Stående sjelfständig midt emellan konung och adel, i deras oupphörliga tvister, förstod han att tillvinna sig begges aktning. Revisionssekreteraren och generalauditören af Låstbom och landshöfdingen af Ugglas åtnjöto också utmärkt förtroende samt användes inom flere grannlaga gebit af rättsförvaltningen [5]).

Inom utrikes departementet fortfor konungen att sjelf hafva högsta ledningen af affärerna. Grefve Oxenstjerna var för mycket skald, för att ej i längden ledsna vid den allvarsamma politiken, då statssekreteraren Franc i hans ställe förordnades att vara chef för utrikes expeditionen [6]).

---

[3]) Schröderheims anteckningar, s. 154 ff.
[4]) Den 9 Febr. 1792, som man tror med anledning af Thorilds skrift om Finanserna, hvilken dagarne förut kommit till Gefle.
[5]) Som polismästare var Liljensparre alltid lika oumbärlig. Se hans bref till konungen. G. S.
[6]) Den 1 Nov. 1789. Riksrådet Düben, 1788 jemte Oxenstjerna förordnad att förestå utrikes ärenderna, dog 1790 (d. 29 Dec.), då Franc ensam dem öfvertog.

Inom krigsförvaltningen rådde en ovanlig drift och verksamhet, en naturlig följd af de ansträngningar, hvilka kriget gjorde nödvändiga. Förste expeditionssekreteraren Carl Lagerbring föredrog för det mesta krigsärenderna i stället för von Carlsson, samt var mycket nyttjad; öfversten och generaladjutanten Cronstedt blef efter kriget[1]) chef för den då inrättade sjöexpeditionen.

Inom finanserna fortgick man på den en gång beträdda banan. Se här t. ex. huru skuldsättningen ökades under de sista åren af konungens regering! 1789 befanns statsskulden utgöra en summa af 10 millioner R:dr; derjemte fordrades till krigskostnader för förflutna och följande årens fälttåg 11 millioner, så att 1789 års ständer garanterade en statsskuld af 21 millioner! Vid riksdagen i Gefle befanns statsskulden hafva blifvit ökad med 11 och en half million R:dr, hvaraf man dock ej vågade yppa för ständerna mer än 8 och en half, så att 3 millioner återstodo, som föllo statsverket till last. Inalles utgjorde således statsskulden, så den garanterade som den ogaranterade, vid konungens frånfälle 32 och en half millioner R:dr, en större än vid Carl XII:s död eller vid någon epok i sednare tider!

Att under sådane förhållanden utomordentliga åtgärder skulle befinnas nödiga, var naturligt, och skickliga finansmän saknades icke. Biskop Wallqvist var upphofsmannen till finansplanen, som antogs vid 1789 års riksdag. Enligt densamma borde rikets skulder förvaltas af ett eget dertill bestämdt verk eller s. k. riksgäldskontor med särskilt dertill anslagne medel, hvilket verk uteslutande borde stå under ständernas styrelse. Sådan var planen, sådan den ursprungligen framställdes af Wallqvist, men den måste vidkännas en betydlig förfuskning i tillämpningen så väl genom konungens inflytande, som deras brådska, hvilka dervid erhöllo förtroendet. På detta sätt lyckades man att få

---

[1]) Den 26 Okt. 1790.

riksgäldskontoret att nedsjunka från sin egentliga be stämmelse till en vanlig kreditanstalt, som utan mot svarande säkerhet utsläppte i öfverflöd ett allmänt gång bart myntrepresentativ, allteftersom den kungliga kassa var mer eller mindre i behof af förstärkning. Följ derne af dylika åtgärder blefvo också de vanliga stigande myntförsämring i förening med vägrad inlösen af sedlarne. Sålunda befanns riksgäldssedelstocken vi 1790 års slut redan hafva uppgått till en summa åtta millioner R:dr, och agiot mellan riksgälds- och ban kosedlar uppgick till mellan 16 och 20 procent.

Emellertid inträffade inom finansstyrelsen en hög märklig personalförändring. Ruuth, som blifvit befun nen alltmera otjenlig på den plats han innehade, stör tades af Armfelt, genom hvars inflytelse lagman Hå kansson utnämndes till chef för finans-expeditionen[8]. Håkansson var en man af drift och talang, men i öf rigt temligen främmande för den nya befattning, hvar till han emot förmodan blifvit upphöjd. Förlägenhet kunde ej hjelpas genom ett blott ombyte af personer.

Vid riksdagen i Gefle utarbetade assessoren i kom merskollegium, C. E. Lagerbring, finansplanen, hvilken då man ej ville anlita ständerna om några nya skatter ej kunde annat än blifva högst bristfällig. Förslaget att anlita bankens mellankomst misslyckades äfven, hvadan det blott återstod att öfverföra den nya skulden på riksgäldskontoret, utan att man dertill hade att anvisa det deremot svarande nya inkomster. Det var derföre omöjligt annat än att tillståndet skulle oupphörligt förvärras. Utvägen att genom förfalskning af det ryska myntet bereda nya tillgångar slog ej heller ut efter önskan, ehuru man — måhända konungen oåtspordt — ej upphörde att genom upprepade försök i samma väg länge fresta lyckan [9]). Dock, hade ej konungens

---

[8]) Den 11 Okt. 1790. Jfr. Wahrenberg, a. st., s. 352 ff.

[9]) Några mindre remisser af falskt ryskt guldmynt till Finland hade väl under loppet af 1788 års fälttåg ägt rum, men som

nungens egen morbror, den store Fredrik, i så fall lemnat föredömen, som kanhända ansågos böra följas? Den våldsamma förordningen om agiot mellan riksgälds och bankomynt kungjordes samma dag konungen sköts [10]).

I allt som rörde näringarne och handeln visade sig krigets verkningar i en alltför bedröflig dager. Ökad spannmålsimport, aftagande handelsrörelse samt oerhörda skatter — se der frukterna af en politik, ursprungligen beräknad att återupplyfta riket till dess fordna höjd af anseende och ära! De oupphörliga tvisterna mellan frälse och ofrälse klasserna beredde dock de sednare några förmåner, som hafva blifvit af ett varaktigt värde. Bondeståndets rätt att förvärfva frälsehemman samt den nya skatteköpsförordningen bidrogo mycket att förbereda en högre afkastning af den svenska jorden, samt att befästa allmogens sjelfständighet [1]).

Hofvet under denna period erbjöd ej samma tafla af glädje och förströelser som under de föregående, och orsakerna voro flerfaldige. Hela konungens förnäma societet sprängdes i anledning af 1789 års olyckliga händelser. Hela den gamla adeln öfvergaf hofvet,

---

fabrikationen fallit sig alltför dyr, hade rörelsen mot slutet af året måst inställas. Sedermera försökte man, om ej tillverkning af det ryska sedelmyntet skulle falla sig billigare, men några resultater deraf hade ännu ej hunnit visa sig den 16 Mars, då hela rörelsen afstannade. Dessa sednare försök bedrefvos (sedan början af år 1790) uteslutande under Ruuths auspicier, hvilken som finansminister ej kunnat göra redo för sig, hvarföre honom vägrades decharge. Jfr. följande del. 1791 flyttades sedelfabriken till Drottningholm, hvarest den skedvattensfabrik, som blifvit inrättad till skärm för alchemien (se förra delen, s. 377), upplåts åt Appelqvist och Bergklint, f. d. bokhållare vid skedvattensfabriken. Adlersparres Hist. Handlingar, I, s. 144 ff.

[10]) Agiot, som då var 12 à 20 procent, nedsattes härigenom till 6, ett förordnande som djupt ingrep i äganderätten.

[1]) Jfr. sid. 75.

der Nordiner, Ahlmänner och Liljensparrar i stället syntes uppvaktande och åtnjuta största förtroende [2]).

Detta var Armfelts glansperiod, ehuru han beklagligen ej förstod att på något ädelt och värdigt sätt göra bruk af det förtroende han åtnjöt. Hans enskilta lefnad var full af förvillelser. Att förleda oskulden, samt sedan, för att dölja frukterna af sitt brott, öfvertala till nya — se der bedrifter, hvarför hans samvete var föga känsligt! Arma fröken Rudenschöld! Men — med ditt oförlåtliga lättsinne smidde du dina egna bojor.... Som maka åt en Stjerneld, en Fersen.... hade du dock varit vida lyckligare — — dock låtom oss kasta en slöja öfver dina olyckliga felsteg..... Din trohet midt i olyckan blir likväl alltid rörande, och äfven furstar lät du fåfängt sucka efter några ringa prof af din ynnest [3]).

Det är en gammal erfarenhet, som förmodligen sent kommer att jäfvas, att medgången, långt mera än motgången, är egnad att pröfva karaktärer; och Armfelts karaktär synes ej hafva utstått detta prof. Konungen fortfor att bemöta honom med samma godhet och förtroende som förr, men Armfelt missbrukade dessa icke så sällan. Hans hufvudpassion var ärelystnad, och slutligen började han röja anspråk på att — *ensam* styra! Då biskop Wallqvist en gång, kort före riksdagen i Gefle, yttrade, att konungen förmodligen hand-

---

[2]) Konungens humör led häraf betydligt, hvarföre han ofta kände ett behof att återkomma till sina gamla vänner. Jfr. isynnerhet Schröderheims anteckningar, s. 105 ff.

[3]) Både hertig Fredrik och hertig Carl gjorde fröken Rudenschöld sin kur. Se i öfrigt hennes memoirer skrifne af henne sjelf, Gömdt är icke Glömdt, IX häftet. Beklagligtvis låter fröken Rudenschölds brottslighet i förhållande till Armfelt ej förneka sig. Se hennes bref till Armfelt, Bil. N:o 27. Det var således ej en blott dikt af förmyndarstyrelsen och hertig Carls hämd hvad här förekommer! Jfr. Ridderstads roman Svarta Handen. Vi böra anmärka, att ofvannämnde bref från fröken Rudenschiöld är afskrifvet efter *originalet,* i likhet med alla handlingarne i S. S.

lade mycket oklokt, om han då samlade ständerna, svarade Armfelt: »Hvad vill ni då att jag skall göra med honom (konungen)? Då måste jag skicka honom till Petersburg» [4])! Armfelts uppförande under riksdagen var äfven i mer än ett afseende väl egnadt att öppna konungens ögon rörande hans halt. Han betedde sig verkligen nästan vettlöst. Ensam ägande honnörsposter vid sin port, gaf han dagligen middag åt några och 30 personer, under taffelmusik och med tvenne superba serviser. Han intog sjelf alltid främsta rummet, emottog af hvarje rätt första talricken, hade sin särskilta förgyllda kuvert, gick först ut till bordet samt ropade dem, hvilka skulle sitta bredvid honom. Efter måltiden gingo bönderna fram och kysste hans hand. Vid riksdagens slut lät Armfelt konungen förstå, att han som belöning för sina många tjenster gjorde anspråk på att blifva öfverståthållare, och, då hans begäran ej kunde villfaras, blef han alldeles rasande. Med ett ord, han betedde sig i allt som ett bortskämdt lyckans barn, hvilket ej var mäktigt att uthärda medgången.

Konungens beteende mot Armfelt åter var ganska klokt och sansadt. Så snart han började märka Armfelts omåttliga anspråk, hade han först sökt efter tillfälle att på något sätt hålla honom litet på afstånd [5]). Men Armfelt förstod alltid att hålla sig framme. Konungen gaf honom skarpa ögon, för att tillrättavisa honom, samt fina vinkar för att varna honom. Så t. ex., då det en gång under riksdagen i Gefle uti konungens societé blef fråga om Potemkin, yttrade konungen, med tydlig hänsyftning till Armfelt: »All hans prakt och makt är blott en reflex af hans herrskarinnas egen höghet, och den godhet hon velat visa honom. Han är

---

[4]) Wallqvist, om orsakerne till Gefle riksdag.

[5]) Vid konungens återkomst från Aachen skickades Armfelt till Westmanland för att mönstra sitt regemente, och allt bådade hans fall, då han begagnade riksdagsfrågan såsom ett räddningsankare för att berga sig undan det kungliga favoritskapets sjönöd. Wallqvist, a. st. Jfr. sid. 184.

en lyckans soldat, som hennes nycker upphöjt; men de mest briljanta maskerna äro ju alltid efemerer». Armfelt och alla närvarande råkade i bestörtning. Vid andra tillfällen beklagade sig konungen öfver Armfelt eller sökte förlöjliga honom. »Armfelt är alldeles rasande», yttrade han en gång till Schröderheim, då Armfelt på ett stötande sätt sökt att tilltrotsa sig öfverståthållareembetet; »hvad är han, hvad vill han, har han icke heller fått nog? Han excederar mig. Vill han bli grefve, skall han få, men ingenting annat, och det måste du säga honom» [6]). En annan gång, då Armfelt i portechaise och åtföljd af sin stora vakt lät bära sig upp på slottet, yttrade konungen, som från ett af slottsfönstren blef varse det magnifika följet på borggården, till baron Wrede, som satt bredvid honom: »Men hvad är Armfelt för en narr? Han bär ju sig åt som vore han en turkisk pascha. Jag räds för att ordspråket sannas, som säger, att högmod går förfall» [7]). Af allt detta torde läsaren kunna sluta, att om Gustaf fått lefva, hade Armfelt troligen ej länge kunnat bibehålla sig.

En annan af de kungliga favoriterna, hvilken nu förlorade allt förtroende, utan att som Armfelt förstå att återvinna det, var Munck. Redan sedan någon tid tillbaka hade hans ställning begynt att blifva vacklande [8]); men 1791, vid konungens återkomst från Aachen, tycktes Muncks timma ändtligen hafva slagit. Konungen kände sig besvärad af att se honom, för den afsky som allmänheten fattat för hans person, samt öfverenskom med honom genom tredje man, att han skulle lemna riket [9]).

Det var nu Munck beslöt att hämnas. Finnande sig öfvergifven af hela verlden, blef han alldeles ursin-

[6]) Schröderheims anteckningar, s. 147.
[7]) Uppgift af Hans Excellens grefve Wrede sjelf. S. S.
[8]) Drottningen hade 1786 indragit den pension hon 1777 gifvit Munck (Jfr. s. 235 förra del.). Bref från Munck till Reuterholm.
[9]) Anteckning i S. S.

sig, samt råkade i öppen fiendskap med nästan alla menniskor. Olyckan ingaf förtviflan, och han skydde ej tillbaka från att försöka sig som — myntförfalskare!

Den ryktbara sedelförfalsknings-fabrikationen hade nyligen blifvit förflyttad till Drottningholm, då Munck, som derom ägde kännedom, utan att dämera vara invigd i förtroendet, under förevändning att det vore konungens befallning, narrade föreståndarne för densamma, Appelqvist och Bergklint, att för hans räkning tillverka falska s. k. Fahnehjelmare eller krigskommisariatets sedlar. Dessa herrar aflemnade i följd häraf uti nämnde myntsort till Munck i Januari 1792 93,350 R:dr. Men straffet skulle snart följa brottet i spåren.

Då en jude vid namn Aaron Isak i Januari 1792 blef gripen i Åbo såsom utprånglare af falska krigskommisariatets sedlar eller s. k. Fahnehjelmare, uppgaf han Munck såsom den af hvilken han tillvexlat sig sedlarne, och konungen, som ej kunde misstänka Munck såsom den sannskyldige, befallde att saken skulle vid domstol undersökas. Nu var Munck illa ute. Han lopp derföre genast, så snart han härom fått kännedom, till Appelqvist, som han sökte öfvertala att rymma, samt skref till konungen, som då var i Gefle, att han fått penningarne af personer, som han i brist af bevis ej ville nämna. Men Appelqvist nekade att gå in på Muncks förslag.

Emellertid hade konungen hemkommit från riksdagen, då Munck lyckades genom Schröderheim att åt sig utverka en audiens måndagen d. 12 Mars i Stockholm. Uppträdet var häftigt, och konungen visade sig mycket ond öfver att det ännu fanns en sedelförfalskningsfabrik i hans rike [10]). Han hotade Munck med arrest, om han ej talade sanning. Men denne lät ej

[10]) Bref från Munck till Reuterholm, Neapel d. 12 Mars 1792. Kände konungen då ej hvad som under Ruuths auspicier just då ägde rum på Drottningholm (Jfr. sid. 193, noten), eller ville Munck genom sedelförfalskning skaffa sig medel att kunna redovisa?

skrämma sig, utan yttrade helt kallblodigt, att, i fall han blefve lagförd, skulle han yppa hvad han hade sig bekant om konungens egna bedrifter i denna väg. Då uppflammade Gustafs vrede ännu mera, och han svarade, att som detta vore en statssak, skulle det kosta hans hufvud, om han vågade nämna ett ord derom.

Munck befann sig i en förtviflad ställning, och han uppgaf nu för riksdrotset Wachtmeister, att han emottagit penningarne af Appelqvist, som åter hade sagt sig fått dem af några andra namngifne personer. För att förmå den sistnämnde att bekänna lika kort, rusade han i detsamma till honom, och sökte öfvertala honom att yttra sig på samma sätt inför riksdrotset, tilläggande: »Ni riskerar ingenting, ty ni behöfver ej bevisa det». Då Appelqvist under gråt och jemmer härtill nekade, förklarande att hans kropp förr skulle styckas, än han ville inblanda oskyldiga personer, öfvergick Muncks raseri alla gränser. Han slog i detsamma till Appelqvist vid örat, och sparkade honom för magen, samt gaf honom tvenne slag i hufvudet med dessa ord: »Din rackare, jag borde döda dig»! I detsamma sprang han sin väg och lemnade alla dörrar öppna efter sig.

Ännu återstod dock för Munck några räddningsplankor att tillgripa, för att komma upp ur den djupa dy, hvari han stod färdig att alldeles nedsjunka. Han lopp nemligen direkte från Appelqvist till Bergklint, för att förmå denne sednare att kasta hela skulden på Appelqvist. Men detta försök, i stället att lyckas, hade till följd, att dessa begge herrar följande dag ingingo till konungen med en skriftlig bekännelse om hela förloppet, hvari de tillstodo sitt fel, men anhöllo att nåd måtte gå för rätt, emedan de handlat af ovetenhet och välmening mot honom [1]).

[1]) Ofvanstående berättelse om Muncks katastrof är grundad på de af Adlersparre, a. st., publicerade handlingar. Dagarne förut hade M. sprungit till hertig Carl, för att bönfalla om

Emellertid hade konungen, under en konferens med riksdrotset och baron Taube den 16 Mars eller samma dag som han blef skjuten, redan reglerat det sätt, hvarpå man skulle bringa denna obehagliga sak till slut. I närvaro såväl af konungen och ofvannämnde begge herrar skulle Munck förhöras, och, om han bekände sitt brott, och ville begagna sig af konungens nåd, få tillstånd att under ett annat namn lemna riket, för att aldrig mer återkomma; han borde äfven genast, så snart han ankommit på utländsk botten, rapportera sig som död och återsända sina ordenstecken, hvarförutan han skulle åläggas att infria alla sina falska sedlar. Om han härmed vore nöjd, skulle målet nedläggas; men i annat fall dermed förfaras efter all lagens stränghet [2]).

Hofvet erbjöd på detta sätt en tafla af oupphörliga kabaler och intriger, och redan stod konungen färdig att förändra regeringssystemet, samt närma sig till sina äldre vänner, såsom Oxenstjerna, Schröderheim, Taube m. fl., då döden mellankom, och hindrade såväl dessa som flere andra planer [3]).

I vetenskapligt hänseende undergick tillståndet föga förändring, äfven om en eller annan företeelse tycktes

---

hans beskydd, då hertigen kysste M. på kinden, sägande: »Min kära Munck, affären är på en gång så usel och så besynnerlig, att, äfven om ni sjelf hade tillverkat falska sedlar, man för alltid borde begrafva den i glömskan». Bref från M. till Reuterholm, Hamburg, den 27 Juli 1792. Vid samma tillfälle hade M. äfven för hertigen berättat den del konungen förut haft i myntförfalskningshistorien. Bref från dens. till dens., Neapel d. 19 Mars 1793. Det bör anmärkas, att då riksdrotset Wachtmeister fick höra, att Gustaf III blifvit skjuten, tänkte han allraförst på M. såsom banemannen — så stark ansåg han dess hämdkänsla! Handlingarne hos Adlersparre, a. st.

[2]) Adlersparres Hist. Handl., I. s. 127 ff.

[3]) Jfr. sid. 185.

båda en bättre tid[4]). Som de sköna konsternas beskyddare var Gustaf III alltid densamme[5]).

Emellertid hade sinnesstämningen i landet isynnerhet ibland adeln redan hunnit att blifva i hög grad fiendtlig mot konungen.

Vid hofvet sköttes ifrigt oppositionen under och en tid efter 1789 års olyckliga riksdag. Hertiginnans och prinsessans hof utgjorde länge en samlingspunkt för de missnöjde, hvaribland isynnerhet fruntimmerna utmärkte sig. Prins Fredrik utgjorde länge den missnöjda adelns hopp, samt deltog verksamt i dess planer, sedan hertig Carl såsom en konungens man efter 1789 förlorat allt förtroende[6]).

---

[4]) Det af Olof Knös stiftade »Historiska Sällskapet» i Upsala tyckes nu hafva nått sin höjd af blomstring. Adlerbeth bidrog mycket att väcka intresset för den isländska litteraturen. Möjligen stiftades nu äfven »Juntan» i Upsala. Jfr. följ. del.

[5]) Flere tecken tycktes äfven inom poësien båda en ny tid. Kellgren var ej mer densamme som förut. En vän hörde honom en gång med tårar i ögonen framför den uppslagne Klockstock utbrista: »Ack, jag har lefvat förgäfves, och förspillt min tid på saker af intet värde». Leopold öfvertog efter Kellgren den kritiska spiran, som han förde med stor talang, ehuru han mot en kämpe sådan som Thorild alltid måste blifva underlägsen. Äfven förnedrade han sig icke sällan till ett äckligt smicker, såsom då han påstod att Gustaf III var förmer än vår Herre sjelf, hvars existens ej var så viss som konungens, o. s. v. Slutligen tycktes Zibeth hafva kommit Gustaf III närmare, än någon annan af hans skalder. Lidner kunde nu blott dikta »de Galne», medan Bellman samlade och utgaf sina äldre sånger.

[6]) Konungen frågade fröken Gyldenstolpe, som tillhörde prinsessans hof, der isynnerhet ifrigt politicerades: »Hur står det till i hönshuset, min fröken»? Kort derefter syntes i tidningarne det bekanta poëmet »hönshuset», som konungen beställt, och var en satir mot politicerande damer, som indelades i gumhöns, perlhöns, gallhöns, m. m. Men de sköna läto ej häraf afskräckas. Grefvinnan Höpken yttrade med anledning af detta poëm: »Häröfver lönar visserligen ej mödan att förarga sig, ty hela verlden vet, att författaren är en kapun». Grefvinnan Lantinghausen, född Stockenström, blef midt under en bal hos hertiginnan genom polismästaren of-

Historien om adelns motstånd under och närmast efter 1789 års riksdag är ett högeligen intressant kapitel, hvarom vi dock nödgas yttra oss i största korthet. Vi hafva redan varit i tillfälle att se den början till söndring, som inom nämnde stånd vid denna riksdag yppat sig — en söndring som innan kort skulle blifva ännu större. Huruvida den försigtighet i uppförande, hvilken grefve Fersen ådagalade, endast var politisk klokhet, eller omsorg om personlig säkerhet, är svårt att afgöra; alltnog hans uppförande under dessa stormiga tider utmärkte sig vid de fleste tillfällen för en ovanlig värdighet och takt [7]). Hans råd hade dock blifvit förkastade, och händelserna utvecklade sig i den olyckliga riktning hvarom vi talat. De af adelns ledamöter, hvilka den ryktbara dagen den 20 Februari i likhet med grofva statsbrottslingar, utan nåd och barmhertighet beröfvades sin personliga frihet, samt till en del inspärrades i ohyggliga fängelser, utan alla andra beqvämligheter eller tillfällen till umgängen, än dem det låg i maktens godtycke att unna dem, voro: grefve

---

fentligen anbefalld att aflägsna sig, samt att ej på tusen steg nära nalkas det kungliga slottet, eller infinna sig på ställen, der hofvet brukade visa sig. Konungen kallade damerna »det femte ståndet», för hvilket han hyste mera respekt än för de fyra andra. Jfr. de bekanta källorne: Barfod, a. st., Morianen, m. fl. Allt detta kostade grufligen på konungen, som slutligen började trösta sig med att uteslutande lefva för ryktet. »Som jag icke kan lefva med behag i detta lifvet, har jag önskat lefva med heder i historien, och allt mitt bemödande är riktadt ditåt». Bref till grefve Gyldenstolpe, saml. skr., IV. Slutligen försonades dock konungen och prinsessan. Barfod, a. st., s. 201. Med prins Fredrik var måhända förhållandet annorlunda; men han var för svag att blifva farlig. Hertiginnan, som en tid slöt sig till oppositionen, följde annars vanligen sin mans åsigter. Barfod, a. st., s. 205.

[7]) Grefve Fersen skref ur fängelset till sina söner: »Lemnen icke tjensten. Ni ären skyldige fäderneslandet edert lif. Detta här är en storm. Fäderneslandet skall alltid blifva beståndande». Bref från N. von Rosenstein till L. von Engeström, Stockholm d. 17 Febr. 1789.

Fersen, baron C. De Geer, grefve Horn och Frietzky, hvilka alla insattes på Fredrikshof; justitiekansler Liljeståle, öfverstarne Almfelt, von Gertten och Schwartzer jemte major Billberg, som fördes till högvakten; riddarhussekreteraren Bungencrona, riddarhusfiskalen Ihre samt sekreteraren J. von Engeström insattes på Castenhoff, hvaremot grefve Brahe, general Pechlin och lagman Spaldencreutz fingo, på sina hedersord, civil arrest å sina egna rum. Baron G. A. Reuterholm erhöll tillstånd att stå under hertig Carls bevakning uppå slottet [8]).

Konungen, som efter denna våldsåtgärd räknade på att så mycket lättare drifva spelet med de öfriga ledamöterna af adeln, fick dock snart röna motsatsen. En ny liga af talare framträdde på ögonblicket, hvilka i talang och mod att förfäkta egna och nationens rättigheter gåfvo föga efter för sina inspärrade medbröder. General Düwall, baron C. A. Wachtmeister — kronprinsens guvernör, hvilken af ovilja mot konungen ehuru fattig lemnat sin indrägtiga befattning — lagman Spaldencreutz, — samma dag han inspärrades satt på fri fot, för att tjena till mellanlänk mellan konungen, grefve Fersen och riddarhuset, — vice-presidenten Stjerngranat, grefve Adolf Hamilton, friherre Thure Bjelke, grefve Ribbing m. fl., — alla utmärkte sig mer eller mindre i denna riktning, under det söndringar och partier snart äfven yppade sig bland dem. Düwall och Wachtmeister blefvo snart misstänkte för att endast följa de impulser, som utgingo från grefve Fersens fängelse [9]); Stjerngranat blef köpt af konungen [10]), me-

---

[8]) Jfr. sid. 220. Enligt Hamilton, a. st., öfvertalade Reuterholm hertig Carl att öfvergifva oppositionen och förena sig med konungen, men häraf finner man att förhållandet varit alldeles tvertom. Reuterholm säger det också sjelf på flere ställen. Jfr. Biogr. Lex., art. Reuterholm, XVI, s. 73 f.

[9]) Wallqvist, Berättelse om 1789 års riksdag, samt Heml. Handl., II, s. 207 ff.

[10]) Biogr. Lex., art. Stjerngranat, XV, s. 315 f.

dan endast Hamilton, Bjelke, Ribbing och några andra allmänt erkändes följa blott sin egen öfvertygelse. Adelns ledamöter i hemliga utskottet voro utmärkte och rättskaffens personligheter, hvilkas beteende konungen vid mer än ett tillfälle ansåg sig haft skäl att rosa; men månne de i sin mot monarken visade vänlighet voro fullt uppriktiga? Vi tvifla starkt derpå [1]. Emellertid blef finansförslaget, enligt deras önskan, ganska riktigt hänskjutet till plena, der det dock, åtminstone hos adeln, sannolikt hade blifvit förkastadt, om ej konungen så väl förstått att föra sakerna dit han önskade. Hela ståndet, med undantag af några hofvets vänner, ledamöterna i hemliga utskottet, samt några af oppositionens chefer, såsom Düwall, Wachtmeister, Stjerngranat m. fl., hade nemligen redan röstat emot förslaget, då den nya landtmarskalken, öfverste Lilliehorn [2], i sin bestörtning hemligen afsände ett bud till konungen, för att inhämta hans tanka. Konungen tillbakasände Ugglas med en biljett, hvari han förklarar riket i våda, så framt ej adeln till fullo biföll förslaget. Detta verkade, hvarefter hela riddarhuset, under ett slags patriotisk entusiasm att i en affär som rörde kassan ej synas sämre än medstånden, besvarade landtmarskalkens proposition med ett stormande ja.

Emellertid hade adeln blifvit tillbakadrifven ur den ena positionen efter den andra, utan att den lyckats

---

[1]) Hamilton, a. st., säger: »Deras (adelns ledamöter inom utskottet) foglighet föreföll konungen såsom ett tecken till mindre djuptänkt snille, och han trodde sig, då desse voro deras utvalde, kunna substrahera mycket häraf på riddarhusets massa. Det var just detta, de ville han skulle tro; hela deras förhållande hade ingen annan afsigt, och i denna uträkning bedrog han sig oändligen», o. s. v. Dessa ledamöter lofvade således konungen att understödja finansförslaget i plena, för att narra honom hänskjuta frågan till dem.

[2]) Lewenhaupt hade alltsedan den 9 Febr. ej visat sig på riddarhuset. Under tiden förde grefve Brahe såsom äldste grefven klubban till den 23 samma månad, då Lilliehorn förordnades att vara vice-landtmarskalk.

genomdrifva eller vidmakthålla något enda af de förslag och planer, hvilka den uppgjort vid riksdagens början. Ännu återstod dock en enda punkt, hvarifrån adeln hoppades kunna försvara sig, och om den detta förmådde, kunde man hysa någon förhoppning att i sinom tid åter se allt det nu gjorda omgjordt [3]). Läsaren gissar lätt, att vi härmed syfta på frågan om bevillningen skulle sättas på bestämd eller obestämd tid. Också synes hela den nya oppositionen bland adeln — så den moderata som den radikala — vara ense om att yrka det förra; men — hvad betydde väl det emot sådane anstalter till våldsamheter och omhvälfningar, som dem konungen beredde? Redan trodde sig adeln hafva haft sitt sista plenum, då den oförmodadt blir sammankallad den 27 April. Kl. 11 f. m. infann sig konungen på riddarhuset, endast åtföljd af sin kavaljer, grefve Adam Lewenhaupt, samt fattade, till allas förvåning, sjelf landtmarskalksstafven och började att föra ordet! Under tiden samlades folkmassan, rusig och till en del beväpnad, i stora flockar utanför adelns sessionsrum på riddarhustorget, ja flere rusade upp och hotade att spränga dörren till sessionssalen. Men flere bland adelns egne ledamöter hade äfven beväpnade inmängt sig i hopen, beredde att möta våld med våld. Konungen talade med värma, med öfvertygande kraft och vältalighet för nödvändigheten af bevillningens utsättande till nästa riksdag; men flere kraftiga stämmor uppträdde emot honom. Alla de moderata talarne, Düwall, Wachtmeister, Spaldencreutz, och till en del sjelfva Stjerngranat syntes alldeles beredde att i denna punkt ej göra några eftergifter. Ögonblicket var nu i hög grad kri-

[3]) Att detta var afsigten med adelns vägran att bifalla bevillningen på obestämd tid, säger Hamilton (a. st.) bestämdt. »Kunde denna (tiden) utstakas, (och detta var nu egentligen ståndets ensak), så innebar en dylik bestämd tid en tillkommande riksdag, törhända då mer upplysning, andra tänkesätt, och som en följd deraf en ändring af allt det, som nu var skedt».

tiskt. Det gällde om Sverige skulle bli absolut envåldigt eller ej, om det skulle hafva någon privilegierad adel eller ej, och huruvida ett fruktansvärdt blodbad möjligen skulle kunna undvikas. Baron C. A. Wachtmeister räddade adeln och möjligen ännu mera. Öfvertygad att det bästa medel att afstyra våldsamheter, utan att kränka sin egen ära, vore att förklara det man vek för makten, uppträdde han samt yttrade sig i denna anda, med tillägg, att han omöjligen kunde bifalla konungens proposition, utan med förbehåll att det ej skulle tjena till prejudikat och med reservation af hela ståndets rättighet. Konungen, hvars snille i ögonblicket uppfattade all den fördel han kunde hämta af detta yttrande, befallde genast sekreteraren uppsätta en expedition om adelns bifall till propositionen med nyssnämnde reservation. Det skedde, och hvartill tjenade nu allt vidare motstånd? Tvåtredjedelar af riddarhuset förenade sig med Wachtmeister, och de öfriga nekades votering. Ett förfärligt buller af »ja» och »nej», »votering» m. m. genomkorsade salen, under det deputationen beredde sig att afgå för att underrätta de andra stånden om adelns beslut. Villervallan syntes blifva allt större och större. Ändtligen uppstod grefve Hamilton samt förklarade med ett uttryck af förtviflan i sina bestämda anletsdrag, att han för sig sjelf och sina efterkommande protesterade emot allt hvad som skett. »Protestera, protestera, min grefve», svarade konungen, »saken är ändock afgjord». Efter grefve Hamilton uppträdde den unge grefve Ribbing samt frågade på hvad grund votering kunde nekas. Men konungen sökte att afspisa honom och alla de andra, som vågade vidare yttra sig, med följande hotelse: »Jag förklarar den för rikets fiende, som ej anser saken vara afgjord». Men denna hotelse verkade föga. Ropen af »ja» och »nej» fortforo beständigt, och då deputationen ändtligen hunnit till dörren, hade den så när aldrig sluppit ut. Man ropade under ömsesidig förbittring: »öppna dörrarne», »igen med dörrarne»; slutligen lycka-

des man dock att bereda den plats och den aftågade Kort härefter lemnade äfven konungen riddarhuset. På en vink af generaladjutanten åtskiljdes folkmassan [4]); samma dag sattes också de inspärrade adelsmännen på fri fot.

På detta sätt slutades detta märkliga riksmöte!

Emellertid fortfor söndringen och spänningen bland adelns ledamöter. Några, såsom grefve Fersen m. fl., slöto sig allt närmare konungen, under det de synas hafva blifvit fullkomligt främmande för de konspirationer, hvarför de sista åren af Gustaf III:s regering hafva blifvit så sorgligt ryktbara [5]). Andra, såsom grefve Brahe, baron De Geer, grefve Horn m. fl. kunde deremot aldrig glömma den förödmjukelse de lidit, utan längtade blott efter ett tillfälle, som kunde medföra en önskad förändring i regeringssättet eller den högsta styrande personalen, ehuru de voro alltför kloka eller obeslutsamma att dervid sjelfva vilja lägga hand [6]).

---

[4]) Ofvanstående skildring af sessionen d. 27 April efter Hamilton, a. st., m. fl. källor.

[5]) Då baron Taube 1789 sändes af konungen till Fredrikshof, för att för grefve Fersen tillkännagifva att han erhöll friheten, yttrade Fersen: »Jag har försökt att bibehålla den regeringsform, som vi fått 1720, jag har gjort på samma sätt med den, som konungen gifvit oss 1772 (mina fiender hafva alltid nedsvärtat mig hos konungen); för närvarande hafva vi en annan, efter hvad jag hör, och jag skall lefva efter densamma, så länge den räcker». Jfr. bref från grefve Fersen till Gustaf III, Melsåker den 9 Okt. 1789, G. S.; Barfod, a. st., 206 ff. Ett rykte gick dock i Stockholm, att grefve Fersen visste af mordanläggningen. — Stjerneld synes nu också hafva åter slutit sig till konungen (konungens saml. skr., bref till S., d. 2 Maj 1790, samt Barfod, a. st., s. 219 ff.), ehuru vi tvifla att det varit med full uppriktighet. Bref från Liljensparre till konungen, d. 20 Dec. 1791.

[6]) De hade alltsedan 1789 upphört att visa sig vid hofvet. Schröderheims anteckningar, s. 127. Efter grefve Fersen, som började draga sig tillbaka, blef grefve Brahe adelns synliga chef. Grefve Brahe o. fl., som hörde till denna afdelning inom adeln, hade flitiga kommunikationer med general Pechlin, hvaraf vi sluta att de ej varit främmande för dennes

Den sista och tredje afdelningen inom adeln hatade deremot konungen af grundsats, samt trodde att ingen förbättring vore att hoppas, förrän man på ena eller andra sättet blifvit honom qvitt, samt grunden lagd till ett nytt statsskick. I spetsen för denna afdelning stodo general Pechlin samt Anckarström, begge lika beslutna, att bringa till verkställighet hvad de förra endast vågade önska, men ej hoppas, och mycket mindre sjelfve utföra. Se här huru Pechlin och Anckarström länge konspirerade på skiljda håll, med olika syftemål, tills de slutligen sammanträffade om en och samma plan, hvaraf första akten skulle utgöras af skottet den 16 Mars!

Den missnöjda adeln hade redan länge sökt efter ett tillfälle, då den kunde få hämnas på konungen, samt försöka att göra allt det gjorda ogjordt [7]); men händelserna gäckade dem beständigt. Då ryktet om konungens resa till Aachen samt planer mot Frankrike började få fart, trodde man ändtligen tidpunkten vara inne. Planen till revolutionen var redan uppgjord, samt utkastet till den nya statsförfattningen

---

planer. Bref från Liljensparre till Gustaf III, Stockholm den 20 Dec. 1791. Under och efter riksdagen i Gefle umgingos äfven Pechlin och grefve Brahe. Ransakningsprotokollerna, m. fl. källor. Jfr. äfven bref från grefve C. Mörner till kronprinsen Carl Johan, Stockholm den 20 Juli 1813, hvarom särskilt i en följande del. Rörande baron Carl De Geers förhållande till händelsen den 16 Mars förekommer följande upplysning i Trehundrade anekdoter, s. 72. »I närvaro af friherrinnan Adlermark och baron Ludvig Johanson Boye, emottog, läste och visade för dessa begge personer grefvinnan Dohna, född De Geer, den 16 Mars 1792 en biljett af ordagrant följande lydelse: »Pour tout au monde, ma bonne Amie, n'allez pas au bal masqué ce soir. Vous saurez les raisons apres. C. D. G».

[7]) Flottans olycka under inspärrningen i Wiborgska viken 1790 hade redan gifvit anledning till vissa planer. Jfr. kongl. sekret. J. v. Engeströms vittnesmål i protokollerne öfver Gustaf III:s mord, Barfod, a. st., s. 187, samt anonymt bref i E. S., hvaraf meddelas ett utdrag i Bil. N:o 28.

uppsatt. General Pechlin, hvilken sedan 1786 näst beständigt bott i hufvudstaden, för att vara händelsen nära, och hvars hus alltsedan utgjort en medelpunkt för alla aristokratiska stämplingar, hvari den sluge gubben förstått att indraga en mängd ungdom af både frälse- och ofrälse klassen genom den mask af modern demagogi som han förstått att kasta deröfver, — var planens ifrigaste befordrare. Kanslirådet v. Engeström — en broder till svenska ministern i Warschau, och liksom denne helgjuten som man säger, en god patriot med ovanlig karaktärsstyrka samt vidsträckta kunskaper — hade författat utkastet till den nya regeringsformen. Vi känna ej hvilka flere varit invigde i planen, men de lära hafva varit ganska många [8]).

Emellertid inträffade ryktet om riksdagen i Gefle med alla de hotande anstalter, hvarmed den å konungens sida bereddes. Adeln, som åter ansåg sig böra vara på sin vakt, skyndade att taga alla nödiga mått och steg. Öfverstelöjtnant Lilliehorn och major Hartmansdorff vid artilleriet lofvade att i fall af behof hålla garnisonen i hufvudstaden till hands. General Pechlin, de begge bröderne Engeström, friherre Bjelke m. fl. af den förres förtrogne hastade till riksdagen, färdige att möta våld med våld. Riksdagen aflopp dock i allt lugn, hvartill Pechlins och hans vänners sluga uppförande icke litet bidrog, enär det låg i deras intresse, att genom ett sken af foglighet insöfva monarken, för att låta honom utan tvekan störta sig i Frankrikes angelägenheter, hvarunder de beräknade att hemma få ostörde utföra sina planer [9]).

Emellertid

---

[8]) Kanslirådet J. von Engeströms egenhändiga anteckningar rörande nämnde revolutionsplan med utkast till regeringsform. E. S. Jfr. Brunzelius, a. st., s. 636. Några utdrag ur nämnde anteckningar, se Bil. N:o 29.

[9]) Bref från Liljensparre till Gustaf III, d. 20 Dec. 1791, samt ransakningsprotokollerna.

Emellertid hade nära nog samtidigt med dessa stämplingar, men af helt andra personer, en annan plan blifvit uppgjord, som gick ut på att på genare väg eller genom ett konungamord bereda en regementsförändring. Upphofsmännen till denna plan, äfvensom deras lefnadsöden, hvilka i allmänhet voro lika obetydliga som de sjelfva, äro alltför bekanta, hvarföre vi genast öfvergå till sjelfva berättelsen om deras stämplingar [10]).

Anckarström var hämdlysten; men icke det allenast. Han var tillika en politisk svärmare, af första ordningen, hvars hela existens hvilade på ett slags idealisk grund, en idealism likväl af samma halt som den, hvilken man tillagt de onda andarne.

Kriget, säkerhetsakten, den tryckande beskattningen; de utländska resorne, slöseriet, lyxen; tusende medborgares blod utgjutet för tillfredsställandet af en kunglig nyck eller ärelystnad; oskyldiga medborgare kastade i fängelse — — se der ett syndaregister på *konungsliga* förseelser, hvilket Anckarström uppgjorde, och som för honom förvandlade hans egen konung till den gröfsta statsbrottsling, hvilken förtjenat döden!

---

[10]) Anckarström hade 1790 åter flyttat till Stockholm. Under en resa till Gottland samma år anklagad för lasteligt tal mot konungen, inveckIades han i en lång och obehaglig rättegång, hvarunder han ansåg sig hafva lidit mycken förföljelse. Åter till Gottland i Maj 1791 i och för nämnde rättegång, samt under sträng bevakning, men kunde icke fällas. Antyddes i Sept. samma år att i Stockholm tillsvidare qvarblifva, men inemot julen upphäfdes portförbudet för honom. — Grefve Horn var entusiast, led af smärta öfver fadrens olyckor, som han fåfängt begärde att få dela, samt fäderneslandets träldomstillstånd, hvilket bildade en så skärande kontrast emot Frankrikes föryngring, samt visste ej hvad han gjorde. — Grefve Ribbing var mera aristokrat, samt begagnade alla tillfällen att reta och injaga fruktan hos monarken, såsom då han mötte honom i den röda fracken, hvarom mamsell Arfvedsson profeterat. Se hans lefnad i Biogr. Lex. Lemnade 1789 sin tjenst vid gardet. — Allt det följande grundadt på ransakningsprotokollerne, samt de anklagades egna bekännelser, der ej annorlunda särskilt uppgifves.

Han fattade derföre dristigt sitt beslut att tag konungen afdaga, och det fattades honom nu blott e tillfälle, att fullborda sitt olyckliga beslut, samt någr vänner, i samråd med hvilka det kunde beredas. Beg gedera skulle snart erbjuda sig[1]).

Det var först närmare julen 1791 som Anckarström och grefve Horn blefvo bekante. De komm snart öfverens, att under dåvarande konungs styrel ingen förbättring i det allmänna vore att förvänt Anckarström lät derföre grefven förstå, att han e fruktade att genom ett mord rödja konungen ur väge om han blott dertill kunde finna ett tjenligt tillfälle men grefve Horn svarade, att han fann denna utväg ännu alltför omensklig, och man beslöt att förut försök om man ej kunde påhitta någon annan utväg att »slipp konungen».

En af de första dagarne af nyåret 1792 vandrade kl. 6 om aftonen tvenne personer genom hela parken vid Haga; snön glimmade vackert på marken och i träden, belysta af ett tindrande månsken. De begge vandrarne stannade plötsligt framför ett af fönstren på slottet, der konungen syntes; de sågo honom blek och tankfull framför ett af de nedersta fönstren och vände snart om.

Hvilka voro väl dessa begge mystiska nattvandrare? — Anckarström och Horn, som här gingo för att tillse, huruvida det skulle befinnas möjligt att genom konungens enlevering från Haga öppna vägen för en regementsförändring, utan att behöfva antasta hans lif: de hade i så fall ämnat att hålla honom dold så länge, tills förändringen hade hunnit rangeras. Men de öfvergåfvo förslaget såsom outförbart.

Vid samma tid inträffade grefve Ribbing i Stockholm, då han med grefve Horn förnyade en barndoms-

---

[1]) Anckarströms sjelfbekännelse, Biogr. Lex., art. Anckarström, II, sid. 186 ff.

bekantskap. Några dagar sednare inträffade de [2]) på Hufvudstad, grefve Horns egendom, der äfven Anckarström var närvarande. Ribbing och Horn voro väl sedan längre tid tillbaka bekanta, ehuru de på flere år ej råkats. Anckarström lofvade nu grefvarne att vid första tjenliga tillfälle taga konungen afdaga. Horn ryste för brottet, men förfördes af passionen; Ribbing var mera kallblodig, och tänkte nästan endast på att sopa igen spåren efter sig.

Till följe af denna öfverenskommelse infann sig Anckarström de närmast derpå följande dagarne på en opera, ett spektakel i dramatiska teatern samt en maskerad, vid hvilka tillfällen konungen var närvarande; han hade sina laddade pistoler med sig, i afsigt att skjuta honom, men kunde ej finna något tjenligt tillfälle dertill. De begge grefvarne voro dels närvarande vid dessa tillfällen, dels uppmuntrade de mördaren mer eller mindre att fullborda sitt dåd.

Emellertid inträffade riksdagen i Gefle, dit Anckarström begaf sig, för att der verkställa sina anslag. Han gaf grefve Ribbing, som äfven der infunnit sig, del af sina planer, men kunde ej finna konungen ensam, ehuru han ofta gick och passade på honom med pistolerna [3]).

Några dagar efter Anckarströms återkomst från Gefle blef åter anslag till maskerad [4]). Han gaf genast grefvarne tillkänna, att han nu beslutat att verkställa mordet på konungen; han bad derjemte grefve

---

[2]) Den 15 Jan.

[3]) Anckarström gjorde under riksdagen i Gefle Pechlins bekantskap, och besökte honom stundom; men det är högst troligt, att han ej gifvit Pechlin del af sina anslag, såsom Ribbing äfven uttryckligen förbehållit sig. Anckarström kände äfven Bjelke, men som det synes endast mera ytligt. Han korresponderade med Horn under riksdagen, samt slutade sina bref med denna fras: att han »ej haft tillfälle göra det andra».

[4]) Den 2 Mars.

Ribbing anskaffa folk, som genom trängslen under maskraden skulle underlätta förehafvandet.

Grefve Ribbing, som hittills ej tyckes hafva trott, att Anckarström hade fullt allvar med sina förslager, beslöt nu att på allt sätt gå honom tillhanda, samt isynnerhet att taga sådane mått och steg, som kunde bidraga att påskynda den efter mordgerningen tillämnade revolutionen. Detta sednare låg isynnerhet grefven om hjertat. Genom en ung baron Ehrensvärd, som han från barndomen känt, lät han prevenera Lilliehorn och Hartmansdorff på saken, på det de måtte vara färdiga med gardet och artilleriet. Och med hvilka flere personer satte han sig dessutom från detta ögonblick i beröring angående den tillämnade revolutionen? En fråga lättare att göra, än besvara. Detsamma gäller nog äfven om de trenne föregående herrarne, alla militärer, som väl ej ville låta hela företaget bero på ett bifall af sina kamrater, om hvilkas tänkesätt de förut ingenting visste. Om grefve Horn känner man bestämdt, att han hade ganska många medbrottslige [5]). Men härmed må vara huru som helst: alltnog, man trodde sig kunna lita på gardet och artilleriet, och den beramade maskraden inträffade. Anckarström infann sig med sina pistoler, och konungen äfven; men i anseende dertill, att der var för litet folk, fick han nu ej heller tillfälle att skjuta honom.

En dag i veckan derpå [6]) blef ånyo anslag till maskrad, då Anckarström och Ribbing kommo öfverens, att den ohyggliga gerningen borde ske. Den sednare yppade nu sjelf förslaget för Lilliehorn. Men icke heller denna gång kunde något företagas, alldenstund maskraden inställdes.

---

[5]) Bref från grefvinnan Clas Horn, född Wilhelmina Linnerhjelm, Lübeck d. 12 Juni 1812. Jfr. äfven straxt nedanföre.

[6]) Den 9 Mars.

Om torsdagen i veckan derpå [1]) träffade Anckarström, Horn och Ribbing åter tillsammans på Hufvudstad. Man visste, att en maskerad skulle äga rum följande dagen; den förmodades blifva den sista under säsongen, hvarföre det blef nödvändigt att då verkställa mordet, om man verkligen hade allvar dermed. Grefvarne lofvade att draga försorg om Anckarströms familj, i fall han blefve upptäckt; man kom äfven öfverens, att alla tre dagen derpå skulle råkas hos Ribbing, som åtog sig att anskaffa tillräckligt folk till maskraden; Anckarström skulle köpa domino åt Horn, som hos honom skulle kläda sig.

Då Ribbing följande dagen, den 16 Mars, objuden infann sig hos Pechlin och för honom yppade anslaget, kände denne hela tillställningen. Han hade dagarne förut sagt åt öfverstelöjtnant Lilliehorn, att han fått veta den af Bjelke, men hur denne sednare åter deraf fått del, se der en hemlighet, som han till skada för historien sannolikt tog med sig i grafven. Alltnog, anslaget befanns alldeles förträffligt passa i stycke med Pechlins önskningar och planer, hvarföre han, så snart han derom fått kännedom, skyndat att i samråd med kanslirådet Engeström uppgöra revolutionsplanen.

Ribbing blef mycket väl mottagen af generalen. Han sade honom, att blott konungen hade blifvit undanröjd, skulle han genast verkställa revolutionen; han åtog sig derjemte att skaffa folk till maskraden, och gaf Ribbing del af revolutionsplanen.

Till middag hos generalen samma dag infunno sig ett ganska stort antal dels bjudne, dels objudna gäster. De voro dels sådana, som hade att utföra synliga roller i den tillämnade maskeraden och revolutionen, dels några andra, som ej blifvit derför misstänkte, åtminstone ej anklagade. Bland de förra märkas, utom Ribbing, kanslirådet Engeström, Bjelke, Lilliehorn, Ehrensvärd, Liljestråle, bland de sednare löjtnant Strussen-

[1]) Den 15 Mars.

felt [8]), baron Hjerta [9]), fänrik Plomgren, baron Hermelin, alla Pechlins slägtingar eller vänner. Middagen var animerad, och man ordade blott om likgiltiga ämnen.

Efter måltiden, och sedan kaffet blifvit drucket, tog gubben Pechlin Lilliehorn under armen, och förde honom in i sin sängkammare. Ögonblicket derefter inkom Engeström med en promemoria, innehållande punktvis hvad som borde göras samma ögonblick man fått veta konungens död. Han vände sig till Lilliehorn som deraf fick del. Härunder gick Pechlin fram och tillbaka öfver golfvet och stoppade sin pipa, nickande bifall åt hvad han hörde Engeström föredraga. Det var i korthet följande: så snart man fått veta konungens död, skulle drottningen derom averteras genom riksrådet Rosen, generalerna Horn och Düwall, samt af dem anmodas att, biträdd af en konselj, öfvertaga regeringen under konungens minderårighet, hvilken sednare genast skulle utropas och hyllas som konung, samt ständerne sammankallas; under tiden skulle man genom frivillige och några borgare söka att bibehålla ordningen, tills trupperna hunno samlas, samt försäkra sig om deras personer, som troddes träda upp emot den åsyftade förändringen och bland hvilka man nämnde Armfelt, Taube, Sinclair m. fl.; men man var mycket odeciderad om hvilka borde utgöra konseljen; kansllrådet Engeström ansåg riksdrotset jemte hertig Carl dertill såsom sjelfskrifne, hvaremot Pechlin tillstyrkte att arrestera hertigen; rörande den nya regeringsform, som genom ständerna borde åstadkommas, synes man äfven ha

[8]) Hade redan på maskraden d. 2 Mars sett en okänd mask med ett blankt vapen under kappan smyga efter konungen, hvarom han skyndat att ge Pechlin del. Erhöll Pechlin på detta sätt allraförst vink om stämplingarne? Man har uppgifvit att Pechlin skulle ingifvit Anckarström mordtankan. Vi anse det omöjligt, enär de först efteråt synas hafva blifvit bekanta. Jfr. härofvan sid. 213.

[9]) Den sedan ryktkara Hans Järta, en systersson af Pechlin. Jfr. dess minnesteckning af presidenten Skogman i Svenska akademiens handlingar, XXIV.

varit af mycket olika tankar, alltefter som man mera lutade åt de gamla svenska aristokratiska eller de nyare demokratiska idéerna [10]).

Efter denna konferens åtskildes alla gästerna.

Ribbing gick direkte hem till sig och träffade enligt öfverenskommelse Horn och Anckarström. Han omtalade nu, att Pechlin kände planen, och att det ej gick an att dröja längre, om man ville undgå att bli upptäckt.

Horn och Anckarström gingo derpå hem till den sistnämnde; efter åtskilliga förrättningar, såsom pistolernas laddande m. m., klädde de sig begge i svart domino och hvit mask, och gingo på maskeraden.

I detsamma inträffade Ribbing der, i sällskap med en baron Kurck.

Flere af Pechlins närmaste umgängesvänner och yngre bekanta, såsom Strussenfelt, Plomgren, Hjerta, dröjde ej heller att gå dit.

På detta sätt samlades, under det balen som bäst höll på att börja, flere grupper svartklädda masker, som helsade på och tycktes känna hvarandra.

På sistone inställde sig också Ehrensvärd, Liljeståle och flere af den förres vänner och bekante, alla klädda i svarta dominor och hvita masker.

Pechlin, de båda Engeströmarne, Bjelke, Lilliehorn och Hartmansdorff bevistade ej maskeraden.

Det återstår oss nu blott, innan vi öfvergå till en kort beskrifning af densamma, att om ett par andra af tidens oppositionella momenter tillägga ett par ord, som skola kunna tjena till att sprida ett förökadt ljus öfver den inre ställningen under dessa märkliga år. Ar-

---

[10]) Pechlin och Engeström ville den gamla rådskammarens upplifvande, Bjelke tyckte mer om det engelska, Ribbing och de yngste af konspiratörerna mera om det fransyska regeringssättet. Deruti synas dock de fleste varit ense, att i konseljen några aktade ofrälse personer borde intagas, samt att vid riksdagskallelsen brukspatroner och ståndspersoner borde anmodas att sig infinna. Ransakningsprotokollerna, samt Bil. N:o 29.

méens uppförande var lika hederligt och lojalt, som det under det första fälttåget varit motsatsen. Några efterdyningar af den förra upprorsandan trodde man sig likväl hafva anmärkt [1]), äfvensom konungens lifgarde synes hafva temligen afgjordt ställt sig under deras fana, som stämplade mot hans person [2]). Pressen lefde ett lif utan all betydelse i det offentliga [3]). I afskrifter lupo deremot de mest hätska skrifter [4]) man och man emellan, samt bidrogo i hög grad att alstra de tänkesätt, hvarur de följande olyckliga händelserna uppväxte. Men det var ej nog härmed. Med slukande intresse lästes de utländska tidningar, som meddelade underrättelse om revolutionens framgång [5]), hvarjemte man drog

---

[1]) Såsom 1789 under sjöslaget vid Öland, och general Kaulbars' reträtt från Kaipas. Jfr. sid. 95. Men Kaulbars var fullkomligt oskyldig. Bevisen derför finnas i E. S. Äfven under 1790 års fälttåg trodde sig konungen hafva haft skäl klandra åtskilliga chefers uppförande. Se bref från Gustaf III till hertig Carl, Svensksund d. 18 Juli 1790. Bil. N:o 30.

[2]) Lifgardet fortfor att behandlas särdeles onådigt. (Jfr. sid. 375, förra delen). Under kriget gjorde borgerskapet vaktgöringen i hufvudstaden, ett intrång i gardets gamla privilegier. Efter kriget upprättades ett nytt gardesregemente af ofrälse, af samma företräde som det gamla gardet, ja det bemöttes till och med vida mera förtroende, såsom då det beordrades att bestrida vakten i Gefle 1792. Allt gjorde att andan inom första gardet ej var god; Lilliehorn var dess vice-chef, en ryktbar mystiker och oppositionsman, öfverste C. G. Silfverhjelm, dess chef. Man har äfven sett uppgifvet, att underofficerare och soldater blifvit bestuckna af de missnöjde. d'Aigulla, Histoire de Gustave III, Paris 1807, II, p. 405.

[3]) Stockholmsposten och Dagligt Allehanda voro de enda tidningar som kunde bestå. Jfr. sid. 189.

[4]) Den argaste af dessa vi sett hette: »Declamation d'un vieux Rheteur contre l'usurpation d'Auguste». Den uppmanar obeslöjadt till konungamord. Enligt en anteckning af professor Fant var den författad af kanslirådet Berch.

[5]) Flere klubbar för utländsk tidningsläsning funnos i hufvudstaden; en vid namn la societé, der Lilliehorn ofta visade sig. Pechlins hus var äfven en samlingspunkt för flitiga tidningsläsare, hvilka den sluge gubben regalerade med muntliga kommentarier till händelserne, alltid i revolutionens och

rsorg derom, att de mest retande artiklarne derur af-
refvos, för att åtminstone på detta sätt komma en
lmänhet tillhanda, hvars intresse för omhvälfningar
an fann angeläget att väcka i och för den man åsyf-
de i Sverige [6]. Resande utländningar, isynnerhet
ansmän, hvilka misstänktes såsom revolutionens anhän-
re eller agenter, förföljdes med hätskhet [7]. Sträng
psigt hölls öfver alla hemliga sällskaper eller klub-
r. Ett slags förbindelse med dessa utomlands bibe-
lls dock länge genom hertig Carl och hans vänner,
ilken förbindelse ingaf många fruktan. Ämnets vigt
rdrar att vi här dröja några ögonblick!

Vi hafva redan sett den märkliga roll hertig Carl
pelte under 1789 års ännu märkligare riksdag. Men
etta anslutande till konungen, månne det var frivilligt,
ller ej snarare i mer eller mindre mån tvunget? En
råga af vigt, ehuru den svårligen torde blifva fullt till-
redsställande besvarad. Vi hafva funnit ett eget ljus
skimra öfver detta ämne genom följande högst märkliga
scen, hvilken tilldrog sig i hertigens rum på slottet just
under nämnde riksdag.

---

frihetens intresse. Lilliehorns m. fl:s uppgift i ransaknings-protokollerna.

6) Den nya fransyska konstitutionen gick i afskrifter man och man emellan och beundrades såsom ett mönster. Bref från Liljensparre till Gustaf III, d. 3 Febr. 1792. Pechlin lät afskrifva Thomas Paynes revolutionära skrifter samt utdela bland sina vänner. Ransakningsprotokollerna öfver Gustaf III:s död. Märkligt nog utmärkte sig mest adeln, (jemte några få embetsmän och borgare), för dessa tänkesätt; massan togs i försvar af Liljensparre och var i allmänhet konungsligt sinnad. Ofvannämnde bref från Liljensparre. Men damerne af god ton hade kjortelsäckarne fulla af Nordenskjölds revolutionära tidning. Bref från Armfelt till konungen, d. 26 Jan. 1790. Friherrinnan Wrede, född fransyska, var enligt Armfelt lika god demokrat som en »fiskmånglerska». Bref till konungen, d. 12 Juli 1791. De högadliga officerarne vid lifgardet klappade händerna åt den bekanta franska visan »ça ira». Histoire de l'assasinat de Gustave III, par un officier polonais, temoin oculaire (le comte Sierakowski). Paris An V, p. 33.

7) Bref från Armfelt till Gustaf III, d. 15 Juli 1791.

Om aftonen den 28 Februari 1789 samlades hos hertigen enligt vanan flere af dess närmaste vänner, hvaribland utom hertiginnan denna gång märktes baronerna J. J. De Geer, Carl Bonde, G. A. Reuterholm samt öfverste Silfverhjelm. Ett visst högtidligt allvar syntes lägradt öfver alla de närvarandes anleten, liksom bebådande att något synnerligen vigtigt förestod. Gåtan erhöll snart sin lösning, då Silfverhjelm om en stund närmade sig hertigen, som satt tillbakalutad i en soffa, samt började att magnetisera honom. Kl. var omkring half 9 på aftonen, och efter 2 och en half minuts magnetisering befanns hertigen hafva insomnat. En djup tystnad herrskade i rummet, då Silfverhjelm begynte att göra hertigen följande frågor, hvilka alla med utmärkt redighet och klarhet i rösten besvarades af den tillfrågade.

SILFVERHJELM.

Sofver hertigen än?

HERTIGEN.

Ja.

SILFVERHJELM.

Bör Reuterholm ge in sitt papper uppå Riddarhuset, sådant som han nu ändrat det?

HERTIGEN.

Jag skall fråga — Nu har jag frågat.

Hans far vill ej att han skall ge in något papper mer — Hans far vill att han skall vara alldeles passiv — — Om han alldeles afhåller sig från Riddarhuset, är det så mycket bättre.

SILFVERHJELM.

Kan Hertigen säga oss, huru vi skola göra samhället den största nyttan?

HERTIGEN.

Är det såsom medborgare eller såsom hörande till brödraskapet ni frågar det?

SILFVERHJELM.

Såsom medborgare?

HERTIGEN.

Det är intet värdt att spjerna emot udden. Det som är förutsedt skall ske. Det kan ej undvikas. Jorden skall hafva en renselse. Denna tiden skola alla riken ändras. Det som sker på ett sätt i Sverige, sker på ett annat i Ryssland innan kort. Det som sker framdeles är länge förutsedt, förutsagdt och stadfästadt — De som sätta sig deremot, springa endast till sin egen olycka.

SILFVERHJELM.

Kan Hertigen säga oss något mera i detta ämne?

HERTIGEN.

Jag har redan kanske sagt mera än jag borde säga.

SILFVERHJELM.

På hvad sätt kunna vi begagna oss af de upplysningar vi nu fått?

HERTIGEN.

De upplyningar j fått skolen j behålla för eder sjelfve, till dess riket kommer i det lugn, då de få blifva uppenbara. De skola gagna eder sjelfve; men om de blifva uppenbarade i förtid, skulle det kasta en skugga på er andra och på mig, och det skulle profanera saken. — — Att jag talar så här i sömnen sker för att gifva eder försäkran och visshet på de saker som förut varit kände, och att bevara mina vänner, hvilka onda andar sökt att föra på onda vägar, och

hvilka med mig en dag skola hjelpa att återupprätta riket. Här har varit mycket buller af ett stort arbete här uppe. Onda andar hafva velat förföra mina vänner till våldsamheter, och att spjerna emot udden, på det de skulle blifva förgjorda, och det sammanband förstördt mellan mig och dem, hvilka äro utsedde, att jemte mig tjena verlden till upplysning, och just derföre att hindra sådant, talar jag nu detta. Men det som är förutsedt, det måste ske, och står icke att hindras. — — De sex smorda hafva förklarat, att de som vilja vara och bibehållas i detta samband, ej skola spjerna emot udden, ty då allting går förbi och blir lugnt igen, skall deras tid komma.

SJLFVERHJELM.

Hvad är det för en ande som nu talar genom hertigen?

HERTIGEN.

En god ande.

SILFVERHJELM.

Blir här eldsvåda snart i staden?

HERTIGEN.

Jag får ej säga verldsligt. — Jag talar här endast för att upplysa eder mina vänner. Det kan vara eder lika mycket om j veten eldsvådan förut eller icke. Jag får icke säga mera än jag redan sagt. — — Mitt kall är att ännu en kort tid vaka för allas säkerhet här i staden, att ingen ofredas i sitt hus. De öfrige affärerne bryr jag mig, ej om. — Jag får ej tala om mig sjelf. Det här enda bör jag veta för att rätta mig derefter. (*Efter en stunds tystnad*).

En sak till skall jag säga till min egen upplysning, nemligen att jag ej får blanda mig i Riksdagssaker, hvarken hvitt eller svart, utan vara helt

passiv. Men skulle våldsamheter förefalla, skall jag deremot göra föreställningar och sedan vara helt passiv vid allt hvad som händer. Detta bör ord ifrån ord skrifvas upp till min upplysning, när jag vaknar.

SILFVERHJELM.

Skulle icke Hertigen göra föreställningarne emot våldsamheterne till konungen?

HERTIGEN.

Jag sade jag borde göra föreställningar emot våld. Dessa föreställningar skall jag helt ensammen göra till konungen, med försäkran att jag ingen del vill taga i något sådant; men sker det ickedestomindre, så skall jag genast draga mig undan och hålla mig tyst i mina rum så länge.

Jag vet att ni skrifver upp detta, men läs det nu upp för mig, att jag får höra om det är allt riktigt skrifvet.

(Häruppå upplästs först Reuterholm som förde Protokollet ofvanstående artikel; men som hertigen det ej hörde, upplästes den sedan af Silfverhjelm, då hertigen genast hörde hvart ord och yttrade sig slutligen).

Detta är alldeles riktigt, och för mig af största vigt att få veta, när jag vaknar.

SILFVERHJELM.

Har hertigen för öfrigt några råd och förmaningar att gifva sina vänner?

HERTIGEN.

Ja, — Reuterholm skall ej vara het — Han skall akta sig för högfärd, på det han ej må falla i samma fel som de hvilka varit utkorade, men blifvit förbannade.

De Geer skall akta sig för att vara het — skall sätta i ordning sina affärer, ty af ordning kommer lycksalighet. Han skall sätta i ordning för sina små barn.

Bonden skall continuera som han börjat, draga si ifrån det politiska, sköta sin egendom, icke gå ifrå kronprinsen, ty han är den enda ärliga karl der finnes Han måste nödvändigt bli qvar hos kronprinsen. Han är den enda af alla der är, som älskar sitt fädernesland, och som kan gifva honom principer i religionen. Han är än ett barn och bör uppfostras i religionen, och han får derföre skörda belöningen, då han blir hänryckt härifrån. Jag lägger detta på hans samvete. Men detta får ej sägas mig när jag vaknar. Mitt och kronprinsens öde är för nära förenadt.

SILFVERHJELM.

Kan Silfverhjelm gifva Reuterholm några råd, som äro honom nyttige?

HERTIGEN.

Ja. — De gå ut på att vara kall, och derföre bör han alltid emottaga dem såsom gifne af en vän.

SILFVERHJELM.

Blir Reuterholm någonsin i betydlig mån sitt fädernesland nyttig?

HERTIGEN.

Ja. — Den tiden kommer, då han blifver det rätt nyttig. Jag sade det i går. Men mina och hans öden äro så nära förbundne, att jag ej får veta något deraf när jag vaknar.

(*Efter en liten tystnad fortfor hertigen*).

Jag skall nu säga eder förut, huru det skall gå till, när jag vaknar. — Det kan hända, att jag då blir kurjös att veta hvad jag talat; men det bör ni för ingen del visa mig. Jag frågar då derefter. Då skall ni läsa upp de stroferna för mig som jag begärt att veta. Mera skall ni ej låta mig se, utan derefter skall någon börja en indifferant konversation, då jag straxt

glömmer bort att mera fråga; derefter stiger jag straxt upp och går ut. Ni borttager då protokollet, men skrifver det sedan af och gör det in duplo, så att i det som visas mig de strofer äro uteslutne, jag ej bör se. Förvara sedan väl detta protokoll. Förr än efter 6 år får det icke visas för mig. Hör ni nu väl hvad jag säger eder om detta. Det är högst angeläget att det noga iakttages.

Nu får jag icke sofva längre, ni måste väcka mig. Kanske är det också sista gången jag mera får sofva. Skynda eder nu att väcka mig.

Hertigen uppväcktes genast och vaknade straxt kl. precis 10 om aftonen[8]).

Häraf vill det synas, som hertigen mera af försigtighet och tvång, än af fri vilja och öfvertygelse, 1789 förenat sig med konungen. Också fortfor han, icke mindre än hans vänner, att vare sig i aningar, drömmar eller visioner förutse och förutsäga de förskräckliga händelser som stundade [9]). Men upphörde han väl derföre, att i *handling* vara sin konung och broder trogen? Vi tro alldeles motsatsen; och vi skola *bevisa* det! Men förut låtom oss dock i största korthet vidröra ett par andra ämnen, som härmed äga sammanhang!

---

[8]) Protokoll hållet den 28 Febr. 1789 då baron Silfverhjelm för 6:te gången magnetiserade H. K. H. hertig Carl. Närvarande H. K. H. hertiginnan, baronerne J. J. De Geer, Carl Bonde och Gustaf Adolf Reuterholm. I slutet af protokollet förekommer följande intyg: Riktigheten af detta protokollet, så väl som sanningen af den i slutet deraf nämnde tillgången vid hertigens uppvakning och efterfrågning etc., som till punkt och pricka inträffade med hvad han sagt förut, intyga och bevittna vi undertecknade vid vår salighet och vår ära:

CHARLOTTE.

Carl Bonde. *J. J. De Geer.* *G. A. Reuterholm.*
Protokollist.

J. Silfverhjelm.
Magnetisör.

[9]) Bil. N:o 31.

Som enskilt vän och förtrogen fortfor Reuterhol att bland alla vännerne stå hertigen närmast. Doc det var ej vänskap allena som förenade dessa tven männer; det var ett nästan mystiskt band, hvarför d sjelfva knapt visste att göra hvarandra räkenskap. Hertigen diktade verser till Reuterholms ära och minn hvilka sjöngos vid pianot af någon vän, under d hertigen och Reuterholm gjöto bittra och ömma tårar[10]

Dock, det blef dem ej länge förunnadt att få va tillsammans. Reuterholm, som efter riksdagens al stormar och enskilta olyckor behöfde förströ sig, besl att göra en resa till Aachen. Han fortsatte resan ti Paris. Här lefde han i de yppersta cirklar; gref Axel Fersen och ambassadören Staël med sin snillrik fru utgjorde snart sagdt hans dagliga sällskap, och vi hofvet, der Reuterholm flere gånger visade sig, bl han alltid med utmärkelse bemött af drottning Mar Antoinette [1]).

Det var en besynnerlig tid, dessa den franska revolutionens första, tjusande och förvillande år! De allvarligaste sinnen, de kallaste naturer blefvo ofta likso af

---

[10]) Marsch och Segling af Skjöldebrand, De la Gard. ark., XI, s. 94 ff.

[1]) Detta äfvensom det följande ur Reuterholms egenhändiga resejournal 1789—92. En anekdot om grefve Fersen från dessa märkliga tider är karakteristisk och förtjenar att här anföras. Den förekommer i Foreign reminisences by Lord Holland, p. 18, f., hvars egna ord vi anföra. »Madame Campan har i förtroende meddelat ett besynnerligt faktum, nemligen att Fersen befann sig i Drottningens boudoir och tête à tête med H. M under den ryktbara natten d. 6 Oktober. Han hade, då tumultet började, mycken svårighet att osedd undkomma, men det lyckades honom genom en förklädnad som Madame Campan sjelf skaffade honom. — M:r de Talleyrand, som ogerna meddelade några för kungliga familjens anseende förnärmande anekdoter, har likväl två gånger berättat mig denna händelse, som han försäkrade sig hafva hört af Madame Campans egen mun». Samma dag befann sig Reuterholm bland den nyfikna hopen vid Versailles.

f en osynlig hand ryckte utom kretsen af deras vanliga sysselsättningar och tankar. Mången hade, innan han knapt visste huru det tillgick, blifvit en revolutionens anhängare.

Så var t. ex. fallet med baron Staël. Hans snillrika fru var dock måhända den, som revolutionerade honom. Med ett ord, Reuterholm och baron Staël blefvo innan kort de innerligaste vänner..... [2]).

Vi känna redan till en viss grad baron Reuterholm, och läsaren skall då knapt kunna förvånas öfver följande, som vi om honom skola berätta. Hämd- och herrsklysten, men tillika ägande vissa egenskaper af välvilja och älskvärdhet, i förening med en yppig, lätt förvillad fantasi, skulle han snarare än andra blifva utsatt för bedragare, som, med kännedom af hans hat emot Gustaf III, kunde önska att deraf begagna sig i och för befrämjandet af vissa, mindre aktningsvärda ändamål. Alltnog, han råkade i Paris uti sällskap med en hel cirkel af s. k. illuminater, besynnerliga, halft förryckta menniskor, hvilka förstodo att vid sig fästa Reuterholm med band af en mystisk art, som han sjelf ej kunde för sig förklara. Han blef upptagen i deras orden, samt narrad att fortsätta sin resa först till Avignon, sedermera till Rom, der han slutligen synes hafva blifvit initierad i ordens djupaste hemligheter. Han kallade sig sjelf ifrån detta ögonblick: »Nordens representant vid det stora och rätta konventet», hvari han och hans reskamrat Silfverhjelm, enligt Reuterholms egen bekännelse, voro de första svenskar, som blifvit upptagne. Gustaf III:s afdagatagande samt hertigens upphöjande på tronen voro nu profetior, hvarmed de kära bröderna i Rom förstodo att läska Reuterholms starka känslor utaf hat och fåfänga, och hvarom allt han skyndade att underrätta hertigen, med följande,

[2]) Bref från baron Staël till G. A. Reuterholm, Paris d. 12 Jan. och 17 Juni 1790. Bill. N:o 32 och 33.

högst karaktäristiska uttryck: »Jag har således numera ingen Egenvilja qvar, oaktadt all min förra envishet. Jag blott lyder, och låter mig föras». Med sådana farliga grundsatser, — farliga nemligen, i fall man faller i händerna på skälmar, — återvände Reuterholm om sommaren 1790 från sin stora Romarfärd [3]).

Emellertid skulle hans hemmavaro denna gången ej räcka så särdeles länge. Konungen, som fått kännedom om hvilka farliga förbindelser Reuterholm knutit, var högst uppbragt på honom, samt beröfvade honom den pension han sedan riksdagen åtnjutit. Ett mycket häftigt uppträde ägde i anledning häraf rum mellan Reuterholm och konungen på Drottningholm i Oktober 1790, hvarunder den sednare i de skarpaste ordalag förebrådde Reuterholm hans politiska grundsatser, hans upproriska anda samt förbindelser med propagandan i Frankrike. Följande året lemnade Reuterholm åter Sverige, för att derigenom söka ådagalägga falskheten af de beskyllningar man gjort honom, att vara en propagandans apostel i Sverige [4]).

Vi känna ej fullkomligt graden af Reuterholms brottslighet eller oskuld; men hel synes denna sednare åtminstone ej hafva varit. Han fortsatte äfven från Sverige sina förbindelser med baron Staël, som uppehållande sig än i Paris, än i Coppet, stod i ett fortfarande förtroligt umgänge med illuminaterordens helgon, hvilkas profetior baron Staël ofta hörde. Sålunda hade t. ex. en af dessa i September 1790 utlåtit sig om hertigen och Reuterholm i följande mystiska, högst märkliga ordalag: »Hvad hertigen beträffar, så är han upplyst genom sanningens ingifvelse, och om han i sitt vakande tillstånd ej mera högfärdas öfver den nåd, som är i honom, skall han blifva den allmänna kanalen för sitt fäderneslands lycka. Rörande baron Reuter-

---

[3]) Några utdrag ur Reuterholms resejournal skola helt visst ej anses ovälkomna, hvarför vi meddela dem i Bil. N:o. 34.

[4]) Anteckning i S. S.

holm, så är hans pligt, att fästa sig vid denne furstes omgifning, att bedja för honom, att han bibehåller detta tillstånd af ljus, och att icke lida, att någon af dem, som omge honom, antecknar hvad han säger i sin ingifvelses stunder. Gud har satt i honom sanningens anda, som gör att endast han kan utan förändring troget återgifva hans ord». Då baron Staël skickade detta svar till Reuterholm, säger han, att man också hade sagt honom någonting mycket intressant beträffande konungen, men att han icke vågar anförtro det åt pennan [5]).

Hemlighetsfulla ord, som för oss öppna en kedja af kombinationer och tankar, hvarur vi ej kunna reda oss! Alltnog, på detta sätt uppfostrades och invigdes så småningom både hertigen, Reuterholm och så många af deras närmaste i revolutionens intressen, hvilka de sedermera under den korta perioden af sin makt så kraftigt skulle befrämja.

Emellertid reste [6]) Reuterholm öfver Spaa genom Dresden, Wien och Pisa till Rom. Här befann han sig om natten den 29 Mars, som slutade Gustafs lif. Besynnerliga förvexling af illusion och verklighet, hvilken man kallar vision! Samma natt tyckte Reuterholm, som fredligt låg i sin säng i Rom, att Gustaf III kom till honom samt föll på knä vid sängen och kysste hans hand, under det han bad Reuterholm om förlåtelse [7]). Men vi återgå till hertig Carl!

Skulle läsaren då på fullt allvar tro, att hertigen var medvetande af eller delaktig i konspirationen mot

---

[5]) Bref från baron Staël till G. A. Reuterholm, d. 11 Sept. 1790.

[6]) Juni 1790.

[7]) Reuterholm säger i sin resejournal: »Ryktet om konungamordet i Sverige, som vid samma tid kom till Rom. (Mina underliga aningar och drömmar densamma tiden, bland annat huru jag tyckte: han stod på knä vid min säng, gret och bad om förlåtelse, etc. etc.»

sin broders lif [8])? Vi kunna aldrig tro det; och se hä af hvad orsak!

Hertigen var alltsedan 1789 års riksdag i näst öppen fiendskap med adeln, hvars förderf han ansåg hafva vållat genom sitt anslutande till konungen. Hertigen skulle således med personer, hvilka han numer borde frukta såsom sina fiender, hafva ingått i så grann laga förtroenden? Orimligt. Hans förhållande till konungen var dessutom numera allt ifrån nämnde tidpunkt öfverhufvud taget godt samt utmärkt af ett viss förtroende [9]).

Men om de för hertigens ära- kränkande beskyllningar redan i sig sjelf äro orimliga, så förfalla de ytterligare, om man erinrar sig följande omständighete En af konspirationens egna chefer yttrar sjelf i bref till hertigen kort efter den olyckliga katastrofen, sedan hans dom dock redan blifvit fälld, att »de sammansvurne misskände hertigen», att de »ingenting väntade af honom» [10]). Hertigens förmenade umgängen och sam-

---

[8]) Vi behöfva ej påminna derom, att en mycket bekant författare synes vara fullkomligt öfvertygad derom. En annan berömd författare tyckes äfven hafva låtit en viss läkares utsago alltför mycket imponera på sig. De la Gard. ark., XVIII, s. V f. Baron G. M. Armfelts utlåtelser hafva äfven blifvit åberopade såsom stöd för nämnde åsigt. Armfelts sjelfbiografi, a. st., II, s. 54 ff. Slutligen framkastar en utländning, den ofvannämnde grefve Sierakowski (s. 218, noten) misstankar och slutsatser i nämnde riktning, hvilka ingalunda äro tvetydiga, att ej nämna flera källor som syfta åt samma håll.

[9]) Bevisen för begge dessa påståenden öfverflöda i S. S. K. sekret. J. von Engeström, en af konspiratörerne yttrar: »Om en del sinnen i några år skulle ha varit lika såsom skingrade ifrån H. K. H. (hertig Carl), alla de kommo då tillbaka till sin förra tillgifvenhet». Ransakningsprotokollerna. Upplysande för det förhållande som rådde mellan konungen och hertigen å ena sidan, samt mellan den sednare och adeln å den andra, äro äfven några bref som vexlades under riksdagen i Gefle mellan de förstnämnde äfvensom mellan några anonyme ledamöter af oppositionen. Bill. N:o 35, 36 och 37.

[10]) Bref från grefve A. L. Ribbing till hertig Carl, odat., men förmodligen af år 1793. Bil. N:o 38.

mankomster med grefve Horn torde man äfven få betvifla, tilldess man derför kan lyckas att framte några fullt trovärdige bevis [1]). Omöjligheten deraf ligger i händelserna sjelfva. Både Horn och Pechlin hafva bekänt, att de på flere år hvarken sett eller talt vid hvarandra [2]). Och dessutom: hvilken orimlighet att påstå, det hertigen och Pechlin skulle varit i hemligt förstånd rörande anläggningarne 1792! Eller erinrar man sig ej, att Pechlin under öfverläggningarne med de sammansvurne på sjelfva den 16 Mars föreslagit att *arrestéra* hertigen? Och att denne sednare lät Pechlin sitta på bekännelse på en fästning ända till sin död! Och detta skulle hertigen funnit ändamålsenligt, om Pechlin haft skäl att anklaga hertigen för medbrottslighet? Hvad slutligen beträffar den uppgiften, att hertigen om natten den 16 Mars ej låg afklädd, utan klädd i generalsuniform samt med dragen värja afbidat den förfärliga nyheten, så är hela denna historia, Gud bättre, endast ett elakt hofsqvaller, uppdukadt, som det synes, af den hämdgirige De Besche, hvilken fått vissa anledningar att sedermera hata hertigen [3]). Ty pagen som Gustaf III sände till hertigen vid nämnde tillfälle var en helt annan än De Besche, och vi skola straxt få se hans egen i hög grad trovärdiga berättelse derom. Men vi återkomma till berättelsen om maskraden.

Konungen hade nyss anländt till staden, samt satt just, med förste hofstallmästaren baron Essen vid sidan, och superade i sina smårum å operahuset, då en hof-

---

[1]) Hertigen skulle nästan förklädd samt i general Horns vagn flere gånger vintern 1792 besökt grefve Horn på Hufvudstad. Morianen, IV, s. 118 f., hvarest denna uppgift förklaras vara »historisk».

[2]) Ransaknings-protokollerne.

[3]) Skildringar ur det inre af dagens historia. De Närvarande. Stockkolm 1834, sid. 48, noten, samt Tre hundrade anekdoter etc., Stockholm 1851, s. 70. Rörande förhållandet mellan De Besche och hertig Carl se följ. del.

lakej inkom och lemnade det anonyma varningsbrefvet från Lilliehorn. Konungen genomläste det uppmärk-samt tvenne gånger, men gaf ingen deraf del. Kort derefter gick han med Essen till sin loge, samt visade sig der omaskerad för alla.

Salen var full af folk, som i brokiga drägter hvimlade om hvarandra, i en besynnerlig oreda; detta oaktadt föllo konungens ögon allraförst på en grupp masker i svart domino, som hviskande närmade sig logen, men innan kort åter skingrade sig, liksom för att ej ådraga sig uppmärksamhet.

Konungen visade nu i logen det anonyma brefvet för baron Essen, som gjorde allt, för att afråda honom att visa sig på maskraden, samt rådde att i annat fall kläda sig i harnesk. Men förgäfves! Ögonblicket derefter återvände han, åtföljd af Essen, till sina små-rum; han klädde sig, i likhet med Essen, i svart domino, samt inträdde sedan, med Essen under högra armen, i maskeradsalen. »Kom nu och låt oss se, om de skola våga döda mig», sade han till denne, i det de gingo in mellan kulisserne, som förde till salen.

Dansen var nu här i full gång, och då konungen inträdde, blef han genast igenkänd af alla, så att ett sorl af: »se der är konungen»! genomlopp salen.

Han gick nu ett hvarf rundtom salen, med Essen och De Besche på hvardera sidan om sig.

Derpå gick han in i eldrummet.

De sammansvurne hade emellertid nu rangerat sig, för att taga emot honom vid utkomsten derifrån. Detta dröjde ej heller länge. Konungen hade äfven nu Essen vid sin sida, men hann ej taga många steg, innan han med ens befann sig så omgifven af folk i svarta masker, att han omöjligen kunde komma fram. I detsamma kände han en hand lätt slå sig på ena axeln under ett utrop: »bon jour, beau masque», hvarpå ett doft skott hördes bakifrån, och gick in genom vekryggen på konungen, som genast ropade: »Jag är sårad, tag fast honom»!

Elden är lös! taket ramlar! rädda er! alla dessa utrop hördes i detsamma om hvarandra; de svarta maskerne skingrade sig och alla rusade åt dörrarne. Dessa hade emellertid genast blifvit stängda, äfvensom baron Armfelt gifvit befallning till en allmän demaskering.

Understödd af Essen, samt drypande af blod, stapplade den sårade monarken emellertid fram till en liten bänk, under det nuvarande s. k. oxögat. Han satte sig här en stund att hvila, och hjelpte sig sedan, med tillhjelp af Essen och De Besche, den lilla trappan uppföre till sina smårum. Han lade sig här i det lilla kabinettet på en röd divan.

Emellertid vidtogos i största hast en mängd nödiga anstalter och försigtighetsmått.

Den person, som fick i uppdrag att föra den stora nyheten till hertig Carl, var dåvarande pagen, sedermera generalen och guvernören för krigsakademien på Carlberg, Casimir Reuterskjöld.

Han fann hertigen i dess säng, liggande som vanligt och lugnt insomnad. Vid nyheten om den förskräckliga katastrofen blef han djupt gripen, och lagade sig genast i ordning att infinna sig på stället [4]).

Konungen var munter och skämtade på sin sjukbädd [5]).

Emellertid hade hertig Carl, jemte läkarne och riksdrotset samt en mängd andra personer af mer eller mindre vigt, högre eller lägre rang, infunnit sig, samt erhållit tillträde till den kunglige martyren, som förvånade alla med sin själsnärvaro, sina infall. Kort härefter återförde man konungen till slottet.

Följande dagen tillförordnades den regering, som under konungens sjukdom skulle handhafva styrelsen. Den utgjordes af hertig Carl med biträde af riksdrotset,

---

[4]) General Reuterskölds egen berättelse. S. S.

[5]) Preussiska ministern i Stockholm, baron Brockhausens depesch till sitt hof rörande konungamordet, Schröderheims anteckningar, s. 185 f., m. fl. källor.

grefve J. G. Oxenstjerna samt baronerne Taube o[ch] Armfelt. Ännu visste ingen hvad utgång sjukdom[en] skulle få, men likväl visade konungen de första d[a]garne af densamma flere prof på ånger och försonli[g]het, hvilka göra honom stor heder, såsom då han y[tt]rade till Schröderheim, hvilken om morgonen ef[ter] olyckshändelsen infunnit sig: »God morgon, min kä[re] Schröderheim, var vid kurage. Man tror blessyr[en] mindre farlig, efter jag kunnat gå. Utgången är li[k]väl oviss: men kommer jag tillbaka, så kom ihåg hv[ad] jag nu säger er, att opposition är all. Det beror kan[ske] sedermera mest af mig sjelf och min egen försigtig[het] att göra mina återstående dagar trankila» [6]).

Bland andra, som dagen efter olyckan infunnit [sig] hos monarken, var äfven Lilliehorn — hans egen m[ör]dare! Det kunde aldrig falla konungen in att misstän[ka] honom för delaktighet i ett så oerhördt brott, — o[ch] allraminst honom, hvarför han kallade honom fram t[ill] sängen, samt tillät honom att kyssa sin hand. M[en] Lilliehorn röjde en utomordentlig bestörtning. Då m[an] följande dagen fick veta orsaken till denna bestörtni[ng] yttrade endast monarken: »Ja, jag önskar och vill fö[r]låta» [7]).

En af den nya regeringens förnämsta omsor[ger] blef, såsom man lätt kan finna, att följa och leda d[en] rättegång som blef nödvändig i följd af det mordis[ka] skottet.

Denna rättegång fördes de första dagarne af p[o]lismästaren och Svea hofrätt gemensamt. Genom d[en] förres alldeles ovanliga drift och skicklighet lycka[des] man snart att upptäcka sjelfva hufvudmännen, samt [att] komma den ena tråden efter den andra på spåren, so[m] ledde till upptäckandet af hela denna afskyvärda och så vidt utgrenade komplott. Anckarström och Lilliehorn upptäcktes redan den 17 Mars, och den 18 arre-

[6]) Schröderheims anteckningar, s. 173.
[7]) Schröderheims anteckningar, s. 178.

sterades Ribbing och Horn, hvars far fördes under bevakning till slottet, för att rädda honom undan massans hotelser, som misstänkte att han var delaktig i anläggningen. Så långt hade man kommit i ransakningshistorien, då en ganska märkbar förändring i sjelfva proceduren inträffade [8]).

Redan den 18 Mars lära några af oppositionens chefer uppvaktat hertigen, för att med honom inleda underhandlingar, på det ransakningen måtte föras med mera grannlagenhet och försigtighet. Man begriper lätt, huru många skäl de skulle äga att framställa en dylik önskan, så väl med afseende på omsorgen för deras egna personliga säkerhet, som af omtanka för de adliga privilegierne o. s. v., hvilka under massans dåvarande tänkesätt och uppförande lätt kunde blifva hotade [9]). De erkände sig väl hafva varit af oppositionen, men aldrig medvetande af konunga-mordet.

Så snart konungen, såsom man förmodar, häraf fått del, blef han uppskrämd, samt kallade om aftonen samma dag, eller den 18, hertigen till sin sjuksäng, då han, under uttryck af den ömmaste rörelse, det mest synbara bekymmer tilltalade honom på följande sätt: »Jag vill bedja er att icke vägra mig den sista tjensten. Jag har nyss utnämnt en regering, som bör vårda styrelsen under min sjukdom. Den skall hafva den sorgliga bestämmelsen att föra ransakningen i det brott, som be-

---

[8]) Jfr. härom jemte det följande rörande interiören af denna märkliga rättegång Liljensparres ofvannämnde Berättelse, äfvensom flere anteckningar i S. S. Vi böra dock ej dölja, att L. skrifver med stor försigtighet, så att det synes som han ej velat uttala *hela* sanningen.

[9]) Man påminne sig t. ex. de stormiga uppträdena, då man förde general Horn till slottet. d'Aiguila, a. st., II, p. 378 f. Ett slags indirekt bevis för att något slags närmande mellan hertig Carl och adelsoppositionen redan nu ägt rum, ligger äfven deri, att hertigen var den som den 19 eller 20 Mars förde grefve Brahe in till konungen, då den rörande scenen skulle ägt rum, hvarom straxt nedan. Schröderheims anteckningar, s. 179.

redt mig denna dödssång, och att med lagen följa upp-hofsmännen till denna grymhet, den jag önskade be-grafva i ett evigt mörker. Jag vill till och med e- att min son känner dem. Såsom bestämd att styr- detta folk vill jag icke i hans själ utså frön till ha- och förföljelse emot någon; jag vill ej komprometter- talrika familjer, för hvad som blott är individuelt oc- riktadt emot mig» [10])

Konungen misstänkte alltså redan nu, att kom-plotten var vidt utgrenad, samt *borde* således rörande sättet för ransakningen yttra sig till hertigen på sätt vi nämnt. Han var som statsman och regent alltfö- upplyst för att ej se, det både regeringssättet och dy-nastien skulle genom ett motsatt förfaringssätt blifva blottställdde för faror, dem det måste ligga i hans in-tresse att genom mildhet och försonlighet förekomma. Konungens yttrande till hertig Carl var derföre före-stafvadt lika mycket af den högre statsklokheten och politiken, som af hans hjertas naturliga böjelse för mildhet [1]). Vi behöfva knapt tillägga, det hertigen lof-vade att med största punktlighet och ifver ställa sig konungens önskningar till efterrättelse.

En annan händelse, som äfven synes hafva varit en följd af detta samtal mellan konungen och hertigen, var det företräde, hvilket följande dagen beviljades grefve Brahe. Hertig Carl införde sjelf grefven till konungen, som mottog honom med alla tecken af väl-

[10]) Anteckning i S. S., som vinner stöd af hertigens eget utlåtande uti utslaget öfver konungamördarne. Jfr. följ. del.

[1]) Man påminner sig konungens yttrande vid ett annat tillfälle af snarlik beskaffenhet, rörande kronprinsen af Danmark, som just då slagit sin styfmor, Juliana Maria, ur brädet. Konungen berömmer hans handlingssätt, men tillägger: »Han är skyldig sin far, sitt folk och efterverlden ett exempel. Men såsom hämden endast föder hat, och hatet föder ny hämd, så bör han stanna, och se sig omkring efter en medelväg, låtande straffet drabba blott de största brottsliga och förlåta de öfriga». Bref till grefve Creutz, Venedig d. 7 Maj 1784. Geijer, a. st., III, förra afd., s. 142.

vilja och försonlighet. Grefven kastade sig på knä framför konungens säng, samt bad honom nästan om förlåtelse för sitt förra uppförande; konungen räckte honom handen, den grefven skyndade sig att vilja kyssa, men konungen drog den tillbaka, sägande: »Omfamna mig! Jag är lycklig genom denna händelse, emedan jag lyckas att derigenom återvinna gamla vänner, hvilka aflägsnade sig ifrån mig». I detsamma omfamnade konungen grefven, samt tillade: »Ja, min kära grefve, jag glömmer allt».

Genom hertigens mellankomst syntes således konungen och adeln, uti grefve Brahes person, hafva blifvit försonade. Vi känna ej, om några andra vilkor härvid blifvit fästade eller aftalade, såsom att adeln skulle besvärja säkerhetsakten, samt alltid vara Gustafs ätt trogen, o. s. v.; om dessa vilkor ej blifvit nämnde, så voro de utan tvifvel hemligt underförstådde eller menade [2]), alltnog, konungen syntes härefter något lugnare. Emellertid hade Liljensparre i detsamma äfven erhållit hertigens befallning, att tillsvidare ensam leda rättegången [3]).

Genom sin utmärkta drift och rådighet lyckades Liljensparre redan den 19 om aftonen att få Anckarström till en uppriktig bekännelse. Svårare var att beveka Horn och Lilliehorn, men isynnerhet Ribbing dertill. Dock, när ingen annan utväg till räddning syntes öfrig, läto de begge förstnämnde öfvertala sig, ehuru de beledsagade sin bekännelse med angifvelse på en så stor mängd medbrottslige, att namnen på dem upptog en lång lista. Denna lista insände de till re-

---

[2]) Straxt efter konungens död afsände adeln en deputation till den nya konungen, för att besvärja säkerhetsakten. Jfr. följande del.

[3]) Liljensparre uppgifver sjelf i sin berättelse orsaken till detta arrangement hafva varit, att derigenom bereda honom utväg att lättare kunna »upptäcka hela sammanhanget med denna mordiska tillställning», men tillägger, att hertigen ålade honom att »vara varsam med sina undersökningar», o. s. v.

geringen, i hopp att derigenom sjelfve köpa sig för-skoning [4]).

Den afsigt, som Horn och Lilliehorn haft med sin talrika angifvelser, blef ganska riktigt vunnen. De er-höllo löfte om nåd eller förskoning från lifsstraff, om de frimodigt bekände på hvarandra och sine närmaste medbrottslige, med förtigande af alla de öfrige [5]).

Man lockade äfven Ribbing genom dylika före-speglingar till en öppen bekännelse, ehuru det ej gick an att med honom gå tillväga så rakt på saken, som med Horn och Lilliehorn, hvilka skulle hafva dragit så många med sig i fallet, om man ej underhandlat med dem.

Liljensparre lyckades härigenom, ehuru med en otrolig möda och ansträngning, att få både Horns, Lill-iehorns och Ribbings bekännelser så affattade, att de någorlunda passade i stycke med hvarandra. De inne-höllo också ej några andra beskyllningar, än mot hvar-andra, och till en del mot de förnämsta aktörerne i den Pechlinska ligan, hvilka, utom gubben Pechlin sjelf, voro de begge Engeströmarne, Bjelke, Ehrenswärd samt några flere. Men att sticka under stolen med alla dessa, hade tjenat till intet, emedan de till större delen redan från andra håll blifvit upptäckte och in-dragne i ransakningen. Med undantag af Ehrensvärd voro de också ej så lätta att få till att bekänna, ehuru Liljensparre ansträngde hela sin öfverlägsna förmåga att få bugt på dem. Bjelke förekom honom, och tog gift. De begge Engeströmarne försökte att krångla

---

4) »Hertigen förbjöd Liljensparre att visa för hvem det vara må listan på ett hundradetal adelsmän, beskyllde för delaktighet i Gustaf III:s mord. Konungen blef förvånad öfver deras stora antal och vidsträckta utgreningar». S. S. Jfr. Skjöldebrands memoirer. De synas alltså hafva misstagit sig, som påstå att Gustaf III dog utan att känna namnen på någon enda af Anckarströms medbrottslige. Jfr. Schröderheim, (a. st., s. 177,) som äfven försäkrar motsatsen.

5) Jfr. ofvannämnde bref från grefvinnan Horn.

sig undan med en skrufvad tydning af sin delaktighet, och gubben Pechlin sjelf, hufvudet och kronan i denna afgrundens anläggning, nekade tvert till all skuld, föregifvande alla beskyllningarne mot sig vara dikter, i afsigt att skada den gamla mannens oantastade heder.....

Rättegången hade, i full enlighet med det antagna konsiderations-systemet, nettopp hunnit denna punkt, då konungens död inträffade. Emellertid hade man härunder redan haft att kämpa med betydliga hinder och svårigheter, för att i ro få tillämpa detta system. Konungens gamla misstankar mot hertig Carl synas redan tidigt begynt åter vakna [6]). På den andra sidan stod åter Armfelt, nyss på väg att falla ur gunsten, och som derföre i den inträffade olyckshändelsen fann ett tillfälle att svinga sig upp, och i hvars intresse det således nästan låg att stegra farhågan, för att visa sin tillgifvenhet, och få anses som ett oumbärligt stöd för den unga Gustaf Adolfs tron [7]). Först lät han utsprida, att de sammansvurnes plan var att på en viss dag sätta eld i alla fyra hörnen af Stockholm, på det de under förvirringen måtte kunna få ostörde fullfölja sina planer. Dessa planer skulle hafva varit de vidunderligaste: att tillsätta en provisorisk styrelse, sammankalla ständerna, samt emellertid vid lyktpålarne, alldeles som vapenbröderne i Paris, hänga de förnämsta af konungens vänner och regeringspersonalen. Han lät till och med en lista utgå, som upptog namnen på alla dessa utsedda offer, hvaribland äfven hertig Carl och riksdrot-

---

[6]) Armfelt uppgifver, med hvad tillförlitlighet lemna vi derhän, att konungen med möda biföll att insätta hertigen i den konselj, som skulle handhafva regeringen under hans sjukdom. Armfelts sjelfbiografi, a. st., II, s. 54 f.

[7]) Synbarligen hade olyckshändelsen på ingen gjort ett djupare intryck än på Armfelt. Blek, darrande och med jemmerrop hade han närmat sig den sårade, som måste trösta Armfelt. Depesch från preussiska ministern von Brockhausen rörande konungamordet, Schröderheims anteckningar, s. 185 f.

set figurerade. Slutligen skulle ständerna återinfö 1720 års regeringssätt samt välja en ny konung[8]).

Sådan var Armfelt. Liljensparre som upptäck hans ränker och derpå gjorde honom uppmärksam, fi blott uppbära bittra förebråelser, såsom att han öfve gått från konungens till hertigens parti, o. s. v. D hos konungen, väckta misstankarne synas emellertid ge nom dessa och dylika manövrer af Armfelt erhållit n näring; och han började allvarsamt frukta att det v sannt som Armfelt låtit utsprida, hvarföre han t. e vid ett tillfälle lät undfalla sig följande hotande ytt rande: »Om man skulle vilja försöka att företaga nå got emot min son eller emot suveräniteten, då ska jag låta bära mig på en bår till Logården och till-tala folket, såsom en annan Antonius visa det Cæ-sars blodiga kläder, och uppdraga åt det att tillintet-göra dessa tronens eviga fiender». Yttrandet blef be-kant, samt förorsakade allmän förskräckelse.

Emellertid inträffade snart[9]) en märklig vändning i konungens tillstånd. Suppurationen af såret upphörde och i stället infann sig en högst besvärlig pleuresi. Om denna försämring var en följd af mordskottet, hvilket ännu ej kunnat fullkomligt uttagas ur kroppen, eller af förkylning och oförsigtig diet under sjukdomen[10]), vilja

---

[8]) Liljensparres Berättelse, jemförd med d'Aiguila, a. st., II, p. 386 ff. Man bör observera den skonsamhet, hvarmed Armfelt ännu bemötte hertig Carl. Han hade öfvertalat konungen att insätta honom i konseljen. Han lät honom figurera så-som ett af de utsedde offren, o. s. v. Orsaken härtill var tydlig. Så länge hopp om Gustafs vederfående ännu var för handen, kunde hertigen aldrig blifva någon farlig medtäflare om makten för Armfelt; det var då endast adeln eller för-troendet mellan denna och konungen, som Armfelt fann tjen-ligt att anfalla.

[9]) Söndagen den 25 Mars.

[10]) d'Aiguila, a. st., II, p. 397 ff., samt Schröderheim, a. st., s. 175 f. och 180 f. Vigtig upplysning af Schröderheim är, att konungen befallde sjelf sin hofmästare att gifva sig den glaçe han åt i detsamma han försämrades. Härmed förfalla alla de insinuationer, Dalberg vid denna glaçe har velat fästa, och

vi lemna derhän, men äro fullt öfvertygade, att den ej härledde sig från en låg intrig, vare sig af hertigen, adeln eller de tillkallade läkarne. Alltnog konungens tillstånd försämrades märkbart med hvarje dag, och vi beklaga, att med det kroppsliga aftagandet, äfven själens och tankekraftens redighet och klarhet i viss mån tycktes hålla jemna steg [1]). De rysligaste misstankar synas åter börja uppstå vid den olyckliga sjukligens bädd. Han ville ej mera se hertig Carl [2]). Han trodde honom delaktig uti stämplingarne mot sitt lif [3]). Olyckligtvis anse vi oss ej kunna helt och hållet fritaga Armfelt från att hafva underblåst dessa smärtsamma miss-

---

hvari en annan författare har velat upptäcka ett sätt att anklaga hertig Carl och de hederlige läkare, som skötte monarken, såsom hans *sista* mördare. Gustaf III:s sista lefnadsdag af Dalberg, De la Gard. ark., XVIII, s. 118 ff. Jfr. medicinalrådet S. Hedins omdöme om Dalberg och konungens öfrige läkare i förhållande till dennes sista sjukdom och död, Karakteristiker ur samtidas förtroliga bref, Stockholm 1851, s. 132. Hedin yttrar: »H. exellens grefve Essen, Gustaf III:s tillgifnaste vän, tog sig myndighet att kalla Dalberg till konungens dödsbädd. Jag säger »dödsbädd»; ty Dalberg kom ej förr, än sista dygnet, och var den, som sade den sista svåra sanningen. Den som skrifvit detta, är med Dalberg deri ense, att konungen igenom en driftig och tidig operation kunnat frälsas; ty skottet hade aldrig trängt inom bukhinnan. Kommande sekler må döma öfver den man, åt hvilken konungens skötsel var anförtrodd. Vi tveka icke att tillräkna honom svek etc. I dessa ord ligger ingen afund, och fjerran vare all olycklig misstanka mot den hedersmannen Acrel och alla de öfrige hedersmännen». Huru förstå detta både anklagande och frikännande?

1) Den 24 Mars visade konungen tecken af oredighet. Lifmedikus Rungs berättelse.

2) Uppgifterna, huru ofta hertig Carl såg konungen under dess sjukdom, äro mycket olika. Armfelts sjelfbiografi, a. st., II, s. 56; Dalberg, a. st., s. 120; Schröderheims anteckningar, s. 176, m. fl. källor. Deri kunna dock alla anses ense, att hertigen ej såg konungen under hans sista lefnadsdag.

3) Dalberg, a. st., s. 120, samt Armfelt, a. st., II, s. 54 ff. Jfr. härom s. 382, förra delen. Det var således endast gamla misstankar, som länge slumrat, men nu åter vaknade.

tankar, som hos den döende monarken uppväckts m dess oskyldige broder: det var ju den enda öm punkt som återstod för Armfelt att uppröra, om h skulle lyckas i sina planer [4]). Och han lyckades, t en början. Men låtom oss komma till berättelsen o konungens död.

Natten emellan den 28 och 29 Mars inställde s ändtligen hos konungen alla synbara tecken till snart annalkande upplösning: starka tryckningar bröstet med rosslande andedrägt och afstannad up hostning. Konungens förre lifmedikus Dalberg, hvilk man dittills under allehanda förevändningar lyck hålla aflägsen från den höge patienten, efterskickad Konungen blef så glad att träffa Dalberg, samt kän sig i början så upplifvad af de läkemedel han erhö att han sjelf nästan trodde sig frisk, samt började t om att göra en utländsk resa m. m. Men Dalberg v af en helt annan tanka. Han såg, att den höge sju lingen ej kunde hafva många timmar qvar att lef hvarföre han bad honom om tillåtelse att inkalla her Carl. Dalberg, som under det han passerat audien rummet träffat hertigen, som kanske bedt honom åt utverka denna gunst, och dessutom sjelf ej okun om de rysliga misstankar konungen fattat, var ange gen att härigenom bereda en väg till försoning mel de höga bröderne, innan döden öfverraskade dem. M konungen syntes hafva blifvit alldeles oförsonlig hv denna punkt beträffade.

»Nu

[4]) Enligt konungens testamente hade hertig Carl blifvit förk rad *ensam* förmyndare under Gustaf Adolfs minderårig Jfr. följande del. Det var således hertigens trohet som måste göras misstänkt, sedan utsigten af konungens vede ende syntes blifva alltmer betänklig, ty huru skulle Arm eljest kunnat erhålla ett rum i förmyndarestyrelsen? Detta ej blotta suppositioner, utan fakta, som genom kodicillen nedan) indirekt bevisas; och dessutom döljer Armfelt sjel sin sjelfbiografi på intet sätt sina tankar.

»Nu förstår jag; skall jag dö nu straxt», inföll han med en blick af förundran på Dalberg, som anhållit om tillstånd för hertig Carl att inkomma.

»Säg mig uppriktigt, skall jag dö nu straxt», fortsatte han, och slog sig häftigt för bröstet.

Dalberg svarade, att han ej kunde säga huru lång stund konungen kunde lefva, men förnyade sin anhållan om tillstånd för hertigen att inkomma, för att få honom försonad i anseende till den svåra förolämpningen som tillfogats honom, då han betraktats som konungamördarens medbrottsling.

»Nej»!....svarade konungen, med en aldrig förr yttrad häftighet, och fattade Dalberg i detsamma i handen, beende honom ej öfvergifva sig, samt låta inkalla Schröderheim [*]).

[*]) Dalberg a. st., s. 120. Dalberg var allmänt känd för att vara Gustaf III:s häftigaste fiende. Jfr. Hedins nyssnämnde uppsats om Dalberg. Man frågar då, hvad trovärdighet hans uppgifter förtjena? Vi skulle också ej lagt mycken vigt dervid, om de ej synas erhålla bekräftelse från andra håll. Vi låta händelserna tala sjelfva, och de bevisa tillräckligt de misstankar, den höge patienten fattat. Hertigen såg ej konungen den sista dagen af hans lefnad, då kodicillen författades, m. m. Och ändock skulle konungen yttrat sig ännu mera fiendtligt emot hertigen, än som uppgifves i texten. Han skall nemligen hafva sagt: »Nej, nej!.... Aldrig försonar jag mig med.... min baneman». Men alldenstund detta endast stödjer sig på en muntlig uppgift af Dalberg, och ej förekommer i hans skrifna berättelse, ha vi ansett oss blott böra vidröra det här. Men antag äfven, att konungen så yttrat sig, hvad bevisar väl det mot hertigen? Den höge döende har lätt kunnat falla i ett slags sinnesförvirring, hvarunder han föga visste hvad han sade. Men äfven om han under fullkomligt redigt tillstånd fällt detta yttrande, så vore det väl underligt, om en lös misstanka hos en person, hvars lättflygande inbillningskraft och misstänksamhet är riksbekant, skulle få gälla för bevis! Tänkande och opartiska personer, som varit i tillfälle att lära känna »det inre af Tidernas historia», hafva också nästan mangrannt förklarat sig anse hertig Carl oskyldig, så att hvad denne sednare sjelf en gång sade sig hoppas, nu inträffat, eller att »sanningen förr eller

Så snart Schröderheim infunnit sig [6]), erhöll han tillsägelse att skyndsamt författa en fullmakt för Armfelt att vara öfverståthållare och Taube att under minderårigheten vara chef för utrikes ärenderna; genom en särskilt akt förordnades derjemte, att kronprinsen skulle bibehålla sina närvarande uppfostrare och vårdare, och slutligen uppsattes ett tillägg (eller kodicill) till konungens testamente, hvilket tillägg har blifvit märkvärdigt. Det har följande korta lydelse: »H. M:ts sista vilja är, att styrelsen under hans sons minderårighet blir sådan som den nu är och att kronprinsen blir utropad till konung på ögonblicket och myndig vid 18 års ålder» [7]).

Medan Schröderheim var sysselsatt med uppsättandet af dessa akter, hade emellertid Dalberg, alltid angelägen att söka förmå konungen att med någon försonlighet skiljas från detta lifvet, anhållit om hans tillstånd att inkalla biskop Wallqvist, för att ge honom nattvarden. I detsamma infann sig Schröderheim, då konungen under de expeditioner, han medförde, med darrande hand undertecknade sitt namn, hvilket dock, isynnerhet på tillägget till testamentet, blef så oläsligt, att föga mer än ett mycket oskapligt G derpå syntes. Schröderheim mottog sedan dessa akter, för att enligt påskrift och i sin tid vederbörligen deraf göra bruk.

Så snart konungen underskrifvit och tagit afsked af alla närvarande, tog han Armfelt i handen, och sade under det kammartjenaren Robert höll handen under hufvudet, som han ej mera ägde styrka att hålla uppe: »Svär emellan mina händer, att för min son bibehålla

---

sednare blifver uppdagad». Bref från hertig Carl till baron Silfverhjelm, d. 16 Febr. 1799. Bil. N:o 39. Den i brefvet omtalade boken är den ofvannämnde af Sierakowski, hvilken då nyss utkommit.

[6]) Kl. half 10 f. m.

[7]) Anteckning af statssekreteraren, sedermera statsrådet grefve Carl Lagerbring. Jfr. Armfelts sjelfbiografi, a. st., sid. 55 ff.

samma tillgifvenhet och samma trohet, som ni har lofvat mig».

»E. M:t har ej behof af någon ed, svarade Armfelt; E. M:t känner mitt hjerta och mina känslor».

Konungen tryckte härvid Armfelts hand, mumlade några otydliga ord, och återtog temligen högt:

»Stackars barn, han behöfver vänner. Ni skall vara hans vän likasom min, och ni skall aldrig öfvergifva hans intressen, är det icke så»?

»Ah, sire, svarade Armfelt, som för snyftningar och tårar knapt kunde tala, är jag alltid i stånd dertill»?

»Alltid, svarade konungen nästan döende..... Jag har befallt det» [8].....

Härpå flyttades konungen åter i sin säng, hvarefter Wallqvist genast inkallades, samt gaf honom nattvarden; konungen läste med hopknäppta händer temligen högt sitt fader vår, bad Gud förbarma sig öfver sig som en syndare och begärde höra bönen: o! Guds lamb, m. m. [9]).

När denna ceremoni var slutad, och Wallqvist åter hade utgått, gick Armfelt fram till sängen och anhöll efter en stund om lof för drottningen och den öfriga kungliga familjen att inkomma.

»Nej, sade Gustaf, med en slocknande röst,.... intet ännu.... Jag är så sömnig — — och vill en liten stund söka ro» — —

I detsamma slöt han ögonen, då Armfelt gick till spiseln och satte sig utmed baron Taube.

Dalberg och Zibeth stannade qvar vid sängen.

Konungens bröst gick nu högt, under ett häftigt rosslande, och den uppmärksamme läkaren väntade hvarje ögonblick att se lifsflamman slockna. Den döende monarken hade dock ännu nog styrka qvar, för att ehuru

---

[8]) Armfelts sjelfbiografi, a. st., II, s. 58 f.

[9]) Wallqvists berättelse om konungens dödsberedelse.

med bruten, samt nästan ohörbar röst kalla Schröderheim, som på ögonblicket infann sig.

En kort stund derefter tystnade sorlet i bröstet, då Dalberg gaf de närvarande tillkänna, att allt nu vore beståldt.

Så slutade denne konung sin oroliga, lysande, men också tragiskt skiftande bana; en ovanlig personlighet, stor i snille, i egenskaper af mångsidig art och djupt ingripande i sin nations öden. Vi hafva med honom genomgått mer än tjugu års Svensk historia. Vi hafva derunder funnit: — — en Stat, ryckt undan anarkien, men endast för att störtas i den andra ytterligheten, envåldet; ett borgerligt Samhälle, visserligen mycket bristfälligt och föråldradt, ånyo upphjelpt och förbättradt, men endast för att nedsänkas i nya oordningar; ett Folk, ännu allvarligt och sedligt, men genom de smittosamma exemplen ofvanifrån i mycket förvilladt, tillvänjdt vid flärd, ytlighet och otro, i stället för redlighet, grundlighet och gudsfruktan, svenskarnes gamla nationaldygder.

Som regent, som konung har Gustaf III:s inflytande på svenska staten och folket ej varit det gynnsammaste. Hans största handling var dock revolutionen 1772, som uppenbarligen räddade Sverige från att styckas, och möjligen äfven från faran att dela Polens slut-öde! Ack, om denne lysande och ridderlige regent blott velat nöja sig med det rykte han häraf skördat, velat inskränka sig till den anspråkslösa, men likväl ärofulla roll, att, en fredens vårdare, endast lefva för sina undersåtares lycka och tillväxt i moralisk och ekonomisk odling, i goda seder och vett, upplysning, enighet och gudsfruktan. Men detta var en fåfäng önskan!

De första, lyckliga åren af Gustafs regering försvunno så snart, såsom lyckan öfverhufvud, hvilken alltid visat sig flyktig och förgänglig. Ett nytt tid-

skifte begynner. Partierna vakna ånyo. Trött vid fredens och den inre ordningens stilla, anspråkslösa värf, se vi vår hjelte med rastlös ifver störta sig i en svindel af de vidunderligaste krigsplaner och förströelser. Hans äldre, mera sansade rådgifvare undanträngas; äfventyrlige snillen och projektmakare omgifva honom; grundlagens bokstaf föraktas; de fleste regeringshandlingar af vigt bedrifvas i hemlighet; adeln gynnas; de ofrälse stånden föraktas; finanserne förstöras genom utrikes lån och förvända författningar; folkets seder förgiftas; och lik den blomma, man stundom ser vid randen af en vulkan, se vi endast Konst och Dikt blomstra i skuggan af all denna förstörelse!

Se der *Konungens* syndaregister! Men *Adeln,* — men de *ofrälse stånden* hade också sitt!

Gustaf III, som i mycket syntes hafva valt Ludvig XIV till förebild, gjorde allt för att efter revolutionen locka denna stolta, men förödmjukade adel till hofvet genom glansen af sina fester, sin prakt och allt det hänförande som ligger i maktens utöfning. Han slösade med titlar och hofembeten på dessa högättade aristokrater, och indrog många af dem i sin enskilta krets, der han lik ormtjusaren förstod att qvarhålla och förvandla dem till lydiga redskap i konungamaktens hand. Men detta var ej nog för en monark, som sällan vågade erkänna nyttan af någon tygel från nationens sida! Adeln stod väl kufvad, men dock som en hemlig fiende, lurande på tillfälle att återtaga sin fordna inflytelse, och denna fiendtlighet trädde allt tydligare i dagen, ju mera konungens felsteg lemnade hopp om en förändring i styrelsesättet. De andra ståndens missnöje tjenade adelns planer, och ändtligen inträffade 1786 års riksdag, i så många afseenden epokgörande i Gustaf III:s regering. Konungens planer med ständernas sammankallande misslyckades, och med smärta fann han sig nu för första gången stå inför ett folk, hvars kärlek och förtroende han ansåg sig hafva förlorat!

Med en förvånande hastighet utvecklade sig nu de följande händelserna. Den olycklige monarken fann snart ingen annan utväg till räddning för sig sjelf och sina finanser än ett — krig! Medlet var dåligt i sig sjelf, man måste medgifva det, men bereddes derjemte med en så besynnerlig planlöshet och brådska, att man derigenom verkligen liksom räckte handen åt adelns stämplingar. Anjalaförbundet upprättades, med syfte fiendtliga både mot konungen och styrelsesättet, och den politik Gustaf nu valde, för att tillintetgöra dessa anfall, var nästan lika gammal som svenska staten. I förbund med ofrälseständen se vi konungamakten 178 fullborda, hvad Christian II:s bödelsyxa, Carl IX:s blodsdomar och Carl XI:s våldsamma reduktion började och fortsatt; svenska adeln, fordom lika mäktig som feodaladelns i vestra Europa, låg krossad. Se der de *verklige* orsakerne till skottet den 16 Mars, hvilket på ett så bedröfligt sätt slutade denna skiftande Iliad.

På sederna, yttrar en författare, hvars ord må afsluta detta arbete, hade Gustafs regering ett betänkligt inflytande. Uppfödd i det adertonde seklets filosofi, sjelf fördomsfri och beundrande Frankrikes encyklopedistiska snillen, började han att likasom Josef II och Fredrik II hylla deras upplösande läror, förlöjligade religionens gamla dogmer, samt insåg först för sent, att samhällets enda rätta grundvalar äro religion och seder. Hofvets exempel äro smittande, och i Gustafs III:s voro sederna icke mera aktade: tvertom man förlöjligade den äkta troheten såsom gammalmodig, och ansåg den goda tonen ligga i samma slags lefnadssätt, som i Frankrike gjorde regentens och Ludvig XV:s hof så bedröfligt ryktbara. Baron Armfelts rikskunniga förbindelse med fröken Rudenschöld trotsade i detta fall all anständighet. Armfelt var dock gift med ett aktningsvärdt fruntimmer ur en af Sveriges förnämsta ätter, hvilket gör hans uppförande dubbelt klandervärdt, helst han derjemte stod högst i konungens förtroende, och borde som sådan gifva exempel. Det var lätt att

förutse, hur sådane efterdömen från tronens granskap skulle verka skadligt med den ära de bättre klasserne sätta i att likna hofvet. Från dessa högre kretsar utgick sedan smittan till de lägre folkklasserna.

Gustaf III:s oroliga skaplynne, äggadt genom det ärofulla arfvet från hans företrädare, var riktadt åt det lysande, äfventyrliga, man kan säga öfverspända, och han hade från början genom för mycken framgång fattat ett förtroende till sin lycka som gjorde, att han sällan förmådde väga medlen efter det föresatta målet. Detta gaf åt många af hans planer en karaktär af lättsinne som förvånar; och vanligen buro utvägarne stämpeln af den tid, i hvilken han blifvit fostrad. De spetsfundigaste intriger, ränker och list utgjorde de elementer i hvilka kabinettspolitiken rörde sig, och Gustaf hade ostridigt häruti vunnit ett mästerskap, som få krönta hufvuden upphunnit [10]). Hade han ägt fältherretalanger jemförliga med sina öfriga stora naturgåfvor, skulle han kanske förverkligat hvad Voltaire sagt om Carl XII:s ryktbara minister Görtz: »*il voulait ébranler l'Europe, et il en etait capable*». Hans första, mot Norrige riktade förstoringsplaner, voro visserligen ej de minst fosterländska. Det var samma tanka som närdes af den store Oxenstjerna, som föresväfvade Carl X Gustaf, och som i djupet af vårt elände strandade med Carl XII på klippan vid Fredrikshall. Hvarföre fortsattes ej planerna i denna riktning, då vi ännu hade en flotta af 24 linieskepp och 40,000 man att använda? Hade de 23 millioner och all den kraft som slösades i Finland blifvit klokt, konseqvent, ihärdigt använde på Norriges vinnande, hvem vet om det ej slutligen lyckats? Men att ihärdigt sträfva till ett enda mål, var ej Gustaf III:s sak. Under hastiga, djerfva, omvexlande ingifvelser, som det ville synas fattade och öfvergifna med lika lätthet, un-

---

[10]) En af hans egna vänner, skalden Adlerbeth, yttrade om honom kort efter hans död till någon: »der var intet enda ärligt hår på honom».

der ett obegränsadt förtroende till framgången, hade han nått höjden af sin inre kris. Hans blick, mätande med fasa det vidgade brådjupet, fästad ömsom på Norrige, ömsom på Ryssland, söker endast tillfälle till krig. Det är dessa inre missnöjets och den finansiella oredans hemska makter som med växande vådor följa honom under hela hans sednare lif, hvilka slutligen intvinga honom på krigets bana, under ett oupphörligt brottande med en herrsklysten, oförsonlig adel, som svurit hans fall. Så strandade detta krig mot oerfarenheten och splitet, till olycka för det land som redan kände hela tyngden af sin ära, en konstlad byggnad som våra krigiska konungar uppfört, som ramlade vid Pultava och som Gustaf III:s arm var för svag att åter uppresa.

Som enskilt man var denna konung både känslig och mild, aldrig despot af böjelse. Då han tvingades att vara hård, skedde det alltid med en inre motvilja och kanske af den öfvertygelse, att »en konungs hjerta bör sitta i hans hufvud», såsom Napoleon yttrade. Man har anklagat honom för bristande uppriktighet, och med stort skäl; men i förställning var han från barndomen nödtvunget invigd och den följde honom såsom den häfstång, hvilken seklets statsmän hyllade. Han hade i mycket ett skarpt och träffande omdöme, ofta en instinktlik förkänning af händelser och förhållanden, ett rikt och fyndigt snille, men som ofta sköt förbi eller på sidan af det sunda omdömet. Hans talgåfva var undransvärd, och han syntes icke sällan begagna densamma i samma syftning som Talleyrand, hvilken yttrade, att den vore menniskan gifven, »för att bättre dölja sina tankar». Genom en oemotståndlig tjusningskraft i sitt väsende förstod han att vinna hjertan, och hans värsta fiender förmådde ofta knappast stålsätta sig mot denna trollmakt, då den användes. Sjelf ung, qvick, lysande, vitter älskade han mest att omgifva sig med snillen och med den förnäma ungdom, hvaraf svenska aristokratien alltid ägt lysande telningar, och han bildade sitt hof i samma anda. Detta hof, på sin tid det älskvärdaste och

gladaste i Europa, (om man undantager Frankrikes), var det mål dit alla sträfvade såsom till lyckans tempel, der nöjen, vitterhet, smak och prakt täflade i ett oupphörligt aflösande af fester och tillställningar. Svenska Operan, hans älsklingsstiftelse, gaf en ny och ädlare riktning åt smaken, och hans ärelystnad var att göra svenska namnet kändt och aktadt i bildningens verld. Många snillen framkallades genom detta höga och lifliga beskydd, liksom Svenska språket räknar sina nyare anor från denna tid, som begynte med Svenska Akademiens instiftelse.

Men detta lysande hof, dessa kostbara utländska resor, denna statslyx som drefs för långt i ett af naturen så föga gynnadt land, ledde den praktälskande monarken in på en bana, hvars äfventyrlighet han var långt ifrån att ana; det var en med blommor betäckt vulkan. — Finanserne, ledda utan beräkning, utan ordning, utan kontroll, voro här, som i Frankrike, den kräfta som snart började tära på hans politiska lifstråd; en oupphörlig skuldsättning; ett alltid vidgadt svalg emellan den svaga statens tillgångar och kronans oerhörda utgifter förde först till det olycksdigra steget med bränvinsregalet och tjensteköpen, sedan till en riksdag med afgjord opposition under stegradt misstroende och fruktan; omsider till ett krig som kostade 23 millioner, en ny revolution och slutligen ett konungamord. — —

Hvilken skilnad mellan slutet af detta drama och dess lysande början! Revolutionen 1772 var ostridigt ett stort och ärofullt värf, som räddade det gamla Sverige från vanäran, att likasom Polen dö af sina inre sår, och tidpunkten intill 1783 var glansperioden af Gustafs regering! Men ack! huru mörkna ej utsigterna sedan 1786 och 89? Vi se då den fordom lycklige monarken öfverlemnad åt ett öde, som gör honom djupt beklagansvärd, så mycket mer som han såg afgrunden gräfd af hans egna händer. Mången gång inträngde hans blick med förtviflan i denna sorgliga belägenhet, och han tänkte sjelf lyfta den centnertunga kronan från sitt

hufvud, för att i förströelsernas medelpunkt, Paris, döfva sina qval, och fly en existens som blifvit honom en börda. Han såg måhända, att hela hans återstående lefnad, vore den äfven en kedja af ånger och försakelser, skulle vara förgäfves för att godtgöra det framfarna, och återvinna hvad som för evigt var förspildt. Den envåldsmakt, han uppreste på aristokratiens fall, var bräcklig som allt hvad som uteslutande hvilar på ett dödligt hufvud. Han insåg sjelf, att om denna makt kan äga några företräden, då den träffar en stor man, så är sådant blott en lycklig tillfällighet, och hans tanka lärer varit, att konstituera bättre garantier för sitt af täta skakningar hemsökta folk; men vid åsynen af den mäktiga konspiration, som han från sin dödsbädd lärt känna, såg han blott nödvändigheten att göra tronen stark; och det låg förmodligen i försynens stora plan, att denna envåldsmakt i en välmenande men inskränkt och halstarrig efterträdares hand skulle kasta det gamla Sverige åter ut på tidernas stormiga haf till branten af sitt fall, för att väcka nationens urgamla kraft till återtagande af en förstörande envåldsmakt, och till grundläggande af ett statsskick, hvaruti en förnuftigare maktens afvägning synes böra trygga både mot fordna inre vådor och mot de ovissa öden, som vänta det i sina grundvalar skakade Europa [1]).

---

[1]) Ur en uppsats om Gustaf III af B. von Schinkel, Maj 1831.

BILAGOR.

N:o 1.

Bref från Gustaf III till hertig Carl.

Min kära bror, jag fick nyss icke utan största förvåning veta, att ni med flottan återvändt till Sveaborg. Jag bryr mig litet om de 2 fregatterna, men det ligger mig mycket om hjertat att icke förlora kampanjen. Jag har låtit er veta, att jag ville se er stationerad vid Aspö för att understödja mina operationer. Jag har låtit er veta, att den ryska flottan utgått; om hon profiterar af vinden, som håller er qvar, skall hon kunna innestänga oss eller gå till Nordsjön, och ni skulle då ej få slå henne. Jag väntar att blifva lydd; huru mycket nöje det än skulle göra mig, att vid min återkomst till Helsingfors få återse er, skulle dock obehaget att der se min flotta förgifta hela min lycka. Det är efter en vunnen batalj, det är efter en affär vid Cronstadt, som jag vill återse henne; nu måste hon gå framåt, för att agera och slåss. Aspö kan ej vara mera farligt 1788, än det var det 1741. Det var sjukdomarne, som voro orsaken till flottans olyckor, och icke stationen. Med ett ord, jag vill blifva lydd, och det genast. Jag förblifver beständigt

eder ömma bror

Peipolla den 11 Juli 1788. Gustaf.

N:o 2.

Bref från Gustaf III till hertig Carl.

Min kära bror! Ni har hämnats det Svenska namnet och 60 års skymf. Hvad det är mig ljuft att hafva en ömt älskad bror att tacka för en så fullständig seger, att veta er vara segrare och utan blessyrer. Jag väntar att af eder få veta namnen på alla de officerare som utmärkt sig, och jag ber eder för mig angifva de belöningar, som anstå dem. Jag tillbragte gårdagen uti en förskräcklig oro, jag visste att bataljen hade levererats, men jag var

okunnig om utgången, jag kände att ni var der, och jag hys fruktan för eder. Fram emot aftonen fick jag genom berättelse från kusten veta, att man hade sett ett ryskt skepp sänka sin flagga, och att bönderna ansågo bataljen vunnen, men det lugnade mig icke; jag var i okunnighet om ert öde; slutligen anlände Baron Bunge i morse och befriade mig på ett högst angenämt sätt från min oro. Jag har skänkt honom ett kors och en grad för den goda nyhet, han bragte mig. Han har sagt mig, att ni skulle tycka om, om jag skickade honom till min svägerska, och han står just färdig att afresa. Jag uppdrager åt honom att framlemna ett bref till drottningen och ett till rådet, men han har order att först begifva sig till Carlberg, på det min svägerska allraförst måtte få kunskap om eder seger. Jag marcherar i afton på Fredrikshamn och skall i morgon bittida låta sjunga Te Deum. Jag omfamnar vår segervinnare och vår hjelte, och är eder mest ömma vän och bror.

I högqvarteret vid Memele i Ryska Finland d. 19 Juli 1788. Gustaf.

P. S. Emedan ni har de lätta fregatterna utaf skärgårdsflottan oskadade, skulle det vara godt att skicka några sådana, för att rekognoscera hvad det blifvit af ryska flottan. Bunge har sagt mig, att ni skulle önska att lemna befälet; jag besvär eder vid de lagrar, ni förvärfvat, vid eder egen ära, och vid de heliga band, som förena oss till ett tvåfaldt broderskap, att icke öfvergifva fäderneslandets sak. Om ni lemnar befälet, till hvem skall man gifva det, då Grefve Wachtmeister efter allt utseende gått förlorad? Det är i ett ögonblick, sådant som det närvarande, en medborgare bör glömma alla andra konsiderationer, för att blott tänka på staten, och då denna medborgare är statens son, och då han gjort denna stat segrande, så är detta en ny förbindelse. Ni har beträdt en alltför vacker bana, för att vända åter. Nej min käre bror, jag skall ej släppa eder, förrän ni lofvat mig, att bibehålla befälet i år.

N:o 3.

Bref från Gustaf III till hertig Carl.

Vi äro icke mera lyckliga, och då lyckan vänder ryggen, synes allt förena sig till vårt förderf. Ni är innestängd af den ryska flottan, hvars besegrare ni varit; midt i en upprorisk armée befinner jag mig i det bedröfliga läget, att hvarken kunna gå fram eller tillbaka. Jag kan icke gå framåt, emedan jag icke vågar riskera att ej blifva lydd, och min ära, afseendet på en god position tillåter mig icke att gå tillbaka, utan att lemna en fördelaktig hamn, som betäcker gränsen, som ligger i fiendens land, och som är den enda goda hamn, som kan hålla stånd på hela denna kusten. Hvad som ökar min oro, det är fruktan, att denna ryska flotta, som ligger framför Sveaborg, tar vägen åt de Svenska kusterna och att den går till Stockholm för att förskräcka rådet, staden och gifva de illasinnade ett stöd. Den skulle äfven kunna gå åt Norrköpingshållet, men det skulle ej vara annat än plundring, som hon der skulle kunna åstadkomma. Det tillhör er min kära bror att tillse, hvad utväg man bör taga med min flotta, i fall den ryska toge denna väg, och om ni ej skulle kunna följa den. Om den gick in genom Waxholm eller Sandhamn, så skulle den, såsom jag tror, lätt kunna instängas af en underlägsen styrka. Det är ej annat än ledsamma reflexioner som jag framställer för er, för att be eder öfverväga dem, samt ge mig vid handen, hvad ni tror att man måste göra. De sista nyheterna från Köpenhamn äro, att den ryska flottan är färdig att gå ut i Nordsjön, förmodligen för att gå till Medelhafvet. Kejsarinnan har reklamerat verkställandet af fördraget med Danmark; man har hållit en stor konselj i Köpenhamn, och skickat ett ilbud till kronprinsen. Man känner ej alls resultatet af konseljen. Adjö min kära bror, må vi kunna återse hvarandra under mera lyckliga omständigheter. Ehuru illa understödd, motsagd, till och med förrådd och kanhända öfvergifven af en del af mina trupper, har jag icke förlorat hoppet; men det är i de stora farorna, man ofta finner sin räddning. Jag omfamnar er af allt mitt hjerta.

Kymmenegård d. 9 Aug. 1788. Gustaf.

P. S. Jag har befallt general Siegroth, att till Helsingfors skicka ett detachement af Helsinge regemente, som han hade ombord på

galererna; min afsigt är, att ni deraf må betjena er, för att komplettera besättningen på Wladislav.

Jag får tacka er för edert ömma bref, hvilket på ett så rörande sätt bevisar det intresse, ni hyser för mig. Man har öfverdrifvit sakerna för er. Jag har ej ett ögonblick varit så blottställd som ni var det de 5 timmarne eder batalj varade. Jag vill ej söka döden, jag vill icke undvika den, men det är i min tanka en feghet, att söka den af förtviflan.

N:o 4.

Bref från Gustaf III till hertig Carl.

Baron Ruuth skall säga eder, min kära bror, de vigtiga skäl, som tvinga mig att resa till Sverige, för att foga alla möjliga anstalter (hvilka endast min närvaro kan påskynda), och för att bereda mig på att tillbakadrifva en grannes angrepp, hvilken, uppäggad af Ryssland, bereder sig att anfalla oss. I ett ögonblick, då jag är nödsakad lemna detta land, till hvem kan jag väl anförtro min makt och statens välfärd, om ej åt en bror, hvilken, redan segervinnare öfver mina fiender, har så många rättigheter till mitt förtroende och till min vänskap? Jag vet väl, min kära bror, att det uppdrag, ni skall mottaga, är svårt, och föga angenämt; men utom det, att ju större svårigheterna äro, desto större är äran, så äro eder börd, hvilken fäster eder vid staten individuelt, och eder vänskap för mig alltför starka band, för att kunna tillåta eder att icke foga er efter det, som de tvingande omständigheterna förmå mig fordra af eder. Baron Ruuth skall underrätta eder om de anstalter jag gjort till eder tjenst, till dess edra ekipager och edert hof hunnit anlända. Jag reser härifrån om lördag eller söndag; om jag ej dessförinnan får det nöjet se eder anlända, skall jag möta er på vägen, och få det nöjet tala med eder om mina afsigter. Den obegränsade myndighet såväl i det militära som civila, jag lemnar eder uti hela detta hertigdöme, är eder en borgen för den ömma vänskap och det oinskränkta förtroende,

ende,

ande, hvarmed ni omfattas af en broder, hvilken skall älska eder ända till sin sista suck.

I högqvarteret Kymmenegård d. 21 Augusti 1788. Gustaf.

N:o 5.

Bref från Gustaf III till hertig Carl.

Min kära bror! Jag hade förutsett, att ni ogerna skulle lemna befälet öfver en segrande flotta, för att öfvertaga befälet öfver denna armée, och jag skulle till och med icke tänkt på att föreslå eder det, så framt ej den tvingande nödvändigheten att begifva mig till Sverige dertill gifvit mig anledning. Jag har blott ett ord att tillägga, det är, att efter mig och min son är ni den, som mest hör staten till, och att, ju högre rang man har, desto större äro pligterna. Men jag appellerar endast till den vänskap som förenar oss, och till det heliga brodersnamnet, som vi fått af naturen, och hvilket andra band än mera tillknutit. Och utan att begagna den rätt ni gifver mig att befalla, då ni säger, *att ni måste hålla eder till de grundsatser, som ni föresatt eder att följa,* besvär jag eder, såsom broder och såsom medborgare, att här vara mitt andra jag, emedan jag icke kan dela mig. Förvissad att ni ej skall vägra mig detta, och tvingad af mina affärer, afreser jag härifrån om måndag, i hopp att antingen se er, eller att träffa er under vägen. Jag afsänder denna express, för att påskynda er ankomst, och få så mycket förr omfamna eder.

Kymmenegård d. 23 Augusti 1788. Gustaf.

N:o 6.

Bref från hertig Carl till friherre G. A. Reuterholm.

Lovisa d. 27 Sept. 1788.

Min bästa vän, jag sänder åter en kurir, men den är blott för min räkning och för mina vänner; denne, som jag väntar snarast

tillbaka, emedan löjtnant Brelin lärer få resa halfva riket omkring för att söka kungen, och således ej kan komma så hastigt igen som min nyfikenhet önskar, hoppas jag blifver snart expedierad af eder. Oxenstjerna och Bonden, mine utkorade Råd och profeter, men raljeri à part, så är kortligen saken denna: Jag med arméen håller på att svälta ihjäl, och detta är ej roligt, en tom mage gör elakt humör, och ett elakt humör kan föra en att göra sottiser; för att evitera allt detta och ej löpa fara att svälta, hvilket är en inevitable följd, om ryska flottan couperar våra transporter, har jag, för att på mina lediga stunder roa mig, studerat ministéren, och i följe af alla matematiska grunder, som säger att ett mindre ondt är ett väl emot ett större ondt, så bestyrt, att om 3 à 4 dagar har jag slutat ett stillestånd med H. M. min älskeliga kusin. Tyst, detta är ännu en hemlighet; nu är rätta saken: Arméen, som är vid smutsigt humör, ty af hunger och köld blir man sådan, finner sig i samma belägenhet som allmänheten i Sverige, det vill säga missnöjd, men missnöjet ökas af onda rykten, och sanningen af dessa rykten synes hafva probabilitet; desse säga, att monarken studsar upp allmogen i Dalarna, vill göra sig till en arbiträr herre, vill kufva nationen, taga banken etc.; riksdag som blifvit begärd, är refuserad, enfin räddhågan tilltager, men då man har styrkan i näfvarne, fruktas bara här, att man skall vara nödgad att bruka denne jus canonicum emot sitt egit folk, oskyldigt satte bakom ljuset. För att veta sanningen af allt detta, skickar jag nu denne mannen, för att veta hvad jag skall göra, tro och tänka; gå derföre i consilium med edre vänner, berätta dem att jag, så litet jag tål att nuvarande regeringsform ändras till en enda bokstaf emot konungamakten, så litet tål jag ock, att den må varda ökt och allraminst sträckt till en arbiträr myndighet. Jag kan disponera flotta och armée, och en enda vink gör, att jag infinner mig i Sverige med hela styrkan, men detta steg är ett extrêmt, derföre vill jag veta huru här står till, gå i samråd med Oxenstjerna, Bonden och de trogna och för fäderneslandet väl tänkande vänner, ni känner. Föreskrif mig hvad ni tycker bäst vara, så är jag färdig till allt, men sänd samma kurir hastigt tillbaka, ty årstiden tål ej långa dröjsmål, om något skall (än) ske uti år, innan väderleken hindrar passagen till Sverige. Farväl min bästa vän! Detta är orsaken af min beskickning, som til-

lika gifver mig ett nytt tillfälle, att försäkra er om den beständiga tillgifvenhet, med hvilken jag aldrig upphör att vara er trogna vän

Carl +.

N:o 7.

Bref från hertig Carl till friherre G. A. Reuterholm.

Borgå d. 3 Oktober 1788.

Min bästa Reuterholm! Vid min ankomst hit, som var den 1 dennes, emottog jag på en gång 3:ne af edra bref, ett med posten under Battrams kuvert af den 17 Oktober, ett med broder Bonde af den 21 sammas, och ett med en kurir från min hustru af den 27 d:o, för hvilka jag nu får på en och samma gång tacka på det högsta; ingenting kan fägna mig mer än mina vänners ihugkomst, och ännu mera deras, som med så mycken ardeur och uppriktighet visa mig dageliga prof af deras tillgifvenhet och vänskap, jag vore den otacksammaste menniska, om jag ej visste att erkänna sådant, och mitt hjerta är för ömt, och utan att skryta för hederligt, att hysa en sådan last; men nu går jag genast till saken.

Då jag skref er till om den stora saken, var det en tidning som öfverallt gick här, att monarken ville bemästra sig banken, och göra sig till en arbiträr herre öfver detta landet; denna tidning, strödd öfverallt med nog sannfärdiga färger, skrämde mig icke blott för mig, men för alla konseqvenser af ett steg, som tôt ou tard hade gjort alldeles vår ruin. Derföre, oviss hvad parti jag skulle ta i denna brydsamma ställning, ville jag såväl veta rätta sammanhanget af mina vänner, som ock höra deras råd öfver det uppförande, som jag vid ett sådant tillfälle skulle hålla. Oviss (*att*) om mina brefs rätta gång, och viss på kanslivägen som alltid är säker, emedan den är ej underkastad de tillfälligheter och små desagrementer af öppning och så vidare som medföljer den allmänna, skref jag er och Bonden till under Snäppans kuvert. Jag igenkänner hans vanliga nonchalence, och det skall ej hända mer, ty nu sedan jag kommit öfverens med min hustru att sända alla mina bref under hennes kuvert, och det alltid med särskilte expresser, löper vi ej mera fara till osäkerhet. Sedan Bonden hit-

kommit, är jag rassurerad till en viss grad på denna saken, men huru det är, är jag i fruktan för den animositet som visar sig uti alla saker emot arméen, och likasom arméen är hätsk på de mindre, så fruktar jag för ett slutligt utbrott, som ej blefve på något sätt fördelaktigt för fäderneslandet. — Utaf det bref jag undfått af er med Bonden, igenkänner jag vänskapens talesätt. Det är mig kärt att finna en rättskaffens vän, och till att svara deremot, åligger mig samma kära skyldighet, att upplysa de omständigheter, som ser dunkla ut af min conduite vis à vis arméen. Men för att göra detta tydeligt, måste jag göra en beskrifning af densamma.

Arméen är komponerad af fyra slags folk, som alla fyra hafva olika intressen, men som dock opererat till den konfusion som hitintills der herrskat. Den första klassen, som är den minsta, är hoffolk, som skall låtsa vara kungen attacherade, som i mjugg kanske tänka att af honom blifva belönte för sina rapporter, men som i denna ställning äro helt passiva af räddhåga för pluraliteten, men som, då de kunna, förstöra och bjuda till att lägga hinder i vägen för de sednares operationer. Den andra klassen äro anti-rojalister eller de så kallade Patrioter, missnöjde med allt och i fonden ej mycket säkre (om) hvad som skall hända, skrika blott, göra svart det som är hvitt, och göra allt till det värsta. Den tredje klassen är Sprengtportianer, som i hemlighet hysa idéen om Finlands independence, och under ett sken af Rikets Ständers rättigheters försvarande, hafvit nog förstånd att adjungera sig patrioterna, som utan att veta af independence-frågan, gått in uti allt hvad desse önskat, på det att de kunde få det nöjet att förarga kungen, och kasta öfveända hvad han gjort. Den sista klassen äro verkligen hederligt folk, som opartiskt anser både det ena och andra anhanget, men som beklaga rikets ställning, och som önskar det goda, men entrainerade af strömmen följa med, om icke någon kan sätta en dam, hvilken stämmer forssen af (?) dess lopp. Jag har glömt att tillägga, det ett annat folk gifves än, som skamfläck för nationen äro verkeliga pultroner, och som blekna för skottet, hvilka lika som den, hvilken drunknar, fattar sig vid det första han får under handen, nu fattar och följer samma parti som de, hvilka straffa och fördöma kriget, på det och för ingen annan orsak, än att för sine personer blifva säkre och slippa de krigsfaror som en kampanj kunde medföra. Detta är officerarnes situa-

tion, ty soldatens är den som han alltid varit, trogen, redlig, käck och villig till det som befalles, utan fruktan för faran, hederlig, och såsom verkliga nationen är, då han lemnas till sin egen enfaldighet, och då han ej är bortskämd genom lyx och utländska seder. — I denna ställning emottog jag arméen; de tvenne partier af patrioter och Sprengtportianer hade då tonen för sig, och talte utur den högsta stämman; att bruka våld, att bruka godhet var två vägar, den ena hade varit svår, men hade törhända lika väl reusserat, ty när man qväser én, så har man qväst alla; men jag tyckte, att efter de, som voro mina vänner, hade haft den godheten för mig, att berykta mig öfver allt såsom en öfverdjefvul, och (derföre) att jag såg, att min ankomst förorsakade bäfvan, tänkte jag, att det var onödigt att statuera genast exempel af hårdhet, då man visste att jag kunde det vara, och i stället tyckte jag att det var bättre, att öfvertyga dem, att jag var äfven god, när jag kunde vara ond i rättan tid.

Jag började derföre, att med allvarsamhet förehålla hvar och en den dårskap de begått vid Anjala, och tog det på den foten, att sedan folien var gjord, och ej kunde hjelpas, likasom kriget ej heller kunde hjelpas på annat sätt än med en laglig fred, skulle vi nu endast hålla tillsammans, och söka att göra detta steg så excusabelt för allmänheten, att det ej mera kunde målas med andra färgor, än såsom en faiblesse och ett manqueradt steg af för mycken och öfverdrifven zèle för det allmänna bästa, och utan att ingå uti deras sottis, skulle de nu blott söka att vända den till en underhandling på Rysslands sida, som kunde blifva lagligen ansedd, då den entamerades med den kommenderande chefen, som lagligen var ombetrodd befälet och negotiationer, men ej med particuliere, som dertill ej hade någon rättighet. — Jag suspenderade alla hostiliteter under detta, och för att gifva dem så mycket mera öfvertygande bevis af min beredvillighet för dem, gick jag från Högfors-posten på deras begäran, allt för att bevisa dem, att de voro dupe af deras goda tro och af Rysslands vanliga politiska skälmstycken; till mera öfvertygande bevis sände jag ett komplimentsbref till storfursten, och fick ett kallt svar; begge brefven vistes, och uppväckte första förundran; omsider började pretentionerne på Rysslands sida gå så långt, att herrar negotiatörer funno sig vara narrade, och Sprengtporten, lika narrad af mig, som trodde

redan hafva mig i sitt intresse, då han såg att jag styrkte deras tankar att afstå med underhandlingarne, förbittrad sökte nu att kasta på mig bedrägeriet, sedan han först narrat Finnarne att göra första steget. Då jag nu såg, att finnarne och detta partiet vacklade uti sitt tänkesätt emot Ryssland, åtskiljde jag de finska regementene, som låg på gränsen, och sände dem på rotarne; då var alla negotiationer slutade, emedan kommunikation emellan Sprengtporten och svenska gränsen då blef tillsluten, och alla dess emissarier narrade uti deras veritabla uppsåt, att narra finska arméen att kasta sig under rysk protektion. Sedan jag vunnit denna but, håller jag ett vaksamt öga på allas conduite, och lärer ej detta behaga somliga, hvilka, för att hämnas deröfver, sagt att jag narrat arméen, och att jag hindrat stilleståndet, hvilket jag ej gjort, men hindrat blott arméen att göra nya sottiser. Då jag för öfrigt umgås med dem på samma fot som förr, men befaller, i stället för att konsultera, som jag förut gjort, lärer det ock falla några obeqvämt, isynnerhet arméens flotta, som gjort intet, och som har nästan à coup de poings dans le dos måst slagits vid Hangö; efter utgången af denna affär, der de skickade sig väl, har jag berömt dem, gifvit dem ett godt loford, så att jag hoppas, att min fred är gjord med dem tills härnäst. Emedlertid ser ni, min bästa vän, att utan falskhet får man handtera detta folk, som ett ruttet ägg, ibland hårdt, ibland vackert, allt efter omständigheterna, och om endast jag får någon tid på mig, påstår jag, och är nästan försäkrad, att jag kan göra allt hvad jag vill med en armée, som för tre månader sedan dugde på själ och salighet till ingenting.

Den önskan ni har, min bästa vän, att se mig tillbakars i Stockholm, ehuru orsakerne äro giltige och dessutom min egen penchant att återse mes Dieux penates skulle bringa mig dertill af hjerta och själ, är dock (*denna saken*) för det närvarande (*omöjligt*) (fåfäng), då jag är obligerad att (dröja här), för att hålla och bibehålla jemnvigten härstädes; min frånvaro skulle åstadkomma den största confusion, innan allting ännu kommit uti vederbörlig ordning; föröfrigt hvad ni önskar om min person, ehuru flatteust det kan vara för min amour propre, är dock sanningen klar för mina ögon, att det verket blifver en svår och nästan omöjelig ting att verkställa, på en tid då alla äro söndrade, alla vilja nappa uti regeringstyglarne, och hvar och en särskilt individ, förd af enskilt intresse,

vill efter sin egen kommoditet och lägenhet lämpa och styra det allmännas bästa. Dessutom har jag af den lilla erfarenhet, som hittills jag rönt, sett, att flockens omdöme är mera efter utgången, än efter sakens förhållande, och då man ej alltid kan göra alla till viljes, då hvar och en har ett olika omdöme, ett lika skiljaktigt tänkesätt, är man utsatt för publikens olika omdömen. Dock skall dessa reflexioner, nog trista i sig sjelfva, ej hindra mig att gå jemna vägen ända rätt fram, och med tålamod afvakta hvad Försynen täckes göra med min person, då jag är försäkrad att ett godt samvete och en rättfärdig domare vet att soulagera de ledsamma stunder, som jag är nödgad att här uthärda.

Det förundrar mig att höra Lejonet hafva ändrat sitt tänkesätt, de heliga fäder som födt detta djuret i sin kula med apokryfiska och förgylda spådomar dömer jag nu såsom riktiga fourber och lögnare; emellertid blir det ett farligt djur, om det hade bibehållit längre sin tanka uti hemlighet, men då dess konst är öppnad för S:t. Bröder, är det ej farligare än att man kan snärja det, när man vill, och sätta det i samma förhållande, som det förut varit, nemligen uti okunnoghet om våra föresatser.

Stor-Ceremoni-Mästaren vet jag ej hvar han dröjer. Lilla Bror svär öfver honom, medan han politicerar i Stockholm, och gardiet svär öfver sina munderingar, som ej öfverkomma, medan han läser med Ministéren, och Patrioterna förglömma deras stöflar, kläder och behofver. De som ni önska tusende mil, äro mig kände, den ena, brydd mer än jag i sina omständigheter, är mera att beklaga, än att frukta, den andra har jag fått befallning att sända monarken, och således är hans närvaro här framdeles intet att befrukta, desse så kallade rojalister äro ej mycket af betydenhet här, de törs ej öppna munnen att försvara en elak sak, och blotta namnet, som utmärker deras tänkesätt, är så förhateligt, att de ej någonsin törs taga det och öppna munnen om det som kan vara deras patron till fördel; ett mera äkta hat har jag ej sett.

Med Bungen, som kort efter denna kurir kommer att afresa, skall jag vidare skrifva; detta brefvet hafver blifvit långt och bredt, men ni måste det ursäkta, när man har hjertat på läpparne, så vet man ej att räkna raderna. Farväl min bästa vän! Ni är alltid öfvertygad, att jag är och blir er trogne vän

Carl +.

N:o 8.

Bref från hertig Carl till friherre G. A. Reuterholm.

Lovisa d. 8 Okt. 1788.

Min bästa Reuterholm! Ert bref af den 28 och 30 Septemb[er] har jag båda med posten riktigt bekommit, och tackar fördensk[ul] derföre. Jag är öfvertygad om all den del som ni såsom vän i mig tager uti de brydsamma omständigheter, uti hvilka jag befin[-] ner mig här uti eder fädernesort; jag tackar emellertid för de tid[-] ningar som jag fått, men önskade att snart få Brelin tillbaka[,] ty med honom väntar jag från er stora saker. Oxenstjerna har mist sin far; dess död har hindrat vår korrespondens; han har en chiffre, ni förstår hvad jag menar, och den kan man bruka gemen[-] samt, om det skulle behöfvas. Omständigheterna här äro svåra, men ej så svåra som de afmålas uti Sverige. Arméens steg, jag menar den Finska, är oförlåteligt, men det kan äfven få två sidor; ehuru jag ej excuserar deras företag, så beklagar jag dem, som genom halfva ord, combinaisoner och slutsatser gjort ett steg, som nu anses för feghet, då motiven var törhända helt annorlunda; de äro nu ångerköpte, och önskade att det vore ogjordt, som gjordt är, de se sig på två sätt bedragne, af deras egen herre och af den, till hvilken de tagit en oförlåtelig tillflykt. Deras situation är beklagansvärd. Den svenska arméen åter illa anförd, missnöjd med utredning och elaka anstalter, halfnaken och dessutom utan kärlek för kungen hafva knorrat och mumlat, men deras knorr blef mera omtaldt, än det i sig sjelft hade mycken grund, och vid det att kungen reste, upphörde missnöjet, och allt är tranquilt. Jag kan ej, ej heller vill jag tillräkna mig någon avantage af allt detta, men jag tror, att om jag varit här från början, hade sakerna sett helt annorlunda ut än nu. Jag anser detta krig som två sär-skilta, nemligen ett invertes och ett utvertes; det invertes är nu emot kungens person, och det kan beklageligen aldrig hjelpas, ty om fred blir af eller ej, blir alltid hatet lika, och så mycket oboteligare, som estimen är borta; man kan ej älska den man ej estimerar, men man kan hata den man estimerar. Den förra sjuk-domen hjelpes aldrig, den sednare kan hjelpas, denna är af förra sorten, och således obotelig; det utvertes kriget är med grannen, och ehuru att nu alla hvila på sina vapen, är både svenskar och

finnar öfverens att slåss, då det sig göra låter, sedan de blifvit öfvertygade, att gummans fagra ord varit bara snack. Uti denna ställning är affärerne; det skulle ej kosta mig mycket att få allt hvad jag behagade, om min ambition vore stor, men jag anser ett godt samvete och mitt hjertas tranquilitet för dyr, för att köpa för densamma en chimèrique heder, hvilkens irrbloss skulle lemna mig en hemlig oro, att hafva brutit de heligaste band. Jag känner allt för väl hvad misstankar som man kan ha på min sujet, äfvensom jag ock känner hvad fara jag kunde löpa, om fred blef af; men jag har ett tillfredsstäldt samvete, att jag gjort efter den öfvertygelse, som så väl min heder och mitt hjerta kräfver, och derföre fruktar jag ej, samt väntar den tid, då oskulden blifver förklarad uti sin fulla dager. Detta föremål vet ni, min vän, har alltid stadgat mina góromål, och lika så vän af mitt fädernesland är jag färdig att uppoffra för det mitt lif, då någon kränkning skulle ske i dess rättigheter, som jag är färdig att göra detsamma, då det ankommer på kungamaktens förkränkande. Emellertid beklagar jag vår ställning, och isynnerhet de som tänka väl, ty det är en sanning, att allt är rasande tillstäldt, och sakerna försämras dag från dag.

Bonden skrifver mig till, att han kommer med depescher från kungen hit, och att han fått express efter sig att resa till Wenersborg, der kungen vistas, för att afhämta desamma. Jag vet utomdess att monarken är ond på mig, för det jag lemnat Högfors, der jag dock ej kunnat bibehålla en kår af 5 bataljoner, då vintern tillstundar, och då inga magasiner kunnat inrättas; detta är obegripeligt för mig, och ehuru, att säga sanningen, jag ej stort fruktar för något, då jag har 16,000 man som tänka lika med mig, så är jag dock rätt nyfiken, att få veta allt detta med sammanhang. Hans Exellence don Carlos Kackanora (?) har ej utlåtit sig mycket uti sitt bref, men skrifver profetiskt, och som denna stylen ej är lämpelig med det handtverk jag nu har, så är jag antingen dum, eller han för klok, att jag rätt tager någon mening af det som han vill säga; jag lemnar åt tiden att göra mig tydeligt, hvad jag ej begriper.

Till att tala om gambla mamma och dess röda bok, så ligger den uti ett schatull af ek, hvartill jag härmed sänder nyckelen; schatullet står uti mitt inre rum, derest Bonden satt alla saker,

som vardt honom uppdragne, då jag reste, att förvara; deruti li ger äfven flere andre saker, hörande till Göteborgska kapitlet, o som ingen mer än jag sjelf kan taga reda uppå, emedan j skulle sätta det uti ordning vid min ankomst till Stockholm, m som jag måste resa straxt, fick jag ej tid att göra något dervi Emellertid tag ut röda boken, och lemna det öfriga; jag skall, n en gång jag återkommer, laga resten uti ordning.

Det är rätt väl, att ni arrangerat huset, ty Gudskelof nå kommer i ordning här i verlden. Vår upplyste patriark håller att klippa fåren i Bohuslän, jag tycker att han börjar enligt vå presters nuvarande ortodoxi ganska väl, skall detta vara en pr paration till de återstående arbeten, så bevars ifrån dem.

Farväl min bästa vän! Jag behöfver ej repetera er så ofta sak, som ni bör veta, men som jag gör mig alltid ett nöje säga er, att jag är och blir er trogna vän

Carl +.

N:o 9.

Bref från friherre G. A. Reuterholm till hertig Carl.

Min Nådigste Herre!

Med brodren Bonde, som i morgon härifrån afgår till Finland, får jag nu ett efterlängtadt tillfälle, att utan förbehåll eller fruktan för snapphanarne yttra mig öfver närvarande beniga ställning, jemte det jag derhos får den nåden aflägga min underdånigaste tacksägelse för ett ännu sednare bref ifrån Eders Kongl. Höghet, det pagen Schwerin medförde, nemligen af den 8 innevarande, hvilket jag med lifligaste vördnad och glädje i förgår genom Battram hade nåden emottaga.

Huru uppfylld af tacksamhet jag är för ett så oafbrutit och smickrande förtroende, som det min nådige herre nu i mera än 8 års tid täckts visa mig, låter icke genom pennan säga sig. Då E. K. H. redan tilläfventyrs vid flere tillfällen lärt känna sitt folk: jag menar skilnaden uppå dem som kalla sig Dess vänner, då de icke behöfvas, och dem som verkeligen äro det, när det gäller, blifva alla protestationer mera än öfverflödige, helst tiden att up-

enbart visa sig, sin attachement och sitt tänkesätt, redan efter sin idé är fullkomligen inne. För mig personelt har han likväl alltid varit det, och min nådige herre gör icke mera än blotta rättvisan åt mitt hjerta, när han derom täckes nådigt vara försäkrad, att ingen med mera zèle helt och hållit uppoffrar sig för E. K. H., när så erfordras, än jag. Jag tror mig fördenskull icke eller behöfva någon vidare apologi för uppriktigheten och välmeningen af mina underdåniga råd, utan skyndar mig att efter E. K. Höghets nådiga befallning med vanlig uppriktighet gifva dem lika okonstlade, som de af den vördnadsfullaste attachement dikteras.

Genom mitt sednaste bref känner min nådige herre redan, huru mycket det smärtade mig, att i en så vigtig moment som den brefvet med pagen omtalte, mot min vilja hafva nödgats så länge vara stum (i anseende till dess pelerinage åt Skenäs och Snäppans långsamhet med dess uppsändande). Jag har redan i anledning deraf en gång för alla underdånigst vågat utbedja mig, att E. K. H. aldrig må nyttja henne till postmästare åt mig, och begifver mig nu till besvarandet ej mindre af detta, än Brèlins medförde bref, jemte det i förgår af Battram öfverlemnade.

Af alla dessa, så väl som af de flere trovärdiga berättelser ifrån Finland öfverkommit, ser jag nogsamt både det penibla och det ärorika af E. K. H:s närvarande ställning, och ehuru det första i momenten tyckes prevalera, beror det likväl helt visst af min nådige herre sjelf, att göra det sednare starkast. Härtill behöfver min nådige herre ingen magie. Då E. K. H. allenast rådfrågar sitt egit hjerta och sin medfödda uppriktighet, vinner och bibehåller E. K. H. säkert ett förtroende hos både armée och nation, som efter min tanka är den enda lön, min nådige herre kan anstå att emottaga, och kanske i denna momenten för hertigen och dess familjs öde den enda säkerheten. Allting beror således nu uppå min nådige herre, det är intet blott vi, som hafva ögonen fästade uppå E. K. H., utan hela Europa, och hvad mera är, den odödeliga efterverlden. Vid dessa namn ser jag i tankarna E. K. H:s själ upplyftas, och det är billigt; — men, min nådigste herre! lät denna rörelse tjena, att hos E. K. H. så mycket mera stadga det beslut, att med nogaste sorgfällighet afväga alla sina demarcher vid detta tillfälle. Hvart steg hertigen nu tager, lägger grunden till dess framtida öde, och valet att af svenska

nationen blifva dyrkad och tillbeden, eller in i döden hatad, st
E. K. H. nu öppit. Genom den tapperhet E. K. H. d. 17:de Ju
så ärorikt ådagalade, genom det karlavulna väsende, som åtfölj
min nådige herre, och genom dess gracieusa och goda façoner m
militären har E. K. H. redan vunnit otroligt i nationen; m
(tag ej onådigt denna uppriktighet!), allt sådant är à pure pert
om någon demarch tages, som ser equivoque ut, och spiller d
förtroende, arméen fattat för min nådige herre. Bonden lär
munteligen säga E. K. H. de rykten här gå i detta ämne. Ja
som af min nådige herres bref vet, att både flottan och land
trupperna utan tvekan följa sin chef, och af kännedomen af E
K. H:s karaktär och tänkesätt, att de alltid böra göra det, inqui
teras mindre af desamma, men kan dock icke underlåta derv
göra denna underdåniga och välmenta erinran: Att E. K. H., so
kanske har folk närmast omkring sig, hvilka tänka helt olika m
hertigen, och hafva ett helt annat intresse, icke må förhasta sig, at
lemna sitt bifall till någon proposition, som göres att snärja ell
straffa dem, som okunnoghet, nöd och kanske godtrogenhet förle
att blifva rebeller. Jag är ganska långt ifrån att approbera de-
ras förhållande; men mildheten och saktmodighet är det end
medlet (om annars något gifves), att ramenera dem, sauvera fä-
derneslandet och att hindra dess styckande, då deremot en ill
afpassad stränghet endast acheverar vår undergång, och hos folk,
som så långt blifvit bragte, snart kan åstadkomma den grad af
förtviflan, hvilken bryter alla band och konsiderationer, och till
och med för min nådige herre sjelf kan vara farlig. Det är för
öfrigt alldeles som min nådige herre säger i sitt sista bref: kri-
get mot kungens person är det värsta, och upphör säkert aldrig,
förrän med honom sjelf. I detta krig bör min nådige herre efter
min tanka ingen annan del taga, än den, hvartill äran nödvän-
digast förbinder. Min nådige herre har af kungen emottagit ett
förtroende, ett kommando, som icke kan vändas emot honom, utan
tort för E. K. H. *Men om kungen vill bruka min nådige herre till*
en snara för arméen, eller också *endast satt honom dit till ett mål*
för missnöjet och den förtviflan nöden och brist uppå allting medfö-
rer, då håller jag före, att min nådige herre intet nog snart kan
afkläda sig en så ingrate och odrägelig kommission. Sedan min
nådige herre rent ut sagt kungen tillståndet, (som jag vet redan

år skedt), sedan min nådige herre ingen hjelp eller undsättning erhåller, kan jag icke begripa, hvarföre E. K. H. skall uppoffra sig sjelf med en vidare förhärdelse emot penningebrist, hungersnöd, ja emot sjelfva elementerna. Är stilleståndet riktigt slutadt, och ingenting mera för hela året i Finland att göra: så kom hit öfver, min nådige herre, nb. med den delen af arméen, E. K. H. kan lita uppå, (hvilken jag supponerar min nådige herre som chef kan både utvälja och permittera). Min nådige herre blir derigenom mästare af Stockholm, och hela Sveriges adels, och tilläfventyrs både rikets och hufvudstadens skyddsengel: ty visserligen förestår här eljest en blodig katastrof, en S:t Bartelemæi som aldrig i Sverige torde haft sin like. Det blefve för vidlyftigt att här uppgöra hela tablåen, men Bonden känner den, och har i kommission att framställa den med sina rätta färger. Emellertid för att komma till min nådige herre tillbaka: Är det så, att E. K. H. ej mera är *fullkomligt* säker om arméen, (nb. ej blott om officeren, utan i synnerhet om *soldaten*); då råder jag icke att i denna momenten komma hem, utan måste man väl i det fallet stå der qvar tills vidare, och *afbida evenementen*, som de façon ou d'autre icke mera kan vara så alltför långt borta, och bör denna tiden då endast nyttjas, att uppå allt sätt söka återvinna och stadga arméens och nationens förtroende. Under denna intervalle råder jag dock ingalunda att hasardera den ovissa utgången af någon ny aktion, derest icke min nådige herre med fullkomligaste visshet kan förutse segern, och likasom taga den på hyllan; eljest är hela gloiren af den vunna sjö-bataljen på några minuter alldeles förlorad, och ifrån min nådige herre *och dess parti* i och med detsamma den bästa *batalj-hästen* borttagen. Huru bedröfligt tillståndet här för det närvarande är, huru stor jäsningen hos nationen, bitterheten emot adeln, hatet emot tillställarena af detta förbannade äfventyr, faran för hufvudstadens plundring, längtan efter riksdag, farhågan för densamma hos kungen, hans vrede öfver uppbrottet ifrån Högfors, och längtan att få straffa finska arméen, m. m.: allt detta lemnar jag åt Bonden att omständeligen förtälja. Han skall äfven säga min nådige herre *de demarcher, vi begge in antecessu för E. K. H. vidtagit,* och berätta om den detalj, i kraft af den oss emellan gjorde fördelning, jag här icke utan fara af *spioner* och *lönliga anläggningar* dageligen sköter, det bästa

jag förmår. Om vi äro så lyckelige, att något dermed kunna u rätta, är det för oss den största tillfredsställelsen, som i alla der stått E. K. H. närmast, och, att tala i profetisk styl, gen godt rykte och ondt rykte, genom mycken ära och mycken s lek trogit följt min nådige herre. Vi hafva allt ifrån för grundläggningen af Sanct. + gjort min nådige herres öde till v egit, och den fara Bonden genom denna resa kan löpa, äfvens den, för hvilken jag här i löndom dageligen är exponerad, jag vittnar bättre om vår oföränderliga beständighet, än allt hv jag vidare härvid skulle kunna tillägga. Ett förbehålla vi oss lenast i underdånighet, och det är: *Att det hemliga af detta tri virat icke må gå till någon fjerde, eho han vara må!* Bonden k närmare förklara orsakerna till denna begäran, äfvensom han ic lärer försumma i underdånighet berätta den konvention, vi gj med H:s K. H. Hertiginnan om kurirers sändande, när så behö ves, m. m. — Ehuru kraftigt de förenade Mediations-makterna sändningebud arbeta uppå fredens återställande hos oss, (och hva om Bonden, som varit på stället, kan gifva fullständiga detaljer) är dock all apparence att man ej så hastigt går in deruti, inna de fina intrigerna hunnit mogna så mycket man önskar, för at åstadkomma en sådan hvälfning i nationen man vill, och emeller- tid är att befara, det nöden och förtviflan gör en kontra-opera- tion här, som hvarken kan blifva douce eller lyckelig. *Bref:* Pje- sen skrider ofelbart till sin dénouement. När den då sker, om *kungen då kommer något vid,* och min nådige herre är på andra siden hafvet, i en årstid då ingen öfverfart hit är möjelig, då är allt förloradt, då har det i så många år koncentrerade bittra hatet alldeles fria tyglar att förskansa sig här, i stället att om min nå- dige herre vore närvarande, med nationens admiration och kärlek, samt lagerkransen om hufvudet, gjorde det en förskräckelig mot- vigt för kongl. huset, och isynnerhet för min nådige herres per- son, som efter min tanka vid ett sådant tillfälle bör spela den briljanta roll, hvarom vi så ofta talat i biblioteket. Det är åt- minstone mitt hopp. Skall denna trassliga härfva någonsin mera redas, blir det min nådige herre som kommer att göra det, och som det nu är tid att tala rent ur skägget, bör jag för min del åtminstone förklara: att oaktadt min personliga förbindelse för *Fru Svea,* blir alltid min, och deras röst, uppå hvilka jag något

kan verka, *endast och allenast för min nådige herre.* Detta är icke qvinfolks folor, här behöfves en karl, och en hel karl, och med ett ord en karl, som redan visat sig vara både *karl* och *Carl.* Laga allenast, min nådige herre, att folkets sinnen och förtroende icke vändes ifrån E. K. H. Det är och blir i alla fall högst nödigt att äga detsamma; men spilles det en gång, inser min nådige herre nogsamt sjelf omöjeligheten att det återvinna. Det är dessutom i denna momenten för E. K. H. af så mycket större vigt, som hertigen eljest allt för lätt kan råka att befinna sig emellan 2:ne stolar. — Min nådige herre har redan nog ofta sett vederbörandes tänkesätt för sig, hvaraf Mars månad och scenen om Stormästarskapet i orden äfven kan vittna, jemte hvad i Hangö udd och Helsingfors denna sommar passerat, och nu sist vid konversationen med Bonden om Högfors, der *rebellerna* blifvit ihugkomne. När nu härtill lägges *den afund,* hertigens *lyckeliga aktion, nya Svärds-orden* och *arméens förtroende* kunnat åstadkomma, finner min nådige herre lätteligen, huru illa han är spelt, om Hans K. H. icke mera har folkets och arméens tillgifvenhet att stödja sig vid. Den kan fördenskull aldrig nog soigneust vårdas, och den tillhörer alltid prinsar af Svenska blodet som hata falskhet, list och ränker. Nationens gamla karakter är ännu icke så bortskämd, att den utan vämjelse kan fördraga dupliciteter, eller hvad som har minsta skugga deraf. Min nådige herres föresats, att med lif och blod försvara oss ifrån en arbiträr makt och suveränitet, är så berömvärd, att jag än en gång hoppas kunna skaffa E. K. H. nya präglar af vår tacksamhet; men tillåt, min nådige herre, att jag på andra sidan med min vanliga uppriktighet får erinra: att E. K. H. icke bör misstycka eller finna underligt, om ett folk, som så gratuitement blifvit bragt i olyckan, tager bättre sina mesyrer, att det ej en annan gång måtte kunna hända dem detsamma. Min mening är icke att vilja upphäfva den kungamakt jag en gång besvurit, — nej, den är och blir alltid nödvändig för svenska nationen, men *någon mera säkerhet för hvad vi äga,* tror jag man bör och kan bevilja oss, utan någons förfång. Med min nådige herres namn i hjertat, *likasom uti knapparna* (hvaraf brodren Bonde lärer hafva nåden visa en echantillon), tror jag mig kunna tala med temmelig styrka i detta ämne, och åtminstone hoppas jag min nådige herre aldrig miss-

känner den vännens röst, som skulle tro sig ovärdig af hela de nådiga förtroende, E. K. H. alltid visat honom, om han gömde en enda tanka i sitt hjerta af fruktan att dermed misshaga E. K. H. Jag vågar för öfrigt säga: att jag ingen vet, som med mera zèle och närmare deltagande uti min nådige herres öden skulle emplojera sig för E. K. H. i ett sådant fall, än just densamme personen, som lefver och dör E. K. H. allena tillgifven.

Att *Brelin* ännu allt nödgas disputera ex carcere, får min nådige herre veta af Bonden. När han en gång slipper lös, tänker jag med honom sända, hvad då kan vara att förmäla. Vår goda, men svaga vän — — *Snäppan,* hålles ännu allt på landet. Hon har dock bedt mig framskaffa hosgående underdåniga bref till min nådige herre. *Ruuthen,* öfverhopad med penningebrist och bekymmer, är redan så godt som död för sina vänner, och den halsbrytande af hans ställning gör honom döf för allt annat. — *Lejonet,* uti hvars vidsträckta planer jag begynt att få mera dager, är för det närvarande alldeles omvändt, och tjuter ur en helt annan ton, än då det ville smälla Pillerburken och Elefanten. Jag har deraf lärt att kreaturen, ehuru olika till sin espèce, ändå lätteligen kotisera sig med hvarannan, när det gäller, och skall derföre aldrig mera göra minsta räkning uppå något *kreatur.* *Brodren St. Cerem. Mästaren* är och förblifver E. K. H. alltid uppriktigt tillgifven, och efter min tanka, gjorde min nådige herre icke illa, att ju förr desto hellre rappellera honom, för att hafva honom vid sin person. Tvenne andra hafva deremot redan den lyckan, hvilka jag önskade tusende mil längre bort. Bonden vet att säga deras namn, jemte orsakerna till denna önskan.

Min nådige herre får nu här en så lång epistel, att den visserligen behöfver delas i flere lektyrer. Den vore mig ändå mycket för kort, ehuru jag fruktar redan alltför lång för E. K. H., derest icke Bonden lofvat suppleera till resten. Han är således min fullmyndiga gesandt och ambassadör hos min nådige herre, som nådigt täcktes anse dessa kråkfötter såsom ett välbeställdt kreditif för honom. Efter vår öfverenskommelse väntar jag snart en kurir från honom med säkra underrättelser om tillståndet. Skulle min nådige herre med densamma gracieust täckas sända mig *något af de utlofvade anekdoterne, finge jag genast begynna de*

memoirer,

memoirer, som uppå dem skola stödja sig. Det vore åtminstone ett trøligt göra i denna ledsamhet och odrägeliga tomhet efter min nådige herre och assembléerne i biblioteket. Gud låte densamma icke komma att räcka öfver vintern! Då blir jag alldeles désperat, och missunnar Bonden mera än en gång den lyckan att få vara hos min nådige herre, den jag snarare än han kunnat äga, om min nådige herre endast med (ett) par ord, innan min afresa från Finland, om sitt befäl och ställningen der täckts underrätta mig. Men förmodeligen var detta öde för angenämt åt mig. Jag får således lof att hålla ut med *rodden* uppå denna sidan hafvet, lyckelig att ändå *kunna ro* i en och samma Båt med min nådige herre — — —

För den lilla nyckeln till gamla Mammas schatull tackar jag underdånigast. Med Röda Bokens uttagande och de öfrige papperens lemnande skall förhållas alldeles efter E. K. H:s nådiga befallning. Jag lägger den nyckeln sedan till de andra som äro i mitt förvar. Jag håller för onödigt att öka denna epistels längd med framförandet af några nouveller af de som här i denna momenten vankas, emedan Bonden känner dem alla, och kan dessutom säga min nådige herre ex auditis et visis, som gamla Swedenborg fordom skref, rätta tillståndet i Göteborg vid den dervarande garnisonen, i landet hos allmogen der han passerat, m. m. Af en sådan berättelse finner min nådige herre lätteligen, *huru nära knifven är satt uppå strupen på rikets adel,* och således i suite deraf, *att en Tragedi här beredes,* hvilken omöjeligen stannar vid den gräns, *man i nåder inbillar sig* att för densamma utstaka. Lät bara Populacen få komma rätt en train och väl bloda tanden, som man säger, så skall man nog få se och ångra den falska politiken, att göra den till fältdomare och hämnare af sin querelle, ehuruväl dåmera alltför sent. Emellertid arbetas här af alla krafter att bereda en dylik evenement, och vår Herre som ofta slår menniskor med blindhet, när deras mått är fullt, tyckes äfvenså gjort denna gången. Allting beror en attendant af operationerne vid Göteborg, derifrån man med hvarje post förväntar de största nyheter, och efter min tanka bör *E. K. H:s vidare demarcher helt och hållet regleras på den utgång sakerne derstädes taga.* Jag har derföre icke kunnat förena mig med Hans Exellens bro-

dren Bonde om en idé han har, att min nådige herre borde skynda sig in i Ryssland med värjan i handen, *1:o* emedan det sätter E. K. H. alldeles ur stånd att *profitera af evenementen* (om någon sådan blifver på denna sidan), och *pro 2:o* efter det år att ånyo aventurera den réputation, min nådige herre redan en gång så lyckeligen *oaktadt elaka anstalter vunnit*, att förtiga att det äfven är att onödigtvis hasardera hertigens dyrbara person, som i denna momenten för Sverige är så precieux. Jag för min del önskar hellre att *konjunkturen må blifva sådan, att vi ju förr desto hellre må kunna få E. K. H. hit öfver*, åtminstone *att det må ske innan vintern* (Nb. *om det låter sig göra på sätt jag i början af detta bref projekterat*). Tro dock icke, min nådige herre, att det blott är egennyttan, och den vinst för både hjerta och nöje, min nådige herres hitkomst skulle tillföra mig, som här styrer min penna. Jag glömmer gerna mig sjelf, *och min egen fara*, (*hvarom brodren Bonde lofvat berätta*, äfvensom *om de varningar, redan blifvit mig gjorda*, i anledning af de flere cirkulerande *mord-listorne*), då frågan är om E. K. H:s framtida väl, och en hemlig aning säger mig, att jag i denna del blifver bönhörd af försynen, som jag hvarje dag med trognaste välönskningar för min nådige herre anlitar om dess beskydd och välsignelse öfver E. K. H:s företaganden. Denna hjelpen är den bästa, och vida tillförlåteligare, än alla *profeter* och *spåqvinnor*. Hvad den sistnämnda angår, så har hon likväl lofvat min nådige herre och oss ganska godt efter utstånden skärseld, och vid samma tillfälle verkeligen sagt mig och Bonden en hoper kurjösa saker, som genast slogo in; men hvad den förste ibland de förstnämnde åter vidkommer, eller den nuvarande nye *ärke-biskopen*, så måste jag uppriktigt bekänna för min nådige herre, att jag efter denna lilla échantillon af hans magie i sanning håller honom för en ganska farlig profet, lika så politisk och bedrägelig som alla de förrige, men så mycket farligare som han är *finare*, och har *större vyer*. Min nådige herre kan derföre icke efter min tanka nog retranchera sig vis à vis honom, och aldrig för mycket akta sig för honom, hans *orakler* och *försök* — — — Sat sapienti.

Sedan jag nu efter gamla vanan fullritat allt papperet, måste jag ändteligen sluta. Jag skall dock innan dess på äkta profetiskt vis göra en liten Exorcisme, och det är: *att jag vid den*

17 Julii besvärjer min nådige herre, att ändteligen genast denna epistel är läst, uppbränna densamma, samt *att aldrig glömma den,* som i lif och död är Dess trognaste och underdånigaste tjenare

Stockholm d. 21 Okt. 1788. *Fr. de Sangv. Puro*+.

N:o 10.

Ordres för Hans Kongl. Höghet Hertigen af Södermanland.

1) Hans Kongl. Höghet har att så fort möjligt är låta stora flottan gå hem till Carlskrona; skulle den vara aftacklad, skall den genast upptacklas ånyo, och om isen tagit in öppningen af Sveaborgs hamn, skall med sågning eller på annat sätt flottan uthjelpas ur hamnen.

2) Inga landttrupper får hemskickas till Sverige utan konungens särskilta och egenhändiga befallning.

3) För besparing kan H. K. H., om han det så godt finner, hemförlofva på rotarne de finska regementene.

4) Galererna hemskickas till Stockholm med den delen af sjöfolk, som ej tarfvas i Finland.

Göteborg d. 3 Nov. 1788. Gustaf.

N:o 11.

Bref från hertig Carl till friherre G. A. Reuterholm.

Borgå d. 11 Nov. 1788.

Min bästa Reuterholm! Med min hingstridare har jag fått under min hustrus kuvert ert bref af den 30 Okt. Bondens ankomst hit har gjort en stor lisa för min själ, i det att jag blifvit noga underrättad om ställningen hemma, hvilken nog inquieterade mig, men som tranquiliserar mig numera, ty den jäsning som är af mindre hopen blifver ej betydelig, då sakerna blifva allt mera visade uti den dager de bör visas; hvad de brottslige angå, få de äta upp samma soppa de kokat, det blifver deras affär; min är den att ej melera mig med partikulieras förföljande,

då ett större fält är öppnadt för mig, nemligen det att på allt sätt förena och jemna de skiljaktige sinnen till en tanka af heder och ära samt redelighet uti pligters uppfyllande mot Gud, konung och fäderneslånd. Att jag lik med andre har vänner och ovänner, det är ett öde som alla äro underkastade, och som ingen kan undvika, men då man gör sin skyldighet, och har ingenting att förebrå sig, så blifver en dag det ordspråket sannt, att ärlig varar längst.

Af Snäppan har jag fått en utförlig politisk afhandling om närvarande ställning. Hvad de fagra löften (beträffar), den för mig innehåller, har jag så mycket lärt, att jag deraf ej mera blifver dårad, och (att) säga sanningen, är denna stora cadeau ej annat än en appas för att draga mig vid näsan nu som förr; emellertid är det ej denna driffjäder som förer den marche jag mig föresatt; om ej jag hade min heder att försvara, mitt fäderneslands existence att bibehålla, vore jag ej en minut uti tjenst, men dessa orsaker nödga mig att hålla ut med slupen, och föra honom till lands, om någon möjlighet gifves. Jag förlitar mig på en rättfärdig sak, jag har att försvara, och den Högste, som hitintills beskyddat mig, öfvergifver ej sine tjenare uti nöden. — Skulle åter Lifflands independence vara fullt allvar, önskade jag få konditionerne så ställde, att min varelse ej blef limiterad att beständigt der blifva boende, utan att jag fick vara hvarest helst jag ville; denna kondition är sine qua non, eljest vill jag ej hafva något furstendöme, som i dag gafs, i morgon togs, då de hö kontrahenterna ej förliktes, eller åtminstone blef jag satt i d obehageliga ställning, att se mitt så kallade land le Theatre de querre, hvilket vore förskräckeligen desgreabelt. Skulle äfven det blifva af, må Curland äfven inbegripas, ty point de partage, si fille est jolie.

Broder Bonde är aussitôt pris, aussitôt pendu; jag har reda satt honom i harnesk, och han är nu ute på rekognoscering, me kommer i dag eller i morgon tillbaka, dock likväl är rekognosce ringen intet farlig, emedan den angår ej någon väpnad fiende men väl de som äro inom vår egen stat; när jag får veta resul taten, skall jag säga mera; jag vet väl, att detta gör min bar kuriös, men det är just det jag vill, ty då längtar han eft mina bref.

Jag sänder genom Bungen till Baltram ett stort paket, som ni skall lemna er; det innehåller två paketer, det ena som ni kan öppna, det andra som förvaras förségladt, till dess jag kommer hem, men i fall af dödsfall lemnas vid den dépot, som förut anförtrodd det högvördige Presterskapet af St. Farväl för denna gången, min bäste vän; tro att jag alltid är er trogna och bästa vän

Carl +.

N:o 12.

Bref från kansliradet J. v. Engeström till biskop Hesslén.

Stockholm d. 23 Dec. 1788.

Min käraste Svåger!

Nu lära Herrarne vid dettas ankomst vara såsom mest sysselsatte med riksdagsmans-valen. Gud låte de som väljas blifva af den egenskap, jag förut nämnt. Mig är sagdt, att Hastfer nu för tiden icke är af det slaget. De ämnen, som förmodeligen förekomma, blifva grannlaga, och fordra, jemte förstånd och kunskap, en ren kärlek för frihet och fosterland. 1:o Om krig eller fred är bäst. Det sednare förmodar jag äga ett oklandradt företräde, och utgöra föremålet af allas önskan. Skulle jag ock förbigå den omständighet, att kriget utan ständernas vetskap är börjadt, så saknas för det närvarande redan länge nervus rerum gerendarum. Hvar skall de saknade medel tagas, hvar skall man få det som vidare tarfvas? Jo, till kriget fordras 2:o nya utlagor. Månne landet dem kan bära, under aftvinad handel och rörelse, som kriget redan förorsakat? 3:o Att närvarande regeringsform måtte återställas uti sin fulla kraft till trygghet för begge kontraherande delar. Deruti lära alla med en röst instämma, så vida icke någon gifves, som tror bäst vara, att ingen regeringsform vore till. Hvarthän kan väl den som så tänker syfta? Månne den ihugkommer sin gångne ed, sig och efterkommande?

Desse mål blifva väl hvarom handlas måste, ty de ärender, hvaröfver de tryckte röster skrika, äro endast uppspunne, för att bortblanda sakerna och förvilla.

Hvad vill man mot adelen? — Utrota honom? Han kommer snart igen uti nya personer. Riket kan den icke vara förutan, och ännu mindre kungen, som icke anser sitt hof lysande utan adel, och den helst gammal. Adelen har icke åstundat att utestänga ofrälsemän från officerare-sysslor, hvarom ordres längesedan afgått till regementschefer. — (*Att*) minska adelens rättigheter? Huru göra adelen till det yttersta ståndet? Men derigenom hindras det icke, att såsom hittills ifra för friheten. Borttaga säteri- och frälsefriheten? Kan det ske med rättvisa? Ingen adelig ätt gifves, som besitter någon egendom, hvilken för intet kommit i slägten, helst sedan reduktionen. Arf är intet alldeles skänk. De, som nu köpt säteri och frälse, hafva hederligen betalt för friheten, hvilken göra desse mera värde än skatte och krono. Kan väl ett betagande af frälsefriheten blott röra personer? Måste det icke röra torfvan, då många ofrälse lika oförrätt vidkännas måste. Att sätta några officerares förhållande, om det ock vore så vanhedrande som det förestälies, på adelens räkning, vore ju lika såsom man ville tillvita presteståndet förseelser, som enskilta prester begå. Äro officerarne felaktige, så är det en uraktlåtenhet af lagskipande makten, att det icke hafva beifrat. Det är emot regeringsformens bokstaf och esprit, att lagskipning skulle dragas till Riksens Ständer. Jag hinner ej mera, utan innesluter mig i din vänskap. Kommer någon från din ort, som vill hafva upplysning, så vis honom på mig.

P. S. Unga Nauman är på Warendorfs kontor, således fadren icke tjenlig att hitkomma.

N:o 13.

Bref från Kongl. sekreteraren Johan von Engeström till Lars von Engeström.

Stockholm d. 8 Dec. 1788.

Vår brefvexling har fått en liflighet, som den aldrig tillförene kunnat äga. Hvartill gagnar det? Icke kan du ändra mitt sätt att tänka, ty det grundar sig på principer, om hvilka jag är fullkomligen öfvertygad, och hvilka jag några och tjugo år

följt, utan att göra något afsteg derifrån. Jag åter vill icke ändra ditt tänkesätt, ty du har underliga skyldigheter att uppfylla; och jag är ledsen, då jag nödgas upplysa någon del af våra sanningar, ty en man af ditt lynne skulle svårligen kunna fullgöra dina skyldigheter, om han kände vår ställning här hemma. Men du torde anse som ett fel emot vänskapen, och som ett öfverdrifvet partinit, om jag icke svarade. Jag vill då svara, men med förbehåll, att du icke låter öfvertyga dig, och att mina bref icke må leda dig ifrån den plan du har att följa. Kan du ej lofva mig detta, så läs ej det som följer, utan bränn upp brefvet.

Vid brefvet af den 12 November. — Din välmening har jag aldrig dragit i tvifvelsmål. Men man kan vara okunnig om rätta beskaffenheten af händelser, man kan på främmande orter bli vand vid andra sätt att tänka, än nyttiga kunna vara i fäderneslandet. Begge delarne kunna verka, att man upphör vara en god medborgare, fastän med bästa hjerta i verlden. Som jag förr sagt, du har gripit mig an med termer, föga annorlunda än insulterande; jag har betalt dig, och vi äro alltid lika goda vänner. — Hvem är skuld till det onda, och huru botas det, äro här så nära förenade, att de icke kunna skiljas åt, helst den, som är skulden, med nya ogerningar och de förderfveligaste utvägar nästan dageligen gör all bot mer och mer omöjelig. Din dristighet att efter återvunnen stillhet fordra redo är alltför vacker, men oss föga nyttig. Innan stillhet vinnes, äro fädernesland och frihet antingen strypte eller segrande. Du är ej här förr än tragedien är bragt till slut, och det gäller endast oss hemmavarande att möta faran, men följderne får du smaka. — Förena, säger du: Är det väl görligit att ingå förening med den, som ej vill ha förening? Med den bedrägeligaste och trolösaste ibland menniskor? I din välmening är du all din lifstid alltför lättrogen. Som vän ber jag dig för Guds skull dämpa det vackra felet att vara lättrogen. Den redelige och godhjertade är merendels för lättrogen. Axel blir nyttig att moderera. Din Nils har icke mitt förtroende. Om du vill, kan du lita på, att jag och flere skola göra det, vi anse vara fäderneslandet nyttigt, men vi ärna tänka sjelfve och handla efter egen öfvertygelse; vi stå ej att leda med ord, talarens ära måtte vara än aldrig så obefläckad, han kan ju vara missledd. — Det är väl, att utrikes ställningen är till vår förmån. Sådant-

kunde med klokhet nyttjas till vinnande af fred. Men som tänkande menniska låter jag icke det irrblosset leda mig, att glömma moraliteten af kriget och uppoffra min och hela landets välgång åt en dåraktig ärelystnad. — Jag får ej tro Büsching, men jag skall tro dig, som åter tror på andra berättelser lika med Büsching. När du uti en tryckt afhandling vederlagt Büsching, skall jag ej mera tro honom. — Har du någonsin ljugit? Aldrig; af egen sammansättning, men väl af godtrohet: Vide infra artiklarne Otschakow och stillestånd. — Om dig bjudes någon belöning, bör du ta den imot. Din redelighet är hemma känd, och patrioterna klandra dig icke. — Resan till Cherson var en dårskap. Om favoriter förderfva Ryssland, är det en lycka för vår säkerhet, men influerar intet i moraliska vägen, icke ens uti en sund politik för det närvarande. — Nyligen berättade du, att belägringen för Otschakow vore upphäfven. Nu skrifver du, att fästningen ännu försvarar sig. — Ryska arméen i Finland var ej farlig. Det är möjeligit. Men jag vet, att vår icke eller var det, hvarken i afseende till effektiv styrka, till styrelse, beklädnad, föda, artilleri, ammunition, etc. — Om kejsarinnans afresa från Petersburg tviflar jag helt och hållet. Hennes vänskap för Sverige är väl som alla regenters vänskaper, afmätt efter egen fördel. Men om den passat tillhopa med vårt sannskyldiga bästa, hade man bort bibehålla den; och, om hon var så illa rädd för oss, som du beskrifver, hade hon visserligen låtit oss sitta i fred; men fred är det enda, en klok menniska bör önska. Att hon igenom Danmark sökte göra en diversion, sedan vi angripit henne, är så ganska naturligit, att jag ej deröfver väntat den reflexion ditt bref innehåller.

Brefvet af den 15 November. — Hushållningens släta tillstånd i Ryssland vill jag alldeles tro. Dess invånare äro olyckligtvis under despotism, och få ej klaga. Nu förestår oss äfven att bli förderfvade till alla våra possessioner. Man hade ärnat, och ärnar ännu skaffa oss despotism, och vi skulle sjelfve kunna förmås att bidraga dertill? Räcka händerna åt bojorne, och efteråt tala om våra rättigheter? Nej! Nej! Principiis obsta. — När någon vill kasta misstanka af feghet på vår militär, kan du svara dem, att den visat mod vid Hogland under hertig Carls anförande; att major Malm och flere af Siegroths trupp visade sig

oförskräckte vid attacken af Fredrikshamn; att de hafva nog ädelmod för att moquera sig öfver orättvisa omdömen, blott de veta med sig, att de ickè glömt sin skyldighet mot fäderneslund, icke hulpit att med lagarnas förtryck smida band åt sig och medborgare; att en dag skall komma, då deras förhållande blir justifieradt, och att de i alla tider gå fram, när de föras med någon liknelse till förstånd. — Som du beskrifver ryssarne, äro nästan alla nationer; kanske stammen hemma i landet är något grof, men jag har sett sådana i vårt land, och jag har sett vettige och artige ryssar. — Om arméen ifrat för grundlagen eller icke, hade Danska anfallet likaväl gått för sig, hvilket jag försäkrar dig. — Om hemresan ifrån arméen 1762 räsonnerar du kanske obilligt. När ett parti med makten i händerna så tillställt, att dess medhållare skulle gå hem, men de öfrige skulle hållas qvar, togo de sednare afsked, men skaffade sig sedan justice: ne sit quid mali. — Du säger, att officerarne 1772 gjorde revolutionen, men glömmer, att du den tiden sjelf gladde dig deråt, och endast behöft ett tillfälle, för att ta del i saken. Af oss bröder var jag den enda, som hade aningen af hvad hända skulle, och ni öfrige skrattade åt mig. Om 1788 års operation vilja vi närmare rådgöra, när stunden är kommen: Da mihi punctum extra terram etc. — Jägerborns protektion i Ryssland känner jag icke, och om du vill som jag, skola vi komma öfverens, att icke döma våre medborgare, innan de fått tillfälle att bli hörde, och att med laglig frihet försvara sig. — Jag vill tro, att mycket är, som jag ej känner, men jag vet, att inga omständigheter finnas, som äga rätt att bryta grundlagen. — Anhalt och Michelsson äro erkände generaler. En del af våra torde vara bra nog, men dem har man ej rådfrågat. En gosse, Otto Wrede, var rådgifvare åt en herre, som ej är general. — 86 signalerade sig adelen i spetsen, bönderna följde troligen med oss, presterna svigtade och borgarne sveko flere gånger. Ärad vare Gud, inga penningar fläckade våre vänner, något våre motståndare. Men du känner ej framfarna tider, då du ej vet, att i förra Regeringssättets tid flera riksdagar höllos utan korruption af utländska penningar. — Det skall fägna mig, att Polackarne afskudda ryska oket, men det hör ej till vårt ämne. Visserligen bör man vara fri från utländsk makts öfvervälde, men det första är att ej hafva despotism öfver sig hemma;

är jag slaf, så gifves icke något fäderneslånd, och alla öfverherr
kunna vara mig lika goda; den, hvars elaka egenskaper jag red
känner, är då alltid den värste, och man gör sig åtminstone hop
om möjelighet af något bättre. Bringar man mig till en vi
point, så säger jag rentut, att svart är svart, och jag tror mi
kapabel af en mannelig desperation. — Wi äro så länge vand
vid osanningar och bedrägerier, att vi mera icke tro annat ä
det, vi med egna ögon se. Med öfvertygelse om din välmeni
kan jag derföre ändock icke sätta tro till dina försäkringar o
anstalter till fred på billiga vilkor. Du kan ej veta, huru stäl
ningen är här i landet; vi veta det förr och bättre än du. Me
någorlunda säkerhet veta vi, att man vill narra de medlande mak
terna, att man tror sig kunna få frivilligt manskap till hela ar
méer, och att man ej önskar fred. Längesedan äro uppgif
fredsvilkor i Petersburg förkastade. Om det skulle hända, som
jag likväl ej tror, att engelsk flotta komme i Östersjön, så vet
vi, att sådan varit der förr, utan att göra oss minsta nytta. —
*"Jag kan ej tro dig Ryss eller vilja främmande inflytelse, underhandla
med hofvet, med Engelske och Preussiske ministrarne."* Så skrifver
du, men ser du ej kontradiktionen deruti? Engelske och Preussi-
ske ministrarne, äro väl de inhemske män? Underhandlingar med
dem, skulle de ej gifva utländske makter myndighet i våra in-
hemska saker? Hvart tog då principen vägen? Jag underhandlar
med ingen, utan går i Guds namn fram med Guds lag och Sven-
ska afhandlingar i handen. Ryssland, Engeland och Preussen
hafva i allmänhet ett stridigt interesse mot vårt. Vissa tillfällen
kunna för någon tid ändra sådant. Vore jag tvungen att välja
allians med endera, så ansåge jag för det närvarande ryska allian-
sen vara nyttigast, ty den ledde oss till fred; och det ämnet for-
drade en vidlyftig deduktion att utreda. Engeland och Preussen
fröjda sig, att vi gjort Turken nyttig tjenst, men skadan är vår,
och de ha rätteligen rakat kastanjerna ur elden. Deras allians
anstår mig icke. Engeland vinner mest dervid, att vi i alla afse-
enden blifva försvagade. Utom Preussens lika vinning har jag
emot den makt den oöfvervinnerliga bitterheten, att han låtit
nyttja sig att förstöra friheten i Holland. Man torde väl falla på
den tankan, att äfven vilja advocera här i landet. Men du kan
säga herr Buchholtz, med hvilken du är i förtroende, att Preus-

sarne på denna sidan om Östersjön skulle bränna näsan af sig. Redan är jag gammal, men mot frihetens förstörare går jag i fält, så snart det behöfves; och jag jemrar mig endast, att mina tvenne söner ej äro store nog, att jemte sin far och vid hans sida stupa som frihetens förfäktare. Det är nesligit, att öfverlefva friheten.

Tredje brefvet utan dato. — Näppeligen är det möjeligit, att han ordenteligen säger peccavi; aldrig vill han förbättra sig; lofva och ljuga är en mångårig vana. Det voro besynnerligit att tro hans ord; nya band och motvigt äro oumgängeliga. — Helt visst blir fred, om ställningen vänder sig. Jag dömer det icke af någon vänskap, ty sådant finnes icke hos politici, utan af vederbörandes egen förmån, att ha en sida säker. — *Stillestånd*, säger du. Sådant har aldrig varit slutet med Ryssland. Det hör till alla öfriga dupliciteter. — Alla dina bref har jag fått, fastän vi här hemma hafve farligare poströfvare, än du fruktar för derute. — Du arbetar för fäderneslandet, och det kontrecarreras hemma, säger du. Vore du en droit att decidera om våre steg, så vore det orätt. Jag respekterar din goda vilja, men du misstager dig om hela hufvudsaken, åtminstone tillkommer oss sjelfve att döma efter egen öfvertygelse. Så sannt det är, att du menat väl med dina bref till andre vänner, lika sannt är det, att du skadat dig i deras tanka, såvida du icke känner ställningen här. Söta du, spara dig den mödan att conciliera oss på så långt håll. — Den 15 Dec. Nu få vi riksdag den 26 Januari. Styre Gud, så går det väl. Lita du derpå, att månge med oförskräckt hjerta följa sanning. Märkvärdigt kan det bli.

N:o 14.

Bref från friherre G. A. Reuterholm till hertig Carl.

Rom den 20 Jan. 1790.

Min Nådigste Herre!

Ändteligen får jag nu den nåden, att ifrån denna gamla verldens hufvudstad hos E. K. H. göra min underdåniga uppvaktning. Min resa hit har gudilof gått ganska lyckeligt, ehuru långsammare än jag förmodade, dels emedan vägarne varit oändeligen

elaka, och de s. k. Vetturino, hvilka här pläga föra resande emell städerna, köra med egna hästar i sakta mak, och dels emed jag i Florens måste gifva inemot en hel vecka till betraktandet alla de merveiller der finnas, hvaribland den namnkunniga Font nas arbeten i anatomien isynnerhet frapperat mig, och hvarom j förbehåller mig den nåden att en dag munteligen få förtälja mi nådige herre underliga saker, äfvensom eljest om denna hög besynnerliga och stora mannen, hvars bekantskap och vänskap j under dessa få dagar hade den lyckan att så vinna, att han fö mig genom ett säkert experiment beviste *ej allenast möjlighete utan äfven nödvändigheten af uppståndelsen,* likmätigt skaparens hvart väsendes natur nedlagda reproduktionslag. Detta skedd under mina ögon, utan all magi, endast genom en djup étude af naturens hemliga marsch och verkningar, *hvarigenom han återgaf lifvet åt skapade varelser, som i flere år varit döda och som eljes alltid blifvit det.* Detta låter fabulöst, jag kan ej neka det. Men jag har dock sett det ske, och kan besvärja uppriktigheten af denna tillgång, enär så påfordras, men mera derom munteligen en dag.

Nu till det interessantaste, *som är ämnet af min resa.* Så kan jag gudilof i den vägen lemna min nådige herre de hugneligaste och mest tröstande underrättelser. Jag hade den nåden, att ifrån Avignon berätta E. K. H. att min motiv till densamma intet var en blott nyfikenhet, utan att en *högre befallning* dertill föranlät mig, och det är effektive, rätta orsaken som drifvit mig så långt bort, igenom så många farligheter och så många lidanden, som en dylik kurs nödvändigt åtfölja. Äradt vare Dens namn evinnerliga, som derunder varit min ledsagare! *Han har allt vändt för oss till det bästa.* — I Avignon fick jag (*intet igenom menniskor, utan genom försynen sjelf,*) en riktig anledning på *det ljus,* som der icke kunde gifvas mig, *och som här endast stod att finna.* Mig befalldes, att bemanna mig med hopp, tro och ståndaktighet, för att söka detsamma. Jag lydde — jag geck — — *jag passerade genom hela Svarta Gradens Allegorier,* genom alla jordens ohyggligheter; — min ledsagare öfvergaf mig intet; — jag sökte, ofta med dödsångest — med kallsvett — med ängslan — — men jag fann, lofvadt vare den Högste mästaren så visst! Jag har nu vunnit *Acacian,* och det som mest gläder mig, minst för mig sjelf, *men*

mest för min nådige herre — för hela mitt fäderneslånd, för Norden! — — Ack min älskade och nådige herre! om det vore mig möjeligt i denna momenten att med E. K. H. kommunicera allt hvad jag önskade och en dag skall efter erhållen befallning i min nådige herres dyra vård anförtro, hvilken glädje vore det intet för mig, hvilken vällust för mitt hjerta! Men detta är ännu proffvens och lydnandens tid, tillfredsställelsens och glädjens väntar oss sedan med sin belöning. Min nådige herre äger redan alltför stora kunskaper att icke åtnöjas med den eviga vishetens lagar. De äro lika oföränderliga med Honom sjelf, och trefaldt olycklig den, som vågar bryta densamma, sedan han en gång besvurit deras ovilkorliga efterlefnad. Jag har således numera ingen egenvilja qvar, oaktadt all min förra envishet. *Jag blott lyder och låter mig föras.* Den stunden är dock intet mera långt borta, då allting skall förklaradt läggas under E. K. H:s ögon. Det är den, som skall utgöra min belöning för allt hvad jag lidit; det är också den, som skall skänka min nådige herres hjerta en rik tillfredsställelse *för alla de hemliga qval,* som förborgade inom dess bröst, *och nästan utan att yppas för någon enda,* denna tiden så ofta tyngt detsamma. Hvad mig emellertid är tillåtet att säga till Dess tröst, skall jag här nämna. Fortfar, min nådige herre, att endast förtrösta på den Allsmäktiges hjelp. Hans bistånd skall intet fela, då det behöfves. Hans nåd vakar öfver E. K. H., Hans englar öfver hertigens dagar: de äro dyra inför Honom: de äro ämnade till manifesterandet af Hans ära: de äro välsignade i himmelen, de skola äfven blifva det på jorden. Redan, ja längesedan, *är det arbete begynt inom min nådige herre,* som skall föra honom till den sanna lycksaligheten, *Dess lefnad till högsta målet af jordisk ära. Dess ledare* känner E. K. H. ännu intet. *Jag får ej eller än nämna Honom;* men kasta sig ned för korsets fot, och tacka försynen, min nådige herre, den, som försynen dertill utsett, *står dageligen helt nära den Allsmäktiges tron.* Han är vida öfver salig kungen — öfver alla menniskor. Det är han, som bevarade hertigen den 17 Juli; — det är han, som också sedan afvändt *de hotande faror, i hvika E. K. H. denna sommar sväfvat.* Tro ej, min nådige herre, att alla de rykten *om förräderi emot E. K. H:s person,* som dels somnambuler, dels andra i Carlskrona förtäljde, voro utan all anledning; nej, de ägde tyvärr mycken grund, och

utom ett underverk, som försynens kärlek för min nådige herre tillåtit, vore E. K. H. i denna stunden antingen *död eller sluten i bojor.* Detta är allt hvad mig för det närvarande är tillåtet att säga, men snart skall min nådige herre få större upplysningar, samt underrättelser, *hvad han bör göra i den kinkiga belägenhet, hvaruti E. K. H. sig för det närvarande befinner.* Jag känner den nogsamt, min nådige herre. Mitt hjerta delar den som vän, jag lider af E. K. H:s qval: — intet afstånd kan hindra dessa känslor; — men försynen vill härmed pröfva både E. K. H. och mig. Jag törs säga: min inquietude är icke den minsta; — men ju mer vi lida tåligt, ju snarare och förr kommer belöningen. — Min nådige herre kan emellertid fullkomligt trygga sig vid Den Handens beskydd, som så underligen och mäktigt vårdat dess dagar. Tänk min nådige herre — *denna sommar hängde min nådige herres lif på ett hårstrå,* (jag kan ej nämna det utan rysning); stunden var redan kommen, — förräderiet och afunden fröjdades, — helvetet gladde sig redan, att mista en af sina farligaste fiender på jorden, då en af himmelens hjeltar hastigt vände bladet, och denna hjeltens hand är ännu stundeligen utsträckt till min nådige herres försvar. Lofvad vare den Högste så visst! Han bibehålle alltid min nådige herres hjerta vid sin lag, vid sin dyrkan, så skall den prinsen, jag af alla dödeliga mest älskar, blifva den lyckeligaste bland dem alla, och på en tid, då helvetet fått lof att utgjuta sin förstörelse öfver en brottslig jord, ej allenast undgå alla de qval, som förtära dess plågade likars af ångest försmäktande hjertan, utan ock, när barmhertighetens stund infaller, i vårt stackars fädernesland upprätta, hvad hämden hunnit härja och förstöra. Se här min nådigste herre den stora lott, försynen för E. K. H. beredt, om min nådige herre med undergifvenhet och tålamod vandrar, som han begynt, ståndaktigt på Dess väg och i Dess fruktan. Det ödet, som den galne Henric Gustaf[1]), utan att sjelf veta hvad han sade, så ofta förutspådde, — — är då i höjden bekräftadt, — det väntar min nådige herre, *jemte den ceremonien, hvartill han hade så brottom att få min nådige herre in till staden ifrån Rosersberg* — — Detta är intet gissningar eller smicker, — det är mig sagdt och befaldt att berättas af *Den, som himmelen anförtrott vården af den heliga elden på jorden, hvilken aldrig kan*

[1]) Ulfwenklou. Se sid. 380, förra delen.

utslockna. Jag har sjelf sett det papper eller rättare sagdt det blad *i den fördolda boken, hvarest min nådige herres namn och hela dess öde finnes skrifvet med andra än menniskokaraktärer*, och tecknadt långt förrän någon af min nådige herres lefnadsdagar ännu var kommen. Der upplöses gåtan af allt det underliga som händt oss det sistförflutna året, der står äfven min resa, mina öden och orsaken till min brinnande attachement för min nådige herre förklarade. Allt hvad som skedde med Sanktuarium och magnetismen, var endast en svag preparation till de under som hädanefter förestå. Den var oundgängelig; vi hade eljest aldrig kunnat tro det andra. Nu blifver detsamma lättare, då täckelset borttages. Allting borde gå som det gått. Jag skulle nödvändigt resa, och min nådige herre intet tillåta mig att följa sig på flottan, (som var en dråpelig instigation *af Gumman* hos mig). Jag skulle först till Avignon, för att få nycklarne, och sedan ända till Rom, att erhålla resten. Här har jag funnit *en af Gud högst begåfvad person*, hvars förböner min nådige herre redan har och länge haft, innan han ännu kände mig, *men med hvilken E. K. H. en dag skall komma i den allranärmaste relation efter min hemkomst*. Denna mannen äger ensamen mera ljus än alla bröderne i Avignon tillhopa, eller rättare sagdt: *detta är Sourcen, hvarutur de hämta allt sitt ljus, och den är en, likasom Gudomen*. Det är genom denna lycksaliga dödeliga, som jag vet allt hvad jag nu skrifvit, och det är äfven genom Honom, jag innan kort skall hafva den nåden sända E. K. H. *de märkeligaste upplysningar och instruktioner*, (s'entend, att de komma från himmelen, när jag talar på detta sättet). Frukta ej min nådigaste herre, att jag kan vara abuserad eller bedragen häruti. Sanningen deraf skall snart visa sig i sin fulla dager, och till ett tecken deraf har jag beskrifvit min nådige herres närvarande invärtes ställning, hvilken jag i denna momenten känner som min egen. Den har sina svåra skåf; men allt skall blifva afvägdt på den Allsmäktiges vigtskål, — allt räknadt, och allt belönt. — Dessutom, ehuru man kunde vara tenterad *att twifla på fullbordan af protokollernas utsago i anseende till honom* [1]*), som borde akta sig för September månad*, så står det ändå fast, *att hans tid är snart förbi* — — Men det lilla som ännu deraf är öfrigt, *är horriblet och värre än allt hvad vi än sett. Dock är den Högsta vår*

---

[1]) Gustaf III. Utg. anm.

hjelp; Han har utsett för oss en tillflykt öfver allt menniskoförstånd. Hans välsignelse och hans nåds och vishets anda vare nu och alltid kraftigt utgjuten öfver min nådige herre i himmelen och på jorden!!!!!!! *Amen!*

En sak måste jag ännu nämna. Min nådige herre påminner sig kanske, att mitt första projekt endast var att på en 5 eller 6 veckors tid se Italien. Det är nu ändradt *af Den, som har rätt att befalla öfver våra öden. Jag har fått en positiv och ganska tydelig befallning att härstädes passera la semaine sainte,* och det förmodeligen för att då erhålla *det sista inseglet på min antagning, på min mission och på Sanktuarii grundläggning.* Jag behöfver ej säga min nådige herre, huru mycket det kostar på mig, som på något sätt uppskjuter den så ifrigt önskade stunden, då jag åter får den lyckan kyssa min nådige herres hand. Denna arrangement kommer mig äfven i flere afseenden illa till pass, emedan jag hvarken på penningesidan, eller med kläder, när jag reste ifrån Paris, arrangerade mig en consequence; men detta är åter ett nytt prof af blind lydnad, som försynen fordrar af mig, och som efter alla de underverk jag redan varit vittne af, jag ofelbart är honom skyldig. Således resignerar jag mig, oaktadt alla de svårigheter jag dervid har, och jag är försäkrad, att min nådige herre sjelf aldrig skulle förlåta mig, om jag manquerade *ett tillfälle, indiqueradt på ett så underbart sätt af försynen för oss alla,* (ty jag bör hädanefter endast anses som *Nordens representant vid det stora och rätta Konventet,* der inga dispyter existera *om stormästerskapet* — — —), och som, om det af mig försummades, aldrig mera kunde igenfås. Straxt efter påsk anträder jag dock med Guds hjelp hemresan, så att i anseende till årstiden och möjeligheten af min hemkomst just icke så alltför lång tid ändå derigenom skall gå förlorad. Emellertid skrifver jag nu till Paris efter mina bref, som der hållit en ansenlig quarantaine. Jag hoppas min nådige herre af vanlig godhet för mig kört Ruuthen att hålla sitt gifna löfte i penningevägen. Jag blifver eljest mer än illa hållen på detta dyra ställe med så klena resurser. *Ännu vid sista postens afgång ifrån Paris hade intet bref från honom till mig ankommit.* Jag hade derom underrättelse ifrån Staëlen, som är min postmästare.

Till

Till min nådige herre fortfar jag beständigt att skrifva under Ehrenbills kuvert såsom mycket säkrare. E. K. H. täcktes nådigt gifva honom sina ordres en consequence, att alltid i Carlskrona genom Kihlgren eller någon annan säker man låta genast fortskaffa brefven till min nådige herre Att min nådige herre gracieust ihugkommer mig med sina dyrbara tidningar så ofta någonsin möjeligt är, sätter jag ej i fråga. Mitt hjerta behöfver väl den vederqvickelsen.

Med inneliggande bref vågar jag i förlitande på min nådige herres vanliga indulgence och grace äfven besvära. Alla mina kära bröder helsar jag af själ och hjerta! Alla hoppas jag skola blifva nöjda vid min hemkomst, och brodren Borgenstjerna intet minst. Genom honom vet E. K. H. kanske redan något af hvad mig icke för det närvarande är tillåtit att vidare omnämna.

Att min nådige herre håller ☐ alldeles tillslutit, utan någon sammankomst tills min återkomst, skulle jag underdånigst råda och supplicera. *I Maçonneriet likasom i Sanktuarium blifver hädanefter ansenliga förändringar.* Men var dock nådig och låt de tems en tems noga efterse Gellerstedts inventarier, att satan och fylleriet ej må tentera honom att bryta upp *förseglingen på altaret*, eller eljest förstöra något af gamla mammas pretiosa, som af gammal attachement för henne oändeligen skulle gräma mig.

Den drömmen min nådige herre hade i våras om den nya *gudstjenstens införande i slottskyrkan, hvarvid hertiginnan och jag haranguerade etc. etc.*, var ingen ordinär dröm. *Dess fullbordan förestår, och är ganska märkelig.* Var derföre nådig och uppskrif densamma, innan den faller alldeles ur minnet.

Nu har jag skrifvit så långt och bredt, att min nådige herre med skäl må vara ledsen vid en dylik epistel. Jag hoppas dock, att E. K. H. nådigt förlåter dess oläslighet, och endast anser välmeningen och uppsåtet. Om 2:ne postdagar menar jag kunna säga något närmare. — — — — Af nyheter från denna ort är den färskast, att den vidt beryktade Cagliostro nu sitter här innesluten på kastellet S:t Angelo. Hans brott är okändt. Somliga säga det är för dess missbrukade magie, andra för frimureriet, men det troligaste: på hemlig begäran af franska hofvet. Bland gamla verldens grus och lemningar går jag dageligen och tänker på min

nådige herre. Häromdagen var jag allra öfverst uppe i kulan på den ofanteliga S:t Peters kyrka, hvarest jag till en everldelig hugkomst ristade min nådige herres och alla Sankt. brödernas namn. Hans Helighet har jag äfven redan flere gånger sett. Han kommer alla förmiddagar i S:t Peters kyrka att göra sin bön. Vid de sublima fester som i fastan förestå skall jag vara bara öga och öra, så att jag vid hemkomsten en gång skall kunna göra min nådige herre en riktig målning af alltsammans, samt äfven, om försynen så behagar en dag, vara min nådige herres *cicerone* på detta ställe, ifall E. K. H. också kommer att besöka det. För den som håller af antiquiteter och de fria konsterna, finnes ingen stad i verlden sådan som Rom, det är onekeligt.

Silfverhjelm ber om sin underdånigaste vördnad, och jag har den nåden till mitt sista med djupaste vördnad och en i lif och död oföränderlig attachement och trohet att vara

Min Nådige Herres
Underdånigaste och trognaste tjenare
Le P. Gardien +.

N:o 15.

Bref från presidenten G. A. Munck till G. A. Reuterholm.

Carlskrona den 4 Sept. 1789.

Tack, min bästa vän, för 2:ne dina bref, det första ifrån Hamburg, det andra af den 8 Aug. ifrån Aken. Gudskelof du mår väl, och finner dig verkeligen nu uti lyckligare ställning, än dina vänner här hemma. Utaf hertigen har du redan fått veta, att jag en gång förut varit här, och blef af regeringen skickad, men olyckligen 8 dagar för sent, att prevenera hertigen derom, att ifall han kom att slåss med ryssarne, borde han se upp att icke en konspiration hände emot honom under affären; regeringens aningar var olyckligtvis så mycket mera grundade, som utgången sedermera bevisat. Jag kom samma dag hit ner, som hertigen kom tillbakars; då hade han redan på sjön efter bataljen lå-

tit arrestera Lilliehorn, som nu är under ransakning. Våra lagars vidlyftighet har gjort, och gör, att processen, som efter allt menskligt begrepp hade bort varit började och slutad inom få dagar, säkerligen ännu drager ut flere månader. Intet är han efter min öfvertygelse allena af detta oerhörda djerfva upptåget, som efter min tanka ej gått ut på mindre än att sacrifiera hertigen, riket, och flottan. Nu tror jag att H. K. H. med öppna ögon ser Carlskronas ställning, all den olydnad, oordning och rikets förstörelse som här har, och ännu regerar. Sjuknummern nu här är öfver 7,000 man, det mesta härrörer af vanskötsel, elak föresats, och en klok samt admirabel rysk manigance. Det är otroligt till hvilken grad af personelt hat, åtföljdt med alla menskliga laster och svagheter, denna käcka, dygdiga och förut fruktansvärda nation har blifvit förd, och nu verkeligen bortskämd. Tro mig, min vän, att ingenting af hvad jag säger är öfverdrifvet, du lefver den tid, du beklageligen måste besanna denna min målning, hvarifrån den store Guden oss nådeligen förhjelpe! — Första gången jag kom hit ner, såg jag, sedan jag varit i staden 24 timmar, flera och otroliga horreurer. Jag nämnde genast för hertigen allt som igenom honom kunde hjelpas, och måste gifva honom den justicen, att han genast gaf alla nödiga befallningar i allt som angick folkets skötsel; men i och med detsamma ådrog jag mig vederbörandes hat, m. m.; underlät ej heller, då jag kom till Stockholm, gifva skriftelig relation om Carlskronas polis, och det oerhörda sätt, hurusom kronans folk derstädes blef handterade, och allt som dermed kunde hafva sammanhang. — Nu har jag gifvit dig upplysning om min första beskickning hit. Då jag härifrån återkom till Stockholm, var Kongl. Maj:ts befallning der, att jag skulle resa till honom, på det han af mig finge vidare upplysning, om icke det som angick Lilliehorn vore en förföljelse för riksdagen, och att han således borde sacrifieras, hvarom jag straxt hertigen kom tillbakars ifrån sjöbataljen tillskref H. M:t, hvilken jag var öfvertygad i början skulle taga parti af Lilliehorn. Min reflexion var således, att, om också Lilliehorn ej vore förrädare, var hans skyldigheter i flottan större än alla andras, emedan han ägde mera än öfvertygelse derom, att ingen af amiralitetet höll utaf honom, alltså hade han framför dem alla bort visa sitt nit för K. M:t och rikets tjenst, och föregå de andra med godt exempel; men han har gjort

tvertom, således bör han, och kan aldrig undvika straff. — Den 23 Aug. om aftonen kom jag till Kymmene, då var kungen rester till grefve Ehrensvärd på skärgårdsflottan, hvilken då 44 segel stark med smått och stort hölt på blifva instängd af ryska skärgårdsflottan, mera än dubbelt starkare. Sådan var vår usla ställning, när jag sent om aftonen fick råka kungen, hvilken, mycket inquiet öfver sin ställning, uti 3:ne timmar questionerade mig om Lilliehorn, Carlskrona, m. m. Klockan 10 måndagen den 24 red jag med Essen ut för att bese Högfors, och uppå ett högt berg såg vår och den ryska flottan, hvilken avancerade emot vår. Klockan 50 minuter på 11 sköt ryssarne första, och innan 11 var aktion, och en förfärlig eld öfver allt; då hade kungen igenom 5 personer låtit söka mig, klockan 1 fick de rätt uppå mig, då han gaf mig ett bref till hertigen, befallte mig resa direkte till Carlskrona med denna nouvelle. — Jag kom hit förleden tisdag natt, då jag på 8 dygn rest 177 svenska mil emellan Fredrikshamn och Carlskrona. Ifrån Kymmene är 5 mil till Lovisa; der dröjde jag till tisdag morgon, för att få höra huru det gått; då hade förra dagens affär slutats klockan 7 om afton, hvilken kungen sjelf bevistat, och ryssarne vunnit segren; våra skepp och slupar, som då ännu var i behåll, retirerade till Svartholmen, och klockan 7 tisdag morgon, när jag reste ifrån Lovisa, hördes ännu kanonad; sedermera har vi ingen nouvelle. Föreställ dig af denna målning, min vän, Finlands situation, och kanske hela rikets. — Hertigen skyndar allt hvad han kan ånyo ut, men jag fruktar för sent; dock är jag på Guds makt säker, att han drager oss på ett eller annat vis utur eländet. Ty vår Herre har väl ej alldeles öfvergifvit oss. Häraf ser du, att tiden är inne, profetiorna icke ogrundade, och att man bör respektera ödet, och Högsta väsendet. — Jag blir här ännu några dagar, som du kan tänka många intet önskar. Om ej fruktan för obilliga menniskors omdömen, som uttyder alla, till och med de oskyldigaste ting på en elak sida, afhölt mig, försäkrar jag dig heligt, att jag intet blefve uti detta land 14 dagar, ty jag är mera nu än förut öfvertygad, att uti din och min lifstid ingen sämja medborgare emellan mera är att hoppas; den elaka ton, besynnerligen uti kungliga huset, har snarare ökat sig än aftagit sedan din afresa, på samma sätt uti allmänheten, gemena man är den enda som ännu ej all-

deles förgätit vår Herre. — Jag har sedan din afresa, och Gud skall veta utan minsta skäl, af dem du minst kunnat vänta sådant, utstått mera än hårda chikaner; men som jag är viss allting har en öfvergång, ber jag vår Herre bevara mig, att icke falla uti deras fel, som tror sig inga hafva. — Nu bör du vara mera än ledsen höra mina klagorop, men jag talar med en vän, full af ära och dygd. — Hvad dig sjelf angår, skall jag låta dig veta, om Kinnemund (?) gjort något för dig, när jag kommer till Stockholm; förut har det ej kunnat ske, emedan jag nu i 3 veckor ej gjort annat än rest, och utsått försmädelser. Björn R. råkade jag uti Borgå nu när jag reste hit; han har varit på 4 dagar till Stockholm, vistas uti högqvarteret, håller samma langage som de öfriga P., mera kunniga än han, som pretenderar att det ej slutas väl för vederbörande — — du förstår mig. — Nu har jag till pricka låtit dig veta allt det interessanta, och skall ej, om jag lefver, och får blifva i fred, underlåta upplysa dig om vår tillkommande ställning. — Gud bevare och uppehålle dig, önskar din beständiga vän.

N:o 16.

Bref från grefve J. G. Oxenstjerna till baron G. A. Reuterholm.

Skenäs d. 3 Okt. 1789.

Häromdagen blef jag fägnad med en brefunge från dig från Spaa, hvaraf jag såg din välmåga. Den fägnade mig, och huru högt lär du sjelf veta, som i många år känt thermometern af Snäppans hjerta. Jag delar i tankan dina promenader och dina nöjen. Du beskrifver mig dem sådana jag vill att du skall äga dem, sådana de böra vara att uppmuntra ditt sinne, nog skakadt af föregående stormar. Men njut nu lugnet, och påminnom oss ej vädrens fordna ilar. Jag känner tre ting, säger djuret, hvarutr jag tycker mig se här i en af mödor och besvär sammansatt verld de största prof af försynens ömhet. Det ena är sömnen, som förtar på en gång sorgens bitterhet, det andra är glömskan, som

småningom och ständigt mattar åtankan af hvad man lidit, och hoppet, som ständigt målar det goda, man skall vinna.

Min filosofi öfverflödar i betraktelser öfver den esprit, som i alla nationer vaknar för friheten. England var den första delen af menniskoslägtet, som kände sitt värde. Frankrike har nu gifvit åt alla kommande sekler det största af alla tankämnen. De små folkslagen följa dem äfven, och snart eller sent är Europa ändrad. Jag säger Europa, ty de andra verldsdelar blifva väl evigt hvad de äro; ännu lika som i Cyri tid, föddes de till okunnighet och slafveri, och snillet reser aldrig öfver Dardanellena. Men få nationer torde finna den kloka sammanstämning som England; den trygghet för den enskilta och det allmänna; den dygdiga medborgarens säkerhet om skydd, och den elakas om straff; den lyckliga motvigt af alla regeringens krafter, som stödas ihop utan att trycka hvarandra, och vinna krafter tillsammans genom att luta mot hvarann, lika de spännbjelkar, som tryckande i en punkt sina motvägande krafter bära tyngder, som skulle krossa hvar och en af dem, om de vore allena. Jag ser ej ännu, att Frankrike kommer till denna fullkomlighet. Jag admirerar idéen af alla stånds sammansmältning i en assemblée nationale. Jag ser med ren vördnad allas afklädande af alla rättigheter, för att kunna obehindradt göra ett nytt verk. Intet folk har visat eller skall visa en sublimare patriotism, och låtom oss tillstå, att vi aldrig känt en så ädél rörelse; men jag fruktar, att man i Frankrike räknar för mycket på dygdens möjlighet hos en hel nation; att man gör lagar för menniskan sådan hon borde vara, och ej sådan hon är; att man ej kommer ihåg, att då den första hettan gått öfver, intrigen och vinningslystnaden återta deras välde, så mycket farligare då, som lagarne, i hopp att dygden ensam skulle råda, ej satt nog bommar för lasterna, och ändteligen att densamma assemblée, som nu till ett så värdigt ändamål styr Frankrikes omäteliga resurser, kan lika lätt nyttja dem en gång till nationens förtryck, utan att då någon motvigt finnes, som kan hindra den tilltagsna undersåten, stundom mera farlig än despoten. Projektet till regeringsformen är besynnerligt. Det synes mera ett verk från en akademie, än från Solon och Lykurgus, och uppsatt i theser, kommer mig före, som assembléen skulle respondera, och hade bjudit Europa till opponenter. Men du be-

behöfver ej mina reflexioner, utan vill ha nyheter. Sedan mitt sista har en märkelig batalj tilldragit sig med skärgårdsflottorna den 24 Aug., som ännu ej kommit i avisorne. Jag skickar dig ett tryckt blad, som är sannt, med följande att tillägga.

Vår flotta har länge legat i Svensksund, en façe af ryska flottan, men så posterad, att de ej kunde röra den. Genom sitt blotta läge höll hon oss à çouvert vid Högfors, och ryssarne en échec, som ej kunde gå ut och lemna oss på ryggen. Hon hade så kunnat göra dem inaktiva för hela kampanjen, hvilket är en stor manöver i krig, näst efter att alldeles kunna förstöra sin fiende. Ehrensvärd ville länge slippa att lemna denna fördelaktiga ställning för att ge batalj mot ett större antal; men reitererade ordres tvungo dertill. En försänkning skulle göras vid Svensksund, men hant ej bli så färdig, att ej fienden sedermera hant upptaga den. Allt det öfriga är i sanning som det står tryckt. Vi voro 39 segel, ryssarne 110. Oaktadt denna excessiva öfverlägsenhet, voro de slagna, och 20 (hade) strukit flagg kl. 7 om qvällen. Ehrensvärd ville då retirera i hamnen med sin pris, som var ärorik nog, och sluta affären. Han blef befalld att förfölja, nödgad dertill, förföljer, råkar Nassau med några och 20 nya fartyg bakom en klippa, der denna legat under affären. Dessa tränga sig genom försänkningen. Vi anfallas på begge sidor, slå oss igenom ändå, gå tillbaka till Svartholms fästning, men mista vår pris. Var icke det en nyttig ordres? Med de uppräknade fartyg hafva vi mist inalles 12, hvaribland 7 kanonslupar, som nu ändteligen är smått tyg, och tagit 3. Nassau och Litta hafva förundrat sig öfver oss, och aldrig sett sådana menniskor att slåss. Den förra har förklarat, att om han ej ägt så stor styrka och ständigt nya skepp att sätta i stället, hade han aldrig vågat att bataljera. Våra fångar handteras som hjeltar i Petersburg. Det är ofelbart, att ryssarna förlorat otroligt. De äro ingångna till sig, och vår flottilj är igen utlupen den 16 September, inemot 50 segel stark. Man har hört utåt sjön mellan Borgå och Helsingfors en stark kanonad af flera timmar; kanske var det en ny affär. Jag vet det ej ännu. 3 dar efter bataljen togo vi bort med 2 kanonslupar en rysk kutter, som förde ammunition till deras skepp, och hade 10 kanoner till sitt försvar emot våra fyra. Sådana präktiga män äro de, när de ej

hafva 6 gånger mera styrka. Under hela bataljen, hvilken sedan kl. 9 om aftonen den 24 Augusti begynte igen, och räckte till 3 om morgonen den 25, var Ehrensvärd på sin slup öfverallt omkring der elden var som starkast, med sina glasögon och lika trankil som när han sitter hos oss och ritar. Det gör honom heder, och en odödelig heder, att han sagt förut allt, att han först ej ville gå ur sin fördel, att han sedan ej ville förfölja, då han hade vunnit, och ändteligen det excessiva courage, hvarmed han och hela hans flotta sig uppfört. Emellertid blef verkan häraf den, att ryska flottiljen, kombinerad med deras landtmakt, angrep Högfors, hvarifrån vi i hast måtte retirera oss till Abborfors, der vi nu äro, likasom när det begynte i våras, hvilket ej händt, om vi blifvit stilla i Svensksund, som vi kunnat, eller hållit upp med bataljen, sedan han var vunnen. Vid reträtten från Högfors hafva vi föga mist, om det än så skulle sägas.

N:o 17.

Bref från hertig Carl till baron G. A. Reuterholm.

Gustaf III emellan Revel och Sveaborg d. 17 Maj 1790.

Min bästa Reuterholm! Jag har hvarken haft tid eller tillfälle att skrifva er till sedan min afresa från Carlskrona. Nu får jag ett lägligt tillfälle och profiterar jag deraf, men önskade säga er behageligare saker, än jag nu kan göra om min krigslycka. Med god vind for jag från Carlskrona och kom efter 10 dygns segling in i denna viken; att attackera Revel var projektet, och skulle det ske med så mycket större förmån, som det berättades, att ryska flottan ej bestod af mer än 8 skepp, alla under armering, obeväpnade, och intet utrustade till att uthärda en svår attack. Uti denna belägenhet angrep jag dem den 13 Maj, men ett hårdt väder, som uppväxte just som attacken började, ikullkastade alla mina projekter; ingen debarkering kunde verkställas, utan anfallet skedde blott på sjösidan; i stället för 8 desarmerade skepp befanns der 16 väl armerade och embosserade, och som det var försent att vända om, sedan strömmen och vädret var deremot, fullföljdes attacken. En den häftigaste kanonad

satte flere af mina skepp i fara att mista master och stänger, och miste äfven Prins Carl alla tre sina master, så att det dref ner på fienden och blef tagit. Skeppet Riksens Ständer stötte på grund så hårdt att det ej kunde räddas, utan måste jag sticka det i brand, sedan jag frälsat besättningen. Lyckligtvis i denna olyckan gynnade vädret min reträtt, och perten af folk är så godt som föga af betydenhet. Nu har jag reparerat mina skador och bloquerar samma flotta, af hvilken jag förut fått stryk. Ehuru att denna händelsen är förarglig, hoppas jag dock den ej skall hafva någon vidare följd, ty jag är nu i ordning att våga en ny batalj. Jag anser denna dagen såsom en god risbastu, som vår Herre gifvit mig såsom aga, ty han har visat mig en onaturlig och besynnerlig omvårdnad, att ej hela kodiljen rest samma väg som Prins Carl. En annan skulle desesperera, men jag bär mitt kors med tålamod; gudskelof ingen af mina vänner är omkommen, alla må väl. Föröfrigt har kungen piskat en del af ryska skärgårdsflottan vid Fredrikshamn, och tagit 25 större och mindre bevärade ryska örlogsfartyg, samt inemot 40 proviant- och transportskepp. Jag hoppas nu att snart få tidningar om er ankomst till Sverige, har ni då något att skrifva mig till som är af vigt, kan ni befalla Battram att sända en af mitt folk som kurir. Farväl bästa vän! Nya försäkringar om min vänskap behöfver jag ej göra er, ty ni bör vara mer än öfvertygad om densamma, och att jag aldrig upphörer att vara er trogna vän

Carl +.

N:o 18.

Bref från hertig Carl till friherre G. A. Reuterholm.

Helsingfors d. 8 Juli 1790.

Min bästa Reuterholm! Att jag på en månads tid ej skrifvit, har ej varit min skuld; den tystlåtenhet jag har haft är en följd af våra krigsoperationer, som mera djerfva än försigtiga hafva nu ernått sitt slut, åtminstone för hufvudflottan, och det på ett mer än tragiskt sätt.

Ni vet min degout och min aversion för att engagera mig uti Finska viken; jag finner den nu sannad. Då jag hade gjort det misslyckade försöket på Revel, ankrade jag ett par dagar derefter midt i viken; min position var då fördelaktig, jag hindrade båda ryska flottorna att förena sig, jag var mästare i sjön, och jag var uti tillstånd att sutenera arméens flotta, när jag behagade. Jag hade ej ännu släppt den tankan att göra ett nytt försök på Revel, och om jag hade fått den assistence jag begärt hade det med Guds hjelp lyckats.

Under den tiden gjorde K. M:t sin lyckeliga attack på Fredrikshamn; denna fördel gjorde att han ville poussera längre, och jag fick ordres att gå öster om Hogland med örlogsflottan. Ehuru att jag emot all militärisk regel, som befaller att man ej skall lägga sig så, att man kan blifva attackerad i ryggen, efterföljde dessa ordres, så var ändå denna position temligen god: jag hade två utgångar, och min reträtt fri, så väl norr som söder om denna holme. K. M:t hade då vid min ankomst redan avancerat till Pitkepass, men jag var knapt kommen till Hogland, förrän jag fick förnyade ordres att gå längre fram i viken ända till Seeskär. Jag gjorde då den erinran, att Cronstadska flottan var mig i têten, Revelska flottan i queuen; att farvattnet var strödt med okända grund; att det gafs ej någon reträtt, och att örlogsflottan löpte fara att antingen blifva tagen eller ock förgås emellan grunden. Min föreställning var förgäfves, och stränga ordres itererades att lyda. Jag lydde. K. M:t avancerade till Björkösund, och den 3 Juni råkade jag Cronstadtsflottan; vi slogs ifrån 4 om morgon tills 1 om middagen, och från 2 till 10 om afton. Ryska flottan retirerade; de fingo redlösa skepp. Dagen derefter kontinuerades aktion med avantage på vår sida, men omsider kl. 10 om afton hände hvad jag spått förut, att Revelska flottan hade utgått och kom mig på ryggen.

Jag beslöt att om natten draga mig ifrån Cronstadtska flottan, emedan vinden var fördelaktig, samt att möta den Revalska, som var mycket svagare än min, och antingen slåss, eller ock passera densamma, samt intaga min station vid Hogland eller Lovisa, derom jag genast rapporterade K. M:t, som under den tiden kunnat retirera sig, för att ej blifva kuperad. Men jag har aldrig sett maken envishet; jag fick ordres att gå tillbakars

och lägga mig i Björkösund, och det utan att gifva batalj. Detta var en omöjelighet, ty Cronstadtska flottan var mig i hamn och hål, och jag hade då skolat passera densamma. Jag fick då, för att ej lemna K. M. och skärgårdsflottan, som ej ville retirera, och som visst blifvit kuperad, taga mitt parti genast och söka mig väg emellan grunden, samt ankrade den 6 Juni om middagen på Wiborgs redd. Hade då K. M. profiterat deraf, och under vår protektion gått in i skären tillbakars, hade ändamålet varit vunnit. Men man skulle då intaga Wiborg, man skulle göra conqueter, och, man visste ej ännu, om man icke var redan i Petersburg. — Denna långsamhet, som varade öfver 8 dagar, gjorde att fiendens flottor konjungerade sig, och lade sig framför vår flotta, instängde densamma, och kuperade all kommunikation med Svenska sidan. Detta var ändå intet nog att öppna ögonen på K. M:t. Alla föreställningar att gå sin väg, ansågs som poltroneri, förräderi och elak vilja. Man skulle skrämma kejsarinnan, man debarkerade trupper, som gjorde intet; man skjöt på Wiborg, och gjorde misslyckade attacker, enfin en sådan dum och slät operation är ej exempel att finna i någon krigshistoria. Omsider efter mer än 3 veckors förlopp blef K. M:t den 2 Juli kl. 6 om afton attackerad af prinsen af Nassau med dess lätta eskader i det trångsta sundet. Då öppnades ögonen, och då frågades hvad man skulle göra; det var då ej annat parti än att slåss igenom stora flottan, eller ock att blifva tagen. Ryska flottan, en 3:djedel starkare än vår, hade nu så inspärrat alla passager, att det var att parera 10 mot 1, att ett enda ben aldrig skulle slippa utur denna putten. Vår stora flotta skulle nu protegera den lilla, och som det sades sacrifieras, ty den var mindre nödvändig än skärgårdsflottan, enfin ordres gafs till reträtt, och jag fick befallning att betäcka skärgårdsflottan.

Jag gick derpå blindtvis lös, och kom lyckeligen igenom passagen, som försvarades af 8 linieskepp och 4 fregatter; det var att löpa gatlopp, ty de skjöto mig fram och bak och på båda sidor. Hela avantgardet och corps de bataille kommo lyckeligen igenom, dock med mycken skada i deras master och segel, men af röken som var hiskelig, och som hindrade de eftersta skeppen att se, stötte de största på grund, och förgingos, sedan besättningarne blifvit frälsade. En full brännare-kapten tände eld på

vår egen brännare, och i misstaget tände eld på vår egen fregatt och på skeppet Enigheten, som sprungo i luften. Arméens flotta kom under allt detta igenom, men i stället för att då, som öfverenskommelsen var, gå emellan oss och landet, gingo de alla emellan oss och fienden, och deras falska manöver gjorde, att fiendens fregatter gjorde dem mycken skada. Stora flottan kontinuerade sin kurs, och gick förbi Hogland, samt sökte Lovisa hamn efter ordres, men som vinden sprang på en gång emot, nödgades jag att ändra min kurs, och att söka Sveaborg. Denna manöver gjorde, att skeppet Sofia Magdalena, skadadt i sine stänger och segel, sackade, och efter ett tappert motstånd emot en 3-däckare och ett 70-kanon-skepp, måste stryka, hvilket skeppet Rättvisan äfven måste göra. Omsider kom jag den 6:te om f. m. hit till Sveaborg på inre redden till ankars. Min förlust är 7 skepp och 3 fregatter, af hvilka 2:ne äro tagna, 2 sprungne i luften, och de öfrige sjunkne. Arméens flotta har förlorat 7 galerer och några små båtar; men större delen (äro) jemte K. M. lyckligen ankomne till Svensksund.

Jag har flyttat i land för att sköta en blessyr, som jag under slaget fick af en skråkula i venstra armen, men som ej är farlig; jag har varit i 5 bataljer, men maken har jag aldrig sett; det haglade kulor och eldbomber, lyckligtvis äro ej många dödskjutne. Jag anser såsom ett den Högstes mirakler, att jag fått sauvera det jag har qvar af flottan, ty efter mensklig utsigt hade allt bort varit förloradt, om Ryssarne gjort sin skyldighet, och den Högste ej bevarat oss. Nu är jag ledsen vid detta handtverk, och att lyda en som ej förstår något, som är envis och som för oss till en säker undergång; jag är ännu sjuk, och jag är i tvehugsenhet, om jag skall tjena eller taga afsked ifrån detta elände. Mitt fattiga fäderneslands öde gör min största oro; mina vänners framtid är det enda, som kan bibehålla mig i tjensten; men då jag skall vara nödgad att lyda och efterkomma absurditeter, är det bättre att jag går min väg, än att dela skammen af andras fel. Jag har trott mig böra göra er, min vän, denna ledsamma berättelse. Jag skulle vara inconsolable öfver densamma, om jag icke vore öfvertygad, att den Högste ej så beslutat; men ske din vilje, och jag är nöjd! — Det, jag nu önskar, vore, att vara snart i Stockholm, och få råka er. Vid min ankomst

har jag fått 2:ne bref ifrån er, det ena ifrån Turin af den 28 April, och det andra ifrån Paris af den 28 Maj. Dessa hafva tillfredsställt mig något, ty jag hoppas, att vi lärer snart råkas, och att jag snart får bref, daterade från Sverige. Jag hoppas att ni fått alla mina bref, och de angelägnaste med pecunierne. Allt är här lika: alla missnöjde, alla utan penningar, alla önska fred. Man belönar krigsförtjenster med messingsvärjor och fagert prat; men då handen och munnen, hvarifrån detta kommer, ej är älskad, kan man imaginera sig lätt hvad effekt sådant gör.

Farväl bästa vän! Kom alltid ihåg den, som lefver och dör er trogna

Carl +.

N:o 19.

Bref från Gustaf III till hertig Carl.

Min kära bror! Jag skall skicka någon till er i eftermiddag, då jag skall hafva nöjet att skrifva till er om detaljerna och våra beslut; men jag skyndar mig att förklara för er lösningen till gåtan af den Spanska kurirens dröjsmål, och hvarföre den stora flottan ej anfaller er. Vi känna det genom general Becks domestik, som blifvit tagen af Smith i generalens eget hus. Kejsarinnan har under bataljdagen varit i Cronstadt, hon har rest hufvudstupa derifrån och till Moskwa med sina sonsöner och med sina ministrar. Döm deraf till det intryck som vår ankomst har gjort; Petersburg är öde, alla de Stora hafva rest. Man har lemnat 2 vice-konungar för att der styra, den ena är grefve Bruce, den andres namn är mig obekant. Deraf ett vacklande i besluten, en långsamhet och modlöshet, som det är lätt att föreställa sig. En Ryss kommenderar flottan här; prinsen af Nassau är icke der. Jag har icke ett ögonblick velat låta eder vara i okunnighet om en så vigtig nyhet. Ni finner nödvändigheten att söka att bibehålla sig här så mycket som möjligt. Det är Scapins och Arlekins duell; den som håller bästa kontenansen skall vinna; begge två säga på afstånd, under det de draga sig tillbaka: *hvad säger man om freden?* och sedan vilja de fly och åter

träffa hvarandra. Jemförelsen är icke ädel, men den är sann. God dag, min kära bror! Fortfar att vara ståndaktig, och allt skall gå väl.

Eder ömme och gode bror och vän

d. 19 Juni kl. ½ 9 om morgonen, Gustaf.
Wiborgs inre redd.

N:o 20.

Memoir öfver Frankrikes angelägenheter, adresserad af Gustaf III till Catharina II (Juli 1791).

Den memoir, rörande Frankrikes affärer, som af Generalmajoren baron Palhen blifvit öfverlemnad, bär pregeln utaf detta djup i åsigter, af denna upphöjdhet och denna storhet i själen, hvilken det förvånade Europa i 30 år beundrat. Efter att inom en så kort tidrymd hafva hopat alla de ärorika händelser, hvarigenom namnen på forntidens furstar öfvergått till odödligheten, syntes det ej finnas någon ära mer för Catharina att förvärfva; då lyckan, ihärdig att öfver hennes hufvud och hennes regering förena de sällsyntaste tilldragelser, blott derföre synes hafva velat bereda dödshugget åt en af verldens äldsta monarkier, för att gifva åt denna stora furstinna ett nytt tillfälle att öka sin ära, och att med äretitlarne af lagstiftarinna, af eröfrarinna alltid segrande vid Svarta hafvet och Dniesters stränder, förena de af återställarinna af det Fransyska riket och de förtryckta konungars och furstars beskyddarinna, samt för att åt sitt namn och sina arméer förvärfva samma aktning vid Seine och Rhens stränder, som de redan åtnjuta vid gränserna af det ofantliga rike, hon styrer. De sista händelserna, hvilka i Europas ögon tydligt förklara konungens af Frankrike fångenskap, och derigenom till en del förändra sakernas ställning, fordra några detaljer, hvilka, utan att aflägsna sig från den i memoiren utstakade väg, underlätta några der besvärliga punkter, dem kejsarinnans genomträngande förstånd hade förutsett, men händelserna ännu mera utvecklat. Denna memoir, som kejsarinnan anförtrott åt vänskapen, är ett ganska dyrbart minnesmärke, och framställer i en klar dager vid-

den af hennes snille, alldenstund hon vid Newas strand kunnat utkasta en plan, som man till en del hade uppgjort i Italien, och som utan det oförutsedda, i Varennes gjorda angreppet mot konungens af Frankrike person var färdig att utföras. Det är blott för att förtydliga kejsarinnans idéer, och för att för henne framställa en plan som blifvit uppgjord och lämpad efter de säkra underrättelser, man kunnat upphämta på ställen närmare teatern för dessa stora händelser, som man besvarar kejsarinnans memoir, och denna furstinna skall måhända med något nöje deraf se, att hennes idéer blifvit följda, och att hon nästan förutsagt, hvad man för ögonblicket föreslår.

Ända till konungens af Frankrike flykt hade grefven af Artois, hans andre bror, hvilken ensamt undsluppit folkmassans raseri och national-församlingens fjettrar, fört underhandlingarne med de främmande hof, som lågo Frankrike närmast; men de svårigheter, han rönt, gjorde att han af konungen, sin bror, anhöll om en nödvändig fullmakt. Konungen af Frankrike, som i sistlidne April månad just då fått utstå en ny skymf, afsände kort derefter i hemlighet en af sina herrar med en egenhändigt underskrifven fullmakt till sin bror. Försedd med denna fullmakt såg grefven af Artois kejsarn i Mantua, samt erhöll efter tvenne konferenser af denna furste bestämdt löfte om 35 tusen mans undsättning. Vid samma tid hade man i Schweitz underhandlat samt erhållit en hjelp af 12 à 15,000 man. Konungarne af Spanien och Sardinien syntes gynnsamt stämde. Den förstnämnde hade redan låtit trupper marchera till gränsen; den sistnämnde hade lofvat 15,000 man; kejsaren hade fordrat en formell protest af de fria furstarna utaf huset Bourbon jemte en begäran om undsättning. Den tid som åtgick för att förskaffa sig konungarnes af Spanien och Neapel och hertigens af Parma underskrifter var det enda som hindrade att bestämma ögonblicket, då detta stora företag borde begynna. Det Tyska rikets furstar och de makter som garanterat Westfaliska freden skulle anmodas att lemna sin hjelp, och kejsaren hade lofvat att vid riksdagen understödja grefvens af Artois mått och steg, när konungen af Frankrike ansågs kunna med lätthet rädda sig ur fängelset. Af fruktan för de faror hvari han och hans familj genom folkets raseri skulle råka, så snart anfallet begynte, och så framt han blef

qvar i Paris, befallde han sin bror att uppskjuta hvarje ytterligare företag, tills han erhöll nya order. Grefven af Artois underkastade sig denna ordres med en sjelfförsakelse, ett bekymmer och en lydaktighet, som göra honom lika mycken heder; hans tillgifvenhet och aktning för sin olyckliga broder och souverän tillhöra dessa djupa och sällsynta känslor, hvilka äro hos honom så mycket mer aktningsvärda, som de beherrska en karaktär, häftig och lågande af begär att utmärka sig. Konungen af Frankrike begärde på samma gång af kejsaren ordres för grefven af Mercy rörande den plan han i förening med markis de Bouillé uppgjort, nemligen att vid Montmédi samla så mycket trupper som möjligt, och förena dem med garnisonen i Luxembourg och de kejserliga trupperna i Limburg. Denna furste borde samma ögonblick han blef fri sätta sig i spetsen för denna kår, samt marchera rakt på Paris. Den händelse är alltför känd i Europa, hvilken förstörde denna plan och sänkte denna olycklige furste, drottningen och Dauphin hans son uti ett ännu hårdare fängelse, och utsatte dem för förolämpningar, hvilka genom sin beskaffenhet falla tillbaka på alla krönta hufvuden. Monsieur och Madame voro de enda af dessa ryktbara olycklige, hvilka lyckades undslippa sina bojor. Då konungen af Frankrike reste från Paris, hade han lemnat en förklaring eller protest emot allt som händt sedan états generaux sammanträdde, och han hade anförtrott åt grefve Fersen (den ende herre som följt honom utom Paris), ett bref till kejsaren, hvilket skulle öfverlemnas åt grefve Mercy, på det han måtte skicka det till kejsaren, i fall han var nog olycklig att åter blifva fånge. Så snart denna olyckliga händelse förändrat sakernas läge, och Bouillés trupper snarare förskräckta öfver kungens tillfångatagande, än bestuckne, skingrat sig, gingo markis de Bouillé och största delen officerare utaf alla kårer, som voro under hans ordres, öfver gränsen, samt kastade sig in i Luxemburg under kejsarens beskydd. Det blef då nödvändigt att åter upptaga den plan, hvilken blifvit uppgjord af grefven af Artois.

Monsieur, som nu blifvit den första mannen af blodet (juridisk term i Frankrike), lät genom Frankrikes förnämsta magistratspersoner, genom pärerna, rikets höga embetsmän, samt biskoparna, alla som flyktingar uppehållande sig i Bryssel, undersöka sina

rättigheter.

rättigheter. Man öfverenskom enhälligt, att Monsieur i följd af Frankrikes lagar, kungens och Dauphins fångenskap, lagligen samt ipso facto var Frankrikes regent, att han kunde, ja borde antaga denna titel, samt att allt som härflöt från honom borde betraktas såsom lagligen härflutet från kungens egen makt, att ingen föregående akt eller formalitet behöfdes, och att han i följd af sin pligt inträdde i utöfningen af sina rättigheter, så snart konungens af Frankrike jemte Dauphins fångenskap blifvit konstaterad. Efter denna rådplägning afsände Monsieur en förnäm herre till kejsaren, för att bereda honom på sin rättighet, och hans afsigt att med det första ikläda sig den nödvändiga egenskapen (nemligen af Frankrikes styresman), för att gifva mera vigt åt den enda offentliga myndighet, som fanns qvar; i samråd med sin bror affärdade han äfven fullmakter till sina agenter att fortsätta de redan började underhandlingarne. I följd af sin rättighet som regent kan han bilda en ministér, hvilken, genom att på en punkt förena de särskilta underhandlingar och åtgärder som böra tagas, skall åt affärerna gifva en enhet, den de ej kunnat hafva, så länge han var ensam, och ej kunde öppet proklamera sin rätt, ej heller bevisa konungens fångenskap, medan denne ännu var i åtnjutande af ett slags skenbar frihet, samt sålunda ofta såg sig motverkad genom hvarandra motsägande underhandlingar från Tuillerierna, och hvilka genom att inveckla affärerna, fördröjde framgången. I följd af denna sakernas nya ordning hafva de begge furstarne ansett väsendtligt för framgången af sin sak, att deri intressera kejsarinnan af Ryssland, visse att ett så stort namn, som så länge ägt förmågan att ingifva vördnad och förskräckelse, skulle vara lika mycket värdt som en stor hjelpsändning af trupper. Underrättade om den vänskap och det förtroende, som äger rum emellan Sverige och Ryssland, och då de i följd af afståndet ej kunna vända sig direkt till kejsarinnan, hafva de vändt sig till konungen af Sverige, samt åt honom anförtrott sina intressen hos henne, hvarföre de äfven försett denna furste med en autentik fullmakt, hvaraf man låtit generalmajoren baron Palhen taga en afskrift. De hafva uppgjort en plan, att på en gång intränga i Frankrike från flera håll, likväl med en temligen stor massa på hvarje, på det de måtte

röna så mycket mindre motstånd. Kejsarens trupper, (dem den furste lofvat grefven af Artois, ett löfte som af kejsaren blif förnyadt till drottningen, hans syster, och hvaraf man sett orig nalet skrifvet med kejsarens egen hand), 30 à 35,000 man sta ka, skola intränga genom Flandern, under det 12 à 15,000 Schwei zare intränga i Franche comté, 15,000 man under konungens Sardinien befäl anfalla Dauphiné, samt 20,000 man af konun gens af Spanien trupper, hvilka redan hota national-församli gen, öfver Pyreneerna intränga i riket, hvarjemte riksfurstar och de kejserlige från Elsass och Brisgau skola anfalla Frankri Man tror sig till och med veta, att konungen af England, lån ifrån att motsätta sig ett dylikt anfall, ämnar blifva fullkomli neutral, eller att han (hvilket man ej kan hindra) för den over samhet han kommer att iakttaga, skall hållas skadeslös genom Fransyska Antillerna. Monsieur de Calonne har till den ändan r till England, och man smickrar sig till och med dermed, att k nungen af England (sannt är, att uttryck, som undsluppit hono dertill gifva någon anledning), skall låta en del af de Hann verska trupperna förstärka riksarméen; man tror äfven, att k sarn underhandlar med konungen af Preussen, att han må före sina trupper i Westfalen med den massa furstliga trupper, d man hoppas beväpna för att hjelpa en undertryckt kung. snart furstarna befinna sig på Frankrikes jord, skola de omkri sig församla pärerne, rikets höga embetsmän, erkebiskopar, bis par och parlamenternes magistrats-personer, och efter att ha utropat regentskapet, skall Monsieur afgifva en försäkran, att behålla konungarikets gamla lagar och de särskilta ståndens r tigheter, samt återinsätta parlamenterna. Man kan ej tvifla att den förskräckelse och förvirring, den oenighet och oordn som folkrörelser medföra, i förening med den långsamhet och ringa hemlighet som alltid åtföljer en församlings öfverläggning gynna prinsarnes anfall, och man bör hoppas att deras före skall krönas med framgång. Sådane äro prinsarnes försla planer och medel. Det återstår nu blott, att under ögonen århundradets mest upplysta furstinna ställa några betraktel hvilka ej kunna undgå hennes skarpsinnighet, men hvilka m ste detaljeras. För framgången af detta företag behöfs högsta befälhafvare, som genom sin rang, sin oegennytta, sa

den enhet han kan gifva åt alla operationer, påskyndar dem. Kejsarinnans röst härvid kommer att blifva af allrastörsta vigt; de fransyska prinsarnes förtroende faller på den hon väljer, och det skulle vara svårt att afslå så smickrande anbud. Men en massa af trupper behöfs, hvilka blott bero af högsta befälhafvaren och af kejsarinnan, och som, styrda af henne och kommenderade af honom, kunna gifva den nödvändiga vigten åt en makt, som endast hvilar på förtroendet. 16,000 svenskar i förening med 6,000 ryssar, hvilka tillsammans transporterades på svenska och ryska skepp till Ostendes hamn, för att sedan afgå till Lüttich och med trupperna från Hessen och kurfurstendömet Pfalz bilda centern af denna linia, hvars högra sida skulle gå åt Dünkirchen och venstra åt Strassburg, skulle sätta Norden i stånd att afgöra detta företag, af hvars framgång så många staters lycka kommer att bero.

Det synes nödvändigt, att, då Sverige och Ryssland förenas genom en allians, byggd på principerna af det gemensamma intresset att åt Norden gifva en afgjord vigt i Europa, samt för öfrigt på den personliga vänskapen och förtroendet mellan de båda suveränerna, den första verkan af denna allians skall visa sig i Europas ögon genom det stora inflytande, som den kommer att utöfva på söderns vigtigaste affär; och det synes som kejsarinnan, (hvilken under hela loppet af sin regering alltid tagit del i alla Europas händelser), har ett intresse af att ej förlora den uppmärksamhet hon ådragit sig. Af lika mycket intresse och vigt är det, att den nya alliansen i Norden ifrån sin begynnelse ingifver en stor tanke om sig, och man tror sig ej påstå något orimligt, då man säger, att det för denna allians' anseende, (huru mycket det än skulle vara emot de begge suveränernas principer, och till och med omoraliskt!), skulle vara bättre och nyttigare att taga nationalförsamlingens parti emot prinsarne, än att blifva en likgiltig och neutral åskådare af hvad som kommer att hända: ty i förra fallet skulle man åtminstone göra sig fruktad; om emot all sannolikhet national-församlingen fick öfvervigten, skulle man kunna hoppas en nyttig allierad, då deremot, ifall man förhölle sig likgiltig, södern skulle glömma norden, hvilket är alltför opolitiskt, alldenstund den allmänna aktningen är vida vigtigare att bibehålla, än man vanligtvis tror.

För öfrigt skulle det kunna hända, att några af makterna, såsom England, Preussen och Österrike, midt under den började kontrarevolutionen, fingo någon lust att profitera af Frankrikes olycka, och, för att hålla sig skadeslösa för kostnaderna, öfverenskommo om en delning, den man ej skulle kunna förekomma, och hvilken skulle vara lika förstörande för Europas jemvigt, som förderflig för Nordens anseende, som hvarken skulle kunna hindra den, eller deraf draga nytta, hvilket ej skulle kunna inträffa, om Nordens allierade med en egen styrka höllo jemvigten emellan dessa särskilta intressen, samt ingåfve fruktan lika mycket genom föredömet af deras oegennytta, som genom det lokala hinder, de skulle kunna sätta emot dylika förslager. Det synes för öfrigt, som man, för att ge styrka åt nordens allians, föreslagit, att Frankrike och Spanien skulle biträda densamma. Det kan då ej vara likgiltigt för Ryssland, att göra kungliga huset i Frankrike tjenster, hvarigenom det förtjenar dess tacksamhet, och det är öfverensstämmande både med kejsarinnans kända karaktär och med hennes intresse, att dessa tjenster blifva stora, och icke medelmåttiga; och ingenting kan för ögonblicket vara mera förtjenstfullt, än att genom penningeunderstöd hjelpa Sverige sätta sina trupper i rörelse, samt att med dem förena sina egna. Ingenting skulle föröfrigt gifva ett större och rättvisare begrepp om kejsarinnans ressurser, än att se henne, midt under kriget emot östern, förenad med svenskarna komma från den höga norden till konungens af Frankrike hjelp, och ifall det understöd af penningar som är nödvändigt, för att Sverige må kunna sätta sina skepp och sina soldater i rörelse, skulle kunna förefalla Ryssland besvärligt för ögonblicket, så skulle det vara lätt, att låta garantera en del af betalningen såsom Frankrikes skuld, allenast kejsarinnans frikostighet förskotterade penningarne. Man skulle då i hamnen vid Göteborg eller uti Sundet med de svenska skeppen förena de ryska, hvilket för kejsarinnan hvarken skulle blifva besvärligt eller kostsamt, emedan hennes skepp ligga rustade på Cronstadts redd. Under konungens af Sverige befäl skulle denna eskader öfverföra de 16,000 svenskarne och de 6 eller 8,000 ryssarne till Ostendes hamn, der de med kejsarns bifall skulle landstiga, i fall man ej före denna tid kunde försäkra sig om någon hamn i Frankrike. De skulle mot slutet af Augusti lemna Sveriges kuster, för att i

början af September kunna inträffa i Ostende, hvarifrån de skulle genom Flandern begifva sig antingen till centern eller högra flygeln af den förenade arméen, för att i södern skaffa norden aktning, samt bidraga att öka Catharina II:s ära och det folks hon styrer, likasom den allierades som hon håller på att förvärfva; och då man väl anländt till Frankrike, skulle truppernas underhåll blifva lätt samt ske på det lands bekostnad, hvars uppror fordrat dessa ansträngningar. Ställande sin marsch på Paris, skulle man i dess medelpunkt förstöra det onda.

Sådan är den plan, man underställer kejsarinnans bifall. Denna furstinna kan deraf se, att man i allt följt den väg hon utstakat, och att man skall blifva lika smickrad af hennes bifall, som man med ifver skall söka upprätthålla hennes vapenära, samt i och för utförandet nitfullt följa hennes råd. Tiden skyndar; kungens och den kungliga familjens fara tilltager, och årstiden framskrider; de Catharina II värdiga besluten böra skyndsamt tagas, och de skola då äfven skyndsamt verkställas. Lyckan, van att följa hennes företag, skall ej öfvergifva henne uti det rättvisaste, det ädlaste och det mest oegennyttiga.

N:o 21.

Bref från Gustaf III till svenska ministern i Warschau, L. von Engeström.

Om jag får tro tidningarne, så finner Polens krona, hvilken deras vishet som vaka öfver republikens öde, är på väg att göra ärftlig, sedan den så länge varit elektiv, redan mer än en sökande, och kurfursten af Saxen finner mer än en rival, som med honom ämnar täfla om förvärfvandet af en så vacker krona.

I sjelfva verket, om polackarne, upplyste genom deras olyckor, på allvar vilja tilltäppa källan till alla borgerliga krig, hvilka sedan Jagelloniska husets utslocknande nästan förstört dem, samt göra kronan ärftlig inom ett hus, synes det mig, att de vända sig åt ett alldeles oriktigt håll, samt att de, långt ifrån att förekomma den olägenhet som åtföljer en tronledighet, ånyo utsätta sig derför, emedan kurfursten ej har och sannolikt ej får manliga arf-

vingar, och emedan Polackarne deraf ej skola hafva någon annan fördel än att åt (??) konungen af Ungern bereda ännu ett medel att förvärfva Polens tron, och att der vid dess sida placera en erkehertiginna. Man säger, att sönerna utaf konungarne af England och Preussen anmält sig, samt att kejsarinnan erbjuder sin sonson prins Constantin. Då furstar af den protestantiska eller någon annan religion än den katolska kunnat täfla vid valet, tror jag att de skulle finnas, som voro mera passande för republikens fortfarande intressen och för hela nordens, än Preussens och Englands furstar, (jag talar ej om den ryske prinsen, olägenheten springer för mycket i ögonen). Republiken behöfver ett stöd, som i händelse af behof personligen kan tjena henne i spetsen för dess arméer, som försvarar dess kuster, och hvilken, med Polens krafter förenande en utländsk makt, är lika oberoende af Ryssland, som af Preussen och Österrike, ett stöd som genom sitt läge är i stånd att gagna republiken, men ej att undertrycka den, och hvars arfstaters intresse är absolut detsamma som Polackarnes såväl i anseende till Ryssland som Porten och Preussen, och hvilket derigenom vore passande att utgöra knuten i denna stora nordiska liga, hvarom vi så ofta talat, och den Monsieur d'Evardt och grefve Hertzberg med så mycken oskicklighet gjort om intet. Denne furste är jag. Jag skulle mera vidlöftigt för er detaljera alla de skäl, som i detta århundrade skulle göra de trenne kronornas förening lika nyttig för de begge staterna, som den i det förflutna syntes förderflig; men då tiden skyndar, skall jag inskränka mig till att säga er, att denna idé, som kanske i första ögonblicket skall förefalla som en chimer, alldeles ej är det, i anseende till den förlägenhet hvari Ryssland befinner sig, kabinettets i Berlins svängningar (?) samt Potockis kredit; det är grefven af detta namn, som gifvit mig denna idé, eller snarare insinuerat den, och det tillhör er att döma, om den är född i hans hufvud, eller om den kommer från hans bror. I alla fall är den mig alltid ganska angenäm, och utan att antaga eller förkasta den, har jag trott, att man ej borde försumma den, och att det vore nödvändigt låta er veta den, på det ni må kunna säga mig, om eder vän grefve Potocki, hvilken är republikens mest ansedde man, insinuerat den hos sin bror. Det största hindret ligger i religionen, ty detta hinder å min sida kan ej häfvas, emedan jag hvarken vill eller

kan lemna mina fäders religion, men om furstar i Preussen och England kunna aspirera Polens krona, och en grek, sådan som prins Constantin, kan hysa anspråk derpå, kan en luthersk konung det också. Allt det här fordrar den djupaste tystlåtenhet; också skrifver jag till er derom egenhändigt, och jag låter affärda det här med extra post. Ni skall svara mig på samma sätt. Jag har med mycken tillfredsställelse läst edra bref till Franc rörande den närvarande konjunkturen. Jag vet ej, om det är att säga en artighet om era insigter, eller må vara att berömma mina egna, då jag säger er, att vi tänka fullkomligt på samma sätt, och att det är alldeles af samma skäl jag påskyndat fredens afslutande, med tillägg att jag var fullkomligt blottad på medel att fortsätta kriget. Grefve Hertzberg har skadat sin herres intressen och kredit på ett sätt, att han ej kan komma sig före igen. Innan kort skall jag skicka er i chiffer mina reflexioner öfver affärernas närvarande ställning; jag ber er meddela mig edra.

Er tillgifne
Gustaf.

N:o 22.

Bref från Gustaf III till L. von Engeström.

Drottningholm den 7 November 1790.

Monsieur d'Engeström! Ni finner här innesluten den memoir hvarom jag talat. Dess redaktion har fordrat mera tid än jag trodde; ni skall finna, att den är sådan, att den kan läsas för de polska herrar, för hvilka ni kan finna nyttigt att visa den. Jag har respekterat kurfurstens af Saxens dygder, till och med då jag talat emot honom: jag tror, att ni skall vara nöjd med detta behandlingssätt. Jag har alltid afskytt det sätt, hvarpå de flesta kandidater gått till väga, nemligen att nedsvärta sina medsökande. Kan man ej täfla om samma pris och göra hvarandra rättvisa? Ni får se hvad jag säger med afseende på den politiska ställningen. I sjelfva verket sedan man genom grefve Hertzbergs et comp. falska mått och steg förlorat det gynnsamma ögonblicket, enär nämnde grefves uppförande och politik ingifvit ett ytterligt misstroende, är det blott en nära förening med Polen som kan ersätta bristen, och denna

förening kan blott under samma spira blifva varaktig. Sverig
kan ej umbära en allierad jemte subsidier. England har för myc-
ket visat sin likgiltighet, Preussen sin oärlighet. Man måste d
vända sig till Spanien och par contrecoup blifva Rysslands allie-
rade. Men då man på detta sätt gör en national-konfederation
blefve det för Sverige nödvändigt, att i utbyte mot den undsätt-
ning till sjös, hvilken det å sin sida skulle bevilja, — en und-
sättning, den jag skulle tveka att lofva, om jag ej vore de båd
ländernas chef, och derigenom kunde bedöma intresset och möj-
ligheten deraf, — erhålla en subsid, och genom att till denn
subsid lägga de ansenligt förökade inkomster, jag personligen skull
hafva såsom konung i Polen, skulle det blifva mig möjligt att betal
de under sista fälttåget ådragna skulder, och återställa den stor
flottan, ty annars ser jag ingen möjlighet att härmed komma til
stånd, och dessförutan skall Sverige se sig tvunget att återgå
till sin förra vanmakt, och hela den stora planen, som jag förfäk-
tat med fara för mitt lif och min krona, blifva omöjlig att full-
följa. Detta är det egentliga motivet hvarför jag söker en tron, ge-
nom hvilkens besittning (i fall jag erhåller den) jag skall nödgas
smälta tusen för mina vanor och min karaktär oangenäma ämnen,
och jag tror mig verkligt göra mitt land ett offer, emedan jag deri
ser ett ökadt besvär och föga personligt behag; men jag ser
deri också en tyngd i nordens vågskål, och det enda sätt, hvari-
genom en skälig jemvigt mellan Preussen och Ryssland skulle
kunna bibehållas. Jag skickar er ej andra instruktioner. Med
en sådan minister som ni äro de öfverflödige. Om ni ser
någon möjlighet att lyckas, och tror det vara nödvändigt, att
jag skrifver till de Stora och kungen, så säg mig det, äfven-
som hvad man bör skrifva till dem. Hvad som kommer att
underlätta mitt val (ifall polackarne äro mig gynnsamme), det
är intressenas mångfaldighet, ty om, såsom man försäkrar från
Dresden, kurfursten af Saxen ej antager kronan, skall det uppstå
så många olika intressen, att jag nödvändigt deraf måste draga
fördel. Om ni anser nödvändigt att intressera påfven, så låt
mig veta det; jag tror mig känna medlet att göra honom gynn-
sam för mig. Sist beder jag Gud, att han må hafva eder mon-
sieur d'Engeström i sitt heliga beskydd. Eder tillgifne

Gustaf.

N:o 23.

Bref från Catharina II till Gustaf III.

Min herr bror och kusin! Jag har emottagit E. M:ts bref af d. 19 Okt. med den kurir, som grefve Stackelberg skickat, för att öfverbringa den mellan oss slutna allianstraktaten. Jag har dröjt med dess besvarande, för att invänta det bref E. M. låtit mig hoppas med generalmajoren baron Pahlen, som äfven nyligen anländt med E. M:ts 2:ne bref af den 28 samma månad.

Då jag sålunda äger att besvara 3:ne E. M:ts skrifvelser, börjar jag att för E. M. förklara min tillfredsställelse öfver detta förbund, som närmat våra stater och personer till hvarandra. Detta nyttiga och helsosamma förbund, som lofvar en så lycklig framtid, skall i våra förbindelser inlägga mera ärlighet och öppenhet, än historien tillagt förhållandene mellan Ferdinand och Isabella, hvarpå E. M. alluderar i sitt bref. Jag är ganska känslig för de bevis af förtroende och vänskap, som E. M. gifver mig, och E. M. kan i detta fall räkna på en fullkomlig motsvarighet å min sida. Jag gläder mig åt den stora öfverensstämmelse i grundsatser och tänkesätt, hvarmed vi gemensamt betrakta de franska affärerna. Jag ser, att E. M. tänker lika med mig om det missförstånd som kan uppstå eller redan förefinnes emellan drottningen af Frankrike och prinsarne, hennes svågrar; vi äro ense om nödvändigheten att söka bringa öfverensstämmelse i deras handlingssätt, hvarförutan ingenting är att hoppas för deras gemensamma sak. Det bref E. M. skrifvit i detta ämne till baron Breteuil och hvaraf E. M. behagat meddela mig afskrift, bevisar på ett så öfverträffande sätt nödvändigheten af denna öfverensstämmelse, att jag deraf hoppas den bästa verkan; hvad E. M. deruti yttrar om Ludvig XVI:s belägenhet och uppförande, bär stämpel af så mycken värdighet och ädelmod, att det icke annat kan än vinna mitt bifall; ty jag är lika som E. M. öfvertygad, att denna olyckliga monark varit beröfvad sin frihet och således tvungen till allt hvad han gjort. Man kan icke antaga som sannolikt, att han frivilligt nedstigit från rangen af ärftlig suverän till egenskapen af förste embetsman åt sina undersåtare och på detta sätt beseglat sin egen förnedring, likasom Ludvig den fromme, hvilken likvisst gjorde sig till munk.

Efter en händelse så utan allt sannolikt motiv skulle man snarare vara böjd att tro, att konungen och drottningen af Frankrike umginges med planer till en ny flykt och att antagandet af den förmenta konstitutionen blott skett för att bättre dölja denna afsigt och i förhoppning att insöfva sina mördare, hvilke nu som förr stå med dolken lyftad öfver deras hufvuden. Om man betraktar kejsarns uppförande (jag har från honom ej ännu fått något svar), så synes det lätt lämpa sig till denna slutsats. Huru kan denna furste, som numera är fullkomligt fri och utan fruktan för yttre anfall och derjemte af mer än ett intresse manad, från mer än ett håll kallad till handling, hvartill han icke blott förklarat sig beredd, utan jemväl dertill inbjudit de andre makterne, huru kan han på en gång och utan känd orsak glömma de löften, grefven af Artois säger sig af honom erhållit? Huru kan han så förgäta sin egen värdighet, som i hans systers och svågers personer blifvit så skymfad, så misskänna de ingrepp som blifvit gjorda i Westfaliska freden, så afvisa den klagan vi hört af så många tyska furstar, hvilke blifvit kränkte i sina besittningar, isynnerhet då han äger så lagliga skäl och så verksamma medel som närvaron af 60,000 man Österrikare i Nederländerna till fullbordande af ett värf, hvartill så många förenade orsaker borde kalla honom?

Det synes mig, som man i så beskaffade omständigheter icke skulle kunna hänföra hans overksamhet till en blott och bar önskan att temporisera, och då man icke känner motiverne till denna overksamhet, torde det kunna antagas, att den sker i samråd med hans syster och af fruktan att blottställa hennes lif, som hon icke tror sig kunna rädda utan genom en ny flykt från sin långa fångenskap; det torde kunna antagas, säger jag, att kejsarn gynnar utförandet af denna plan under en låtsad likgiltighet och resignation för denna olyckliga familjs öde, hvarigenom han bättre tror sig insöfva vaksamheten hos dess väktare. Utan att fästa alltför mycken vigt vid dessa slutsatser, framställer jag dem för E. M., sådane de fallit mig in. Jag vill icke heller dölja för E. M., att äfven konungen af Spanien anses böjd för att temporisera och underhandla, men enligt de sista underrättelserna från Spanien synes man hafva skäl att vara mera nöjd med det sätt hvarpå han förklarat sig vid det tillfälle då han emottog franska konungens acceptationsakt och hvarom E. M. säkert redan är underrät-

tad gēnom sina ministrar i Paris och Madrid. Konungen af Spanien förklarar deruti öppet, att han icke tror på Ludvig XVI:s fysiska eller moraliska frihet såsom ådagalagd igenom nämnde akt; och huru vill man antaga, att han inom så kort tid kunnat begå så många motsägelser, utan att han dertill varit tvungen?

Det vore önskligt, att baron Breteuils svar till E. M. kunde upplysa dessa förhållanden och angifva konungens och drottningens af Frankrike verkliga afsigter. Denna furstinna har nyligen sagt åt en af sina förtrogne, att hon fordrar, att man icke dömer henne ohörd och att hon hoppas kunna rättfärdiga sig. Dessa uttryck, jemförda med ordalydelsen i konungens af Spanien bref till E. M. och med kejsarens uppförande, öppna ett vidt fält för slutsatser, hvilka genom de ständiga uppskofven erhålla en ny vigt. Jag hoppas att vintern som redan infunnit sig i våra trakter skall upplysa oss om allt detta. Emellertid predikar jag och skall fortfara att predika för de emigrerade fransmännen om trohet, tillgifvenhet och ihärdighet för konungens och hans vänners sak, och jag tror mig äfven på detta sätt understödja E. M:ts bemödanden och planer.

Renheten af edra afsigter min herr bror, omständigheternas kraf och den noga kännedom E. M. äger sedan flere år tillbaka om baron Breteuils person ger er en ostridlig rätt att så tala som E. M. gjort i det bref hvarmed ni hedrat honom; men jag tillstår, att jag räknar vida mer på er underhandlare i Brüssel än på nämnde baron i hvad som rör beredandet af den öfverensstämmelse jag önskade se råda emellan drottningen af Frankrike och prinsarne; jag anser denna öfverensstämmelse hufvudsakligast nyttig för konungen och drottningen; ty på hvad sätt man än betraktar prinsarnes parti, visar det sig såsom ganska betydande, emedan det i sig förenar konungarikets adel, presterskap, parlamenter och romerske katoliker. Utan att tala om det anseende och den aktning som ett ädelt, bestämdt och ihärdigt uppförande måste ingifva hos alla klasser, till och med de neutrala, gifves det ännu ett vigtigt skäl som bör inverka på drottningen, det nemligen, att det är bättre ha detta parti *för* än *emot* sig. Det är otvifvelaktigt, att om prinsarne hade följt de råd som E. M. gaf dem i den memoir som för dem upplästes i Aachen och som var lämpad efter dåvarande tidsförhållanden, skulle deras sak nu stå

på bättre fot än den gör. Detta sätt att gå tillväga syntes mig så naturligt, att det var i afvaktan på dess antagande som jag skyndade mig att utnämna en minister hos prinsarne. Likvisst bör man hålla dem räkning för den grannlagenhet som hindrade dem att vidtaga detta beslut och att söka vinna ändamålet genom andra utvägar.

Jag har nyss emottagit ett svar från konungen af Preussen, hvaraf en afskrift här bifogas, och E. M. kan deraf se, att denna monark låter sitt handlingssätt bero af kejsarn. Jag väntar hvarje ögonblick på svar från kejsarn och skall icke dröja att meddela det åt E. M. Jag skulle gerna vilja äga hemligheten af denna lifgifvande eld som E. M. behagar tillägga mig för att tända den till förmån för den stora sak vi försvara, men jag har hittills endast gjort fåfänga försök både i Wien och Berlin. Det synes förhålla sig med stora affärer i allmänhet som med de skepp man låter löpa af stapeln: alla stöttor äro kullslagna, men skeppet rör sig icke ur stället, förrän det neddrages af sin egen tyngd, men då är det äfven förgäfves man söker hejda det.

Genom den memoir som baron Palhen medfört har jag erfarit den sinnesstämning som råder i Normandie och som synes gynnande för den goda saken. Det antal trupper, som författarne af denna memoir bestämt till 8,000 man, synes dem vara tillräckligt för att betäcka deras egna landamären; men ett dylikt företag skulle vara ganska prekärt (som den andra detaljerade memoiren i samma ämne visar), om det icke förenas med en allmän anfallsplan. Men då en sådan ännu icke är uppgjord, skulle det vara alltför vågsamt att företaga någonting på denna sida, såvida man ej kan antaga, att all motståndskraft vore tillintetgjord i Frankrike, hvilket väl ej torde få antagas. Det är värdigt E. M:ts klokhet, att på sätt E. M. föreslår afsända erfarna geni-officerare, som på stället undersöka lokalerna, för att med säkerhet kunna uppträda, då omständigheterna sådant medgifva. Men dessa omständigheter synas för närvarande icke vara gynnande för det förslag E. M. gör, att vi båda skulle gemensamt aflåta den förklaring till de andra hofven, *att vi beslutat att utan dröjsmål handla för återställandet af ordningen i Frankrike.* Till en början är det tvifvelaktigt, om ett sådant steg skulle bestämma dem att göra gemensam sak med oss, men det skulle kunna medföra stora olägenheter, isyn-

nerhet för mig, som ännu ej slutat fred med turkarne, helst det ännu är mig omöjligt att förutse hvad omständigheterna kunna tillåta mig att göra; dessutom skulle en dylik deklaration å min sida kunna uppväcka engelska regeringens uppmärksamhet. Herr Pitt skulle måhända icke bättre begära, än en dylik förevändning, för att förnya det förflutna årets rustningar, om det också blott skedde för att låta parlamentet gifva sig penningar. Det är således af många skäl klokast att icke uppträda förr än man är fullt i ordning till handling, ty det skulle på förhand sätta våra motståndare i försvarsstånd. Den redan sena årstiden och hamnarnes snara tillslutande gör det i öfrigt omöjligt att skicka mina skepp till Carlshamn; men E. M:ts anbud att låta dem öfvervintra i denna hamn är ett bevis af förtroende, för hvilket jag alltid skall vara tacksam.

I denna sakernas ställning och på grund af de betänkligheter jag har framställt för E. M., gifves det efter mitt sätt att se endast följande utvägar att tjena den goda saken:

a. Att använda denna vinter för att tillvägabringa en gemensam öfverensstämmelse och uppgöra en bestämd plan såväl oss emellan som med kejsarn och konungarne af Preussen, Spanien och Sardinien, hvilka böra förmås till positiva förbindelser att med början af nästa vår börja operationerna. Då man antager, hvad som är mer än sannolikt, att omstörtningsvurmen fortfar i Frankrike, att den s. k. nationalförsamlingen skrider från den ena orimligheten till den andra, att ingen i detta land kan hvarken befalla eller lyda, och att deraf nödvändigt måste uppstå sådane tilltag som mer och mer måste revoltera och utmana alla monarker, då, men icke förr är tiden inne att företaga och verkställa den föreslagna landstigningen.

b. Att söka erhålla säker kännedom om konungens af Frankrike och drottningens verkliga tänkesätt och att erhålla nämnde monarks auktorisitation till hvad man ämnar företaga till hans hjelp, hvilket torde vara nödigt, för att lugna konungen af Preussen, som ingenting vill företaga utan Ludvig XVI:s eget bifall. Det är väl sannt, att den obegränsade fullmakt, som konungen af Frankrike gifvit monsieur, skulle kunna anses för en tillräcklig auktorisation i Preussens ögon; men då Fredrik Wilhelm dervid fäster så mycken vigt, torde man böra göra honom till viljes och

söka skaffa en sådan auktorisation, så autentik som konungens af Frankrike belägenhet kan medgifva.

c. Långt ifrån att för närvarande göra några tillrustningar, torde man böra skylla på de naturhinder, som årstiden lägger deremot, för att insöfva nationalförsamlingen, som är sammansatt af kuskar, advokater och kommissionärer, och sålunda inbilla henne, att rustningarnes verksamhet blifvit hejdad på alla håll; detta skall föranleda henne, att vidtaga mindre försigtighetsmått, hvaraf man kan hoppas att finna henne oberedd, isynnerhet från sjösidan, der hon ännu håller betydliga stridskrafter samlade jemte 30 krigsskepp, hvilka ligga färdiga i Brest och kunna inom 6 veckor bemannas, emedan ingen brist är på matroser. Det är väl sannt, att officerare desertera hoptals; men genom penningar kan denna brist ersättas, helst engelsmännen sjelfva (i hvilkas ögon den nya ordningen i Frankrike äger så mycket behag), torde skynda att lemna officerare, af fruktan att se denna lyckliga ordning gå under.

Se der i få ord min herr bror det handlingssätt, som klokheten ålägger oss, så länge vi icke äro rätt säkra på de andra makternas afsigter och beslut. Det är äfven E. M:ts tanka, som jag ser af dess meddelanden, och jag vill så mycket mindre afvika derifrån, som en 30-årig regering, åtföljd af några framgångar, dem E. M:t på ett så smickrande sätt framhåller i sitt bref, ålägger mig förbindelsen att den upprätthålla. Jag hoppas i öfrigt, att E. M:t är öfvertygad, att min försigtighet aldrig urartar till klenmodighet, och om jag icke besluter mig till aktiva eller afgörande mått och steg för denna sak, som jag alltid skall betrakta som alla monarkers och för hvilken jag så lifligt intreserar mig, så är det, emedan jag anser det för ögonblicket vara en fysisk och absolut omöjlighet.

E. M:t har önskat rådföra sig med mig öfver det svar man borde gifva konungen af Frankrike på dess notifikation om antagandet af det nya regeringssättet, och jag tror, att det vid detta tillfälle vore bäst passande att följa konungens af Spanien exempel och låta genom våre ministrar förklara, att vi icke kunna anse konungen af Frankrike äga tillräcklig fysisk och moralisk frihet för att antaga denna författning; att vi önska derom blifva öfvertygade, men att så länge vi icke äga denna visshet, kunne vi icke besvara den kommunikation som blifvit oss gjord.

Beträffande den deklaration, hvartill jag förleden sommar skickade E. M. ett projekt, och hvilken borde gemensamt öfverlemnas af alla makterna i det ögonblick de beslutit att handla, delar jag alldeles E. M:ts tanka, att reservera densamma till detta ögonblick, om den en gång skall utfärdas. Men detta hindrar oss ej, att när som helst återkalla våra ministrar från Paris under föregifvande af permission, och jag låter i följe häraf gifva befallning åt mitt dervarande ombud med föreskrift att rätta sig efter de ordres som E. M:ts ambassadör erhåller. Det står E. M. alltså fritt, att i detta fall vidtaga den åtgärd E. M. finner lämpligast.

Baron Pahlen, som lyckats förtjena E. M:ts bifall, har i det fallet uppfyllt en af de väsendtligaste punkterne af sitt uppdrag, och det är i mina ögon en ny förtjenst, för hvilken jag skall hålla honom räkning. Han kan icke nog berömma sig af den nåd E. M. visat honom och af den oafbrutna välvilja hvarmed han blifvit bemött under hela den tid han varit hos E. M. Jag gör mig ett nöje, att skrifva en del deraf på räkningen af de känslor E. M. för mig yttrar, och hvilka så väl motsvara den uppriktiga och beständiga vänskap, med hvilken jag förblifver

Min Herr Bror och kusin

Eders Majestäts

goda syster, kusin,

vän, granne och bundsförvandt

Petersburg d. 9 Nov. 1791, g. st. Catharina.

Jag ber E. M. ursäkta den enorma längden af detta bref.

N:o 24.

Bref från grefve Axel Fersen d. y. till Gustaf III.

Brüssel den 1 Januari 1792.

Jag har härmed äran att till Eders Maj:t skicka det bref, som drottningen uppdragit mig låta komma till E. Maj:t, jemte afskriften af det, som denna furstinna skrifver till kejsarinnan.

E. Maj:t skall genom drottningens bref se falskheten af de rykten, som man ej upphör att utsprida på hennes bekostnad. Kungen och hon hafva aldrig upphört att ogilla konstitutionen

och att önska en förändring, men de hafva, för att åstadkomma den, velat använda de medel, hvilka deras läge gaf dem vid handen; de hafva trott, att då de blifvit tvungne att antaga konstitutionen, de måste synas handla fritt, om de skola vinna folkets förtroende, insöfva partimännen och sålunda underlätta de operationer som de åsyftade; de hafva känt hela den nytta prinsarne, deras bröder, skulle kunna göra dem, och nödvändigheten att vara i godt förstånd med dem; men då den utomordentliga obetänksamhet som äger rum i den konselj de åt sig utvalt, förbjuder att anförtro dem något, så hafva de tagit sig före att bedja E. Maj:t och kejsarinnan af Ryssland att leda deras uppförande och deras mått och steg, utan att de kunna förmoda att någon öfverensstämmelse äger rum emellan de tre makterna. Innan kungen tagit detta steg, hade han önskat att åvägabringa en mera intim förbindelse emellan sig och prinsarna sina bröder, och han har önskat att baron Breteuil blef organet för hans vilja, och att marskalk de Castries blef den mellanlänk som bragte den till konseljen i Coblenz; detta är just föremålet för baron de Viomenils resa, hvilken jag ej haft tid att förekomma eller hindra. Kungen inser nu det onyttiga i detta steg vis à vis prinsarne, och den fara som deraf kan uppkomma, och han uppdrager åt baron Breteuil att afhjelpa de olägenheter som deraf skulle kunna bli en följd. Ehuru kungen och drottningen skulle önskat att hindra adelns emigration, äro de till den grad öfvertygade, att det skulle vara ofördelaktigt för deras sak att se den återkomma i landet, att de till och med, ifall det blef nödvändigt, skulle bestämma sig för att understödja dem och att indirekt förse dem med penningar, om de skulle vara i behof deraf. Deras Majestäter hafva endast önskat, att denna adel ej samlades en corps, för att ej ge anledning till för mycken misstanka, och ej tvinga till alltför afgörande mått och steg emot dem.

Kungen och drottningen hafva helt och hållet antagit den plan, hvarom jag haft äran tala med E. Maj:t i min depesch af den 4 November, och hvilken jag detaljerat för Deras Maj:ter uti en ganska lång memoir, hvari jag bevisade dem falskheten och ovärdigheten af kejsarns uppförande i anseende till dem, och

huru

ru föga de borde räkna derpå, och E. Maj:t skall se genom de rskilta bref som kungen och drottningen skrifvit, hvaraf jag ft äran skicka afskrifter, att Deras Maj:tr beslutit sig att mera vända sig till honom, men att betrakta konungen af Spaien som chef för ligan, och att begagna sig af E. Maj:ts och ejsarinnans ädla och frikostiga sinnesstämning, för att leda kabiettets i Madrid långsamma och oafgjorda uppförande. E. Maj:t kall också se, att kungen och drottningen alltid yrka på bildandet af en kongress, men hvilken skulle understödjas af en ansenlig styrka, ej såsom det enda och uteslutande medlet att åstadkomma en förändring och återupprätta makten, utan såsom det bästa för dem att rådgöra med makterna och handla i öfverensstämmelse med dem. Deras Maj:tr se i hopdragande af trupper den fördelen, att dels förlora mindre tid (enär ombuden för de särskilta hofven böra vara försedde med tillräckliga instruktioner), dels kunna de derigenom tvinga de tvekande makterna att förklara sig, afslöja de andres falskhet, och drifva de svage att taga sitt parti. De tre punkter som drottningen uppgifvit för kejsarn skulle kunna tjena till förevändning för kongressens samlande, och detta steg skulle, utan att för mycket förskräcka demokraterna, gifva åt de särskilta makternas trupper tid att anlända, utan att åt partimännen erbjuda någon förevändning till nya grymheter, hvilka skulle kunna sätta kungen och hans familj i ett ännu mera kritiskt läge, och måhända betaga honom medlen att förena sig med makterna. Skulle ej den första artikeln af de fullmäktiges instruktioner kunna vara, att ej underhandla med konungen af Frankrike, förrän han blifvit försatt i fullkomlig frihet, det vill säga på ett ställe aflägset ifrån Paris och nära gränsen, såsom till exempel Hermitaget, och förrän han der vore bevakad af trupper, dem han dertill skulle hafva utvalt. E. Maj:t skall af afskriften utaf konungens af Frankrike bref, hvilket jag har den äran att skicka, se de skäl som förmått honom till steget emot kurfurstarne; kungen väntar deraf en stor fördel, ifall riksfurstarne ej för mycket gifva vika för sin rädsla, om de afgifva ett bestämdt och väl afpassadt svar, så att makterna vilja taga deras parti. Drottningen tillskrifver mig härom som följer: ”Jag tror som ni, ”att det onda ensamt ej kan åstadkomma det goda, och derföre

"behöfs det en utländsk och yttre kraft; men då ni håller för
"att fransmännen besinna sig, och äro mäktige att följa ett sy-
"stem, så gör ni dem för mycken ära; emellertid tror jag, att
"äro på väg att förklara krig, ej emot en makt som äger med
"att stå emot oss, ty vi äro dertill alltför slappa, men emot kur-
"furstarne och tyska furstarne i det hopp, att de ej kunna
"försvara sig. De inse icke, de stackarne, att om de göra något
"dylikt, så tjena de oss, emedan med ett ord det väl blir oun-
"gängligt, ifall vi börja, att alla makterna blanda sig deri, för att
"försvara hvar och en sina rättigheter. Men det är nödvändigt, att
"de blifva väl underrättade derom, att vi här ej göra något an-
"nat än verkställa de andres vilja, att alla våra mått och steg
"äro aftvingade, och att uti detta fall det bästa sätt att tjena oss,
"är att kraftigt anfalla oss." Sedan jag sålunda fått visshet om
konungens och drottningens önskan, och dessutom redan känner
E. Maj:ts afsigter, har jag skrifvit till baron Oxenstjerna, att han
måtte förmå kurfurstarne att afgifva ett klokt, men på samma
gång bestämdt och dem värdigt svar, och jag har äran till E.
Maj:t skicka afskriften af det förslag, jag härom låtit affärda. Jag
hoppas att E. Maj:t gillar detta steg. Baron Breteuil skrifver
derom utförligt till E. Maj:t.

För att gifva en mera bestämd idé om konungens och drott-
ningens känslor i anseende till sin ställning, se här några strofer
ur det bref som denna furstinna skrifver till grefve Mercy." Nu
"är det vigtigaste ögonblicket för oss inne! Vårt öde är färdigt att
"helt och hållet läggas uti kejsarns händer, af honom kommer
"vår framtida existens att bero. Jag hoppas, att han skall visa
"sig som min broder och kungens verkliga vän och allierade; jag
"säger endast kungens, ty den, som i detta ögonblick tjenar hans
"intressen, kan också rädda Frankrike från en fullkomlig under-
"gång. Jag skall ej återkomma till det förflutna, jag skall ej sä-
"ga, att om kejsarn hade utfört hvad jag sedan Juli månad och
"ännu sednare bedt honom om, skulle denna kongress re-
"dan hafva ägt rum, eller åtminstone varit tillkännagifven, och vår
"ställning hade då varit annorlunda. Jag vill ej heller tala om det
"bref jag tillskrifvit honom den 28 September; jag talade med
"honom om våra verkliga känslor, våra önskningar, vårt hopp till
"honom, jag hade skyndat mig att tillskrifva honom så snart jag

"blifvit ensam i mitt rum, och vid första säkra tillfälle jag fann. "Han kunde ej vara i okunnighet om, att det var våra personliga "känslor, samt att detta bref var skrifvet helt och hållet frivil-"ligt; icke destomindre har han ej svarat mig, och jag hör från "alla håll, såväl här, som utrikes (min brors nya ministrar säga "det), *att jag skrifver bref på bref till Wien, för att besvärja kej-"sarn att ej blanda sig i våra affärer, och att han följaktligen är "förbunden att ingenting göra.* Jag tillstår, att alla dessa omstän-"digheter skulle mycket bekymrat mitt hjerta, om jag ej vore öfver-"tygad, att denna afgrunds-intrig ej kommer ifrån det hållet. Detta är "väsendtligt att upplysa, och skall också som jag hoppas en gång "komma i dagen; men alldenstund jag sett, att dessa uttryck kunde "i Europa gifva en ogynnsam föreställning om mig, och min bror "derjemte kunde hafva utseendet af att misstro några af makter-"nas känslor, hafva vi beslutit oss att åvägabringa ett uppriktigt och "förtroligt meddelande med dem, hvilka visat vår sak det största "intresset, för att genom oss sjelfva försäkra oss om deras afsig-"ter, för dem framställa vår belägenhet, våra önskningar och hvad "vi begärt af kejsarn. — — — — Vår belägenhet, hvilken ända "till närvarande ögonblick varit högst brydsam, kan likväl ge-"nom närvarande omständigheter vändas till vår fördel, om man "väl begagnar sig af densamma, och kejsarn och de andra mak-"terna vilja hjelpa oss. — — — — Det tillkommer för närvarande "kejsarn och de andra makterna att tjena oss. Vi skola blifva "förbundne, och isynnerhet jag, att vidtaga mått och steg vis à "vis min broder; men huru skall han kunna uppriktigt betrakta "dem såsom yttringar af vår egen vilja? — — — — Må min "bror ej bedraga sig; han skall förr eller sednare blifva indragen "i våra angelägenheter; först och främst skall han, ifall vi äro "nog dåraktiga att göra ett anfall, i egenskap af tysk kejsare "blifva tvungen att understödja tyska riket, och dessutom skall, "med soldater som äro så odisciplinerade som våra, hans område "snart blifva från alla håll angripet. Med den plan vi antagit, "är det ej mera tid att hysa någon fruktan för våra personer, ty "när vi nu synas uppriktigt fortgå i den riktning man önskar, "kunna vi vara trygge, och den största af alla faror skulle blifva "att stanna der vi nu äro. — — — Jag anförtror åt ert "nit, er beständiga tillgifvenhet för mig, att väl utföra en så

"vigtig affär, och hvilken tager ert ljusa förstånd, er klokhet och
"tystlåtenhet i anspråk; saken kan ej längre uppskjutas, ögon-
"blicket att tjena oss är inne; om man försummar det, är allt
"förbi, och kejsarn skall ej hafva annat än skammen och före-
"bråelsen i hela verldens ögon, att hafva låtit råka i förnedring
"och olycka sin syster, sin neveu och sina bundsförvandter, oak-
"tadt han kunnat rädda dem derur. — —"

I ett bref, som drottningen gjort mig den äran tillskrifva mig, säger hon: "Hvilken olycka att kejsarn förrådt oss! Om han "väl hade betjenat oss, endast sedan September månad, då jag "detalj tillskref honom, skulle kongressen kanhända varit samlad "i nästa månad, hvilket skulle hafva varit alltför lyckligt, ty kri-"sen utvecklar sig här med stora steg, och kanhända skall den "hinna före kongressen, hvilket stöd skola vi då få?" — Jag ber E. Maj:t att för sig allena behålla utdragen ur drottningens bref eller vara så god och blott med discretion betjena sig deraf; ni torde ej vilja kompromettera denna furstinna, men jag har för den goda saken ansett nyttigt, att E. Maj:t fick kännedom derom. —

— — — — — — — — — — — — — —

N:o 25.

Bref från drottning Marie Antoinette till kejsarinnan Catharina II.

Madame min syster. Jag begagnar mig af första säkra tillfälle, då det är mig möjligt att för E. Maj:t uttrycka de känslor af tacksamhet, hvilka min själ hyser, för allt det intresse som E. Maj:t ej upphör att visa vårt grymma läge: men madame, mitt hjerta skulle ej vara tillfredsställdt, om det ej helt och hållet öppnade sig för er, med det förtroende som edert intresse, er ädla själ och eder stora karaktär så väl förstå att ingifva.

Helt och hållet öfverlemnade åt oss sjelfva och ej ägande någon till hvilken vi kunna förtro oss, vill jag försöka att för eder teckna vår belägenhet, och jag utbeder mig i förväg E. Maj:ts öfverseende; jag känner hvarken politiken eller dess språk; endast mitt hjertas intresse leder mig.

Jag vill börja med en epok, hvilken är högst vigtig att noga känna om E. Maj:t skall kunna bedöma oss. Kungen har antagit konstitutionen, icke emedan han ansett den god, ej en gång utförbar, utan han har antagit den, för att icke gifva anledning till ännu större oroligheter och olyckor i riket, dem partimännen icke skulle hafva underlåtit att tillskrifva hans vägran; han har antagit den uti det hopp, att derigenom bättre ådagalägga alla dess brister, under det han synes uppriktigt vilja låta den träda i verket, och just derigenom bevisa, att den ej kan gå; han har slutligen antagit den i följd af den fullkomliga okunnighet hvari han befunnit sig om de andra makternas dispositioner med afseende på honom. Ah madame, det tillhör icke mig att beklaga mig; men de, hvilka genom alla blodets, hederns och intressets band skulle kunna och till och med böra för närvarande leda och understödja oss, hafva genom en onyttig fruktan, som jag blott får tillskrifva deras månhet om vår personliga säkerhet, lemnat oss uti en fullkomlig okunnighet om de utländske makternas afsigter. Öfverlemnade åt oss sjelfva, hvad kunde vi väl göra? Det var derföre nödvändigt att acceptera, för att försöka att återföra till sig sjelf större delen af nationen, hvilken endast förvillas af en hop partimän och galningar, samt för att rädda lifvet och tillvaron åt den skara af allt hederligt folk som ännu finnes i Frankrike, och hvilken, trogen sin konung och sin pligt, dock, liksom vi sjelfve, alltför svag och öfvergifven, skulle blifvit de första offren. Det är sålunda ej genom någon känsla af svaghet som vi blifvit öfverväldigade; fruktan för våra egna faror kan ej inverka på våra själar. De förödmjukelser vi oupphörligt erfara, de oanständigheter, hvartill vi äro vittnen, utan att hafva någon makt, något medel att hejda och undertrycka dem, brottsligheten hos alla dem som omgifva oss, det misstroende vi alltid måste hysa till och med i vår närmaste krets, är ej detta en moralisk och oupphörlig död, tusen gånger värre än den fysiska, hvilken befriar ifrån alla olyckor? E. Maj:t som så väl känner alla slag af mod, bör finna det modet att uthärda dylika lidanden det största af alla. Men jag talar allt för mycket om dessa bedröfliga saker; man måste tänka på botemedlet. Det är till ert ädelmod, till eder stora själ, vi med förtroende vända oss.

Sedan Juli månad har jag uppmanat, har jag besvurit kejsaren att sysselsätta sig med våra affärer; jag hade på långt håll gifvit min bror en plan, att samla en beväpnad kongress, vid hvilken alla makterna skulle samlas: de trupper, som borde hafva åtföljt denna kongress, skulle stannat efter, för att imponera, och på samma gång afböja de olyckor, dem åsynen af en främmande armé skulle hafva förorsakat inom konungariket: ögonblicket var då vigtigt, och om kejsaren hade svarat mig, skulle han hafva bestämt vårt uppförande i fråga om konstitutionens antagande. Men detta kungens steg har förändrat några bisaker, men ej hufvudsaken: förslaget om en kongress synes mig vara det enda medlet att komma till ett för detta land betryggande och lyckligt mål. Olikheten i tänkesätt, partiernas förbittring, allt sätter hinder emot hvarje förlikning utan makternas mellankomst. Men kungen har antagit konstitutionen; han har bort synas göra denna handling fritt, också bör han aldrig tala om att han ej varit fri: det är fakta, det är den dagliga ställningen, som bevisar hvad han är.

Det skulle derföre vara nödvändigt, att kongressen till en början blott hade utseendet af att samlas för Europas allmänna intresse och jemvigt, och detta landet ger nog anledning dertill. Den person, åt hvilken jag uppdrager att låta detta bref komma till E. Maj:t, skall på samma gång kunna till E. Maj:t aflemna noter rörande de förnämsta ämnen som böra framläggas för kongressen. Det är ganska väsendtligt, att vi allsicke der synas, och till och med att vi synas noga följa den plan som vi antagit, för att ej väcka någon misstanka, och för att kunna ingifva det förtroende, hvilket ensamt kan återförvärfva oss folkets tillgifvenhet, då det nu en gång lär känna sitt elände och de olyckor, som den närvarande ställningen förer med sig. Men derföre är det nödvändigt, att vi handla på ett sätt, som härmed öfverensstämmer, och att ingen annan än våra sanna vänner känner våra verkliga tänkesätt: vägen är svår, jag medger det, men den är säker, isynnerhet om E. M. är så god och hjelper oss.

Den utomordentliga klokhet, som vi böra iakttaga i alla våra förslager och handlingar, gör, att det varit oss omöjligt, att underrätta kungens bröder om våra idéer. Gud förbjude att det skulle vara det minsta misstroende emellan oss (såsom man vill utsprida), vi

nna deras hjertan genom våra egna, och vi veta väl, att de att sysselsätta sig med oss. Men det är icke på samma sätt d alla som omgifva dem; någras lättsinnighet, andres inscretion, till och med någras äregirighet, allt pålägger oss den lsamma nödvändigheten, att ej tala med dem med det fullkoma förtroende, som de genom sina personliga känslor förtjena. t är då till eder vishet Madame, och till det välde ni genom er godhet bör hafva öfver dem, som vi öfverlemna våra dyste intressen. Var så god och led dem i den anda, som, utan vi upptäcka oss för dem, kan vara oss nyttig, genom att öfrbevisa dem, att de blott skulle kunna förstöra sitt nog olycka fäderneslаnd, i fall de handlade på egen hand, och att, äfven om n skulle kunna företaga någonting med öfverlägsen styrka, det väl skulle vara nödvändigt, att prinsarne och alla fransmän llo sig efter. Det onda börjar att låta känna sig här; en ula ståndaktighet och tålamod skall föra oss till vårt mål i t inre. Men dertill behöfs utomlands en styrka som väcker ktning, och hvilken ej utan fara kan föreslås från annat håll än af en beväpnad kongress, som å ena sidan håller tillbaka prinsarne, å den andra injagar fruktan hos partimännen, och gifver åt de sansade från alla håll ett kraftigt medel och en föreningspunkt. Det är i dessa afsigter vi skrifva till konungen af Spanien och Sverige, på hvilkas intresse vi böra helt och hållet räkna förmedelst det uppriktiga och ädla sätt hvarpå de handlat. Kungen bör också skrifva till konungen af Preussen, för att tacka honom för den välvilja, han visat honom, men utan att ingå i detaljerna af våra förslager. Värdigas vid detta hof samt vid det danska verka för oss; uppmana också kejsaren att ändteligen visa sig vara min bror. E. Maj:t ser att jag missbrukar det förtroende som E. Maj:t ingifver mig, men det skulle vara en så stor tillfredsställelse, att för vår lycka hafva att tacka en suverän, hvilken genom sin stora karaktär redan förvärfvat sig hela min tillgifvenhet och beundran. Det skall blifva mig mycket ljuft att dertill få lägga tacksamhetens.

Paris d. 3 December 1791. Marie Antoinette.

Förlåt, Madame, om jag slutar utan ceremoni, men jag förstår ej etiketten. Kungen som tillåtit mig att tillskrifva E. Maj:t, uppdrager mig att säga E. Maj:t, att alla våra känslor äro ge-

mensamma, och att han beder E. Maj:t, att ifall ni har något att meddela oss, det blott må ske genom baron Breteuil, som har hela vårt förtroende; det är af myeken vigt för oss, att ingen annan får del af hemligheten.

N:o 26.

Bref från baron G. A. Armfelt till Gustaf III.

Håkanson känner styrkan af E. M:ts räsonnemang, och min vältalighet skulle hafva varit öfverflödig. Innan kort skola vi hafva äran att visa er, Sir, våra idéer under form af bref eller memoir; men derföre måste en kurir afgå, och jag fruktar, att vi ej skola kunna affärda någon förrän under loppet af nästa vecka. Idéerna om riksdag hafva blifvit oss gifna af partimännen. Frietsky, som är en man af förstånd, och med beräkning, har sett, att E. M:t aldrig skulle kunna bära så enorma skulder och intressen; han har derföre anförtrott åt en af sina vänner, att en riksdag var absolut nödvändig, och att sättet att behandla hvarandra då skulle öfverallt bli afgörande. Hans förslag att draga nytta af banken är förträffligt, om Nb. dertill göres några tillägg etc. etc.; men hoppet om en riksdag har från vän till vän lupit *in crescendo,* och ryktet har snart spridt sig, att det skulle blifva en sådan. Polisen har underrättat mig derom; jag har talat derom med Håkanson såsom en fanders sak; han har öppnat ögonen och förståndet på mig, genom att hos mig förstöra mina lifligaste förutsättningar, och jag tror, att med E. M:ts snille, raskhet och talanger denna sista stöt skall för alltid förstöra den infernaliska faktionen, samt försäkra detta landets lycka och lugn, genom att åt edra finanser gifva en verklig form och åt eder makt vissheten att aldrig inskränkas, chikaneras eller kufvas genom ständernas kapriser. Det synes förskräckligt att välja eder fiendes vapen, för att krossa honom, men det är blott då man känner sin öfverlägsenhet, som man kan göra det, och för att blifva detta, måste Frankrikes återställande och föreningen med Ryssland gå förut; sedan detta blifvit gjordt, skall eder trogna vän

ännu känna sig äga mod att trotsa allt, för att med godo eller ondo stödja edra rättigheter, eder makt, och det goda som ni vill göra dem, som ej äro värdiga de offer ni gjort dem.

N:o 27.

Bref från fröken Rudenschöld till baron G. A. Armfelt.

(Öfversättning).

"*Lördagen kl. 5.*

Jag intresserar mig alltför mycket för återställandet af din helsa, min vän, för att ej vara af samma mening som Fröling. Men det blir ej utan ledsnad, jag kommer att se dig frånvarande i societeten, der du är mitt enda nöje och som gör att jag med tålamod uthärdar att der vara sjuk och oupphörligt lidande. Denna dag kommer att blifva lång, ty jag är redan så uttröttad af mina begge arbetsdagar hos min mor och grefvinnan Posse, hos hvilka begge man måste passera tvenne enorma trappor. Frukta emellertid icke, min vän, att jag dödar mig: nej mitt lif hänger icke på en tråd, jag har för mycken styrka dertill. Att få en god och långvarig helsa efter det här, det är hvarpå jag har beredt mig, alltså oroar jag mig ej deröfver; för öfrigt skulle det kanhända för mig vara den bästa stund att lemna denna verlden. Jag är mor, jag vet det, och denna heliga titel, som nu gör min högsta lycka, skall i framtiden göra mig olycklig. Jag skall afguda mitt barn, men en annan får mottaga hela dess ömhet. Jag skall alltid blifva likgiltig för det. Ah, min vän, denna idé är förskräcklig för ett så känslofullt hjerta som mitt, och som aldrig fäster sig till hälften, för hvilket fruktan för den minsta kallsinnighet är ett straff. Förlusten för detta barn skulle då icke vara särdeles stor; jag skulle aldrig kunna vara det nyttig till något, emedan min framtid måste vara att evigt förblifva vid detta hof, der fördomarne tvinga mig att dölja födelsen af en varelse, genom hvilken jag hade trott mig en dag få ersättning för alla mina sorger. Men jag lemnar dig min engel, ty jag är så bedröfvad i afton; det är ögonblick, då jag så grymt förebrår mig min stackars flickas död, då jag ser, att jag, oaktadt det tvång

hvari jag är, har kunnat gifva lifvet åt min son. Hvad han är stark och groflemmad! Ack jag ser alltförväl, att jag genom mina oförsigtigheter har qväft henne (?) i mitt sköte; jag hade gjort mig en illusion deröfver, öfvertygad att genom det tvång, hvari jag var, det ej hade kunnat vara annorlunda. Men slöjan är sönderrifven, och jag skall derigenom bibehålla en evig källa till sorger, midt i den lycka hvaraf jag njuter, ty det skall ej fattas mig någonting i sanning, så länge "min bästa pojke" *) älskar mig uppriktigt. Jag får då ej se dig min engel i afton hos hertiginnan. Denna förlust bekymrar mig. Jag har ej svarat dig i morse på din proposition att komma, emedan min mor har qvarhållit mig ända till kl. 1, och sedan hade jag så brottom att göra min toilett. Men om du i morgon, eller med ett ord hvilken dag du vill, hade tid åt mig, så vet du att jag ser dig med nöje. Tusen kyssar till dess!

N:o 28.

Välborne Herr Stallmästare!

1:o) Jag har läst 3:ne bref, ett utan N:r.

2:o) Hofjägmästaren Hammarskjöld har fått ett bref af en Bruce, förmodeligen Clas, som han, utan att rifva bort namnet, läst för sällskapet på Misterhult hos Wimmerkrantz, en Amerikan, men intet för nationen; deruti skall hafva varit skrifvet, att vår kung är instängd vid Wiborg, med både skärgårds- och stora flottan, af Ryssarne.

3:o) Biskop Lindblom har varit äfven tillstädes, han har gjort en embets- eller politisk resa ikring den delen af dess stift, som ligger emellan Jönköping och den delen af Calmare län, som ligger i dess biskopsdöme; om Armfelts affär vid Saivitaipal har han förnyat ryktet af det gamla förräderiet, att tvenne af Armfelts fördelningar med flit manquerat honom och icke varit på de anordnade ställen, hvilket varit orsaken till vår förlust. Så betalar alla obetänkta deras aktörer allmänna gamla missnöjet häftigt

*) Förtroligt uttryck som fröken Rudenschöld alltid begagnade till Armfelt.

härnere. Biskopen har ock berättat, att Lilliehorn och general Kaulbars äro begge dömde att vara ovärdige att tjena, och packet lägger till om den förre, att han satt Carlskrona i brand och rymt.

4:o) Den 17 ankom äfven ifrån Wexiö biskop Wallqvist och prosten Nordin ifrån Stockholm till Tuna prestgård, lät ropa ut biskopen, som nyss satt sig till bords med kammarherren Hammarskjöld och biskopens resestat (?), gick i en kammare ned på gården, hvarest de förblefvo ensamme tvenne dagar och en natt till kammarherren var rest. En liten prestman, som varit nyfiken att höra genom trädväggarne, berättar, att Nordin berättat Lindblom, att ridderskapet och adeln hade sådana anläggningar för sig, att de ville förstöra konungens person, att det vore möjligt, att det derföre torde snart blifva riksdag, att man borde laga och hålla ihop att få desamma riksdagsmän, och att fråga torde bli, att lemna konungen i Preussen Pommern, hvilken håller på att göra enskilt fred med konung Leopold, och då jemte Polen och Turken skulle tvinga Ryssland att gifva oss gräns ända till Systerbäck. Om skadeligheten af Riksens Ständers bank har han bedt dem predika, och taga samma skäl som borgmästaren ifrån Marstrand i sitt memorial till Riksens Ständer framgifvit. Bönderna borde man låta fira sockenvis, som i Skåne den 7 April.

5:o) Härifrån har han rest till prosten Stenhammar, och bedt borgmästaren Spaak möta honom der, in summa han reser att munteligen tala vid deras gamla riksdagsmän. Lindblom till resten; häpna och vid dåligt humör ha de begge varit efter samtalet, och sagt hvar på sitt ställe, att stora flottan har en säker ställning.

6:o) Om erkebiskopen hafva de talt och sagt, att han ej vore att lita på; som skäl dertill hafva de sagt, att han varnat konsistorie-sekreteraren i Linköping, Harlingson, att intet skrifva till presterna i stiftet, som en del vore honom falska, innan han utrönt hvilka de vore; han har ock berättat honom, att Wallqvist fått tvenne dess bref om händer in originali, att han afstyrkt dem ifrån att upprätta några dragoner eller prest-båtsmän; denna sednare omständighet har sannats, ty när Wallqvist rest igenom Linköping, har han uppvist dem, och varit sträng och hotande.

7:o) Här i landsorten har intet förmärkts någon känsla af borglighet, (man är) obekymrad om alla andras och Rikets skada; presterna hafva hemligheterna om händer, och äro förträffligt rörliga, bruka hvarandra och borgarne att underhålla raseriet.

8:o) Östergötland och Calmare län blir väl de sista som vakna och får känsla, af orsak att de hafva hopp till god äring af alla slag; dessutom känna de inga besvärligheter, ingen karl kostar mera här än allrahögst 16 R:dr specie, och som Calmare län är en af allmän välmåga känd ort, delad i så små hemmansdelar till 16 och 24 delar, så är här mycket folk, alla välmående och känna intet betrycket, då det är några skilling endast på hvarje hemmansdel, så i rekrytering som andra kronoräntor. Landtmanna-varor äro ock allmänt, i anseende till lättheten att få pengar, i städerna så uppstigna i pris, så att bonden lätt har att fylla sina behofver, in summa: utom salt köpa vi intet sällan sill, och alla produkter säljas härifrån ända till och med spannmål. De hemmavarande ryttare och soldater äro befallde i dag till Målilla, att undergå kassationsmöte i full mondering och matsäck att bortmarchera, men obekant hvarest; ännu felar 50 man i Vargerings-manskapet, som äfven i dag skola der presenteras.

Vid nerresan har biskop Lindblom ej talt om annat än lyckan, som konungens visa anstalter medföra; nu vid uppresan åter önskat freden, och sagt att ställningen eljest blefve äfventyrlig. Ingen begriper här, huru 17 ryska skepp kunnat förmå vår flotta till allt hvad som skett. Lugnet den 13 Juli 1790.

P. S. Här köres ständigt proviant till Westervik, att gå till flottan, och önskas att det måtte väl komma fram; alla soldatbref tvifla derom.

N:o 29.

Utdrag af kanslirådet Jakob von Engeströms Anteckningar rörande plan till Regementsförändring, m. m. (1791).

a) *Regeringsform.*

1) Statskyrka. 2) Konungen och folket genom fullmäktige stifta lagar. 3) "Konungen äger styra riket med och således icke

dom, mindre mot Rikets Råd, efter Sveriges beskrifne lag, denna regeringsform och de författningar, konungen och folket hädanefter gemensamt stadga." 8) Konungen träde ej i gifte "utan efter samråd och öfverenskommelse med Svenska folket." 9) "Förbund med utländska makter böra, innan de slutligen afhandlas, meddelas Svenska folket, att sig deröfver förklara, eller om dertill icke anstånd hafvas kan, rättas sådana förbund efter de föreskrifter, Svenska folket efter sig lemnat. Något krig må konungen ej ådraga riket eller börja utan rikets ständer." 12) "Konungen förordnar efter behag om sitt hof." 13) "De 6 rikets högsta embeten och deras vicarier" utgöra den "högsta nämnden" och konungens "rådkammare." 14) "Svenska folket, ehuru i fyra klasser fördelt under namn af fyra stånd, förenar sig i en enda församling under namn af Svenska folket." 13) "Näst konungens höghet håfver af ålder varit och skall städse största vyrdning blifva för Rikets Råd, bestående af rikets sex höga embeten och deras sex vicarier, hvilka alla svenska folket under sina allmänna sammankomster tager och väljer af infödde svenske män, som konung och rike med huldhet, trohet och manskap förbundne äro, samt genom trogen flerårig tjenst, om de ock då äro tjenstlöse, ådagalagt sin skicklighet och förvärfvat sig Svenska folkets förtroende. Dessa rikets höga embeten äro: Riksdrotsen, Riksamiralen, Riksmarsken, Riksskattmästaren, Rikskansleren och Rikslandtmarskalken. Dessa höga embetsmän äga hvar sin expedition i kansliet, samt må inga expeditioner utfärdas, hvilka icke äro tecknade med deras namn, som förestå det höga embete, under hvilket ärendet lyder, och derunder af statssekreteraren för expeditionen; varandes den embetsman eller hvilken annan som verkställer några befallningar, hvilka icke med ofvannämnde kontrasignation äro försedde, till dödsstraff förfallne. Skulle uti rådkammaren sådan skiljaktighet uti meningar uppkomma, hvilken icke under öfverläggningen till enstämmighet jemkas kunde, skrides till omröstning, och fleste rösterna utgöra pluraliteten, hvarvid konungens för tvenne räknas samt dessutom votum discisivum. Dessa embeten bestridas endast tre år eller emellan riksdagarne." 19) Ingen må utan rådets autorisation flytta regementen, etc. 31) Riksdag hvart tredje år i September eller Maj och endast i 3 månader; nya val hvarje gång. 33) Statsverket under ständer-

nas vård; således skötas ärenderna i statskontoret af ständernas fullmäktige, såsom i banken. 35) "Guvernörer för kronprinsen förordnas af ständerna."

b) *"Om Riksdagen och Maktens fördelning.*

"Alla ättefäder, som äro besuttne män på sjelfägande jordlandet eller äga hus och tomt i städerna, äro de personer, som i monarkiskt-demokratiskt regeringssätt med konungen dela högsta makten. Dessa kunna icke alla infinna sig vid riksdagarne, derföre deputera de ett visst antal ledamöter efter vissa öfverenskomna grunder. Desse deputerade utse då af hvar och en klass af rikets invånare dem, hvilka på ett och samma ställe sammanträda gemensamt att uti allmänna ärender taga ett beslut. Tj ehvad serskilte fri- och rättigheter klasserna kunna äga, böra dessa rättigheter aldrig vara af en så stridig beskaffenhet, att serskilta intressen kunde uppkomma."

c) *Rättigheter, som alla undersåtare genast tillkomma.*

1) "Fribet i tanke, tal, skrift och logik, enär de icke yttras emot Gud och den antagna gudadyrkan, emot goda seder, emot staten och regeringsformen och äro emot enskilta personer förklenliga." 2) och 3) Säkerhet till person och egendom. 4) "Rättighet att besitta all slags jord i riket, som kan ägas. Kronojord, som till staten från långliga tider är anslagen, kan icke ägas. Deruppå måste vara krono-landtbor." 5) "Lika rätt till de förmåner, som rörelse, näring och tjenster kunna medföra. Således inga monopolier, intet tvång i skrå, inga tjenster vissa klasser förbehållne"; men mästare-prof för rätt till verkstad. Avancement efter tur. Inga tjensteköp eller byten. Ingen handel med tjensters bortgifvande. 7) Rättighet för församlingarne, "att sjelfve få välja sig själasörjare eller kyrkoherdar."

d) *Antydningar rörande planen.*

"Är ridderskapet och adeln belåtne med sina privilegier i deras nuvarande ställning? De äro visserligen så litet betydande hvad det personella angår, att det icke lönar mödan att med styrka sutenera dem (af 1723), uti annat än hvad det reella angår, nemligen säteri- och frälserättigheter såsom jordens natur."

"Månne någon heder ligger deruti, att dem med all makt sutenera? Det ser jag väl ej att de förtjena, i annat afseende än då frågan skulle vara, att dem ridderskapet och adeln på ett våldsamt sätt betaga, då det är olagligheten, som ridderskapet och adeln bestrider. Skulle deremot de öfriga stånden vilja följa ridderskapet och adelns efterdöme, vore långt mera hedrande, att emot säkerheten om konstitution, som för everdliga tider måtte stadga Svenska folkets frihet, utbyta och uppoffra personella rättigheter."

"Man lärer således afse tiden, då riksens ständer mötas, och dåvarande fullmäktiges lynne."

"Man må supponera det värsta, eller att detta befinnes likartadt med det, som sist försspordes."

"Månne man icke då såsom annars eller så mycket snarare bör tänka på att rädda riket medelst frihetens stadgande? Under nuvarande oenighet mellan rikets ständer kan det icke ske. Denna måste förut utur vägen rödjas. Upplysningar, som före sammankomsten icke böra vara sparde, måste påökas efter behofvet, i afsigt att öfvertyga, att hvad adeln blifvit till last lagdt endast blifvit uppdiktadt, för att bana lätt väg till enväldet."

"Dernäst måste afsky för enväldet inplantas och frihetsandan utspridas."

"Äro nu alla försök häruti gjorde, och en god verkan förspörjes, torde det blifva lätt, att åstadkomma ett gemensamt möte, en allmän sammankomst, utan hvilken ståndshatet snart kan återkomma. Om detta ej kan väckas hos de andra stånden, måste väl ridderskapet och adeln verka det genast i början, ty man måste icke låta första hettan svalna, icke låta sammankomsten på vanligt vis börjas, dels för att undvika smaken, dels emedan det vill falla sig svårare, då talmännen äro valde."

"Det kunde hända, att adelns myckenhet, vissa anställde sammankomster hos rättänkande af de andra stånden förorsakade någon återhållsamhet hos dessa; men det är att förmoda, att saktmodighet och varsamhet hos ridderskapet och adeln i anseende till de andra stånden vill förvärfva deras förtroende, och då hvart stånd likaväl i början måste votera för sig, så skadas de icke i sina beslut. Den äldste kan föra ordet vid voteringar Till landtmarskalk kunde de alla välja tillsammans, om de sådant på-

stå. Den kan ridderskapet och adeln icke tappa; ingen bör kunna påtruga ridderskapet och adeln någon ovald landtmarskalk".

"På rikssalen kan äfven af regeringen en uppmuntran med beröm för detta verket göra godt gagn".

N:o 30.

Utdrag af bref från Gustaf III till hertig Carl.

Min kära bror. Jag har haft nöjet mottaga edert bref af den 16 Juli. Jag är förtjust öfver att få veta genom Hjelm, att ni mår väl, och att eder blessyr börjar att läkas. Han skall säga er allt hvad han sett, emedan jag befallt honom att noga undersöka alla våra priser, och genom den berättelse han kommer att för eder afgifva, skall ni se, att långt ifrån att i den första berättelsen öfverdrifva vår fördel, har jag utomordentligt förminskat den. I stället för 42 tagne skepp är det 53; i stället för 110 fångne officerare, hafva vi 225, utan att räkna de svårt sårade, dem vi återskickat. I stället för 2,000 man tagne befinnas 5,580 fångar. Vi hafva dessutom brons-kanoner, fanor samt en flagga, som har allt utseende af att vara den kejserliga flaggan. Hon är gul, utomordentligt stor, utstyrd med hela den kejserliga örn och S:t Andreas ordens kedja. Jag ämnar skicka den till Stockholm. Jag tackar er, min kära bror, för de berättelser, ni sändt mig. I den sista finns ett ställe, som jag håller för klokare att undertrycka, för att ej förorsaka oro, och ånyo förskräcka svenskarnes misstänksamma inbillningskraft; det är der ni säger, att ehuru ett förslag var uppgjordt att tränga igenom den fiendtliga flottan, vidtogo ryssarna försigtighets-mått, för att hindra det, liksom både de varit underrättade om våra förslager. Ni finner lätt, huru många misstankar en sådan fras skulle uppväcka och beskyllningar emot hela verlden, till och med emot personer, för hvilka ni personligt intresserar er. Jag tror, att det i sjelfva verket var en verkan af slumpen, men till och med om det varit förräderi, måste man antingen upptäcka det för allmänheten, eller helt och hållet förtiga det, på det man ej måtte kasta misstankar på de

oskyldige.

oskyldige. Det andra stället är der ni säger, att det var i följd af mine bestämda order som flottan intog positionen framför Wiborg (det är mig i grunden ganska likgiltigt); men då man för historien måste följa sanningen, så beder jag er att åter genomläsa den memoir, som jag skickade er med Palmfelt, och ni skall der se, att jag proponerade er en helt annan (differente) position, och att jag hade kanske räddat oss från blokaden derigenom. Men förhållandet var det, att officerarne på eder flotta fruktade att slåss, och att man valde denna situation såsom den tjenligaste att undvika en attack. Jag gör er denna reflexion blott för min egen del, för öfrigt har jag nog god rygg att bära Israëls synder, och jag skulle endast önskat, att alla edra skeppschefer efterbärmat edert mod, den tappre amiral Modées, (för hvilken ni ej begärt någon grace), jemte befälhafvarnes på de skepp, om hvilka flera kulor i flankerna vittnade att de varit fienden nära, hvilket alla ej hafva gjort, såsom de här tagna engelsmännen försäkrat mig och ni sjelf vet. Det är detta som förorsakade, att bataljen vid Cronstadt blef oafgjord, då den eljest skulle blifvit helt och hållet vunnen, och deraf hafva alla de andra följderna härflutit. Jag säger detta blott för er, det är familjehemligheter, dem man ej bör tillstå för en tredje. Af samma skäl svarar jag er ej något på den grace, ni begär för Lejonanckar, ty jag tillstår för er, att jag var ganska missnöjd med hans sinnesstämning, och att jag var öfvertygad, att han skulle blifva tagen, jag blef till och med vid utbrytningen ur Wiborgska viken förvånad, att igenkänna hans flagga vara qvar i linien, och jag skulle kunna citera personer (bland andra grefve Adam), till hvilka jag sade med nöje och förvåning: tänk Lejonanckar är ännu med. Jag vill inställa mitt omdöme, men det synes mig, som bör han vara nöjd med sitt sällskap, då han blifvit utnämnd till contre-amiral. — —

N:o 31.

Protokoll, hållet den 24 Nov. 1790, då H. K. H. Hertig Carl åter söfdes och magnetiserades af Majoren och Riddaren Borgenstjerna i det blå kabinettet på slottet i Stockholm. Närvarande kammarherren Baron Reuterholm, som förde protokollet.

Hertigen somnade efter 5 minuters magnetisering kl. ¾9 om aftonen. Efter en stunds tyst sömn, började hertigen af sig sjelf att tala på följande sätt: Nu ser jag en hög obelisk af granit, som står på ett hälleberg; ofvanpå spetsen sitter en kunglig krona, mycket sirad af juveler med en röd kalott uti. Han växer — växer — och stiger upp i höjden — jag ser en sköld — men hvad deruti står, kan jag ej se. — Nu växer han igen — åter en sköld — växer — åter en sköld — växer igen — åter en sköld — nu öppnas himmelen öfver honom. I himmelen ett öga, som kastar strålar på honom, och det skiner, och bredvid honom står en korinthisk kolonn, omgifven af mycket utskärningar, som jag ej väl kan se hvad det är. — Ofvanpå den står en qvinnobild med en lans och en sköld, en hjelm. — Hon är af guld. Kronan lyser på henne och lyser upp, och hon går undan kronan, och hon försvinner, och den första pyramiden stiger ännu högre, och ett regn af lagerblad öfverhöljer pyramiden. — Under obeliskens fötter så förvandlar sig stenklippan till ett fruktbärande land, och stora städer växer upp på långt håll. — En ny sol bestrålar det landet, och igenom det klara skenet synes obelisken och landet ännu mera förherrligadt. Det upphöjes. Genomskinnande skyar omsväfvar landet, som skiljes ifrån mörkret, hvilket synes under skyarne, och genomskinande menniskofigurer tillbedja ögat. Mycket folk syns som lyfta sina ögon upp till himmelen, och välsigna ögat som kastat sina strålar ner på jorden, och ett eldsken och en eldstod omgifva hela landet. — Nu försvann det på en gång från mina ögon.

(*Efter en liten stunds tystnad sade hertigen med starkare och allvarsammare röst:*)

Ja Herren varder kommandes att göra sina skapade lycksalige. Hans tid varder kommande, ty han hafver lofvat sina uttorade det. Derföre skolen j tro hvad han sagt hafver, och icke anförtro eder åt edre egne fördomar, eller låta förblinda eder af edert förnuft, troende att det ären ni som gören något, utan Herren är'et som verkar och utförer hvad han ifrån verldens begynnelse beslutit hafver.

(*Efter några minuters tystnad fortfor hertigen:*)

Tron bröder, och vaken, så skolen j få se hvad Herren görandes varder, och huruledes stoftet i guld förvandlas, och guldet försänkes i stoft. Ja tiden är hardt nära, ja närmare än j föreställen eder, att Herrans befallningar varda fullbordade. Frukta icke, ty Herren vet att tillreda det redskapet som han nyttja vill. Hans nådiga välsignelse vare öfver oss alla! — — Väck mig nu.

Hertigen uppväcktes genast, då kl. var ¾ till 10.

Sanningen och riktigheten af detta protokoll intyga vi undertecknade

G. A. Reuterholm. *Carl Borgenstierna.*

N:o 32.

Bref från baron Staël von Holstein till G. A. Reuterholm.

Paris d. 12 Jan. 1790.

Min så uppriktigt och ömt älskade vän! Åtskilliga hinder hafva hitintills förorsakat min tystnad. Jag har mest alla dagar tänkt skrifva, men vet ej orsaken hvarföre det icke skett; det kan jag försäkra, att mitt hjerta aldrig kan hafva någon förebråelse att göra sig i anseende till min vän; dess ömhet för honom är lika liflig, som dess vänskap för mig är orygglig och uppriktig. Jag hoppas att min egen vän längesedan fått de växlar han begärt. Tusen tack för hvart ord, för hvar rad i dess bref. Gud gifve min vän så mycket godt som jag önskar honom, och styrka att i allt fullgöra den Högstes vilja; tacka Gud för alla de upplysningar min vän fått, för den styrka, för den tro,

för den kärlek, för den fullkomliga abnegation af all egen vilja, med ett ord för alla de dygder, som genom Gud allena blifvit i dess hjerta inplantade, och genom dess nåd och kraftiga beskydd dageligen tilltaga; och min vän, min ömt älskade, var ödmjuk, bed att blifva ödmjuk, ty af oss sjelfva kunna vi det icke. Jag har sedan min väns bortresa från Paris erfarit ganska bittra och svåra stunder. Om jag kunde bära mitt kors som jag borde, om den gamla menniskan hos mig ej vore så liflig, om jag på ett redligt sätt alldeles öfverlemnade mig i Dens hand, hvars makt och godhet är utan ände, så vore min stund utan tvifvel mycket drägligare. Då jag besinnar allt det onda jag gjort, allt det goda jag försummat, så känner jag att jag förtjent tusende sinom tusendefalt mera vedermöda, än den mig är ålagd; men när jag å andra sidan tänker på min svaghet, på mina krafter, så fasar jag, och att jag utan skrymteri och med en ödmjuk afvaktan, i tro och stillhet kunde bedja Den om kraft, som endast kan gifva den, samt att utan otålighet vänta den tid, som föreskrifven är. Bed för mig min vän, jag börjar att bedja Ra + + +, och jag hoppas att min svaga tro blir stärkt; min egen vän, mitt hjerta är grufligen pressadt; ängslan och tårar förkrossa mig. Bed, bed att min oro måtte blifva rättskaffens, att jag måtte endast sörja öfver mina öfverträdelser, och att hafva vandrat på en ond väg, att jag måtte kunna med frimodighet bära mina bekymmer, öfverlemna dem med förtröstan i min Guds händer, samt att mitt hufvudsakliga ändamål måtte blifva fullgörandet af den kallelse, till hvilken Gud i sin nåd, i sin barmhertighet, mig utsett. Ack! min vän, bed för mig, ingen behöfver bättre än jag allas förbön, huru säll är icke den själen, som i renhet alltid vandrat, och städse haft sin Skapares vilja för sina ögon! Det jag nu lider, har jag väl förtjent, och är det en besynnerlig nåd af Gud att ej straffa mig hårdare; men jag är straffad i mitt hjerta, och jag tror oaktadt min ondska att mitt hjerta är ömt. — Bästa vän, när kommer han hit tillbaka? Jag vet intet, men jag hoppas, att han är ärnad att föra mig någon tröst. Ack! min vän, hvad glädje, hvad sällhet, om jag kan få en lefvande, en brinnande tro, om jag utan att se mig tillbaka, kan med ett oinskränkt förtroende kasta mig i Dens famn, som med mildhet alltid anser ett förkrossadt hjertas tårar. Gud välsigne, uppehålle och bevare min

vän! Bed för min hustru! Ack! att hon aldrig måtte erfara de plågor, jag känt och känner.

Tusen ömma hälsningar till Silfverhjelm. Jag hoppas, att han innesluter mig och min hustru i sina böner.

N:o 33.

Bref från baron Staël von Holstein till G. A. Reuterholm.

Paris d. 17 Juni 1790.

Tack min egen vän för dess bref från Metz. Tusende sinom tusende tacksägelser för de ömma prof af vänskap, min vän gifvit mig. Gud välsigne och bevare honom på alla dess vägar, och gifve min bästa vän krafter att med tålamod samt förtröstan fullborda den mödosamma vandel, som honom förestår. Jag är förvissad, min vän, att vi ej kunna bekomma de vapen, med hvilka vi böra strida, och som ofelbart skaffa oss segren, om vi icke för Guds skull, utan något det ringaste förbehåll, af hjertat önska godt åt alla menniskor, samt med ödmjukhet och tålamod emottaga de bedröfvelser, och den oförrätt, som den Högste ofta i sin nåd behagar skicka oss. Alla de upplysningar, som min vän af mig begärt, skola öfversändas, så snart jag får svar på de frågor, som jag gjort för min egen vän. Förleden lördag fick jag ett bref för min vän från Stockholm, hvilket Silfversparren skickat tillbaka under kuvert till Aspen; sedan äro inga bref komna för min vän, och jag har ej heller fått hemifrån några tidningar, sedan min väns bortresa. Jag hoppas, min egen vän, att försynen förunnar oss, att än en gång i detta lifvet få se hvarandra, och att inbördes kunna uppmuntra oss att tilltaga i ödmjukhet, undergifvenhet, och kärlek för den Guden, som gifvit oss så mycket godt, hvilkens namn vare lofvadt och älskadt i alla evigheters evighet. Herrans ande upplyse och bevare min af hjertat ömt älskade vän.

N:o 34.

Utdrag ur friherre G. A. Reuterholms Journal under resor i Tyskland, Frankrike och Italien 1789 och 1790.

»Efter en för mitt fädernesland lika olycklig, som för mitt sinneslugn vådlig riksdag» företog jag mig denna resa i sällskap med friherre Silfverhjelm. »Vår destination var till Spaa, mera i hopp att genom ombyte af luft och objekter, än genom vattnets kraft eller de der varande bad kunna återvinna min försvagade helsa». Enligt hertig Carls önskan följde Reuterholm honom till Carlskrona, hvilket mycket bidrog att öka resans angenämhet, ty R. säger, att han kanske endast hade hertigens »ädelmod» att tillskrifva, att han då »så fritt» kunde »disponera» sin tid. Anlände om aftonen den 30 Maj till Tullgarn. »I avenyen till slottet mötte oss hertigen med sin mamsell och hela sin societet». Vid gästgifvaregården i L. mötte »detta länets vice höfding, baron Falkenberg, denna morgon (den 4 Juni) helt bittida i full hofdrägt, för att komplimentera hertigen, men blef sjelf af oss alla så litet komplimenterad, att han snart försvann, (en riktig belöning för dess hedrande beteende (?) vid riksdagen!) Carlskrona den 22 Juni: »Om aftonen koncert af ett fortepiano, som anskaffades af Skjöldebrand och sattes i hertigens förmak». Den 25 d:o. »Den vanliga koncerten af Skjöldebrand, som gjorde musik till några verser, hertigen skrifvit åt mig, och som voro ganska vackra». Carlskrona den 28 Juni. Om e. m. om bord på chefskeppet, då storamirals-flaggan hissades och hela flottan saluterade. Hertigen talte till cheferna och gaf dem sedan en gôuter, hvarunder R. stod bredvid hertigen på hytten. »Vi gingo sedan», säger R., »ned i hertigens sängkammare, hertigen, Bonde, jag och Brelin, der vi föllo på knä, och gjorde en bön samt + välsignade flottan och denna expedition». — Från Köpenhamn gjorde R. en utfart till ärestoden öfver grefve A. Bernstorff; han utbrister: »Hvilken rar ärestod! den jag hellre såg och ville hafva förtjent, än alla dem, som konungar låta uppresa»! — Besökte på dess landtgård, straxt utanför Hamburg, Klopstock, »som var oändligt höflig och vänlig, och hvars geni och eld genast förrådde sig, ehuru svårt han hade att exprimera sig på fransyska». — Då R. den 14 Augusti i Aachen erhöll bref från hertigen med underrättelse om den så

kallade segern vid Öland (d. 26 Juli), blef han, som han sjelf säger, så »betagen af glädje», att brefvet »föll» honom »ur händerna» och han »dignade neder». R. visade sig i Aachen flitigt i societeten, på baler och spektakler. Richard Lejonhjerta »toucherade mig i anseende till vänskapens triumf deruti, i synnerhet den airen: il n'a que moi dans l'univers. Jag kom ihåg den olycklige Stjerneld, och mina ögon fylldes af tårar. Ingen — nej ingen mer än jag fällde dem för honom kanske». Råkade i Valençiennes grefve Axel Fersen, som med mycken höflighet mötte de svenska resande på posthuset, samt var hos dem hela aftonen. »Här måste vi lägga oss till de fransyska nationella kokarderna, som ingen tordes vara förutan, som ej ville exponera sig för insulter af populaçen».

Den 11 September till Paris. Genom en »beskedlig borgares» hjelp erhöll R. snart tillfälle att se lemningarne efter den förstörde bastiljen. »Jag gick, säger han, öfver allt ibland det arbetande folket, och förnöjde mig länge öfver denna syn». Den 26 till middag hos baron Staël, i sällskap med en fransos, Chevalier de Saint Louis, Wasa-riddaren Muradgea och några flere. »I ambassadörens kabinett var dess frus porträtt i knästycke, väl måladt, (vid dess faders byst)». Bevistade den 28 en séance i nationalförsamlingen. »Emellertid hade vi tillfälle att nere på borggården se ledamöterna komma, och deribland att lära känna några af de namnkunnigaste, såsom kardinal de Rohan (med en svart skärm för ögonen), kardinal de la Rochefoucault, (en gammal gubbe med röda strumpor och röda klackar, samt rödt foder under kappan), flere cordoner de saint Esprit, flere riddare af Toisonen, och deribland Marquis Crillon, den famöse Mirabeau (lik landshöfding Tandefelt, men större och qvickare fysionomi), dess bror vicomte Mirabeau, m. fl. Denna assemblé, som föreställer hela den stora franska nationen, är mycket mindre imposant, än man skulle tro. Ett ständigt buller och klappande med händerna värre än på en teater, samt dessemellan skriket af vaktmästarnes *silence*, och presidentens *ringande* med en klocka för att få ljud, göra den nästan löjlig». Umgicks flitigt med baron Staël, ofta äfven med grefve Fersen. Under händelserna den 5 och 6 Oktober befann sig Reuterholm som åskådare ute i staden, då, under det han sistnämnde dag i korridoren till Tuillerierna och inklämd i folkhopen afbidade

tågets ankomst från Versailles, den olyckan hände honom, att af ett skott, som lossades nära hans ansigte, ett krutkorn flög i läppen, samt en bit af flintan slog ett hål derpå, så att det en stund blödde och R. sedan i 14 dagar deröfver måste bära en mouche. Han följde hela tåget först till Stadshuset, och sedan till Tuillerierna, samt lyckades med möda att sent om aftonen helbregda undkomma den förfärliga trängsel af pöbel, hvarför han varit blottställd.

»Vi hunno dock lyckligen derur, säger R., ehuru ganska trötte af denna dagens fatigue, på hvilken vi sett Franska monarkiens slut, assisterat vid dess begrafning, sett dess förmodeligen sista monark och hela det höga huset Bourbon föras i triumf af några mångelskor ifrån la Halle och omgifna af kanoner, rågsäckar etc. etc., och mer än en million menniskor ute på gator och vägar att se derpå och applådera denna underliga cortége. I franska och hela verldens historia gör denna dag en oförgätlig epok, som jag fördenskull var rätt nöjd med att såsom åsyna vittne hafva bevistat.»

Reuterholms besynnerliga förbindelser med en mängd mystiska äfventyrare och bedragare eller s. k. illuminater taga nu sin början. Vi låta honom sjelf berätta. Den 9 Oktober. »Om f. m. på visit hos herr Boussie (en hederlig engelsman), som emottog oss på det allravänligaste, och hvarest vi uti stort sällskap måste äta qvar i stöflor och oklädde, och med ett ord vid första bekantskapen straxt blefvo såsom barn i huset. Dess hederliga och uppriktiga bemötande, äfvensom dess goda frus och beskedliga barns, gjorde, att jag med mera nöje, än på något annat ställe i Paris, här passerade hela dagen.» Den 10 »skref jag om f. m. ett angeläget bref till *Avignon,* i anledning af denna bekantskap. Eftm. passerade jag åter hos min beskedliga Boussie med lektyr af flere kuriösa samlingar i det mystiska». Den 13 på visit hos Staël, »då jag gjorde dess frus bekantskap.» Den 18 till middag »hos Boussie, tillika med ett stort sällskap, alla af dess sekt, ledamöter eller åtminstone admiratörer af societeten i Avignon, deribland Mr. Davidson, har ständiga syner, Mst., som slåss med djeflarne, men isynnerhet en madame de Bordes, som är inspirerad, och som vid deserten sade oss de allra kuriösaste saker, efter att hafva korsat sig och gjort en hop underliga *signerier*. Jag, sade

hon, skulle blifva en Apostel och Öfversteprest m. m. till upplysning för min hertig, mitt land och hela verlden. Hon talade med mycken volubilitet, och var verkeligen sällsam (?) nog i sitt slag. Hon var hela denna sektens orakel.» Den 21 »till middag jemte Boussie hos en af Avignonarne, Mr. Gombault, som gaf oss en liten präktig diner d'ami, hvarest taltes bara *mystiska saker*. Eftm. gjorde vi och Boussie en visit hos madame de Bordes, och hörde ånyo många underliga saker.»

Den 22 Oktober presentation på hofvet. »Konungen talte intet, knapt helsade, och vaggade ut ur rummet, opudrad och halfklädd, såsom etiketten här vanligen är (vid levern). Ifrån kungen gingo vi till drottningen. Hennes kur gifves, då hon går igenom rummet (ambassadörernas sal) till messan, hon hade vid handen sin lilla dotter, som var vacker som en engel, och följdes af madame Elisabeth. Hon talte vid mig ganska nådigt, och frågade, *huru länge jag blefve här i Paris* (en grace, som icke vanligen händer främlingar här vid hofvet, emedan de kungliga personerna nästan aldrig eljest tala vid första presentationen, också gjorde detta mycket uppseende). Drottningen var ganska väl klädd, men utan juveler, och vacker som en gudinna.» Den 29 »förde mig Fersen» uppå slottet »på kungens och drottningens lever och dinér.» Om aftonen samma dag med Staël uppå slottet igen, att se drottningens spel, »hvarvid hon mycket nådigt accueillerade mig, och talte vid mig, hvilket skaffade mig mycket bättre rum sedan i cirkeln än förut.» Obs. Nästan ingen dag gick förbi, då ej R. ensam eller i baron Staëls sällskap såg Boussie och de öfrige mystikerna. Den 8 November: »I dag ändteligen fick jag det så länge efterlängtade svaret från Avignon, med kallelse att komma dit ofördröjligen. Detta brefs ankomst var beledsagadt med de underligaste händelser af annoncer etc. etc. Betydelsen lemnas åt Försynen och framtiden att uppdaga.» Den 10 besvarades brefvet från Avignon. »Efter spektaklet kom Staël till mig, och blef qvarsittande ända till kl. öfver 1 om natten. (Vi hörde tillsammans många underliga annoncer denna natt).» Den 12 med Staël på hofvet på afsked i och för resan till Avignon. »Derifrån foro vi till den så kallade *salongen* (aux Italiens), som är en espèce af klubb, hvarest vi åto tête à tête, Staël och jag. Derifrån reste vi till general-kontrollören, Mr. de Neckers palats, hvarest jag

blef presenterad för denna så namnkunnige mannen och för de fru.» Sedermera till drottningens spel. »Hon gjorde mig åfve samma graciösa accueil som sist». Den 17 efter afskedsvisit hos alla sina vänner afreste R. från Paris, och »anträdde så», so han sjelf säger, »i Herrans namn den så länge efterlängtade Avig nons-resan, hvars ändamål, nytta och följder den gode Gud bäst känner, och hvartill vi åkalla dess trefaldiga välsignelse».

Vid ankomsten till Avignon togo de svenska resande in v la place des Coelestins, »hvarest», säger R., »vi voro både vänta och välkomne, samt på det allrahjertligaste mottagne af gref Grabiancka, Mr. de la Richardière och flere af bröderne, som vo der församlade.» Följande dagen gemensam middag med bröder hos Mr. Lohm och Abbé Pernetty. Tvenne systrar voro der me en fransyska, kommande från S:t Petersburg, för att blifva initie rad, och en baronessa Finnuly (?), en ung artig enka, som skri vit flera vackra saker, och som tror sig vara en naturlig dott af Ludvig XV. Ibland karlarne var det isynnerhet Mr. de Ravi nes, en ung artig karl, med hviken jag sympatiserade. Detta bor var eljest det allra underligaste, vid hvilket jag någonsin befun nit mig, garneradt med folk af alla nationer, af Försynen ditsam lade, att utgöra en enda familj. Detta var ett både nytt oc touchant spektakel för mig. Den vänskap och bonhommie, som re gerade här öfver allt, kan icke beskrifvas. Man måste nödvän digt hafva sett dem, för att kunna tro möjligheten deraf, i en så förfallen siècle som vår.» Då Reuterholm den 28 samma måna erhöll bref från hertig Carl, antecknar han: »Min hertig presse rade mig nu ånyo att skynda med min hemkomst, till både qval och glädje för min själ. Men undergifven den Försynen, som styrer mina steg, afvaktar jag här Dess vilje». Den 29 kl. 8 om morgonen »i mässan, som sades af Abbé Pernetty, assisterad af bröderna Ferriere och de la Richardière. Nästan hela societeten var här i kyrkan». Obs. dagligt umgänge med bröderna. Den 30 på visiter till samtliga systrarne, hvilket räckte ända intill aftonen. Deribland voro madame d'Attiny, madame du Fymel, madame Piccot, madame Nicolas, m. fl». Den 1 December »bör*jades i Herrans namn min conversion.*» Beledsagad af Abbé Pernetty och brodern Lohm »gick jag straxt efter middagen utom staden till denna heliga akts förrättande. Vi gingo ut genom la porte

le S:t Michel, följde sedan Rhône-strömmen åt ett godt stycke, hvarefter vi togo af till venster inåt skogen till en höjd. *Här uppréstes mitt altare, det altare, som till verldens sista stund skall vara mig invigdt och helgadt. Derifrån uppsteg röken af mina böner, der gjorde jag med den allra Högste det heligaste af alla förbund.* Gud gifve mig sin nåd, att aldrig förglömma mina löften! (Mina numror äro 3. — 7. — 3.). Ceremonien och vår hemgång drogo ut, så att vi ej förrän i mörkningen återkommo till staden. Detta var en af de underligare dagar i min lefnad. Försynens hand har då fört mig ända upp ifrån Norden, för att vid gränsen af Alperna, vid foten af Rhône-strömmen, göra det sista förbundet med Honom, och finna ett ställe af jordklotet, åt mig beredt, helgadt och invigdt för tid och evighet.» Ceremonierna i anledning af R:s conversion fortforo nu dels genom dagliga vandringar till hans s. k. altare, dels genom undervisning, o. s. v. ända till d. 9 December, då »denna heliga ceremoni lyckligen *fullkomnades*. Derföre vare den Högste evinnerligen ärad!!! Han, som så underligen fört mig till denna ort, för att här med Honom sluta *det heligaste af alla förbund*. De *omständigheter som dervid föreföllo:* allt detta är uti mitt hjerta djupt ingrafvet för tid och evighet. Just i solens nedgång kommo vi tillbaka till staden, då jag besökte grefve Grabiancka, hvarest kl. 7 var den vanliga *afton-assembléen*, i hvilken jag för första gången deltog.» Reuterholm säger, att han och Silfverhjelm voro de tvenne första svenskar, som i denna societet vunno inträde, samt utnämndes till »*Les Sacrif. du Nord.*» Den 15 Januari »tog jag i Herrans namn mitt parti att resa till Italien.» (Obs. Kort förut hade man för R. läst »en hop från Rom ankomne märkvärdiga depêscher»).

Då R. under resan till Italien från vägen såg Canne och dess fästningar i Medelhafvet, utbrister han: »Den namnkunnige Mirabeau har äfven här suttit i sina dagar, innan han blef en så stor Lykurgus i Frankrike, som han nu är. Utsigten af dessa fästningar rappellerade mig på det ömmaste sätt den olycklige Stjernelds öde, hvilket äfven vid stranden af Medelhafvet blifvit begråtet.» — R. underlåter sällan att vid högtidliga tillfällen, vid hvarje nytt årsskifte, göra sina böner. Sålunda utbrister han den 1 Januari 1790: »Gör, o min Gud, att det (nya året) för mitt fattiga fädernesland blir mindre fatalt än det sista, och låt

det utmärkas af Din nåd och allas vår frälsning ifrån slafveri oc bojor!!!» — Anlände till Rom den 18 Januari. R:s umgäng här voro mest hos svenska agenten Chevalier Piranesi, »som stra hos mig infann sig», samt den »beskedlige Octavio di Capell till hvilken vi voro rekommenderade från Avignon»; besökte des utom flere ryktbara artister, såsom Canova, »den famösa Angeli Kauffman», svenska målaren Åkerström, m. fl. — »Under svidan påminnelser af denna mulna dagen för ett år sedan i Sverige, d Ridderskapet och adeln, läto fösa sig ur rikssalen som höns expedierades den 17 Januari posten till Sverige. Den 20 firad »åminnelsen af det besynnerliga beskydd, den Högste det sistför flutna året på denna olycksdagen lät mig så utmärkt röna.» »At dissipera hågkomsten af denna obyggliga dagen (den 21 Februari i fjor, på hvilken den nesliga s. k. *säkerhets-akten* blef antagen gjorde jag i f. m. med Silfverhjelm en promenad i prins Borghe-ses trädgård i ett herrligt väder, hvarest allting stod i blomma» För öfrigt blef R. genom Piranesi införd till kardinal Bernis och de öfriga Store i Rom såväl af adeln som diplomatiska kåren, samt blef äfven föreställd påfven, hvilken med mycken välvilja och höflighet mottog R. (R:s svaga sida var för öfrigt ej stora sällskaper. Då han med Silfverhjelm en dag genomvandrade de sköna alléerna och vattenkonsterna vid la Villa Conti, utbrister han derom: »Lycklig den, som i stillhet och ro får tillbringa sina dagar, skild från menniskor, endast i den vackra naturens sällskap»!)

Vid återkomsten till Paris fortsatte R. sina gamla bekantskaper. Den 10 Maj »åto vi middag hos Staël jemte några af de *mest upplysta fransyska bröder* (in mysticis).» Den 11 »till middag hos Boussie i stort sällskap (hela Avignons-sekten). *Efter måltiden magnetiska försök samt en liten kammarpredikan af madame de Bordes,* som ingendera voro af något värde.» Promenerade den 16 i Champs Elysées. »I stället för att gå till hofs (ty det var äfven i dag kur), gick jag nu i det gröna, och fann mig der oändeligen mycket lyckligare.» Den 17 »till middag hos Mr. Gombault, jemte Mr. Peris och Mr. de la Motte, hvarest mycket mystiska saker taltes. Ibland annat om en ny profetissa, en mademoiselle *de la Brouse* (?), som förutsagt alla Frankrikes öden och revolutioner, m. m. dyl.» Till middag i dag (den 21) »jemte Mr. Peris hos Mr. Gombault, hvarest vi ända till sent på aftonen

rätt angenämt tillbragte tiden med förtäljande af en hel hop anekdoter hörande till den så märkliga i Frankrike timade revolution, den Péris såsom ledamot af assembléen väl kände. Han gaf oss äfven hvar sin biljett till bevistandet af morgondagens intressanta deliberation derstädes, då kungens och nationens rättigheter vid krigs och freds görande skulle decideras.» Den 22 Maj 1790 (pingstafton) »var åter en af de märkeligaste dagar i franska historien. Vi voro, jag och Gombault, om morgonen kl. 7 redan vid porten af salen, der assembléen hålles, och hvarest vi ej utan fara att blifva ihjelklämde förmådde tränga oss upp på tribunen (?). Ändteligen lyckades det oss, och vi fingo en af de bästa platserna midt emot tribunen, der talarne läta höra sig. Kl. 9 öppnades assembléen och räckte sedan i ett oafbrutet till kl. ½ 7 om aftonen, under en den allra häftigaste och märkeligaste debatt, och hvarest de mest oklädda sanningar i anseende till konungen och konungamakten, missbruket af densamma, ministrarnes elaka uppförande etc. sades. Alla Frankrikes största talare läto i dag höra sig, le comte de Mirabeau flere särskilta gånger, Mr. de Chapelet, Mr. Barnave, en helt ung karl af stor talang, Mr. de la Motte, Mr. de Lafayette (som blef mycket applåderad för det han sjelf upprepade något af sina meriter i anseende till friheten). Den hetta, det skrik och buller, som åtföljde denna séance, voro obeskrifliga. Man hade här det bästa tillfälle att studera den fransyska nationens karaktär. Deras entusiasm var i dag bringad till sin yttersta gräns, och jag kan aldrig nog felicitera mig, att en så ganska märklig dag från början till slut hafva fått vara åsyna vittne deraf, och hvilken i Frankrikes häfder säkert aldrig glömmes. Samma häftighet grasserade äfven hos pöblen, som öfver 10,000 man stark hade samlat sig utanför salen, en stor del armerade med vapen och andra med stenar, och hvilka högt hotade att sätta eld på huset, derest man ej ville beqväma sig att göra efter deras önskan, — ett stort bevis uppå, huru mycket fria dessa s. k. *fria* öfverläggningar i sjelfva verket äro. Ändteligen slöts alltsammans till pöbelns nöje, hvarföre de ock vid utgåendet följde de ledamöter, som på patrioternas sida mest distinguerat sig, långa stycket med sina applaudissements, äfven på lika sätt genom hela trädgården vid Tuillerierna. Ute på gatorna och öfverallt var populacen drucken af glädje öfver denna lyckliga ut-

gång af en för friheten så essentiell fråga. Sent om aftonen atrupperade de sig i glädjen, för att uppbränna ett blad af la Gazette de Paris, hvaruti några s. k. aristokratiska principer sig insmugit. Vid samma tillfälle voterades helt högt på lanternan för jurnalisten, som dock hade gömt sig undan, och på det sättet slapp ett dylikt öde. Jag och Mr. de Gombault åto vår middag kl. 7 om aftonen i Tuillerierna, hvarefter vi en liten stund promenerade i trädgården derstädes, innan vi begåfvo oss hem hvar till sitt. — Det är märkligt, att den dagen jag nu bevistade, var den remarquablaste i denna revolutionens historia, som här förefallit alltsedan den 6 Oktober 1789.» — R. skiljdes med mycken saknad från sina vänner i Paris, isynnerhet, säger han, »från min goda vän ambassadören, der jag blef ända från kl. 8 om aftonen (den 9 Juni) till öfver 1 om natten, innan jag kunde lemna honom. Det skedde uppå begge sidor ej med torra ögon, och skall jag tro mina aningar dervid, så se vi hvarann aldrig mer i detta lifvet. Men vår liaison är dock lyckligtvis ej gjord, att blott med detta lifvet upphöra.» — Då R. den 15 Juli satte foten på Helsingborgs brygga, »kände jag», säger han, »med liflig rörelse sanningen af den satsen: att fosterjorden ändå alltid är och blir en allra kärast af alla land.» — Dröjde öfver några dagar på Bjersgård i Skåne. . R. säger: »Den 16 hvilade jag ut på det angenämaste sätt uppå detta vackra ställe, der så många grönskande hågkomster ännu upplifvade minnet af min aldrig nog begråtna älskade moder, och det i sällskap med hennes respektable gråhårige broder, som nyligen fyllt sina 80 år med temlig helsa och ganska muntra sinnen.» — Den 18 »hörde vi i Gråmanstorps kyrka en ganska vacker predikan öfver Christi förklaring på berget (det var den första Svenska, jag uppå mera än ett års tid bevistat)». — Erhöll den 18 nyheten om olyckan i Wiborgska viken, hvilken olycka »förmodeligen för alltid deciderar detta fattiga landets olyckliga öde. Herrans straffande hand tyckes nu hafva gifvit oss det slaget, som ändteligen skall öppna ögonen uppå ett syndigt och förtjust folk öfver deras olycka och vådeliga ställning. Min oro och ängslan för mitt stackars fäderneslands öde samt mina på flottan varande vänners låter intet beskrifva sig. Jag tog genast det partiet att i öfvermorgon bittida begifva mig skyndsammeligen till Stockholm utan vidare dröjsmål». Utom

den nyssnämnde olyckliga tidningen, säger R., »hade jag gerna länge uppskjutit resan, att litet i stillhet och ro få smaka hvilans sötma, innan jag på nytt igen skulle gifva mig i stora verldens storm och buller. Men den rätta tiden dertill lärer förmodeligen nu redan varit inne.»

N:o 35.

Bref från hertig Carl till Gustaf III.

Sire!

Tillåt mig Sire, att för eder aflägga känslorna af min ödmjuka tacksägelse för den gunstiga hågkomst, E. M:t visat mig genom sitt sista bref. E. M:t är sig alltid lik, och det är ej första gången, jag mottagit ömma bevis på dess vänskap och välvilja. Om det är en förtjenst att uppfylla pligterna mot sin konung, sin bror och sitt fädernesland, så är jag väl belönad derför genom den vänskapsfulla mention honorable, E. M:t derom gjort inför rikets ständer; jag finner ingenting i denna sak, som ej hvarje annan i mitt ställe skulle hafva gjort, samt offrat sig, då hedern, vänskapen och ömheten för en älskad bror fordra det.

Jag skulle önska, att denna riksdag slutas snart; man igenkänner i dess operationer den anda, som styrer det första ståndet; då det vill göra sig grymt, straffar det sig sjelf, samt vinner ej af sina trakasserier annat än utländningars förakt, sina medborgares hat och medlidande hos förståndigt folk af deras eget stånd. Jag betraktar dem såsom elaka barn, som ej blifvit rättade af sina föräldrar, medan de ännu voro små. Emellertid herrskar här en djup tystnad öfver alla statssaker. Könet eller det femte ståndet synes hafva blandat en smula vatten i sitt vin, ehuru det synes som vore det snarare på läkarens befallning, än af egen vilja. Grefve Klingspor har säkert berättat för E. M:t, att staden är mycket lugn, men att det är en recipient, som håller till godo med allt, och som blott kommer att handla i enlighet med hvad som sker i Gefle. Hvad som likväl synes bevisa, att man med mycken glädje skulle se oredan ta öfverhanden i Gefle, det är, att man då och då utsprider ryktet, att E. M:t

kommit hit i hemlighet; man utsätter dagen för E. M:ts ankomst till Haga, och då denna dag inträffar, och man finner, att nyheten är falsk, så tiger man på nytt, och några dagar sednare har samma nyhet blifvit satt på tapeten. Ehuru allt det der ej är annat än prat, så tror jag, att det ej är obehörigt, att E. M:t blir underrättad derom.

N:o 36.

Bref från Anonymus till en Riksdagsman i Gefle.

Stockholm den 31 Januari 1792.

Huru står det till i Gefle? Huru hafva elektorsvalen gått hos presterna? Huru äro bönderna? Ett rykte har kommit i Söndags, att Westman är elektor. Revisorerna kontinuera, men hvartill tjenar en revision, då ej ständer och allmänheten få kunskap om förvaltningen och tillståndet, och hvad säkerhet för fullmäktige i en framtid? Jag har hört, att Kongl. Maj:t är mycket artig emot adeln och adeln vice versa; jag hoppas dock att våra vänner icke äro dûpe af ormens list. Då denna bok återsändes, om möjligt är med kuriren, och lemnas af honom, der han tagit henne, nemligen hos Pontus Lilliehorn, torde jag få veta elektorerna äfvensom ledamöterna i hemliga utskottet af alla stånden. Det kan skrifvas med ordinärt bläck på en lapp och addresseras till hennes nåd. Här är mycken utvertes tranquilitet å alla kanter, men ilskan ökas och stadgas hvarje minut. Från hertig Carl spörjes intet, han är tyst och skammande. Hans uppförande liknar katt-naturen (?). Huru tyckas stadens innevånare vara sinnade i anseende till allmänna ställningen? Fås ej konungens tal på rikssalen ännu tryckt? En ordentlig detalj om de militäriska dispositionerna samt tonen i truppen vore intressant. Neptun beklagar sig öfver, att inspektoren ej (??) gifvit honom några underrättelser. Han är nu (?) ond på Strålen, som går hårdt på fullmäktige. Han gör endast justice åt Eberhardt och Olof Larsson. Ses ingen dager att få riksdagen hit? Gör de tryckta svaren på högmålsfrågan ingen effekt hos de tre riksförstörelseständen? — Försumma ej att låta oss veta allt som är af värde.

Är

År något som endast vissa böra veta, förstår jag nog rätta mig derefter. Detta sätt att betjena sig, när något angeläget skulle vara, är det säkraste, och då min vän återskickar denna bok, så skrif endast ett bref med svart bläck till sin fru med posten och begär någon viss bok, eller ock skicka någon bok från sig. Man kan ock om ett pakett slå rent papper, och jag skall nog söka upp det läsliga. Borgerskapet här äro högst förargade öfver att Westman blifvit elektor, och det bland så många bra karlar. Anmäl min kompliment till inspektoren. Gud hjelpe herrarne att få förstånd hos ett stånd af de tre oförståndige.

N:o 37.

Bref från Anonymus till en Riksdagsman i Gefle.

Stockholm den 5 Februari 1792.

Mitt (bref) af den 25 förliden månad hoppas jag riktigt framkommit, äfvensom boken. Konungens tal på rikssalen vid riksdagens öppnande undergick här af de flesta, till och med af sämre klassen, det omdöme det förtjente, nemligen att talet var uppfyldt med lögner. Man fruktar här för de följder, som af de tre ståndens oförnuftiga val till ledamöter i hemliga utskottet skäligen kunna väntas. Någon embarras märktes hos en del af ofrälset vid nouvellen, att några af våra varit på kongens levér och kurer; men denna räddhåga tog inga rötter, utan (har) stannat i ett sundt omdöme. Jag har fått i kommission genom en i går från Gefle-kanten ankommen resande, att i bondeståndet äro 2:ne bönder, den ena från Helsingland, den andra från Dalarne, hvilka varit här som deputerade hos kungen för att besvära sig öfver vargeringens kompletterande, samt söka ändring deri; han sade, att de äro dristige karlar och anti-rojalister, samt att Helsingesåväl som Dal-allmogen skola vara missnöjde med kongen i anseende till hans elaka styrelse och den skuld hvari han fördjupat riket. Kunde nämnde karlar uppsökas och förmås att ge sine hemmavarande tillkänna summan af den skuld han åsamkat sedan sista riksdag, torde en ton fås i orterna omkring Gefle, hvaraf mycken nytta torde kunna dragas. I går kom här ett rykte, att general Pechlin blifvit arresterad, hvilket jag tog för ren lögn.

Jag har den underrättelse, att kungen uti sitt tal till hemliga utskottet, då det första gången var samladt, kommit så af sig, att han deri inblandat mademoiselle Eckerman, som längesedan är död. Af hertig Carl höres ingenting; hans hvardags ockupation är att kl. ½ 11 f. m. gå till mademoiselle Slottsberg; går derifrån hem och äter, samt kl. 4 eftermiddagen åter dit, har der sina ritsaker, ofta souperar hos henne, och går ej hem förrän läggdags. Han tar således sin tid olik alla andra amants, är icke ens på något spektakel, talar aldrig politik, anser det nu för alla farligt, och (har för) sig sjelf tagit det parti att tiga. Med gårdagsposten har han fått bref af kongen, hvari han beklagar sig, att Ridderskapet och Adeln i hemliga utskottet valdt Stedten, som tog afsked 88. Man har här talt om fördelningar af hemliga utskottet; men icke veta vi, huru hărmed hänger tillsammans. Vi famla här mycket i mörker, och längta efter circonstancerade berättelser, som icke skall missbrukas, utan tvertom. Man har skrifvit hit, att någon i borgarståndet ărnar bringa till votering, huruvida Westman kan blifva qvar i ståndet eller ej, sedan han oanständigt bemött någon af adelns ledamöter. Stålh. har fått igen sin feber, var i går misserabel, men i dag något bättre. Det kunde ju någon riksdagsman resa hit och komma tillbaka. Han kan visas direkte till mig att bo, och då hans depêche är på detta sätt, vet han ej ens sjelf sin kommission. Meddela inspektoren detta, och säg, att skrifvaren på kontoret reser i morgon bittida. Hvad saken om Banko-kommissarien angår, är den redan bestyrd. Har ej de andra stånden sansat sig vid uppgiften om sk. (?) nya skulden. Jag väntar med otålighet nouveller snart och omständeliga. Neptun är mindre käck nu än förr, håller dock god min, svär och räknar ut hvad som bör göras, med ett ord gör som gamla kuskarne. Har man ingen anledning till våldsamheter från kungens sida? Glöm ej sin vän med underrättelser.

De äro här högeligen skandaliserade öfver att Abrah. Westman blef elektor, och hafva lofvat slå armar och ben af honom för hans uppförande emot Bergm.

N:o 38.

Bref från grefve A. L. Ribbing till hertig Carl[1]).

Monseigneur

Den nåd, som E. K. H. värdigats visa en olycklig, fördömd af alla sina domare, tillhör antalet af dem, som genomtränga hjertat med en alltför liflig tacksamhet, för att någonsin kunna uttryckas såsom den kännes.

Huru väl man än bör vara förberedd på det sista slaget, som plötsligt öfverflyttar (oss) från denna verlden till den andra, så erfar jag, att det är ljuft att undanslippa. Det är endast er, nådig herre, som jag har att tacka för denna välgerning; värdigas då ännu fördraga, att jag betjenar mig af den enda väg som återstår mig, för att derför aflägga mina lifligaste och vördnadsfullaste tacksägelser.

Ack! hvarföre, då man är uppfylld af tacksamhet, skall denna känsla vara inskränkt inom de trånga gränsorna af tacksägelser? Hvarföre kan jag icke offra hvarje ögonblick af denna existens i den ädle furstes tjenst, som täckts förlänga den? — Men nej, det tillhör andra, mera lyckliga, att tjena er. Hvad mig beträffar, som blifvit tvungen till den passiva rollen, att på långt afstånd få veta mitt gamla fäderneslands lycka, skall jag ej ett ögonblick upphöra att hysa de mest brinnande välönskningar för eder ära, eder lycka; oskiljaktiga från dess lycksalighet.

Lyckan har ställt er, nådig herre, i den mest lysande position, hvari någon furste befunnit sig. Uti en tid, och ni har sjelf sagt det, då de andra suveränerna blott tänka på att befästa det ok, som blifvit lagdt på deras undersåter, uti en tid, då ett länge förtryckt folk med den största grymbet hämnas sitt slafveri och badar sig i blod, kan ni, nådig herre, i följd af eder stora makt, lätt möta den offentliga opinionen, hvilken utbreder sig från dag till dag, och gifva den nation ni styrer hvad den sedan länge icke äger, en konstitution. Svensken fördrager otåligt despotismen, men han hatar sjelfsvåldet; då ni tillförsäkrar honom en styrelse lika mycket skiljd från dessa båda öfverdrifter, skall ni, ryktbare furste, öfverhölja eder med en odödlig ära. Hvad ni redan gjort,

---

[1]) **Odateradt, men af år 1793.**

gör, att man af er hoppas de största saker. Sedan ni på ett så ädelt, på ett så stort sätt inträdt på er bana, sedan tryckfriheten blifvit beviljad, och beviljad på ett sätt, som fördubblar värdet af denna välgerning, så äro visheten af de förordningar som blifvit utfärdade, sedan ni tillträdde regeringen, edert mod och eder mildhet lika många äretitlar, hvilka försäkra er om utländningarnes beundran och svenskarnes välsignelse. Måtte ni, nådig herre, ganska länge kunna njuta af den lycka, hela den tillfredsställelse, som ni förtjenar, och som jag önskar er.

Från alla håll återskallar edert beröm. Redan njuter ni, nådige herre, af det nöjet, (för edert ädla hjerta är det utan tvifvel ett sådant,) att hafva utsträckt edra välgerningar, att hafva gifvit till och med lifvet åt personer, som misskänt er, och som ingenting väntade af er. Till skam för mitt omdöme var jag bland deras antal; men om detta hjerta, hvilket länge vetat att förakta döden, och om denna arm någonsin kunna vara af den minsta nytta i E. K. H:ts tjenst, skall jag vid första tecken ila från verldens ända, och städse befinna mig alltför lycklig, att kunna med sista blodsdroppen försona min förvillelse.

Med känslorna af en tacksamhet som skall följa mig i grafven och med en fullkomlig hängifvenhet har jag äran vara

Min Nådig Herre
Eders Kongl. Höghets
ödmjukaste och lydigaste tjenare
A. L. Ribbing.

N:o 39.

Utdrag af bref från hertig Carl till baron Silfverhjelm.

Den 16 Februari 1799.

Jag har med ett oändligt nöje emottagit de underrättelser, som min baron lemnat mig rörande frimureriets tillstånd uti England, och får härmedelst betyga er det särdeles välbehag, med hvilket jag sett ert uppförande vid detta tillfället, som förenar så väl hvad ni är skyldig det kall, som ni såsom diplomatikus bekläder, som ock den särskilta kommission såsom ombud för det svenska frimureriet. Det är icke första gången vårt samfund va-

rit underkastadt afunden och ondskans försåt, men då det ej på det minsta kan förebrå sig hafva del uti stämplingar och nedrigheter, som på ett så vida sätt är skildt från ordens höga ändamål och afsigter, hoppas jag att dess oskuld och ädla föremål nu som förr skall segra öfver mörkrets nedriga stämplingar, och omsider öfvervinna alla sådane svårigheter och bekymmer, som förtal genom intriger och afund tillsammans smidit för ensidiga intressens vinnande. Af egen erfarenhet känner jag sådana infama menéer, och jag har nyss läst en bok, uti hvilken man vill bevisa, att jag som chef för svenska mureriet varit (inblandad uti [4])) ett medel till min broders mord (och att jag uti Sverige var) såsom svenska Jakobinernas hufvud, (på) lika (sätt) som (fordom) hertigen af Orleans var det uti (Paris) Frankrike. Men då sådane grofva och orimliga osanningar anföras, förfalla de omsider af (sig sjelfva) sin egen tyngd, ty sanningen är en, och tôt ou tard blifver den alldeles uppdagad, då en rättvis allmänhet ej annat kan än taga parti af den, som oskyldigt blifver tadlad och förtryckt.

---

[4]) Hvad som förekommer inom parentes, utmärker hvad först skrifvits, men sedan blifvit öfverkorsadt.

kfribeten
lot.af.

Hq

det min
hø

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410

[illegible] 92.